

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

ABDALLAH ABDEL-ATI ABDEL-SALAM MOHAMED
**AZ EGYIPTOMI-MAGYAR KAPCSOLATOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető:

Dr. Zimonyi István egyetemi tanár

Dr. Sáringer János tudományos munkatárs

Szeged

2014

Tartalomjegyzék

Előszó	4
Bevezetés	6
Egyiptom a két világháború között	17
Előzmények, az brit megszállás és az első világháború	17
1919-es forradalom, Szaad Zaglúl Pasa vezetésével	20
Alkotmány és választások.....	25
Egyiptom liberális korszaka	26
Politikai pártok a liberális korszakban	26
Nacionalizmus, alkotmányosság és a demokrácia kezdetei.....	30
Az egyiptomi társadalom és gazdaság a két világháború között	37
A demográfiai kérdés	39
Modern nemzet megteremtésének társadalmi keretei.....	40
A gyarmati kapitalizmus	44
Stagnálás és válság a mezőgazdaságban.....	45
Az iparosítás és visszasságai.....	47
Az egyiptomi bankrendszer alakulása	50
Az ipari befektetések	52
Szuezi-csatorna gazdasági szerepe	53
Az egyiptomi közigazgatás 1919–1939 között.....	58
Az egyiptomi kormányok a két világháború közötti időszakban.....	61
Az Egyiptomi Külügyminisztérium története.....	69
Egyiptom külpolitikai iránya 1919–1939 között	73
Az egyiptomi–magyar kapcsolatok a két világháború közötti időszakban	75
Diplomáciai és politikai vetület	75
A diplomáciai kapcsolatok	76

Hivatalos látogatások.....	84
Ifj. Horthy Miklós és Egyiptom.....	84
Szedki pasa budapesti látogatása	85
Názli királynő Magyarországi látogatása.....	87
Az egyiptomi–magyar gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok 1919–1939 között.....	89
A magyar–egyiptomi kereskedelmi mérleg (1924–1935)	95
Egyiptom importja Magyarországról és exportja Magyarországra (1933–1935).....	95
Árukivitel Egyiptomba az 1935–1937	96
A magyar–egyiptomi gazdasági kapcsolatokat meghatározó kereskedelmi cégek	97
Ganz	97
Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Rt.	98
HUNEGYPT	99
Közös kereskedelmi kiállítások és konferenciák	99
Kereskedelmi és gazdasági látogatások	100
Az egyiptomi-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok	104
„A homok atyja”, Almásy László egyiptomi évei	108
Az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeum magyar igazgatói és szakértői	113
Az egyiptomi-magyar sportkapcsolatok a két világháború közötti időszakban	121
Magyarország az egyiptomi sajtóban	128
A párizsi békeszerződés időszaka.....	128
A trianoni békeszerződést követő évek	145
Magyarország-kép 1936 és 1939 között	154
Összegzés	162
Bibliográfia	166

Előszó

2008 első felében Kairóban egy megbeszélésen találkoztam Zimonyi Istvánnal a Kairói Magyar Intézet igazgatójával és Sáringer Jánossal, akik arról beszéltek, hogy kellene a Kairói Ain Samsz Egyetemen egy Magyar Tanszéket alapítani és ott nagy szükség lenne olyan egyiptomi szakemberekre, akik Magyarországon szereztek Ph.D-t magyar témából. Miután magyar szakot végeztem a Kairói Ain Samsz Egyetemen, vállalkoztam arra, hogy egy ilyen munkába belekezdjek. Sáringer János az javasolta, hogy érdemes lenne feldolgozni a két világháború közötti egyiptomi-magyar kapcsolatokat az egyiptomi forrásanyag feldolgozásával. Ez után Zimonyi István professzor úr segítségével felvettem a kapcsolatot a Szegedi Tudományegyetem Történeti Doktori Iskola vezetőjével J. Nagy László professzor úrral, aki a téma nemzetközi hírű kutatója és ő támogatta ezt a vállalást. 2008-ban kezdtem a munkát Zimonyi István professzor úr közvetlen irányításával, de rendszeresen konzultáltam Sáringer Jánossal is. Egy-egy nagyobb munkafázis után pedig értesítettem J. Nagy professzor urat is a munkám előrehaladtáról és javaslatára néhány elkészült anyagot a segítségével sikerült publikálni Magyarországon.

Elsőként Egyiptomi Országos Levéltárban fellelhető miniszterelnökségei és külügyminisztériumi iratainak feldolgozására vállalkoztam, majd ezután következett az Abdín-palota Archívuma (a királyi archívum). Mindkét levéltárba való bejutás hónapokat vett igénybe, ugyanis a szükséges engedélyek beszerzése Egyiptomban hosszú és bonyolult, ugyanis számos hivatalnak kell hozzá a hozzájárulása. Az iratokat kézhez kaptam, de csak írásos feljegyzéseket készíthettem róluk, másolásukra nem volt lehetőség. Először ezt az anyagot dolgoztam fel, azután került sor a két világháború közötti hat meghatározó egyiptomi lap Magyarországgal kapcsolatos híreinek összegyűjtésére. Ennek során kidolgoztunk egy sablont, amely segítségével az anyag áttekintése lehetővé vált. Elsőként a dátum szerepelt, aztán következett az információ, azaz a cikk címe vagy tartalma, majd a forrásmegjelölés, azaz melyik archívum vagy lap az adatok forrása, milyen nyelvű az adat és végül egy kód, amely alapján a lemásolt anyag a csatolt DVD-en visszakereshető.

A feldolgozott anyag alapján világosan kirajzolódott, hogy milyen hírcsoportokat lehet elkülöníteni. Ezek pedig a politikai-diplomácia, gazdasági, kulturális és sport-kapcsolatok. A dolgozat második felében ezeket vettem sorra. Emellett adódott a lehetőség, hogy az egyiptomi sajtóban összegyűjtsem azokat a cikkeket, amelyek Magyarország sorsával illetve az ott történt eseményekkel foglalkozik, így az egyiptomi újságokból kirajzolódik egy magyarságkép. Ez zárja a disszertációt.

Az egyiptomi-magyar kapcsolatok értelmezési keretéhez szükséges volt Egyiptom két világháború közötti történetének főbb vonásainak áttekintése az egyiptomi és angolszász történeti irodalom alapján. Ebben a fejezetben a főbb események mellett szó esik a legfontosabb gazdasági kérdésekről valamint a kormányzati szervekről, különös hangsúllyal a Külügyminisztérium történetére.

2013–2014 során lehetőségem nyílt a Szegedi Egyetemre látogatni ösztöndíjasként, ami további forrásanyag feldolgozásának elkezdését tette lehetővé. A Magyar Országos Levéltárban az Egyiptomra vonatkozó anyagot sikerült megszereznem és lefényképeznem, amelyet csatoltam a forrásbázisomhoz. A SZTE Klebelsberg Könyvtárban a magyar újságok az egyiptomi-magyar kapcsolatok ismert eseményeire fókuszáltam és csak ezek felgyűjtésre vállalkoztam. Tehát a magyar forrásanyagot módszeresen nem dolgoztam fel, csak az egyiptomi források által jelzett események és összefüggések kapcsán vettem figyelembe. Ezeknek a feldolgozása további fontos feladat.

Átírásban a Ligeti Lajos által szerkesztett Keleti nyelvek magyar helyesírása című kiadványt követtem, jóllehet a mai egyiptomi kiejtés helyenként jelentősen eltér az irodalmi olvasatoktól.

A dolgozat elkészítése során fontos útmutatókat kaptam Zimonyi István tanár úrtól, akivel rendszeresen személyes konzultációt folytattam 2008 és 2011 között. Emellett értékes segítséget kaptam dolgozatom elkészítése során Sáringer János tanár úrtól, aki a diplomáciai és gazdasági kapcsolatok terén segítette munkámat. A két témavezetőm a szakmai irányításon túl a végső magyar változat anyanyelvi lektorálásával is jelentősen hozzájárult a dolgozat elkészítéséhez. Áldozatos munkájukért ezúton mondok köszönetet. J. Nagy professzor úr munkám elkezdésétől támogatott, elkészült tanulmányaimat értékes bírálatban részesítette és támogatta megjelentetésüket, emellett számos alkalommal nyílt mód szakmai konzultációra, amelyből igen sokat tanultam. Sipos József tanár úrral pedig a két világháború közötti magyar történelem néhány kérdésében adott rendkívül hasznos tanácsokat, amit ez úton is nagyon köszönök.

I. Bevezetés

A két világháború közötti egyiptomi–magyar kapcsolatok történetét érintette néhány dolgozat¹, – amelyeket kiindulópontként is használtam, azonban az egyiptomi és a magyar történetírás máig adós maradt a két állam ezen időszakra vonatkozó relációjának átfogó vizsgálatával.

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy Egyiptom és Magyarország két világháború közötti kapcsolatrendszerét bemutassam. Az 1919 és 1939 közötti időszakban – mint arra J. Nagy László rámutatott – „Magyarországnak az elmúlt évszázadokban különleges érdeke nem fűződött az arab világhoz. Az érdeklődés is a 19. század utolsó évtizedében nyilvánult meg, ekkor is elsősorban – szinte kizárólag – a térség meghatározó állama, Egyiptom iránt”.² Ebben a kontextusban nyilvánvaló, hogy a magyar–egyiptomi kapcsolatok az egész arab térséghez képest is meghatározó jelentőségűek voltak.

A dolgozatom kezdő dátuma 1919, mert Egyiptomban ekkor tört ki a forradalom, amely alapvetően határozta meg az ország 20. századi fejlődését. A záró cezúra 1939, mert ekkor kezdődött el a második világháború, amely alapvetően változtatta meg a két ország egymáshoz fűződő viszonyát. A dolgozatom célkitűzése, hogy Egyiptom és Magyarország közötti kapcsolatokat az adott időszakban politikai, diplomáciai, gazdasági, kereskedelmi, sport és kulturális területeken bemutassam, és ezek mentén a két állam viszonyrendszerének összefüggéseit feltárjam. Az első fejezetben Egyiptom két világháború közötti politikai, gazdasági és társadalmi tendenciáit, a kormányzati és ezzel szoros összefüggésben az államigazgatási rendszert, különösen a külügyi igazgatás struktúráját vizsgálom meg. Úgy vélem, hogy ennek leírása Magyarországon érdeklődésre tarthat számot, illetve hozzájárul a két állam kapcsolati rendszerének mélyebb megismeréséhez. Alapvetően az Egyiptomban fellelhető arab, angol és francia nyelvű forrásokra, az arab és angolszász történetírás eredményeire támaszkodtam.

A második fejezetben az egyiptomi–magyar kapcsolatot mutatom be a politikai, a diplomáciai, a gazdasági, a kereskedelmi, a kulturális és a sport témakörök mentén, az Egyiptomban fellelhető levéltári források és a korabeli arab nyelvű napilapok magyar vonatkozású cikkei alapján. Ezeket összevettem a témára vonatkozó magyar levéltári iratokkal, a korabeli magyar sajtó egyiptomi vonatkozású cikkeivel, illetve a hazai és a külföldi szakirodalom megállapításaival. A két állam között, a húszas évek második felében

---

¹ Elsősorban említjük Komár 2002, 47–57; Komár 2002a, 63–78; Komár 2003, 75–83.

² J. Nagy 2006, 7.

közeledés figyelhető meg, amely 1928-ban a diplomáciai kapcsolatok felvételében is megmutatkozott, azonban a két ország egymáshoz való viszonya diplomáciai szempontból nem nevezhető túl szorosnak. Egyiptomban a magyar érdekeket Svájcban védte a magyar rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, és a magyar követség felállítására 1939-ben került sor Kairóban. A magyar kormányhoz akkreditált egyiptomi diplomaták pedig Bécsből látták el feladatukat. Ennek ellenére több csomópontot lehet megállapítani a két ország kapcsolatrendszerében.

A harmadik fejezetben bemutatom milyen volt a Magyarország-kép a korabeli egyiptomi sajtóban: Hogyan láttatták a szerkesztők és szerzők az olvasóközönség számára a király nélküli Magyar Királyságot a korszakban.

A levéltári források közül az Egyiptomi Országos Levéltárban fellelhető miniszterelnökségi és külügyminisztériumi iratait, illetve az Abdín-palota Archívumát (a királyi archívum), valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található Egyiptomra vonatkozó külügyminisztériumi dokumentumait vizsgáltam meg.

Egyiptomi Országos Levéltárban jellemzően háromféle dokumentumcsomó található: a miniszterelnökségi, a külügyi, illetve az Abdín-palota iratai. Az egyiptomi források vonatkozásában szeretném jelezni, hogy az egyiptomi és a magyar levéltári rendszer nem teljesen azonos. Egyiptomban az úgynevezett tárcák alapján lehet elkezdni a kutató munkát, ami a magyar rendszerben, talán a fond jegyzékben található doboz megjelöléssel rokonítható. A tárca olyan mappa, ahol egy adott témában megtalálható az összes dokumentum. Egy tárca tíz és háromszáz oldalnyi is lehet. A két világháború közötti időszakra tizenöt tárca található, amelyekben néhány kizárólag a két ország közötti kapcsolatokat, az együttműködés területeit érinti.

Témámat illetően az 53. és 56. jelzetű tárcában lévő iratokat vizsgáltam meg. Az 53. jelzetű külügyi tárcában a következő szerepel: az egyiptomi diplomaták listája 1923-ban, 1926-ban, 1929-ben, 1930-ban, 1933-ban, 1935-ben, és 1939-ben. A lista az egyiptomi diplomatákról a következő adatokat tartalmazza: név, jelenlegi állomáshely, előző állomáshely, születési idő, a kinevezés időpontja, rangfokozat, évi fizetés, előző beosztások és rangok, legmagasabb iskolai végzettség, nyelvismeret, családi állapot, az állampolgárság, a legmagasabb kitüntetés, a feleség eredeti állampolgársága. Ebben a tárcában megtalálhatóak az 1933-ban, Egyiptomban akkreditált külföldi missziók listája, valamint az 1939-ben külföldön dolgozó egyiptomi diplomaták évi fizetése is. Ezen kívül fellelhetőek az Egyiptomba akkreditált vezető diplomaták megbízólevelei, illetve az államfő, tehát a király

ezekre adott válaszai. Az 56. számú tárcsa iratai kizárólag a két világháború közötti időszakról szólnak, a többi pedig az 1939 utáni év eseményeinek tárháza.

Az egyiptomi külügyi levéltár helyileg szintén az Egyiptomi Országos Levéltárban található, ahol a magyar vonatkozású dokumentumok 1925. május 18. és 1938. november 12. közötti időszakról szólnak. A királyi Abdín-palota levéltárában politikai, gazdasági és kereskedelmi tárgykörben 1925. szeptember 7. és 1933. május 5. időintervallumban találhatók források. A kairói magyar követséget érintő iratok az úgynevezett tárgyi tételek alatt találhatók meg.

Az 1928–1939 közötti időszakra az 1., 2., 3., 4., 5., 7., 9., 11., számú csomók vonatkoznak, ezek tartalma: a magyar Külügyminisztérium (a központ) és a külföldön lévő magyar külképviseltek levelezése; a nemzetközi szerződések; a Hágai Állandó Választott Bíróság; egyiptomi-magyar államközi kitüntetések; protokoll; Egyiptom kül-, és belpolitikájával kapcsolatos ügyek; ipar, kereskedelem, közlekedés, pénzügyek, vásárok ügyei; gazdasági jelentések. Jogi-konzuli ügyek, fordítás, hitelesítés, expedálás; magyarok érdekvédelme, segélyezés, munkaközvetítés, felvilágosítás, állampolgársági ügyek, illetve útlevéllel, vízummal és hagyatékkal kapcsolatos iratok. Itt találhatók a kultúra, a sport, a vallás és a nemzetközi kongresszusok dokumentumai is.³

A korabeli egyiptomi lapok közül a következőket néztem át: az **al-Ahrám** arab nyelvű napilapot, az **al-Muszavvir** és a **Rúzá al-Júszuf** heti magazint, az **al-Vakái al-Maszríja** hivatalos közlönyt, az **Egyptian Gazette** angol nyelvű, illetve a **La Bourse Egyptienne** francia nyelvű napilapot.

Az **al-Ahrám** arab nyelvű napilap Egyiptom egyik meghatározó sajtóorgánuma a mai napig. A mindenkori kormánypárt szócsövének tekinthető, és szerkesztőségéhez több hetilap és havi magazin is tartozik.⁴ Az eredetileg hetilapként induló **al-Ahrám**-ot Bisára Tekla és Szelím Tekla alapította Alexandriában 1875 decemberében, és az első szám 1876. augusztus 5-én jelent meg. Öt évvel később napilappá alakult át, majd 1900-ban a székhelyét áthelyezték Kairóba. A lap első főszerkesztője Szelím Tekla tizenhét évig állt a lap élén, majd öccse vette át a helyét. Az **al-Ahrám** 130 éves története során számos nagy irodalmár és politikus publikált az újságban.⁵ Az **al-Ahrám** főszerkesztőségi posztját általában Egyiptom egyik

³ Nagy 2007.

⁴ Goldschmidt, Johnston 2003, 40.

⁵ A Magyar Demokrata című lapban közzölt interjúban Oszáma Szarája nyilatkozott a lap történetéről: [http://www.demokrata.hu/heti-hir/tradicio-es-felelosseg-] Belépés: 2013. szeptember 18.

legnevesebb újságírója nyeri el.⁶ A főszerkesztőt, illetve az igazgatótanács elnökét az egyiptomi Konzultatív Tanács⁷ elnöke nevezi ki. 1928-tól az *al-Ahrám* már nemcsak Egyiptomban jelent meg, hanem a Közel-Keleten és Európában is. 1931-ban terjedelme bővült, és tizenhat oldalban jelent meg, illetve 1932. január elsejétől fotókat is közölt a lap első és utolsó oldala. Az alapítás óta az *al-Ahrám*-nak kiküldött tudósítója is volt elsősorban Libanonban, Szíriában és Irakban, majd később Európába is küldött újságírókat.⁸

Az **al-Muszavvir** hetilapnak Kairóban van székhelye, a legrégebbi egyiptomi heti magazinok egyikének, és a Dár al-Hilál állami szervezet⁹ kiadványának tekinthető. 1924. október 24. óta rendszeresen jelenik meg. Profilja leginkább a politika és történelem, amellyel kapcsolatban elemzéseknek és oknyomozó riportoknak ad helyet.¹⁰

Az **Egyptian Gazette** a legrégebbi angol nyelvű napilap a Közel-Keleten. 1881–1938 között Alexandriában jelent meg, majd 1938-tól kezdve Kairó lett a székhelye. A brit megszállás alatt az angol politika szócsöve volt, és egyben az egyiptomi nacionalista erők ellensúlyaként is szolgált.¹¹ Öt brit újságíró alapította annak érdekében, hogy híreket adjon az Egyiptomban élő angol közösség számára, illetve a Közel-Keleten a brit politikát népszerűsítse. Andrew Philip¹² volt az első főszerkesztője. Ma is működik, és az al-Dzsumhúrija sajtóalapítvány egyik kiadványa. Ma olvasói között találjuk az angolul beszélő a külföldi turistákat, az idegen nyelvi karkok hallgatóit, a diplomatákat és az Egyiptomban élő külföldieket.

A **Rúzá al-Júszuf** népszerű egyiptomi heti magazin. **Rúzá al-Júszuf**¹³ egyiptomi színésznő alapította, 1925. október 26-án jelent meg az első száma. A szerkesztőséget a színészfő fia Ihszán Abdal-Kuddúsz író vezette. 1931-ig művészeti jelleg dominált benne, aztán már politikával is foglalkozott. Mai napig létező magazin.¹⁴

⁶ Halíl Mutrán, Fikri Ábáza, Ihszán Abdal-Kuddúsz vagy Mohamed Hasszanajn Hajkal. A lapban mindig a legjobb újságírókat alkalmazzák, akik közül számosan jeles irodalmi tevékenységet is folytatnak. Így említhetjük Ahmed Lutfi asz- Szejjid, Taha Husszejn, Nagíb Mahfúz (irodalmi Nobel-díjas) és Ahmed Savki (arab költők vezéralakja), aki az egyik legjelentősebb költő.

⁷ Az egyiptomi törvényhozás felsőháza. Tagjai bizottságokba tömörülnek, melyek emberi jogokkal, oktatással, kultúrával, hírközléssel, egészség és szociális ügyekkel, közszolgáltatásokkal, külüggyel, biztonságpolitikával, közigazgatással, iszlám ügyekkel, gazdasággal, iparral és pénzügyekkel foglalkoznak.

⁸ Az elmondottakra lásd Rizk 1995–2003, I, 109; Kámil [é. n.], 9; Abduh (1942), 107; illetve [http://www.arabvolunteering.org/corner/avt11374.html-] Belépés: 2009. március 15.

⁹ Egyik legrégebbi egyiptomi és arab sajtó alapítvány, melyet 1892-ben jött létre Kairóban. Ismert kiadványai közül felsorolható: al-Hilál, al-Muszavvir, Szamír, Tom és Jerry, és mai napig megjelennek ezek a kiadványok.

¹⁰ Goldschmidt, Johnston 2003, 275.

¹¹ Goldschmidt, Johnston 2003, 171.

¹² Az Egyptian Gazette angol nyelvű napilap egyik alapítója, és első főszerkesztője. Brit állampolgár.

¹³ Rúzá al-Júszuf (1897–1958) híres színésznő és újságíró. Török eredetű családból származik, és Libanonban született. Eredeti neve: Fátima.

¹⁴ Goldschmidt, Johnston 2003, 342.

Az **Egyptian Mail** angol nyelvű napilap első száma 1914-ben megjelent. As-Sarkíja nevű cég adta ki az Egyptian Mail-t, illetve az Egyptian Gazette-t. 1914-től 1945-ig a Gazette esti napilapként, a Mail pedig reggeli napilapként került kiadásra. A második világháború befejezése után, illetve a brit erők többségének kivonulása után a Gazette reggeli napilap lett, a Mail pedig a Gazette heti számává vált. Ma is létezik mindkét lap.

Al-Vakái al-Maszríja az első arab lap, amelyet Mohamed Ali pasa kormányzó utasítására indítottak el 1828-ban, Kairóban. A célközönség a társadalom elit rétege volt, így a földbirtokosok, kereskedők, tudósok, a kormányzó iskoláinak diákjai és Európába küldött diákok.¹⁵ Kezdetben a török volt a lap hivatalos nyelve, de volt arab fordítása is. 1842-ben a lap főszerkesztője Rifáh Ráfih at-Tahtávi lett, és ettől kezdve arab nyelven jelent meg a napilap. Az első szám 1828. december 3-án jött ki a nyomdából, azonban nem sokkal később at-Tahtávi eltávolították szerkesztő bizottságból. 1880-ig a lap színvonala csökken, amíg – Tavfik kedive utasítására – Mohamed Abduh vette át az irányítást, és péntek kivételével minden nap megjelentette az újságot.¹⁶ Mohamed Abduh vezetése alatt hitelesebbé és színesebbé vált a lap, mint az előző időszakban.¹⁷ Ez lett az egyiptomi kormányok hivatalos kiadványa, ahol megjelentek a törvények, a szabályok, a kinevezések szövegei. 1885-től hetente háromszor került kiadásra (szombaton, hétfőn, és szerdán), kivéve a hivatalos munkaszüneti napokat.¹⁸ 1924-ben bővült a lap, mert megjelentek a függelékekben a statisztikai kimutatások és parlamenti hírek is. 1934-re elérte terjedelme átlépte a száz oldalt. 1952-ben azonban megszűnt.¹⁹

La Bourse Egyptienne a légrégebbi francia nyelvű kiadvány egyike a Közel- Keleten. Célközönsége a francia nyelven beszélő külföldiek és a hagyományos egyiptomi elit, amely az angol uralmat elutasította. Általában kormányparti álláspontot képviselt. Mai napig megjelenik és az al-Dzsumhúríja sajtóalapítványhoz tartozik.

A modernkori arab–magyar kapcsolatok történetének egyik kiemelkedő magyar kutatója J. Nagy László professzor, akinek munkáiban a magyar–egyiptomi kapcsolatok kiemelt figyelmet kaptak.²⁰ Az általa vezetett mediterrán témában eddig már két Ph.D disszertáció is készült. Az egyik Komár Krisztián Egyiptom és az Osztrák–Magyar Monarchia viszonyának

¹⁵ A diákok létszáma ugyan nem haladta meg a 600 főt.

¹⁶ [<http://www.alqim.com/index.cfm?method=home.con&contentid=240->] Belépés: 2009. július 11.

¹⁷ Daly, Petry 1998, 223.

¹⁸ Erre vonatkozóan lásd Abduh 1942a, 197.

¹⁹ Abduh 1942a, 212.

²⁰ J. Nagy 2006; J. Nagy 2003, 114–139; illetve J. Nagy 2000; J. Nagy 2002, 142–150.

1882 és 1914 közötti feldolgozása,²¹ a másik Farkas Anikó Szádáti Egyiptom magyar szemmel, Magyar–egyiptomi kapcsolatok 1970–1980 című dolgozata voltak.²² Úgy vélem, jelen munka illeszkedik a Szegedi Tudományegyetem Történelem Doktori Iskola keretei között az arab országokkal foglalkozó kutatási irányba, illetve a két jelzett Ph.D dolgozat közötti időszakba.

A Kairói Osztrák Kulturális Intézet kiadásában jelent meg Osztrák–Magyar Monarchia és Egyiptom kapcsolattörténetét vizsgáló sorozat, amely az első világháború kitöréséig veszi számba a kapcsolódási pontokat. Rudolf Agstner állította össze és részben írta, amely többek között az Osztrák–Magyar Monarchia képviselőinek kairói jelenlétéről, az egyiptomi fővárosban élő kolónia életéről, és a Szuezi-csatornával kapcsolatos osztrák–magyar ügyekről közöl átfogó tanulmányokat.²³

Ormos István jegyzi azt a kétkötetes munkát, amely Herz Miksa²⁴ életét és munkásságát mutatja be.²⁵ Győry Hedvig az első Egyiptomban zajló magyar régészeti ásatásról, Back Fülöp vállalkozásáról adott átfogó képet.²⁶ A magyar egyiptológia ásatásait bemutató kiállítást 2009-ben rendezték a kairói Egyiptomi Múzeumban, amelynek katalógusa áttekinti az ott folyó ásatások jelenét és múltját.²⁷

Az 1919 és 1939 közötti Egyiptom és Magyarország kapcsolatairól nem született monográfia, de az utóbbi évtizedben Magyarországon és Egyiptomban is elkezdődött kutató munka. Ezt mutatja a már említett Komár Krisztián angol nyelvű áttekintő tanulmánya a két világháború közötti kapcsolatokról, a Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Részvénytársaság történetéről, illetve az 1922 és 1936 közötti magyar követi jelentések feldolgozása.²⁸ Kubassek János dolgozatában Almásy László két világháború közötti szerepéről és kairói útjáról értekezik.²⁹

Arthur Goldschmidt historiográfiai áttekintése 2005-ben látott napvilágot, amelyben összefoglalta Egyiptom két világháború közötti történetére vonatkozó munkákat.³⁰ Az egyiptomi Abdal-Azím Ramadán dolgozta fel az 1918 és 1936 közötti nemzeti

---

²¹ Komár 2012.

²² Farkas 2012.

²³ Agstner 1995; Agstner et alia 1993; Agstner 1993; Agstner 1994; Agstner 1995.

²⁴ Hertz Miksa az első világháború előtt komoly szerepet játszott a kairói iszlám és kopt emlékek megőrzésében.

²⁵ Ormos 2009.

²⁶ Győry 1998.

²⁷ Hungarian Excavation in the Theban Necropolis 2009.

²⁸ Komár 2002, 47–57; Komár 2002a, 63–78; Komár 2003, 75–83.

²⁹ Kubassek 1999.

³⁰ Goldschmidt 2005, 466–491.

mozgalmakat³¹, illetve Háfiz Mahmúd 1907 és 1952 közötti egyiptomi nemzeti politikáról írt monográfiát.³²

Az egyiptomi külügy szervezetéről és külpolitikai irányvonalairól az egyiptomi történészek közül elsősorban Júnán Labíb Rizk említhetjük, aki az egyiptomi Külügyminisztérium 1926 és 1937 közötti történetét dolgozta fel,³³ illetve jól hasznosítható összefoglaló Ahmed Ibráhím Mahmúd az Egyiptomi Külügyminisztériumról szóló értekezése.³⁴

Az angol nyelvű szakirodalomból Selma Botman 1991-ben megjelent monográfiáját emelném ki, ami az 1919 és 1952 közötti időszakot vette górcső alá.³⁵ Ő készítette a Cambridge History of Egypt vonatkozó fejezetét is.³⁶ George Annesley szintén az angol uralom korszakáról készített átfogó elemzést.³⁷

A már korábban említett Arthur Goldschmidt az egyiptomi történelem szótárát Robert Johnston-nal közösen tette közzé, amely Egyiptom történetére vonatkozó legfontosabb történeti címszavakat tartalmazza.³⁸ Ugyancsak ő vállalkozott egy a modern Egyiptom biográfiai szótárának összeállítására,³⁹ és Egyiptom rövid történetét, illetve a modern Egyiptom történetét is összefoglalta.⁴⁰ Arthur Goldschmidt, Amy J. Johnston és Barak A. Salmoni Egyiptom 1919 és 1952 közötti történetét új szempontból értékelték, az angol gyarmati befolyás negatív hatásai mellett a pozitív irányba mutató jegyeket is számba vették.⁴¹ Vélhetőleg az 2011. évi egyiptomi forradalom után az egyiptomi történetírásban is új korszak nyílik.

A két világháború közötti magyar külpolitikára vonatkozó irodalom mára könyvtárnyi méretűre duzzadt. A következőkben a dolgozatom szempontjából lényeges magyar történeti irodalomról adok képet. A két világháború közötti időszakban Hóman Bálint és Szekfű Gyula által írt *Magyar Történet* című munka. Ez a szintézis volt hivatva kifejezni az akkori magyar történettudomány szemléletét, és bemutatni annak legújabb eredményeit.⁴² A szerzőpáros fontos alapelve volt a Kárpát-medencében élő nemzetiségek történetének vizsgálata, de

---

³¹ Ramadán 1983.

³² Mahmúd 1973.

³³ Rizk 1989.

³⁴ Mahmúd 2006.

³⁵ Botman 1991.

³⁶ Daly, Petry 1998.

³⁷ Annesley 1994.

³⁸ Goldschmidt, Johnston 2003.

³⁹ Goldschmidt 2000.

⁴⁰ Goldschmidt 2008; Goldschmidt, Johnston 2004.

⁴¹ Goldschmidt, Johnston, Salmoni 2005.

⁴² A „Hóman–Szekfű” összesen huszonötezer példányban fogyott el, ami egy ilyen jellegű munka esetében mindenképpen nagy sikert jelentett.

mindezt a magyar nép politikai és kulturális fennhatósága alatt értelmezték. A szintézis másik tétele a magyar–német sorsközösség bizonyítása volt.

A harmincas évek elején jelent meg a *Bethlen István gróf beszédei és írásai. Genius Könyvkiadó Rt. Kiadása, Budapest, 1933, I–II.*⁴³ című munka. A beszédek és írások a miniszterelnök lemondása után, két évvel láttak napvilágot. „A válogatás érinti Bethlen szemszögéből Magyarország politikai életének fontosabb eseményeit, így a királykérdést, a legitimizmust és IV. Károly visszatérési kísérleteit,⁴⁴ a soproni népszavazást,⁴⁵ illetve olvashatjuk a beszámolóját 1923-ból a Jóváételi Bizottság döntéséről és a külföldi kölcsön előkészítéséről.⁴⁶ A második kötetben szereplő beszédek arról informálnak bennünket, hogyan látta, láttatta Bethlen István az olasz–magyar szerződést, Magyarország hivatását a Duna-medencében (Zalaegerszegen 1927. május 27-én elmondott beszéde), a Paléologue-ügyet,⁴⁷ a Rothermere-akciót⁴⁸ és minderről a kormány álláspontját, a Briand–Kellogg Paktumot,⁴⁹ a trianoni szerződés kötelezettségeinek törvénybe iktatását, a gazdasági világválságot, illetve a kormány lemondását és a Károlyi-kormány feladatait.”

⁴³ Vö. Péteri (1998), 31–50.

⁴⁴ IV. Károly kétszer próbált visszatérni a magyar trónra 1921. március 21. és április 5., illetve 1921. október 20–24. között.

⁴⁵ A trianoni békeszerződés után a magyar külpolitika első, kisebb sikerének az 1921. december 14–16. között zajló soproni népszavazás tekinthető.

⁴⁶ A Bethlen-kormány 1923-ban kezdeményezte az úgynevezett népszövetségi kölcsön felvételét a Nemzetek Szövetségében.

⁴⁷ 1920 elején a francia külpolitika irányítói által Alexandre Millerand (1859–1943) miniszterelnök és külügyminiszter, valamint Maurice Paléologue (1859–1944) a francia külügyminisztérium főtitkára – közeledett Magyarországhoz. A francia közép-európai gazdasági, politikai behatolást a létrehozandó magyar–lengyel–román háromszögre építették volna. A Schneider–Creusot francia tőkéscsoport akarta megszerezni a magyar vasúthálózat feletti ellenőrzést, illetve francia tőkével valósult volna meg a csepeli kereskedelmi kikötő építése is. A magyar külügyek irányítói pedig a békefeltételek jelentős módosításában bíztak. 1920. márciusban kezdődtek meg a tárgyalások Maurice Paléologue és a magyar megbízott Halmos Károly között. A francia–magyar megbeszélések újabb lendületet vettek a francia támogatást élvező Lengyelország és Szovjet-Oroszország közötti háború következtében. Ez ügyben folytatott magyar–francia egyeztetéseknek a békeszerződés végleges szövegének átvétele 1920. május elején vetett véget. Vö. Juhász 1987; Ormos 1998; Romsics 2001.

⁴⁸ Harold Sidney Rothermere lord (1868–1940) a Daily Mail című angol lap tulajdonosa 1927. június 21-én tette közzé cikkét „*Magyarország helye a nap alatt*” címmel. Azt hangsúlyozta, hogy Közép-Európa biztonságát csak egy erős Magyarország biztosíthatja, ezért szükséges a Trianoni határok revíziója. Lord Rothermere állást foglalt mintegy két millió lakosságú rész visszacsatolása mellett. A cikk hatására alakult meg 1927-ben a Magyar Revíziós Liga, amelynek célja az volt, hogy leginkább külföldön propagálja a trianoni határok revízióját. Juhász 1987, 109–110; Ormos 1998; Romsics 2001; Zeidler 2001.

⁴⁹ Aristide Briand (1862–1932) francia külügyminiszter kérte az Amerikai Egyesült Államokat, hogy garantálja Franciaország határainak a sérthetetlenségét. 1928 áprilisában Frank B. Kellogg (1856–1937) amerikai külügyminiszter azt javasolta, hogy hozzanak létre egy olyan szerződést, amelyben a csatlakozó államok lemondanak a háborúról. A Briand–Kellogg Paktum szerint az aláírók (Németország, USA, Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Írország, India, Olaszország, Japán, Lengyelország, Csehszlovákia) lemondanak a háborúról, mint a politika egyik eszközéről a békés, barátságos viszony állandósítása érdekében. A szerződést 1928. augusztus 27-én 15 ország írta alá. 1929 végéig összesen 54 kormány csatlakozott a paktumhoz. Diószegi, Harsányi, Krausz, Németh 1995, 250.

Említésre érdemes Szondy Viktor⁵⁰ és Jónás Elek⁵¹ által összeállított *Diplomáciai lexikon*, ami 1947-ben jelent meg, és a két világháború közötti Magyarország kétoldalú kapcsolatait taglalja. A magyar törvények és rendeletek nemzetközi vonatkozásai, a nemzetközi jog, nemzetközi magánjog és nemzetközi büntetőjog általános elvei, külügyi igazgatás, Magyarország által kötött jogi és gazdasági vonatkozású nemzetközi szerződések, az államok szervezetére és gazdasági életére, valamint a külkereskedelmi forgalomban szerepet játszó terményekre és nyersanyagokra vonatkozó ismeretek.⁵² Már a címéből is láthatóan – a diplomácia fogalmainak és a Horthy-korszak Magyarországnak bilaterális jogi, politikai, kulturális és gazdasági kapcsolatainak gazdag tárháza, így Egyiptomra vonatkozóan is számos adatot találhatunk benne.

Magyarország kormányzója, Horthy Miklós titkos iratai című kötetben. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta Szinai Miklós⁵³ és Szűcs László.⁵⁴ Ebben válogatott dokumentumokat találunk, amelyet három részre tagoltak, az 1919–1932, az 1933–1941 és az 1941–1944 közötti időszakra, amellyel talán a magyar külpolitika egyes szakaszaira is utalni kívántak.⁵⁵

A szerkesztőpáros újabb kiadványa jóval később, a hetvenes évek elején jelent meg: Bethlen István titkos iratai. Ezeket sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a magyarázatokat írta Szinai Miklós és Szűcs László. A kötetben szereplő iratok kezdőéve 1921, az utolsó dokumentum pedig 1931-ben keletkezett. A szerkesztők Bethlen István úgynevezett félhivatalos levelezéséből adták közre a válogatást.⁵⁶

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete határozta el, hogy közzé teszi a Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945 című sorozatot. Mindmáig a magyar külügyi dokumentumok közzététele történetében, Magyarországnak a két világháború közötti külpolitikájára vonatkozóan ez a legnagyobb volumenű, a forrásközlés tudományos szabályainak leginkább megfelelő forrásgyűjtemény.

⁵⁰ Szondy Viktor (1891–?), nemzetközi jogász a budapesti tudományegyetem tanára, illetve a munkájuk megjelenésekor a Külügyminisztérium állományában rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter.

⁵¹ Jónás Elek nemzetközi jogász, diplomáciatörténész. A munkájuk megjelenésekor külügyminisztériumi előadó volt. Szondy, Jónás, Elek 1947: Egyiptom címszó 297–301.

⁵² Szondy, Jónás 1947.

⁵³ Szinai Miklós (1918–1997) történész, címzetes egyetemi docens, a történettudomány doktora, levéltáros. 1945-ben csatlakozott a kommunista párthoz, majd a pártapparátus tagja lett. A Rajk-per időszakában eltávolították a párt vezetéséből. A MNL-ban dolgozott, illetve egyetemen oktatott. Szinai, Szűcs 1962.

⁵⁴ Szűcs László 1929-ben született. 1952–1967 között különböző levéltárak munkatársa, ebből tizenkét évig a MOL levéltárosa volt. 1967–1974 között a Levéltári Igazgatóság munkatársa, 1974–1989 a Párttörténeti Intézet Archivumának vezetője, 1989–1991 között az Új Magyar Központi Levéltár főmunkatársa, 1991–1994 a MOL főosztályvezetője volt. Szinai, Szűcs 1972.

⁵⁵ Szinai, Szűcs 1962.

⁵⁶ Szinai, Szűcs 1972.

A magyar történetírásban a hagyományos kapcsolattörténeti munkák mellett megjelentek olyan dolgozatok, amelyek a két világháború közötti magyar külpolitikát széles kontextusban és más aspektusból is vizsgálták.⁵⁷ „A 20. századra vonatkozóan Ránki György végzett úttörő munkát a Gazdaság és külpolitika: A nagyhatalmak harca a délkelet-európai gazdasági hegemoniáért (1919–1939), amelyben a két világháború közötti magyar külgazdaság meghatározottságára hívta fel a figyelmet. Az 1919 és az 1939 közötti magyar külpolitikát a gazdasági kényszer és a külkereskedelmi szükségyszerűség kontextusában magyarázta. Ránki György ebbe illesztette az angol–francia vetélkedést Közép-Európában, a német–osztrák vámuniót, a római hármass egyezményt, egészen a német hegemoniáig.”⁵⁸

Pritz Pál, aki Gömbös Gyula külpolitikájáról szóló interpretációjában szakított a hatvanas évek végi, hetvenes évek eleji „fasiszta Gömbös Gyula” képpel a Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–1936.⁵⁹

Romsics Ignác Bethlen Istvánról írt monográfiájában a köré font „rózsaszín” és „fekete” legendákat lehántva rajzolta meg munkájában az embert.⁶⁰

A kilencvenes évek elején indult el az Európa–História sorozat, amelynek keretében számos visszaemlékezést adtak ki, így Magyarország kormányzóját is. Horthy Miklós: Emlékirataim címen, amelynek első kiadása 1953-ban Buenos Aires-ben jelent meg, második kiadása 1974-ben Torontóban látott napvilágot. Horthy visszaemlékezését menyee, Edelsheim Gyulai Ilona⁶¹ segítségével vetette papírra, és természetesen a saját szempontjából mesélte el a történeteket. A memoár jellegéből adódóan ez Horthy Miklós öngazólása.⁶²

A már korábban említett Pritz Pál és vele együtt Pál Lajos a kutatás horizontját a szervezet- és intézménytörténet irányába tágította, s a magyar Külügyminisztérium hivatalos kiadványa, a Külügyi Közlöny és a Magyar Országos Levéltárban fellelhető dokumentumok alapján tette közzé válogatását. „Az Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945 csaknem 300 dokumentumot tartalmazó gyűjtemény első része okmányokat közöl a külügyi szolgálat kiépüléséről, fejlesztéséről és a tervezett vagy tényleges változásokról. Az 1918. évi V. Néptörvény rendelkezett az önálló külügyi igazgatásról, az 1920 októberében

⁵⁷ Lásd például Diószegi István munkáit. Vö. Diószegi 1984 vagy uő. 1994.

⁵⁸ Ránki 1981.

⁵⁹ Pritz 1982.

⁶⁰ Romsics 1991.

⁶¹ *Edelsheim Gyulai Ilona* (1918–2013), 1940-ben feleségül ment Horthy Istvánhoz, a kormányzó idősebb fiához. 1941-ben született meg fia István. A második világháború alatt vöröskeresztes nővérként dolgozott. A sikertelen kiugrási kísérlet, 1944. október 15. után a Németországba vitték. Bajorországban élt a kormányzóval és családjával, akikkel 1948-ban átköltözött Portugáliába. Visszaemlékezése Becsület és kötelesség címmel látott napvilágot. Becsület és kötelesség 1918–1944, 2011.

⁶² Horthy 1990.

kelt külügyminiszteri körrendelet a szolgálat kiépítésre adja meg az irányelveket.”⁶³ Ezt követte Sáringer János Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez (1920–1944). A külügyi tárca költségvetése, a magyar külpolitika fő irányai és a külföldi szolgálat című munkája, amelyben a szerző kvantitatív módon dolgozta fel Magyarország külföldi szolgálatának történetét.⁶⁴

A Történelmi Kézíkönyvtár sorozatban jelent meg Ormos Mária összefoglalása Magyarország a két világháború korában címen. Ormos úgy véli, hogy 1918 után felborult a megszokott európai hatalmi rend, s megszűnt a jól-rosszul működő egyensúly. Az osztrák–magyar monarchia felbomlott, s Kelet (Oroszország) és Nyugat között a stabilitást egy sor új vagy átalakított kisállamnak kellett volna biztosítania, aminek lehetőségét kizárták a közöttük meglévő ellentétek és feszültségek.⁶⁵

Romsics Ignác tollából került ki az újabban megjelent összegzés, ami feldolgozta Magyarország 20. századi történetét.⁶⁶ A szerző célja, hogy Magyarország történelmének utolsó száz esztendejét a történettudomány és a társadalomtudományok eddigi eredményei alapján az érdeklődők elé tárja. A nyolc nagy fejezet a 20. századi magyar történelem egymást követő (és rendszerint egymást tagadó) nyolc nagy korszaka. A Horthy Miklós nevével fémjelezett negyed századon belül Romsics három nagyobb alperiódust különböztet meg: az 1920-as évek, az 1930-as évek és az 1930-as évek végét követő háborús időszak. „Azon az állásponton van, hogy az 1920-as éveket külpolitikailag Franciaország és Nagy-Britannia Duna-medencei befolyása határozta meg, s e mellett már a dualista Magyarországon is szerepet kapott konzervatív és konzervatív-liberális nagybirtokos-nagytőkés elit képviselőinek hatalomgyakorlása jellemezte.”⁶⁷ A szerző rögzítette, hogy a Horthy-korszak kormányzati formája korlátozott, azaz autoritativ elemeket is tartalmazó polgári parlamentarizmus volt.

---

⁶³ Pritz, Pál 1994.

⁶⁴ Sáringer 2004.

⁶⁵ Ormos 1998.

⁶⁶ Az első kiadás 1999-ben látott napvilágot. Romsics 2001.

⁶⁷ A magyar külpolitikára vonatkozó historiográfiai áttekintést Vö. Sáringer 2011.

II. Egyiptom a két világháború között

1. Előzmények, a brit megszállás és az első világháború

Egyiptom története szempontjából⁶⁸ meghatározó jelentőségű volt a brit megszállás 1882-ben, mert ettől kezdve 1952-ig Nagy-Britanniának döntő befolyása volt Egyiptomra. 1882-ben Egyiptom az Oszmán Birodalom egyik tartománya volt, amelynek trónját Mohamed Ali által alapított dinasztia tagjai foglalták el,⁶⁹ de a tényleges irányítást a brit helyőrségre támaszkodva az brit hivatalnokok gyakorolták.

A történetírás Egyiptom gyarmati korszakát 1882 és 1922 közé teszi, az 1923 és 1952 közötti periódusra a liberális kor elnevezést használják.⁷⁰ Hivatalosan a brit hivatalnokok tanácsot adtak az Oszmán Birodalom egyiptomi tartományának vezetőjének, azonban ezek a „tanácsok” kötelező érvényűek voltak. 1914-ig csak konzul vagy főkonzul rangú hivatalnokokkal kormányozták Egyiptomot.⁷¹

Lord Cromer meghatalmazott miniszter (*ministre plenipotentiaire*)⁷² hosszú ténykedése (1883–1907) alatt sikerült Egyiptomot pénzügyileg és politikailag is stabilizálni. Cromer szerepét ellentmondásosan ítélik meg. Autokrata, csak a pénzügyek iránt érdeklődést mutató hivatalnokként jellemzik, azonban éppen az ő tevékenysége rendezte Egyiptom pénzügyi és közigazgatási problémáit, ennek hatására fellendült az ipar és ez bizonyos politikai stabilitást is eredményezett.⁷³

Az első világháború során éleződött ki Egyiptom nem egészen tisztázott jogi helyzete. Az Oszmán Birodalom alattvalói, így Egyiptom is hűséggel tartozott az oszmán uralkodónak. London preventív lépéseket tett, hogy a térség fölött biztosítsa ellenőrzését: megtiltották az egyiptomiaknak, hogy az ellenséges hatalmakkal érintkezzenek, bevezették a cenzúrát, felfüggesztették a törvényhozást és korlátozták a gyapottermés eladását. 1914 novemberében

⁶⁸ Botman 2008, 285–308.

⁶⁹ Egyiptom vezetői 1805-től 1952-ig: Egyiptom kormányzói 1805–1867: 1805–1848 Mohamed Ali; 1848 Ibráhím; 1849–1849 Mohamed Ali (újra); 1849–1854 I. Abbász; 1854–1863 Szaíd; 1863–1867 I. Iszmáil. Egyiptomi kedivék 1867–1914: 1867–1879 II. Iszmáil; 1879–1892 Tavfik; 1892–1814 II. Abbász. Egyiptomi királyok 1922–1953: 1922–1936 I. Fuád; 1936–1952 Fárúk.

⁷⁰ Használatos még erre a korszakra a parlamenti korszak, monarchia kora vagy alkotmányos monarchia terminus is. Goldschmidt, Johnston, Salmoni 2005, 2–3.

⁷¹ Daly 1998, 240–242.

⁷² Almanach de Gotha 1896. év, 1283.

⁷³ Goldschmidt 2000, 43–44.

statáriumot hirdettek és decemberben kihirdették a protektorátust. Abbász Hilmi kedivét⁷⁴ leváltották és helyére Husszejn Kámil⁷⁵ ültették szultán címmel.

Bár a nyugati frontoktól távol volt Egyiptom, a háború az egyiptomiakra is komoly hatást gyakorolt. A britek fő célja a Szuezi-csatorna védelme volt egy Palesztina felől jövő támadás esetén, így nagyszámú birodalmi katona érkezett 1915-ben Egyiptomba. Emellett egyiptomiakból álló munkaegységeket és tevék szállítóegységeket állítottak fel. Ha munkaerőhiány vagy élelmiszerhiány lépett fel a britek kényszersorozással vagy elkobzással is éltek. A háború növelte a keresletet a gyapot iránt, amely kiszorította az élelmiszernövényeket, mindez élelmezési problémákat és árnövekedést okozott.⁷⁶ 1914 augusztusában Kitchenert⁷⁷ hadügyminiszternek nevezték ki. Utóda Henry McMahon⁷⁸ nem ismerte Egyiptomot. 1914-től a brit érdekek képviselője a főbiztos volt 1936-ig.⁷⁹ 1917-ben

⁷⁴ Goldschmidt 2000, 2–3.

⁷⁵ Goldschmidt 2000, 83.

⁷⁶ A Nagy-Britannia által bevezetett úgynevezett gyapotpolitika a forradalom egyik indokának tekinthető. A gyapot valódi értékénél sokkal alacsonyabb árat szabtak meg, mégis 1915 óta jelentősen emelkedett a gyapot ára. Ráadásul, az ország földterületeinek egyharmadát gyapottal kellett művelni a brit határozat értelmében. Az árak igazságtalan csökkentése, és a földterület nagy részének gyapottal való kényszerművelése súlyos károkat okozott a nagy gazdáknak, akik emiatt gyűlöltek az brit kormányt. Az első világháború alatt fellendültek a kiskereskedések, és a kisiparos műhelyek, mert hazautaztak a külföldi nagykereskedők, és üzletemberek. Ez a konjunktúra véget ért a háború befejezésével. Attól is tartottak az egyiptomiak, hogy a brit fennhatósággal visszajönnek a külföldiek, és ennek az egyiptomi gazdaság, kereskedelem és ipar látja kárát. Ez a középréteg ellenszenvét növelte a brit megszállással szemben. A brit védelemmel rendelkező külföldiek, az adminisztratív állásokat betöltő koptok és szírek, valamint a fontos egyiptomi pozíciókat betöltő brit alkalmazottak komoly versenytársai voltak a helyi egyiptomi művelt rétegnek. A jó beosztásokat a britek számára megbízható emberek kapták, akik az említett három csoportból kerültek ki. A diákság – a politikai ismereteknek és információknak köszönhetően- mindig hajlandó részt venni a brit ellenes mozgalmakban, tüntetésekből, illetve tiltakozásokban. Az egyetemi karokon a politikai kérdések, a gazdasági helyzet, az erőszak, és az uralmi rendszer problémáinak megvitatására fórumokat, és szemináriumokat szerveztek, hogy a diákok pontosan tudják, mi folyik körülöttük. A diákok egy fajta élcesapat volt az akkori politikai eseményekben. Abdal-Háfiz [é. n.], 136–140.

⁷⁷ Herbert Kitchen (1850. június 24.–1916. június 5.) az egyik legismertebb brit katonatiszt az angol gyarmatosítás korából, a XIX. század utolsó harmadában szinte minden fontosabb, Nagy-Britanniát érintő konfliktusban részt vett. 1911-ben Egyiptomba helyezték át, mint főkonzul, egészen 1914-ig szolgált, miközben gyakran meglátogatta a fejlődő Szudánt. Itteni kiküldetése alatt kapta meg a Kartúm earlje címet. Az első világháború kitörésekor, Herbert Henry Asquith miniszterelnök őt nevezte ki hadügyminiszterre. Goldschmidt 200, 106–107.

⁷⁸ Goldschmidt 2000, 128.

⁷⁹ 1786-tól, 1914-ig Angliát képviselte Egyiptomban konzul vagy főkonzul rangú hivatalnok, majd 1914-től, 1936-ig megváltozott a főkonzuli megnevezés, és brit főbiztossá vált, aztán 1936-tól mai napig brit nagykövet képviseli Nagy-Britanniát Kairóban. Énszerintem az 1882-1952 közötti időszakban nincs érdemi különbség a fentiekben szereplő címek, vagy megnevezések hatáskörei között, minthogy akár a brit főkonzul, akár a főbiztos, vagy a nagykövet volt Egyiptom tényleges kormányzója, vagyis a kezében van a hatalom, és a döntés. Összefoglalva, Nagy-Britannia Egyiptom irányítására egy brit főkonzult, vagy főbiztost, vagy nagykövetet nevezett ki, aki az ország valódi uralkodójának tekinthető. Ő az egyiptomi kormányzást irányítja. Az egyiptomi brit kormányzati formát röviden az alábbi mondatban jellemezte Sidney Low⁷⁹: „Mi nem kormányozzuk Egyiptomot, csak Egyiptom kormányzóit kormányozzuk”. *A kairói brit főkonzulok*: 1853–1858: Frederick Wright–Bruce; 1858–1865: Robert Colquhoun; 1865–1876: Edward Stanton; 1876–1879: Hon. Hussey Vivian; 1879–1883: Edward Malet; 1883–1907: Sir Evelyn Baring; 1907–1911: Sir Eldon Gorst (meghatalmazott miniszteri rangfokozattal); 1911–1914: Herbert Kitchen (meghatalmazott miniszteri rangfokozattal). *Az 1914–1936 közötti időszakban kormányzó brit főbiztosok*: 1914–1915: Sir Milne Cheetham; 1915–1917: Sir Henry McMahon; 1917–1919: Sir Reginald Wingate; 1919–1925: Edmund Allenby, 1st Viscount Allenby; 1925–1929:

Renigald Wingate⁸⁰ lett az főbiztos, aki otthonosan mozgott Egyiptomban, ennek ellenére nem tudta ebben a helyzetben az egyensúlyt megtartani. A háború befejezése előtt Egyiptom jövőbeli politikai státusza a viták keresztüzébe került. London az egyiptomi öngazgatás és függetlenség felé haladó folyamatot vetítette előre az 1914. novemberi proklamációjukban.⁸¹ Az britek és franciák úgy állították be a háborút, mint a demokrácia és diktatúra és a törvény és a barbárság közötti küzdelmet. Egyiptom elvárta, hogy a háború után ezeket az elveket számukra is biztosítsák.⁸² Az első világháborúból győztesen kilépő Anglia gazdaságilag és katonailag is megerősödött. Az egyiptomi–brit kapcsolatok új fázisba léptek. Befejeződött a háború, és az egyiptomi állampolgárok nehezen fogadták el tovább az brit fennhatóságot. A háború idején a briteknek kézzelfogható segélyeket nyújtott Egyiptom és ennek ellenében elvárta, hogy békekonferenciára Anglia meghívja, de ez nem történt meg. Amikor ezt nem kapták meg, az egyiptomiak biztosak voltak abban, hogy Anglia a közeljövőben nem tervezi a kivonulást az országból, amelynek következtében az egyiptomiak komoly ellenlépésekre készültek. Az első világháború befejeződése után egységes volt az egyiptomi közvélemény abban, hogy a függetlenség alapvető követelmény. Ezzel szemben az brit politika továbbra is a protektorátus fenntartása mellett foglalt állást, mert a háború is igazolta, hogy a Brit Birodalom katonailag és gazdaságilag nagymértékben függ azoktól a közlekedési útvonalaktól, amely Egyiptomon keresztül haladnak.

Az Oszmán Birodalom felbomlása következtében Afrika és Ázsiai között Egyiptom stratégiaiul kulcspozícióba került. Míg a háború folyt a britek tartózkodtak bármiféle alkotmányos változtatástól, így amikor Husszejn Kámil szultán 1917-ben elhunyt, helyére Ahmed Fuád-ot⁸³ ültették. A britek a háború utáni elképzeléseik kidolgozásába nem vonták be az egyiptomiakat. Az brit bizottságok 1917-ben olyan reformot javasoltak, amelyet az egyiptomi fél még a világháború előtt sem fogadhatott volna el. A háború úgy ért véget, hogy a brit képviselők és az egyiptomi vezetők egymással szemben ellentétes elvárásokat

---

George Lloyd, 1st Baron Lloyd; 1929–1933: Sir Percy Loraine; 1934–1936: Sir Miles Lampson. *Az 1936-1956 közötti időszakban akkreditált brit nagykövetek*: 1936–1946: Miles Lampson, 1st Baron Killearn; 1946–1950: Sir Ronald Campbell; 1950–1955: Sir Ralph Stevenson; 1955–1956: Sir Humphrey Trevelyan. Az 1956-os Szezi válság miatt megszakították az egyiptomi–brit kapcsolatokat.

⁸⁰ Francis Reginald Wingate (1861. június 25.–1953. január 29.) híres brit katonatiszt. 1899–1916 között a szudáni kormányzói posztot töltötte be, és majd 1917–1919 között a kairói brit főbiztos lett. Vö. Goldschmidt 2000, 225–226.

⁸¹ A novemberi proklamáció néhány alapvető intézkedést foglal magában a brit megszállók részéről: Nagy-Britannia egyoldalúan bejelentette Egyiptom feletti fennhatóságát; a trónról Abbász kedivét eltávolították, és helyette Husszejn Kámil-t, nagybátyját nevezték ki szultánná; az Egyiptom formális török függését felszámolták és protektorátust vezettek be; s rendkívüli állapotot hirdettek ki. Ezekkel a szigorú intézkedésekkel tudták csak a britek az ország belügyeit rendezni.

⁸² Abdal-Háfiz [é. n.], 133.

⁸³ Goldschmidt 2000, 59–60.

fogalmaztak meg. Az egyiptomi nemzeti oldal Egyiptom háborús erőfeszítései és a szövetségesek ígéretei értelmében azt várta, hogy Egyiptom független állam lesz. Az brit kormány Egyiptomot továbbra is függő státuszban kívánta tartani és fokozatosan bevezetett reformokkal akarta az egyensúlyt biztosítani. A két álláspont között Husszejn Rusdi Pasa⁸⁴ által vezetett egyiptomiak helyezkedtek el, akik együttműködtek a britekkel, és ezért cserébe a fokozatos engedményeket vártak. Az új szultán önálló politikát kívánt folytatni, vissza akarta szorítani az brit befolyást.

2. 1919-es forradalom, Szaad Zaglúl Pasa vezetésével.

1918. november 13-án két nappal az európai fegyverszünet megkötése után Wingate főbiztost néhány korábbi egyiptomi miniszter⁸⁵ felkereste, hogy a megbeszélésen követeljék Egyiptom teljes függetlenségének megadását. A küldöttség (*Vafd*) vezetője Szaad Zaglúl Pasa,⁸⁶ korábbi oktatási és igazságügyi miniszter és 1913 és 1914 során az egyiptomi törvényhozás alelnöke, aki az ellenzék vezérévé vált.⁸⁷ Zaglúl és társainak találkozása a

⁸⁴ Husszejn Rusdi pasa (1863–1928) a Párizsi Jogi Tudományegyetemen a PhD. fokozatot szerzett. Fiatal korában bíróként dolgozott a kairói I. o. bíróságon. Négyszer volt miniszterelnök (1914. április 4.–1914. december 19.), (1914. december 19.–1917. október 9.), (1917. október 10.–1919. április 9.), és (1919. április 9.–1919. április 22.). Az 1919-es tüntetések, sztrájkok, és tiltakozó megmozdulások miatt lemondott a kormányfői posztjáról Goldschmidt 2000, 169–170.

⁸⁵ 1918. november 13-án az egyiptomi részről Szaad Zaglúl pasa, Ali Saarávi, és Abdal-Azíz Fahmi, mint választott parlamenti képviselők, az brit részről Regnald Nagy-Britannia kairói képviselője, mint a brit kormány főbiztosa Kairóban tanácskoztak, és az értekezleten az egyiptomi fél a brit féltől az egyiptomi állam függetlenségének elismerését követelték, amelynek ellenében Egyiptom hajlandó a következő intézkedéseket tenni: 1. kétoldalú Baráti Egyezményt megkötni Nagy-Britanniával, 2. teljes mértékben együttműködik a változó, instabil nemzetközi körülmények között, 3. korlátlan segítséget nyújtani a briteknek, 4. és hozzájárul az Egyiptomban, és a világ minden táján lévő brit érdekek védelméhez, akkor is, ha a britek meg akarták szállni a Szezei-csatornát. A brit főbiztos az egyiptomi követelményre semmiféle választ nem adott, és azt közölte Husszejn Rusdi kormányfővel, hogy a fenn nevezett három állampolgár nem az egész nép véleményét tükrözi, akkor milyen alapon tárgyalnak a nép nevében? A brit főbiztos nyilatkozataira reagálva, Szaad Zaglúl „felhatalmazást” kért a néptől azzal a céllal, hogy az ország függetlenségéről szóló tárgyalásokban részt vegyen. Az ország minden kormányzóságára, városába, falvába, és kerületébe „felhatalmazás formanyomtatványt” küldtek, hogy az állampolgárok írják alá, és hatalmazzák fel Szaad Pasát a függetlenségi tárgyalásokban való részvételre. Mindenki az országban örömmel fogadta a hírt, és szívesen felhatalmazták. Husszejn Rusdi pasa erőfeszítéseinek köszönhetően sikerült elrendezni a felhatalmazás ügyét úgy, hogy olyan parancsot adott ki a kormányzónak, miszerint nem szabad ellenezni az ügyet, és ne zavarják az aláírókat. Az emberek, illetve „Vafd” megköszönte a kormányfő pozitív segítségét. Abdal-Háfiz [é. n.], 131–132.

⁸⁶ *Pasa*, *Bej* (*Bey*), és *Effendi* címet az egyiptomi uralkodó hatalom használta 1953-ig. Sokszor találkozunk ezekkel a címekkel, ezért érdemes ismertetni ezeket. Eredetileg török megnevezések, és rangfokozatok. Egyiptomban is használták, mert hosszú ideig az Oszmán birodalomnak egy része volt Egyiptom. *Pasa* és *Bey* címet a magas rangú illetékeseknek adták, az *effendi* pedig ez egy általános cím, melyet a tanult rétegeknek szoktak adni, alacsonyabb státuszt jelentett, mint *pasa* és *Bey*. Természetes dolog, hogy az egyiptomiak is használják ezeket a címeket a török példát követve. Ahmed 1995, 327–328.

⁸⁷ Szaad Zaglúl pasa közismert politikus már az első világháború időszakában, amikor a Törvényhozó Szövetség Választott Főbiztosa volt, aki keményen bírálta a hatalmat, és szimpátiát mutat az elnyomottakkal, szegényekkel, és gyengékkel szemben. Ő Husszejn Kámil szultán, és a Husszejn Rusdi pasa miniszterelnök közeli barátja is volt. Ramadán 1992, 7; Goldschmidt 2000, 234–235.

főbiztossal és Egyiptom függetlenségének követelése nem az egyiptomiak többségének véleményét tükrözte. Rusdi Pasa és miniszterei a britekkel való együttműködés ellenére sem tudták rávenni a briteket, hogy Egyiptom függetlensége irányába lépéseket tegyenek és inkább kötődtek Ahmed Fuád szultánhoz, mint a születő nemzeti pártokhoz. A britek semmit nem ajánlottak Rusdi-nak. Ilyen előzmények után fordult néhány korábban miniszterként szolgáló személy Wingate-hez. Zaglúl küldöttségének tagjai azért voltak elfogadhatók, mert sem a szélsőséges nacionalista, sem a britekkel szorosán együttműködő erőkhöz sem tartoztak, de rendelkeztek államigazgatási tapasztalattal és a helyi városi polgárságot és vidéki birtokosokat képviselték, szemben a régi török vezetőréteggel szemben.

Wingate álláspontja és későbbi lépései komoly kritikát váltottak ki. Nem kellett volna fogadni a küldöttséget, ugyanis nem volt alkotmányos felhatalmazásuk a nép képviseletére. Wingate nemcsak továbbította Zaglúl küldöttségének követeléseit a londoni külügyminisztériumba, hanem javasolta, hogy fogadják az egyiptomi küldöttséget. Ezzel akaratlanul is meggyengítette a Rusdi kormányt. A londoni Külügyminisztérium nem fogadta el a javaslatot. Zaglúl és a Vafd közben elkezdte szervezni az egyiptomi tömegeket a függetlenségi kivívásáért. Néhány hét leforgása alatt a Vafd tevékenysége annyira megerősítette Zaglúl pozícióját, hogy nem lehetett új kormányt alakítani. 1919. március elején a britek letartóztatták Szaad Zaglúl-t két társával és Máltára száműzték őket.⁸⁸ A tüntetések az egész országban azonnal elkezdődtek, amit zendülések, fosztogatások és erőszak követett,

⁸⁸ Az Egyiptomban működő brit hatóságok nem tettek eleget Szaad Zaglúl kérésére, miszerint Angliába szeretne utazni, képviselni a népet a békekonferencián. Husszejn pasa miniszterelnök, és Adli Jakan pasa is „Vafd” képviselőivel együtt tervezett Angliába menni. Husszejn pasa tisztában volt azzal, hogy az egyiptomi népet képviselő-delegációnak el kell utaznia Angliába a konferencián való részvétel céljából. Se a miniszterelnök, se „Vafd” vezetők utazási kérelmet nem fogadta el Nagy-Britannia. Az elutasítás fényében, december 6-án üzenetet küldött a külföldi országok képviselőinek, illetve Wilson elnöknek is, amelyben kéri az egyiptomi küldöttség kérésének teljesítését. Mindezek a lépések semmi eredményre nem vezettek, ezért a Vafd értekezletet szervezett, amelyen a nemzeti kérdést tárgyalták meg. 1919. február 7-én Szaad Zaglúl pasa bejelentette a brit fennhatóság törvénytelenységét, és érvényteleniségét. Ez volt a legerősebb reakció, amit az egyiptomi nacionalista vezetők megtettek. A britek a Husszejn kormányfőnek, meg Adli pasa barátjának engedélyezték az utazást azzal a feltétellel, hogy ne menjen vele a Vafd. Husszejn pasa miniszterelnök nemet mondott a brit javaslatnak, és jelezte, hogy „csak akkor utazik külföldre, ha vele együtt mennek a vafdosok is. Ha nem engedélyezik az utazásukat, akkor lemond a miniszterelnöki posztjáról is. Husszejn pasa ragaszkodott a követeléseikhez, a britek engedélyezték neki az utazást, de a vafdosoknak nem. Ennek következtében 1919. március elsején beadta a lemondását, amit elfogadtak. Husszejn Rusdi miniszterelnök lemondólevelének elfogadása az országban a politikai feszültség növekedését okozta, mert ő általában a nép kérését, valamint a Vafd álláspontját támogatta. Lemondása azt sugallta a népnek, hogy olyan kormányt hoznak létre, amely elfogadja a fennhatóságot, ugyanis Fuád szultánnak már nincs köze se a néphez, se a Vafd-hoz. Azt is hitte a nép, hogy a szultán a jövőbeli kormánnyal együtt majd elfogadja az Egyiptom feletti brit fennhatóságot. A fentiek miatt a Vafd levelet küldött Fuád szultánnak. Ezen kívül, az egyiptomi kérdés legújabb fejleményeit tudatták a külföldi országok képviselőivel. A briteknek ekkor elégük lett a Vafd lépéseiből, ezért 1919. március 8-án Szaad Zaglúl pasát, Mohamed Mahmúd pasát, Hamad al-Bászil pasát, és Iszmáil Szedki pasát letartóztatták, és kiutasították Máltára. Vafd tagjaiból csak a fent említett személyeket tartóztatták le azért, mert ők a Pasa címmel rendelkeztek, vagyis Vafd legmagasabb rangú tagjai. A további tagok: Ali as-Saarávi, Abdal-Aziz Fahmi, Ahmed Lutfi asz-Szejjid, Mohamed Ali Ulúba, Abdal-Latif al-Makabbáti, Szenút Hanná, Dzsúrdzs Hajját, Musztafa an-Nahhás, Háfiz Affi, Husszejn Vászif, Mahmúd Abul-Naszr. Abdal-Háfiz é. n.], 134–135.

amely az brit katonák meggyilkolásához is vezetett. A tömeges akciók minden társadalmi csoportra kiterjedtek: városi munkások, parasztok, etnikai és vallási csoportok, még Egyiptom történetében példátlan módon a nőkre is.⁸⁹ A Wingate-t felváltó Allenby tábornok⁹⁰ statáriumot vezetett be, és egyiptomi kormány híján dekrétumokkal kormányozta az országot.⁹¹ A rend csak április elejére állt helyre, amikor a britek megállapodtak a szövetséges hatalmakkal, hogy elismerik az brit protektorátust Egyiptom fölött, és bejelentették, hogy Zaglúl-t szabadon bocsátják és Európába utazhat tárgyalni a szövetségesekkel.

1918. november és 1919. április közötti események világosan megmutatták, hogy a protektorátust az egyiptomiak nem fogadják el, és Egyiptom státuszát lényegesen meg kell változtatni.⁹² Allenby és az egyiptomi közvélemény számára ez egyértelmű volt, de a londoni kormány erről nem vett tudomást.

A következő két évet a szembenállás és zűrzavar jellemezte. A Vafd népszerűsége megerősödött az egyiptomiak körében, ezzel szemben a brit kormány ragaszkodott a protektorátus fenntartásához. A két fél között Allenby közvetíteni próbált, miközben fent

⁸⁹ A letartóztatások miatt a Vafd többi tagja üzent Fuád szultánnak. Eszerint az események következményeinek felelősségét elhárítják maguktól. A brit kormánynak is levelet küldtek, amelyben hangoztatják, hogy ők mindenképpen megvédik az ország jogait. Hasonló levelet küldtek a külföldi országok képviselőinek is. A letartóztatás provokálta a közvéleményt, és a forradalom kiobbantásához vezetett. Káosz lett az ország-szerte; a vasutakat leállították; sztrájkoltak a munkások, és az alkalmazottak; a kereskedők a boltokat bezárták. A forradalomban a nép különböző rétegei vettek részt: parasztok, nagybirtokosok, tanulatlanok, tanultak, muszlimok, koptok, férfiak, nők, vidékiek, városiak, beduinok, állami alkalmazottak, katonák, nagykereskedők, és kiskereskedők. 1919. április 4-ig tartott a forradalom. Márciusban tört ki a forradalom, békés megmozdulásokkal kezdődött a főváros utcáin, és olyan transzparenszeket vittek a felvonulók, melyeken követelték a függetlenséget, és a protektorátus felszámolását. Kezdetben senki nem hitte, hogy ez forradalom, hanem sok azt gondolták, hogy csak néhány napos tüntetésekről van szó. A következő napokban állandósultak a tüntetések, és a tüntetőkre rálóttek a brit katonák, és sokan haltak meg, de a brit fegyverek nem félemlítették meg az embereket, és folytatták a forradalmat. Ar-Rifáí 1987, 8–17. A forradalom alatt Fuád szultán teljesen eltűnt a nyilvánosság elől. A palotájában tartózkodott. Negatív kép alakult ki róla, mintha nem érdekelt volna se a nép, se az ország, amelynek következtében a nép haragra gyúlt ellene. Egyedül hagyta népét szembeszállni az agresszióval, az igazságtalansággal, illetve elnyomással. Asmávi, 2002, 305.

⁹⁰ 1919. március 25-én érkezett meg Kairóba az új brit főbiztos Lord Allenby. Az első világháború idején vált ismert katonai vezetővé. Ő vezette a Palesztinában, Szíriában, és Jeruzsálemben a sikeres brit hadjáratokat. 1917 júniusa óta ő az Egyiptomban állomásozó brit hadseregek vezérkari főnöke. Azért választották ilyen pozícióba, mert a katonai tapasztalatai, és képességei alkalmassá tették, hogy a forradalmat kezelni tudja. Az új főbiztos fő feladata volt, hogy véget vessen a forradalomnak; rendet tenni az egész országban; és mindent megtenni a fennhatóság biztosításáért. A szigorú és rugalmas eszközöket váltogatta. Mindig felmérte a dolgokat, és eldöntötte, milyen módon tárgyal a másik féllel, például szigorúan kezelte a diákokat, és az alkalmazottakat. Megfenyegette őket, ha nem járnak az iskolákba, akkor bezárja az iskolákat, és eltávolítja onnan a lázadó, tiltakozó diákokat. Az alkalmazottakat pedig azzal fenyegette, hogy amennyiben nem mennek rendszeresen a munkahelyükre, akkor megszünteti a munkaszerződésüket. A gazdagoktól és a Vafd tagjaitól pedig segítségét kért a nép megnyugtására, a biztonságos helyzet helyreállítására, és a zűrzavar megszüntetésére. Rugalmas volt ezzel a réteggel. Az új főbiztos és a szultán kérésére olyan közleményt adott ki az al-Azhar sejkje, a Mufti, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, néhány miniszter, Vafd néhány tagja, és a nagy gazdák, amelyben ösztönzik a népet a nyugalom visszaállítására, és a szabályok betartására, az vasúti közlekedések fenntartására. Abdal-Háfíz [é. n.], 143–144.

⁹¹ A forradalomnak 3000 egyiptomi halottja, 1600 sebesültje volt. 3727 állampolgárt börtönre ítélték, és 49-et végeztek ki.

⁹² Az 1882-as brit megszállás, a romló körülmények, az Egyiptom feletti oszmán uralom eltörlése, és a brit protektorátus fenntartása tekinthető az 1919-es forradalom okainak.

kellett tartani a rendet és biztosítani a brit érdekeket, amit csak engedményekkel lehetett volna sikeresen végrehajtani. A forradalmat követően Egyiptom nem tért vissza a normális kerékvágásba, nem sikerült stabil kormányt létrehozni Kairóban. A brit kísérleteket az egyiptomiak önkényesnek és becstelennek nyilvánították. Zaglúl Párizsban kudarcot kudarokra halmozott, ugyanis a szövetségesek – köztük az Egyesült Államok, amelyre az egyiptomiak különösen számítottak – hivatalosan elfogadták a brit protektorátust Egyiptom felett.⁹³ Időnyerés céljából Londonban létrehozták a Milner⁹⁴ Bizottságot, amely 1919 decemberében érkezett Egyiptomba azzal a céllal, hogy kivizsgálja a zavargások okait és javaslatot tegyen brit protektorátus alatt Egyiptom békéjének és virágzásának megteremtése, illetve az önkormányzati intézmények kialakítása és külföldi érdekek védelme érdekében. Miután az egyiptomiak számára a protektorátus eleve elfogadhatatlan volt, a Milner Bizottság munkáját az egyiptomi hatóságok bojkottálták. Milner Londonba történő visszatérése után ült tárgyalóasztalhoz Zaglúl-lal, aki 1920 júniusában érkezett Londonba. Egy általános keretmegoldás körvonalazódott, amelyben a britek lemondanának a protektorátusról és hajlandók elismerni Egyiptom függetlenségét. Azzal a feltétellel, ha marad a brit katonai jelenlét és néhány más engedmény is megvalósul. Zaglúl azonban újabb feltételeket szabott, minek következtében a tárgyalások megszakadtak.⁹⁵

⁹³ Szaad Zaglúl pasa és a kollégái hat hónapig tartózkodtak Párizsban, mindaddig, amíg véget nem ért a hathónapos békekonferencia. A konferencián az Egyiptommal kapcsolatos brit protektorátus elismeréséről szóló kompromisszumos egyezményt Németország, Magyarország, és Ausztria írta alá. Az első világháború alatt Franciaország, Görögország, Portugália, Oroszország, Belgium, és Szerbia hivatalosan elismerték az egyiptomi brit fennhatóságot. A nagyhatalmak közötti egyezmény bizalmatlanságot, és reménytelenséget keltett az egyiptomi delegációban, azért 1919. május 26-i ülésén bejelentették a delegáció befejezte küldetését. Abdal-Háfiz [é. n.], 148–150.

⁹⁴ Alfred Milner, Gyakran: Lord Milner (1854. május 23.–1925. május 13.) brit katona, Cape kolónia és Transvaal kormányzója, és az Egyesült Királyság gyarmatügyi-minisztere. 1905-ben befejezte a politizálást Afrikában, és 1906-ban visszatért Angliába. 1916-ban a brit parlament tagja volt, és támogatta David Lloyd George programjait. Ennek köszönhetően a háború utolsó évében hadügyminiszterré nevezték ki, amely posztot 1919-ig őrizte meg. Juszuf pasa Vahba kormányának mandátuma alatt (1919. 11. 20.–1920. 05. 21.) Egyiptomba érkezett a Milner-Bizottság, amit mindenki ellenzett, gyűlölt. Ország-szerte mindenki elutasítja a látogatását, amelynek következtében számtalan támadást szenvedtek a miniszterek. Milner-Bizottság által készített jelentésről: „A valóság, hogy a megjelent beszámoló leleményes, és ügyes politikai dokumentumnak tekinthető. Őszintén, és pontosan rajzolja az 1919-ben indított egyiptomi mozgalmat vezető okokat. Utána rajzolja azt a politikát, amit a brit kormánynak be kell vezetnie a Közel-Keleten, különösen Egyiptomban”.

⁹⁵ A Milner-bizottság Párizsba illetékest küldött az egyiptomi delegáció részére annak érdekében, hogy angliai tárgyalások folytatására hívja meg őket. 1920. június 5-én Londonba érkezett a delegáció, és ezután két nappal a Gyarmatok Ügyeiben Illetékes Minisztérium székhelyén kezdődtek a Milner-bizottsággal a tárgyalások. Azért utasították el a brit fél által tett javaslatot, mert a brit fél ragaszkodott a protektorátushoz. A bizottság nem tett eleget az egyiptomi követeléseknek, kizárólag az brit érdekeket képviselte. A Vafid tagjai pedig követelték a teljes egyiptomi szuverenitást, a megszállt egyiptomi területek kiürítését, a brit sereg kivonulását, és a fennhatóság eltörlését. Ezentúl, az egyiptomi fél azt javasolta a briteknek, hogy további 10 évre a Szezi-csatornánál maradjanak a brit erők, hogy segítsék az egyiptomi hadsereget, amennyiben külföldi támadás érné. A megbeszélte 10 év eltelte után, felül kell vizsgálni ezt a pontot: vagy tovább maradnak a katonák, vagy csökkentik a létszámot, vagy kivonják őket. Egyiptom közös védelmi egyezményt javasolt a brit félnek, miszerint Egyiptom háború idején segítséget nyújt Angliának. Az egyiptomi javaslat szerint: „Később megvitatják a Szudánnak kapcsolatos kérdéseket is”. A brit fél nem fogadta el az egyiptomi követeléseket, amelynek következtében

A britek belátták, hogy a protektorátus fenntartása tarthatatlan és valamilyen formába meg kell adni Egyiptom függetlenségét. Ezért aztán a Milner és Zaglúl között folyó tárgyalások kudarcra utalva után kísérletet tettek az egyiptomi kormánnyal való egyezkedésre. Az új miniszterelnök Adli Jakan Pasa⁹⁶ igyekezett bevonni Szaad Zaglúl-t a tárgyalásokba, de ő erre nem volt hajlandó, mivel az egyiptomi közvélemény mögötte állt. Így a tárgyalások eleve kudarcra voltak ítélve és meg is szakadtak.⁹⁷ Adli Jakan lemondott, Zaglúl-t katonai bíróság elé állították és Seychelles-szigetére deportálták. A brit diplomácia vezetése annak ellenére, hogy világossá vált, hogy a protektorátus nem fenntartható 1921 folyamán ragaszkodott ehhez a státuszhoz arra hivatkozva, hogy nincs megegyezés az ügyben. A katona Allenby világosan látta, hogy ezt az állapotot nem lehet fenntartani, ugyanakkor a politikusok Londonban képtelenek voltak ezt megérteni. 1922 februárjában Allenby konzultációra Londonba utazott és lemondással fenyegetőzve sikerült kicsikarni a londoni kormánytól, hogy egyoldalúan kikiáltssa Egyiptom függetlenségét. 1922. február 18-diki deklaráció eltörölte a protektorátust és a statáriumot. A brit kormány négy ügyben tartotta meg a befolyását, így a fő közlekedési útvonalak biztosítása, Egyiptom védelme külföldi támadás esetén, a külföldi érdekek és kisebbségek védelme, Szudán brit megszállás fenntartása. Ezek korlátozták Egyiptom függetlenségét, és később számos összeütközés alapjául szolgáltak. A brit kormányzat feladta a teljes gyarmati befolyását, ami a függetlenség irányába mutatott. London ígéreteit az első világháború során már nem lehetett visszavonni, azonban a brit befolyás jelen volt különböző formákban 1956-ig. Az 1922. évi februári proklamáció London részéről formálisnak tűnt, míg

---

szüneteltettek a tárgyalások. Adli Jakan pasa közvetítésének köszönhetően, a visszautat Szaad Zaglúl pasa elhalasztotta mindaddig, amíg megkapta módosított brit javaslatot. A brit javaslattal Kairóba utazott az egyiptomi delegáció, hogy kérje a nép képviselőinek véleményét a javaslat cikkeiről. 1920. október 21-én megint Londonba ment a delegáció megtárgyalni a brit javaslattal kapcsolatos fenntartásokat, de Milner azt mondta: „vagy elfogadják az egészet, vagy elutasítják az egészet. Több módosítás nem lesz”. 1920. november 10-én Londonból Alexandriába érkezett a delegáció mivel kudarcba fulladtak a tárgyalások. Abdal-Háfiz [é. n.], 150–153.

⁹⁶ Adli Jakan pasa (1864. január 18.–1933. október 22.) Török-albán származású egyiptomi politikus. Háromszor volt miniszterelnök (1921. március 16.–1921. december 24.), (1926. június 7.–1927. április 24.), és (1929. október 3.–1930. január 1). Hajkal 1951. könyvének első kötetében azt mondja Adli pasáról: Adli pasa csendes, nyugodt ember. Nem kedveli az erőszakos forradalmakat. Adli érzi a néppel szembeni felelősségét. Támogatta a Vafd erőfeszítéseit az ország függetlenségéért. Goldschmidt 2000, 229.

⁹⁷ Adli Jakan miniszterelnök és Curzon Nagy-Britannia képviselője 1921-ben folytatták a tárgyalásokat, de ezek sem jártak sikerrel. A tárgyalások kudarcának három oka volt: A britek ragaszkodtak a régi követeléseikhez, amelyek elsősorban az brit érdekeket védték, és nem voltak tekintettel az egyiptomi szuverenitásra. Annak ellenére, hogy elleneztek a brit javaslatok néhány cikkelyét, a brit fél nem tartotta tiszteletben az egyiptomi követeléseket, és nem tett eleget neki. Az Adli kormányfő, és Szaad Zaglúl pasa közötti vita támadt. Szaad pasa azt állította, hogy mivel a nép képviselője, neki kell vezetni a brit féllel folyó tárgyalásokat. Adli pasa pedig nem fogadta el ezt az álláspontot, mivel ő a miniszterelnök, tehát neki kell vezetni a tárgyaló küldöttséget. „Az nem lehet, hogy a miniszterelnök részt vesz tárgyaláson, és más vezeti a tárgyalásokat”. Nagy-Britannia semmiképpen nem akar lemondani egyiptomi fennhatóságról. Az Adli-Curzon tárgyalások kudarcát követően Adli pasa lemondott a miniszterelnöki posztjáról. A lemondólevelét a beadási napjától két hét után fogadták el. Lemondása után, két hónapig senki nem töltötte be az egyiptomi a kormányfői pozíciót. Abdal-Háfiz [é. n.], 153–156.

az egyiptomiaknak jelentős előrelépésként értékelték, mert az állami adminisztráció egyiptomi kézbe került, azonban az alkotmányos kormányzást a brit lépések befolyásolták a protektorátussal szemben. A brit korona 1922 után a kedvelt birodalmi módszert alkalmazta a beavatkozás politikájára.

Alkotmány és választások

A művelt egyiptomiak leghőbb reményeiket az 1923-as alkotmány fejezi ki. Ezt egy egyiptomi jogászokból álló csoport dolgozta ki nagymértékben a belga alkotmányra támaszkodva, miután Britannia deklarálta Egyiptom függetlenségét. A Vafd-nak nem volt hozzá köze, miután vezérük Szaad száműzetésben volt. Fuád király, aki a szultán cím után felvette a király címet, „kommunista alkotmánynak” nevezte, annak ellenére, hogy őt hatalmazta fel a miniszterelnök kinevezésére, törvényhozási vétóra és a parlament felosztatására. De Allenby, még mindig Britannia főbiztosa, támogatta. Az egyiptomi kormány 1923 áprilisában fogadta el az új alkotmányt. Az angolok végül megszüntették a szükségállapotot Egyiptomban.

Szaad és társai és más 1914 óta száműzetésben élő nacionalisták hazatérhettek és részt vehettek az új egyiptomi parlamentet létrehozó első választáson. A Vafd politikai párttá alakult. Jelöltjei 179 helyet nyertek a 211 hellyel rendelkező Képviselőtestületben. Fuád király a Vafd Pártot kérte fel kormányalakításra Szaad-ot jelölve ki miniszterelnöknek. Közben Britanniában megalakult az első Munkáspárti kormány, az angol választók és az egyiptomiak is abban reménykedtek, hogy kevésbé elkötelezettek a Brit Birodalom eszméje iránt, mint a liberálisok vagy konzervatívok. De még a Munkáspárt sem mondhatott le olyan előnyökről, mint a Szuezi-csatorna. Részükről a Vafd nem maradhatott hatalmon csupán a nép támogatásával. Egyiptomi részről Szaad-nak kettős kihívással kellett szembenéznie: Fuád nem tűrt el olyan parlamentet, amely nem az ő ellenőrzése alatt van, illetve terrorista titkos társaságok, az 1919-es forradalom maradványai, amelyek csak az erőszakban bízva tudták elképzelni az angolok kiűzését. 1924-ben Sir Lee Stack-et, az egyiptomi hadsereg főparancsnokát, Szudán kormányzóját terroristák meggyilkolták. Allenby felháborodott és nyilvánosan egy ultimátumot adott át Szaad-nak, amiben 500 ezer egyiptomi font (2,5 millió dollár) kártérítést, nyilvános bocsánatkérést, az egyiptomi csapatok Szudánból való kivonását, és az orgyilkosok példás megbüntetését követelte. Az egyiptomiakat felbőszítette Allenby kijelentése, hogy a gyilkosság, amit Szaad semmiképpen nem bátorított, egy olyan tett, „amivel a jelenleg Egyiptomot kormányzó erők az egész civilizált világ megvetését

kiérdemelte.” Az ultimátum megfosztotta Egyiptomot a Nílus vizének jelentős részétől, amit a Szudán az újonnan létesített Dzsezára-vidék gyapotültetvényeinek öntözésére használt, amely az egyiptomi hosszú szálú gyapot versenytársa lett a piacon. Ez a rész különösen a gyapottermelésben érdekelt földbirtokosokat dühítette. Bár az angol Külügyminisztérium nem hagyta jóvá az ultimátumot, az angol kormány kiállt Allenby mellett. Szaad, aki szembeszállhatott volna mozgósítva maga mögött Egyiptom népét a túlzó követelések elutasításával, inkább a lemondást választotta. Távozása lehetővé tette Fuád királynak, hogy saját embereiből ügyvivő kormányt alakítson. Ezzel a Vafd uralmának első rövid szakasza lezárult.

3. Egyiptom liberális korszaka

Egyiptom liberális korszakában⁹⁸ 1923 és 1952 között az európai típusú alkotmányosság, a politikai pluralizmus megjelent az ország politikai életében. Bár a választási küzdelem során voltak szabálytalanságok, mégis a politikai és polgári szabadságjogok rendszere körvonalazódott. Az egyiptomi politikai elit ellenőrizte a demokratikus folyamatokat, emellett az alsóbb rétegek is politikai aktivitást mutattak. A brit befolyástól szabadulni kívánó és a társadalmi és gazdasági reformokra vágyó népesség választhatott az ideológiák közül: liberalizmus, tekintélyelvűség, teokrácia, marxizmus, nacionalizmus. A hagyományok, a monarchia túlzott hatalma, a helyi erős politikai befolyással bíró polgárság és a munkásréteg gyengesége a liberális kísérlet kibontakozását gátolta, és ez nem tette lehetővé a plurális demokratikus rendszer kibontakozását és tartós fennmaradását.

Politikai pártok a liberális korszakban

Nagy-Britannia biztosította Egyiptom formális függetlenségét 1922-ben, amit azonban jelentősen korlátozott négy feltétel. A fő közlekedési útvonalak biztosítása, Egyiptom védelme külföldi támadás esetén, a külföldi érdekek és kisebbségek védelme, Szudán brit megszállásának folytatódása. A gyarmati hatóságok Egyiptom uralkodójának szultán címét

---

⁹⁸ Goldschmidt, Johnston, Salmoni 2005.

királyra változtatták⁹⁹ és egy éven belül életbe léptették a demokratikus alkotmányt. A liberális korszakot (1923–1952) a nyugati típusú alkotmányosság és parlamentáris kormányzás jellemezte. Az egyiptomi alkotmány nyugati liberális mintákat követett, amelyet az egyiptomi jogászok úgy állítottak össze, hogy az a királynak és a briteknek is megfeleljen. Az alkotmány szövegét alkotók korlátozni kívánták a születő, a tömegek által közkedvelt Vafd párt hatalmát, amely az 1919-es forradalomban jött létre. Egy szenátusból és képviselőházból álló parlamentet hoztak létre, amelyet férfiak választottak, kivéve a szenátus két ötödét, akiket a király nevezett ki. A parlament által kidolgozott törvényjavaslatok csak akkor emelkedtek törvényerőre, ha a király megerősítette azokat. Az államfő királynak visszaküldési joga volt, de amennyiben az eredeti törvényjavaslat kétharmadot kapott, a királynak el kellett ismernie. A törvényhozó hatalmon a király, a szenátus és a képviselőház között oszlott meg. Negatívan hatott az új demokratikus államra, hogy az alkotmány igen nagy hatalommal ruházta fel az uralkodót, akinek jogában állott minisztereket leváltani, a parlament működését felfüggeszteni, a miniszterelnököt kinevezni és leváltani. Harminc éven keresztül Ahmed Fuád és fia, Fárúk aláírták az alkotmányos rendszert és szembeszállt a nemzeti mozgalommal. Egyiptomban nyugati típusú alkotmányosság rendszer volt érvényben, azonban a gyakorlatban korlátozta az udvar és a kinevezett miniszterek. Az alkotmány nem tudta teljes mértékben garantálni a liberális parlamentáris formákat. A politikai pártok, a választások, a parlamenti ülések, az egyesülés és sajtószabadság ellenére az alkotmányt többször figyelmen kívül hagyták, felfüggesztették és időnként megváltoztatták. A demokratikus gyakorlatot időnként megbénították, mert sem a Vafd Párt – Egyiptom legnagyobb nemzeti pártja – sem más politikai tömörülések nem tudták korlátozni a király hatalmát. A korszakban négy nagyobb politikai tömörülésnek volt befolyása az országban. A palotának, a briteknek, a Vafd-nak és a kisebb pártoknak (Liberális Alkotmányos Párt, Szaad Párt, Néppárt (*Hizb as-Saab*) és az Egység Párt (*Ittihad*)). A Muszlim Testvériség, Fialal Egyiptom, kommunisták és nőszervezetek is hozzájárultak az egyiptomi politikai kultúra kialakításához. Ezeket a csoportokat azonban tudatosan kizárták az ország parlamentáris életéből.

A Vafd nacionalista párt,¹⁰⁰ amely védte az alkotmányt az antidemokratikus tendenciáktól. A Vafd úgy határozta meg magát, hogy a liberális demokrácia megtestesítője. A Vafd vezetői egyiptomiak voltak, akik a vidéki birtokos középosztályból, illetve a városi

⁹⁹ 1922. március 15-én életbe lépett a 68-as számú rendelet, amelynek értelmében megváltozott az államforma: Egyiptomi Szultánatus helyett, Egyiptomi Királyság lett, és Fuád szultán helyett, Fuád király lett. Al-Anszári 1997, 253.

¹⁰⁰ Goldschmidt, Johnston 2003, 412–415.

kereskedelmi és közhivatalnok rétegből származtak. Ez a párt jogot formált arra, hogy minden társadalmi csoportot és földrajzi régiót képviseljen. Tagja között voltak muszlimok és koptok, ami akkor (is) komoly összefogásnak számított. A Vafd Párt polgári demokratikus értékrendet követett és így szemben állt a királlyal és szövetségeseivel. A Vafd Párt a vidéki középosztály és a városi elit (ügyvéd, orvos, vállalkozó, értelmiség, egyetemi hallgatók) szövetségét képviselte, de képes volt mozgósítani a parasztokat a földbirtokosokon, tanítókon és a falusi 'umda-kon¹⁰¹ keresztül. Támogatta a pártot a városokban az *effendija*,¹⁰² közhivatalnokok, kispolgárság és munkásság is. A választásokon a párt egy mérsékelt ideológiai és társadalom- és gazdaságpolitikai koncepcióval érvelt, amelyet az egyiptomi elit többsége is támogatott. A vezetők belátták, hogy javítani kell a lakosság többségét kitevő szegények helyzetén, ugyanakkor ez a cél elhomályosult a teljes nemzeti függetlenség követelése mögött. Emiatt a britek egy ideig szélsőségesnek tekintették. A liberális külsőségekkel ellentétben a Vafd párt belső rendszere nem volt demokratikus, a legfontosabb stratégiai kérdéseket csak néhány vezető pártember határozta meg. Az alkotmányos korlátok miatt a Vafd nem tudta Egyiptom politikai rendszerét a tartós demokrácia irányába tolni. Jóllehet a Vafd képes volt mozgósítani a tömegeket, biztosította részvételüket a politikai folyamatokban választások, tüntetések, nagygyűlések formájában, de a rendszerszerű demokratikus és önálló politizálást nem terjesztette el, sőt az autonóm, alulról jövő politikai tevékenységet, a szubszidiaritást károsnak ítélte.

A többi politikai párt elsősorban az elit tömörülése volt, amely valamely vezető politikai köré szerveződött, gyakran a Vafd-ból kiváló személyekből, akiket kizártak vagy személyi konfliktus miatt távoztak. Liberális Alkotmányos Párt (Liberal Constitutionalist Party)¹⁰³ 1922-ben alakult a Vafd-ból kivált értelmiségiek, földbirtokosok vezetésével, akik nem értettek egyet Zaglúl álláspontjával. Ők képezték a nacionalisták mérsékeltebb csoportját, de nem volt kapcsolatuk a lakossággal. Hatalomra kerülve a társadalmi helyzet javítása nem volt céljuk.

Egység Párt (*Ittihád*) 1925-ben alakult meg a király kezdeményezésére, így rojalista álláspontot képviselt. Vezető pozíciókba a király nevezte ki a párt vezetőit. A párthoz rojalisták, előkelők, állami alkalmazottak és magas rangú katonatisztek csatlakoztak, aminek

¹⁰¹ A faluközösség vezetője. Goldschmidt, Johnston 2003, 398

¹⁰² Művelt felső középosztálybeli férfiak csoportját jelöli. Goldschmidt, Johnston 2003, 134–135.

¹⁰³ Goldschmidt, Johnston 2003, 235–236.

fejében a királytól befolyásos állásokat reméltek. A király ez által igyekezett aláásni a parlamenti rendszert.¹⁰⁴

Az ambiciózus Iszmáíl Szedki¹⁰⁵ alapította a Néppártot (*Hizb as-Saab*) 1930-ban. Inkább tömörülés, mint politikai párt volt, amely Szedki politikai aspirációit szolgálta a Vafd és az Egység Párt ellen. Tagja elsősorban jövedelmező állásokra számítottak, azzal együtt, hogy a liberális korszakban Szedki és követői a politikai élet jelentős tényezői voltak.¹⁰⁶

A Szaad Pártot 1937-ben a Vafd-ból kiváló csoport alapította meg. A párt elsősorban városi pénzügyi és ipari csoportokra támaszkodott. Magját az egyiptomi burzsoázia alkotta és szorosan kötődött az ipari kamarákhoz és a Miszr Bankhoz. A Vafd nemzeti liberális vonalát követte, támogatta az alkotmányosságot, a demokráciát, a polgári szabadságjogokat és a társadalmi igazságosságot.¹⁰⁷

A jelzett pártok és tömörülések határozták meg a parlamentet a liberális korszakban. A vezetők támogatóikat a saját pozícióik megerősítésére és karrierjük építésére használták. Egyikük sem kívánta a lakosság tömeges részvételét a politikai életben, és a politikai hatalmi harcokat általában antidemokratikus módon vívták egymás ellen. A politikai élet a következőképpen modellezhető: amikor szabad választásokat írtak ki, a Vafd elsőprő győzelmet aratott. De a palotával vagy a britekkel konfliktusba kerülő Vafd-ot vagy lemondásra kényszerítették és a parlamentet feloszlatták, vagy felfüggesztették, esetleg módosították az alkotmányt. A Vafd ellenzékbe került, addig, amíg a királyi palota és a kisebb pártok között az összhang felbomlott vagy a britek beavatkoztak, minek következtében a következő szabad választáson a Vafd újból nyerni tudott.

Egyiptom politikai kultúráját a nemzeti függetlenség kérdése határozta meg. London nem voltak hajlandó feladni pozícióját Egyiptomban. Nem volt olyan párt Egyiptomban, amely a társadalmi és gazdasági reformokat állította volna politikája középpontjába. A Vafd vezetésével nemzeti liberális mozgalom bontakozott ki a britek ellen, amely hatott az egyiptomi lakosságra.

Egyik kormány sem alakított ki koncepciót, hogy Egyiptom felgyülemelő társadalmi és gazdasági problémáit kezelje. Egyiptom az 1920-as 30-as években még mindig mezőgazdasági ország volt, amely jólléte a hosszú szálú gyapottermelésen múlt. A Nílus

¹⁰⁴ ¹⁰⁴ Goldschmidt, Johnston 2003, 210–211.

¹⁰⁵ Iszmáíl Szedki pasa (1875–1950) a Vafd Pártot támogatta. 1919 márciusában letartóztatták és Szaad Zaglúl-lal együtt kitoloncolták Máltára. A párizsi békekonferencián szakított Zaglúl-lal, 1921-ben csatlakozott a Vafd ellenes Adli Jakan kormányához pénzügyminiszterként. Kétszer volt miniszterelnök (1930–1933) és (1946–1947). Autokrata módon kormányzott, és a Vafd támogatói azzal vádolták, hogy nem nacionalista. Szedki volt a legjelentősebb muszlim egyiptomi az Egyiptomi Ipari Szövetségben.

¹⁰⁶ Goldschmidt, Johnston 2003, 356–357.

¹⁰⁷ Uo. 2003, 347–348.

öntözőrendszerének fejlesztése még növelhette a megművelhető földek mennyiségét, de a lakosság száma gyorsabban emelkedett. A földbirtok eloszlása különösen kiegyensúlyozatlan volt és az egyenlőtlenség a néhány száz nagybirtokos és az emelkedő számú szegény földnélküli között kiéleződött. A terményfajták bővítése és iparosítás könnyíthetett volna ezeken a problémákon, ha Egyiptom talál vevőt a hosszú szálú gyapoton kívül a piacon. Ez az egyoldalú függés a gyapottermelésen más problémákat is felvetett: a műselyem és más műszálak megjelenése és versengése a piacokért, zsizsik fertőzés, és csökkenő termés hozam a túlöntözés, szikesedés miatt.

Az egyiptomi kormány többet költött a közoktatásra, mint az angol protektorátus alatt, de ennek is lettek negatív mellékhatásai. Az iskola-rendszer több diplomást bocsátott ki, mint amennyit a kormányhivatalok és a magáncégek felvehettek volna. Ennek következtében növekedett a munkanélküliség az egyiptomi diplomás fiatalok között is. Ez a csalódott értelmiségiek számának növekedésével járt, ami magában hordozta forradalmi mozgalmak kialakulását. Egyiptomnak kísérletet kellett volna tenni az iparosítás elindítására és ezzel több állást létrehozni. Az első védővámokat Iszmáíl Szedki vezette be 1930-ban, de a gazdasági világválság nagyban korlátozta a hazai és külföldi beruházások lehetőségeit. A profitok és bérek is csökkentek az 1930-as években, az iparosodás a kezdeteknél tartott. Túlnépesedés is egyre égetőbb kérdés lett, de csak kevés egyiptomi ismerte fel ennek a gazdaságra és társadalomra gyakorolt káros következményeit.

Nacionalizmus, alkotmányosság és a demokrácia kezdetei

1923-ban megszűnt a statárium, a száműzött Szaad Zaglúl és más nacionalisták visszatérhettek Egyiptomba. Részt vehettek a parlamenti választásokon 1924 januárjában. A Vafd elnyerte a parlamenti helyek 90%-t, márciusban a király kinevezte Szaad Zaglúl-t miniszterelnökké, és a Vafd alakított kormányt. Az első parlamentáris kormány kilenc hónapig működött. Zaglúl hatalmát a felsőház és a király korlátozta. 1924 novemberében bekövetkezett válság következtében az egyiptomi politikai rendszer szétesett. Egyiptom brit katonai főparancsnokát és Szudán kormányzóját, Sir Lee Stack-et¹⁰⁸ meggyilkolták Kairóban. Lord Allenby főbiztos nélkül, hogy London felhatalmazását kérte volna ultimátumot intézett

¹⁰⁸ Sir Lee Oliver Fitzmaurice Stack (1868–1924) brit katonatiszt, és a szudáni brit főkormányzó. 1924. november 19-én Kairóban egyiptomi nemzeti pártiak meggyilkolták, és Szudánban Egyiptom-párti felkelések törtek ki. A britek büntetésként pénzt és az egyiptomi csapatok Szudánból való kivonását követelték. Zaglúl az elsővel egyetértett, a másodikkal nem, ezért lemondott. Igaz, hogy Zaglúl egyesíteni szeretne volna Egyiptomot Szudánnal, de azért nem gyilkoltatta meg Sir Lee Stack-et.

az egyiptomi kormányhoz, hogy az egyiptomi csapatokat vonják ki Szudánból, fizessenek kártérítést.¹⁰⁹ Zaglúl csak a jóvátételt tudta elfogadni az ultimátumból, a többit visszautasította. Zaglúl november 24-én lemondott a miniszterelnökségről és soha többé nem nyerte el ezt a pozíciót.

Allenby nemcsak lemondatta Zaglúl kormányát, hanem elérte, hogy a következő miniszterelnök Ahmed Zívár Pasa lett.¹¹⁰ Zívár elfogadta a brit ultimátumot, a katonai hatóság letartóztatta a feltételezett terroristákat és kivonták az összes egyiptomi haderőt Szudánból. A brit érdekeket szem előtt tartó Zívár célja a Vafd megbénítása volt. Több lépcsős választási törvényt vezetett be, illetve a saját javára megváltoztatta a választási körzeteket, a választási korhatárt felemelte, a választói részvételt iskolai végzettséghez és vagyoni helyzethez kötötte. A liberális állam igen korán támadások kereszttüzébe került és Egyiptom nem volt képes egyszerre megküzdeni a gyarmati hatalommal, a király tekintélyével és az antidemokratikus politikusokkal. A Vafd győzelme után egy évvel az egyiptomi demokraták törekvései kudarcot vallottak.

Hasonló dolog történt 1925 márciusában is. Miután a Vafd 54%-os eredménnyel megnyerte a választásokat, a király a parlamenti ülés kilencedik órájában feloszlatta a parlamentet és Ahmed Zívár-t nevezte ki miniszterelnöknek. Az egy évvel korábbi eseményekhez képest, most az volt a különbség, hogy a Vafd és a britek közötti konfliktus a Vafd és a palota közötti szembenállásra változott. A Zívár kormányhoz Iszmáíl Szedki belügyminiszterként csatlakozott. Ebben a minőségében megtiltotta, hogy a közalkalmazottak politikai tevékenységet folytassanak, segítséget kért a tartományok kormányzóitól és a kerületek vezetőitől, hogy biztosítsák a kormány által támogatott jelölt megválasztását. A nyíltan antidemokratikus lépés ellen a korábbi szövetséges párt, az Alkotmányos Liberális Párt képviselői kiléptek a kormányból. 1926 májusában a Vafd elsőprő győzelmet aratott a választáson, azonban Lord Lloyd brit főbiztos nem volt hajlandó Zaglúl miniszterelnökségéhez hozzájárulni. Lloyd George hadihajókat kért a brit kormánytól, hogy megtörje Zaglúl ellenállását. Végül Zaglúl az Alkotmányos Liberális Párttal koalícióra lépett, a miniszterelnök Vafd Adli Jakan¹¹¹ lett, Zaglúl pedig a parlament elnöki pozícióját kapta. Jakan ellentétbe került a palotával 1927 áprilisában és ezért lemondott, helyére párttársa Abdal-Hálik Szarvat¹¹² került.

¹⁰⁹ Allenby a gyilkosságot Zaglúl-hoz kötötte.

¹¹⁰ Goldschmidt 2000, 239.

¹¹¹ Uo. 229.

¹¹² Uo. 213.

1927. augusztus 23-án Szaad Zaglúl hatvanhét éves korában elhunyt. Zaglúl-t a nemzeti mozgalom egyik vezetőnek és államférfinek tartották. Egyiptom függetlenségéért vívott küzdelmében Zaglúl a közéletben bizonyos védnökségi rendszert alakított ki, de az ellenzékkel szemben fegyveres erőszakot alkalmazta. Személye meghatározta a pártját, ellenőrzése alatt tartotta, ami a párton belüli demokratikus fejlődést gátolta. Egyiptom politikai kultúráját nagyban befolyásolta, hogy meghatározó politikusai antidemokratikus eszközöket alkalmaztak, és gyakran önkényesen vezették pártjukat.

Szarvat 1928 májusában lemondott miután nem tudott egyezséget kötni a britekkel, őt követte Musztafa an-Nahhász,¹¹³ Zaglúl utódja a Vafd élén, de csak júniusig volt miniszterelnök, mert a király feloszlatta a parlamentet. Az alkotmányt felfüggesztették és Egyiptomot rendeletekkel irányította a liberális párti Mohamed Mahmúd 1929. októberi lemondásáig. Mohamed Mahmúd miniszterelnökként feloszlatta a parlamentet és egy antidemokratikus korszakot indított el, habár Adli Jakan ügyvezető kormányával és a Vafd győzelem 1929 decemberében Musztafa an-Nahhász miniszterelnökségével ellenében a csúcspontot Iszmáíl Szedki¹¹⁴ kinevezésével érte el, néhány hónapos Vafd uralom után. Az 1929-es választásokon a Vafd 90% eredményt ért el. 1930. január 1-jén megalakult a második an-Nahhász kormány, és a Vafd a britekkel új egyezményt akart kötni, illetve visszaállítani az alkotmányt. An-Nahhász a király politikai befolyása ellen is felvette a harcot, aminek következtében a Vafd és a palota között feszültté vált a viszony. Júniusban an-Nahhász pasát korrupcióval vádolták meg, és a palota a Vafd-ot kiszorította a hatalomból. An-Nahhász-nak nem sikerült sem az alkotmányosságot visszaállítani, sem a britekkel megegyezésre jutni.

1930-ban Iszmáíl Szedki került hatalomra, aki a palotával szorosan együttműködő kormányt alakított. Feloszlatta a parlamentet, elhalasztotta a választásokat, hatályon kívül helyezte az 1923-as alkotmányt, az új konstitúció pedig nagyobb befolyást biztosított a királynak. Szedki diktatórikus eszközökkel irányította Egyiptomot. Kinevezése hét éven belül, a palota harmadik puccsának tekinthető, és egyben a leghosszabb időszak, amelyben rendeletekkel kormányoztak. A Szedki által okozott sokkot az egyiptomi liberális demokrácia nem tudta kiheverni, az erőszak a politikai kultúra részévé vált. A Vafdisták és liberálisok teljesen elidegenedtek a monarchiától, de egyben a parlament keretei között folytatott politizálás leértékelődött. Szedki szándéka az volt, hogy a Vafd-ot kizárja a politikai életből, ez 1933 januárjáig megvalósult. Szedki azonban szembekerült a királlyal és szeptemberben

---

¹¹³ Uo. 147–149.

¹¹⁴ Uo. 198–199.

végleg lemondott. A palota két évre Abdal-Fattáh Jahjá-t majd Tavfik Niszím-ot jelölte kormányfőnek, közben egy időre a király minden hatalmat magához rendelt.

1935-ben a nemzeti frontba tömörült pártok követelésére, illetve az új brit főbiztos, Sir Miles Lampson¹¹⁵ tanácsára a király visszaállította az 1923-as alkotmányt. A koalíciós politikusok összeállították követeléseik listáját a brit korona számára: a megszállás megszüntetése, az egyiptomi haderőre vonatkozó korlátozások eltörlése, a hadsereg vezetésének egyiptomi kézbe adása, Szudán feletti teljes egyiptomi fennhatóság visszaállítása. Bár a korábbi 1924., 1927. és 1929–1930. évi tárgyalások eredményei nem sok jóval bíztattak, de a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások kedvezőek lettek Egyiptom számára. 1936-ban Olaszország megszállta Etiópiát, ami Londont arra készítette, hogy egyezsége jussanak Kairóval. A fasiszta Olaszország Líbia és Etiópia elfoglalásával fenyegetést jelentett a brit gyarmati érdekekre a Mediterráneumban. London számára Egyiptom fontos hídfőállást jelentett a régióban. Az egyiptomiak nehezen viselték az első világháború terheit, brit, kanadai, ausztrál, új-zélandi és dél-afrikai csapatok jelenlétét, a lakosság megoszlott abban a kérdésben, hogy melyik felet támogassa egy jövőbeli fegyveres konfliktusban. Egyesek Róma és Berlin győzelemben bízva arra számítottak, hogy így megszabadulnak a brit befolyástól, míg mások úgy vélték, hogy a nácik a briteknél is durvább eszközöket alkalmaznak. Németország és Olaszország az 1930-as évek közepétől expanzív külpolitikai lépéseket tettek, amelyek előrevetítették a fegyveres összecsapást. A britek mindezt figyelembe véve készek voltak Egyiptomnak nagyobb nemzeti autonómiát biztosítani.

Ahmed Fuád király áprilisban elhunyt, akit fia, Fárúk követte a trónon. Az 1936. évi választásokon a parlamenti székek többségét megszerző Vafd alakított kormányt.¹¹⁶ Az ifjú király és an-Nahhász miniszterelnök előkészítették a megegyezést a britekkel, kijelölték az egyiptomi pártok képviselőiből álló delegációt a tárgyalásokra. 1936. augusztus 26-án emelkedett törvényerőre Nagy-Britannia és Egyiptom közötti egyezmény.¹¹⁷ An-Nahhász

---

¹¹⁵ Uo. 109.

¹¹⁶ 1936. április 18-án halt meg Fuád király. Utána fia, Fárúk jutott hatalomra, aki Angliából tért vissza, ahol iskolai tanulmányait folytatta. Május 2-án tartották a parlamenti választásokat, amelyen többséget kapott an-Nahhász pasa vezette Vafd. A választások eredményeképpen an-Nahhász pasa miniszterelnök lett. Mohamed 2005, 175.

¹¹⁷ Hosszú tárgyalások után, és a romló nemzetközi helyzetben az egyiptomi pártok, és az itteni brit hatóság egyezsége jutott abban, hogy mindenképpen megnyugtató megoldást kell megtalálni az egyiptomi-brit kapcsolatokra. 1936. március 9-én az az-Zafarán kairói palotán a kétoldalú tárgyalásokra kezdődtek. Július 2-án megbeszélték az egyezmény katonai részleteit, kötelezettségeket, és jogokat. 1936. augusztus 11-én megállapodtak az Egyiptomban működő külföldi érdekek védelméről, a szudáni kérdés kezeléséről, és a többi pontokról. Az augusztus 11-i tárgyalás Miles Lampson egyiptomi brit főbiztos azt közölte Musztafa an-Nahhász pasával, tárgyaló delegációvezetővel, hogy az brit kormány örömmel fogadja az egyiptomi tárgyaló küldöttséget

miniszterelnöksége egyben azt is jelentette, hogy a londoni diplomácia vezetői felismerték, a Vafd Párt politikai befolyását Egyiptomban. Nem hagyható figyelmen kívül azonban London megegyezési kényszere sem, Berlin és Róma növekvő befolyásának ellensúlyozására. A húsz évre kötött egyezmény értelmében a brit korona elismerte Egyiptom függetlenségét és szuverenitását. A britek biztosították Egyiptom katonai védelmét, így katonai támaszpontokat tarthatnak fenn és a fő közlekedési útvonalakat ellenőrzésük alatt tarthatták. Békeidőben a brit haderő létszáma 10.000 fő lehetett a Szuezi-csatornánál és fenntartotta Szudánban a korábbi állapotot. London támogatta Egyiptom felvételét a Népszövetségbe és a külföldiek különleges helyzetének¹¹⁸ eltörlését. Az 1937-es Montreux-i Konvenció¹¹⁹ eltörölte a külföldi polgárok különleges státuszát. Az egyiptomi kormány fennhatósága alá kerültek a külföldiek és kisebbségek, a vegyes bíróságok intézményét azonban még tizenhárom évig fenn kellett tartani.

Az 1936-tól Egyiptom meghatározta a nemzeti érdekeit és önálló külpolitikát alakított ki, ezzel párhuzamosan diplomáciai képviselőket hozott létre.

A brit–egyiptomi szerződés katonai rendelkezései Egyiptomban a kritikusok hangját felerősítette. A baloldal azt kifogásolta, hogy a brit csapatok húsz évig az országban maradnak és a demokrácia működésének alapvető biztosítékai még hiányoznak. A jobboldal számára

---

Londonban 1936. augusztus 17-31 között. 1936. augusztus 26-án a Brit Külügyminisztériumban, Locarno Termében írták alá 1936-os Egyezményt. Az 1936-os Egyezmény aláírása után a Nagy-Britannia és Egyiptom közötti ellenségeség és gyűlölet enyhült. Egyiptom független bel-, és külpolitikát folytat, de a britek figyelemmel kísérik a helyzetet. Az Egyezmény győzelemnek tekinthető a Vafd párt számára. Abdal-Háfiz [é. n.], 250–257. Az 1936-os Egyezmény előtt Nagy-Britannia elődegesen a két ország közötti gazdasági kapcsolatokra koncentrált, de a romló helyzetnek, különösen az 1935-ben kirobbant etióp–olasz konfliktusnak köszönhetően inkább a katonai és a politikai kapcsolatoknak adott prioritást, Egyiptom földrajzi, és nemzetközi közlekedési súlya miatt. Hozzáteesszük, hogy az egyezmény aláírása után Anglia már nem avatkozik be az ország bel-, külpolitikájába, csak akkor, ha veszélyben vannak az érdekei. 1938-ban, Anthony Eden brit külügyminiszter Miles Lampson kairói brit nagykövetnek a következő tartalmú üzenetet küldte: ezekben az esetekben lehet ellenezni az egyiptomi politikát, ha a kormány nem tartja be az 1936-os egyezmény cikkelyeit, ha a brit–egyiptomi szövetséggel ellenkező megállapodást köt az egyiptomi kormány valamelyik országgal, ha romlik az országban tartózkodó külföldiek helyzete, ha valami veszélyt jelent akár a britek életére, akár érdekeire is, ha az egyiptomi kormány nem működik együtt az brit féllel az egyiptomi katonai védelmi képességek fejlődésében, és végül, ha pénzügyi válságra kerül sor Egyiptomban, és nem tud eleget tenni az egyezményben kiszabott pénzügyi kötelezettségeknek. Subhi 2001, 16–18. Az 1936-os megállapodás értelmében háború idején a két fél egymásnak segítséget nyújt. Háború idején Nagy-Britannia használhatja az egyiptomi kikötőket, repülőtereket, közlekedési utakat, vagyis az ország minden eszközét, valamint az, hogy az egyiptomi kormány a rendkívüli állapotot hirdessen ki, a szükséges adminisztratív és törvényhozói intézkedéseket tegyen meg, s cenzúrát vezessen be. Ramadán 1998, 12–13.

¹¹⁸ A kapitulációs jogokkal rendelkező külföldiek: adómentesek, és nem az egyiptomi bíróság elé állítják. A kapituláció az állami hatalmi kompetenciájának hiányosságát jelenti, vagyis amikor az állam lemondhat pl. bizonyos csoportok feletti jogérvényesítésről. A kapitulációs szerződések voltak érvényben a Török Birodalom és az európai nagyhatalmak között a XIX. században. Az 1936. augusztus 26-án létrejött egyiptomi–brit egyezménynek megfelelően Nagy-Britannia komolyan hozzájárult Egyiptom és a más országok között megkötött kapitulációs szerződések megszüntetéséhez.

¹¹⁹ Az 1937-ben Montreux szerződéssel megszűntek Egyiptom kapitulációs szerződései, kivéve a bíraskodásra vonatkozó részt, mely 1949-ben veszítette érvényét. Goldschmidt, Johnston 2003, 263.

bármiféle megegyezés a brit koronával elfogadhatatlan volt. Úgy tekintettek a Vafd-ra, a palotára és a kisebb pártokra, mint akik képtelenek felelni a három legfontosabb kérdésre: a nemzeti ügyre, a társadalmi és gazdasági reformokra és a demokratikus képviseletre. A tiltakozás a politikai paletta közepén elhelyezkedő Vafd gyengülését is jelezte, ezzel összefüggésben a Muszlim Testvériség, a Fiatal Egyiptom, a nőmozgalmak és az antifasiszta csoportok – az utóbbiból kerültek ki a kommunista vezetők – erősödését jelezték.

A szocializmus és szakszervezeti mozgalmak az értelmiségi körökben, illetve az egyiptomi és külföldi munkások körében terjedt el. Az 1920-ban alapított Szocialista Párt a szakszervezetekkel összefogott és 1922-ben felvette az Egyiptomi Kommunista Párt nevet. Az egyiptomi kommunisták fenyegetést jelentettek Szaad Zaglúl-ra, ezért 1925-ben törvényen kívül helyezték a pártot, tevékenysége néhány évig szünetelt. A fasiszmus elleni összefogás élesztette újjá a kommunista mozgalmat, amely az 1930-as években elsősorban az egyiptomi zsidó közösségben illetve kopt és muszlim disszidensek között talált követőkre.¹²⁰

Az iszlamista jobboldal tagjai elutasították a Vafd liberalizmusát és az alkotmányos monarchiát a britek művének tartották. Követelték a teljes függetlenséget és a hatalmon lévő liberális politikusok leváltását. A második világháború során a baloldal a nácizmus elleni harc jegyében kiegyezett a Szövetségesekkel, a jobboldali politikai erők, a Muszlim Testvériség és a Fiatal Egyiptom a németek és olaszok mellett foglalt állást.

Az egyiptomi értelmiség egy része a fasiszmust a nacionalizmus militáns formájának tartotta, emellett a közép- és alsó társadalmi rétegek között is népszerű volt, mert a liberális politikusok nem tudtak választ adni a gazdasági és társadalmi válságra.

A patriotizmust, militarizmust és a hagyományokat hangsúlyozó Fiatal Egyiptom (*Miszr al-Fatát*) 1933-ban jött létre. Iszlám irányultságát megtartva a Fiatal Egyiptom alaptétele, hogy a vallás határozza meg az élet minden területét és a szembeszegült a Vafd európai gyökerű demokratizmusával. Tagjai elsősorban a középiskolások és egyetemisták köréből kerültek ki.¹²¹ Versenytársa a Muszlim Testvériség¹²² volt, amelyet Hasszan al-Banná¹²³ alapított 1928-ban. Kezdetben az iszlám újjászületését pártoló mozgalom volt, hamarosan azonban az európai mintájú, szekuláris pártok ellenfelévé vált. Hasszan al-Banná célja az volt, hogy az Iszlám uralja az élet minden területét Egyiptomban, megszüntetni a brit megszállást Egyiptomban és engedelmeskedni az Iszlám parancsainak. A Testvériség ipari és kereskedelmi vállalkozásokba kezdett a városokban, amelyek a szegények számára munkát

¹²⁰ Goldschmidt, Johnston 2003, 104–106.

¹²¹ Uo. 259–260.

¹²² Uo. 276–278.

¹²³ Goldschmidt 2000, 34–35.

biztosított a szervezet számára pedig gazdasági alapokat teremtett. Ennek köszönhetően a társadalmi bázisa a közép és felsőoktatásban részt vevők mellett a munkásokra is kiterjedt. A harmincas években a szervezet pániszlamista jelleget vett fel a világválság hatására a szervezet népszerűsége nőtt.

A nem megfelelően működő pluralizmus, a liberális politikai válságra adott rossz válaszainak hatására a politikai baloldal és a jobboldal megerősödött. An-Nahhász az 1936. évi egyezmény megkötésének¹²⁴ hatására népszerűsége csúcán állt, ennek ellenére Faruk királlyal való ellentéte miatt a király 1937 decemberében lemondatta. A liberális Mohamed Mahmúd megalakíthatta a második kormányát és áprilisban választásokat írt ki. A Vafd Pártból kivált a Szaad csoport. Az 1938. áprilisi választásokon a Vafd csak tizenkét mandátumot szerzett,¹²⁵ és 1939 augusztusában Ali Máhir lett a miniszterelnök 1940. júniusig. A Szaad Párt részt vett a kormányban, míg a liberálisok kiszorultak a vezetésből.

Egyiptom alkotmányos korszakában nyolc évén belül négyszer oszlatták fel a parlamentet, 1923 és 1938 között nyolc választásra került sor és egyetlen parlamenti ciklus sem tartott négy évig.

1923-ban a politikai elit az európai politikai kultúra megteremtésére tett kísérletet alkotmányosság, egyéni polgári szabadságjogok és demokrácia alapelvei mentén, hogy a nyugati demokráciákhoz hasonló eredményeket érhessen el Egyiptomban. Az új, politikai rendszer már kezdetben komoly kihívásokkal került szembe Egyiptomban. A brit beavatkozás az ország belpolitikájába, a király aránytalanul nagy hatalma, a parlamenti vezetők diktatórikus eszközei, a nők szavazati jogának hiánya. A liberalizmus egy olyan korszakban kezdődött, amikor az ország nem rendelkezett saját polgársággal, a külföldi tőke meghatározó volt az ország gazdasági életében, és éppen csak elkezdődött a munkásság kialakulása és a szakszervezetek megszerveződése. Az egyiptomi liberális demokrácia egyenetlenül és töredékesen fejlődött. Mindezeket figyelembe véve 1923 és 1939 közötti időszakot korlátozott

¹²⁴ 1936-os megállapodás után megváltoztak a britek, a palota, a kisebbségi pártok, és a Vafd közötti kapcsolatok. A megállapodás aláírása után két hónappal a brit nagykövet jelentést írt a külügyminiszterének: 1937. február 16-án a kairói brit nagykövet Antony Eden külügyminiszternek jelentést küldött panaszkodva a Brit Nagykövetséget a Vafd kormány figyelmen kívül hagyja a külpolitika alakításánál. Ramadan 1979. 12–16.

¹²⁵ 16 évesen hatalomra jutott az ifjú Fárúk király, és 1937 júliusáig a régens-tanács felügyeletével uralkodott. Az egyiptomi nép üdvözölte az új királyt, és szimpátiát mutatott iránta. Az új király óriási nagy népszerűséget szerzett magának, és a kis pártok köré sorakoztak, de a népszerű an-Nahhász vezette Vafd kormányzott. A király és Vafd között voltak nézeteltérések, konfliktusok. Az ifjú király csak akkor lépett fel an-Nahhász ellen, amikor nagy népszerűséget, és népi támogatást szerzett. Az ifjú király elbocsátotta an-Nahhász pasát a miniszterelnök posztról, és feloszlatta a parlamentet, és 1938-ra tűzött ki a választásokat. Faruk lépése sikeres volt, mivel a választások eredménye alapján a Vafd csak 12 képviselőt tudott a parlamentbe juttatni. Richmond 1977, 202–203.

alkotmányos monarchiának nevezhetjük, ahol az alkotmányosságot éppen a király és a vezető politikusok korlátozták.

Az egyiptomi társadalom és gazdaság a két világháború között¹²⁶

Az 1923-as alkotmány új jogi intézményrendszer kiépítését hozta magával. Ezzel szemben a társadalmi és gazdasági folyamatok átalakulása nem köthető ilyen konkrét dátumokhoz, mert azok is egy folyamatba illeszkednek.

Az 1892 és 1924-es választások közötti időszak jellemzője, hogy stabilizálódott a brit gyarmati rendszer. Növekedtek a beruházások a mezőgazdaságba, az infrastruktúrába, a kereskedelembe és az iparba. A Dinsavai incidens¹²⁷ 1906 júniusában a nemzeti mozgalom újraindulását jelezte. Az újjászervezett piac, újjáalakult politikai mozgalom, amelyben keveredett az egyiptomi nacionalizmus, az oszmán birodalmisággal, és iszlám megújításával, új társadalmi csoportok, új politikai és kulturális formák jelentek meg és hatottak egymásra. Az első világháború után a brit gyarmatbirodalom morális, gazdasági és politikai válsága egy új politikai rendszer kiépítését tette sürgetővé. A nemzeti mozgalomban kifejezésre jutott a városi középosztály, amelyet *effendija* néven emlegettek, a nyugati típusú iskolákban képzett emberek csoportját jelentette, a földbirtokos osztály gyarmati függést felszámolását tűzte ki célul. Ez határozta meg 1952-ig az egyiptomi politikai elit attitűdjét.

Ebben a korszakban számos kérdés került a felszínre, amit Egyiptomban kezelni kellett. A gazdasági élet központi eleme 1892 és 1924 között a mezőgazdaság ökológiai válsága volt. Az 1890-es évek nagy felfutása után a terméshozamok és a megművelt területek elérték a csúcspontot. A túllöntözés tönkretette a talajt, a gyapot kártevők elszaporodtak, és bilharzia¹²⁸ sújtotta a parasztokat, mindez 1900 és 1920 között a mezőgazdaság 15%-os visszaesését okozta, amit csak 1930-ra sikerült visszaállítani. A gyapot ára 1907-ben jelentősen csökkent, a tőkések belátták, hogy a gyapotra épülő monokultúra hosszútávon nem működőképes.

¹²⁶ Beinin 2008, 309–333.

¹²⁷ A brit megszálló katonatisztek a deltai falvak közelében szoktak vadászni, és egyszer pontosan 1906 júniusában, amikor néhány vadászaton résztvevő brit tiszt összetűzésbe keveredett a helybéliekkel, és egyikük meghalt. Az esetet aránytalanul kemény megtorlás követte, ami nacionalista fellángoláshoz vezetett. A stabilitás éveinek a Dinsvái incidens vetett véget. Goldschmidt, Johnston 2003, 125.

¹²⁸ A malária után ez a második legelterjedtebb trópusi betegség nemcsak Egyiptomban, hanem a világ sok táján, kb. 70 országban mintegy 160–170 millió ember él fertőzötten, és közülük kb. 20 millióan súlyos betegségben szenvednek. Mindez kb. 280 000 halálestet okoz évente (WHO 2002). Egyiptomban a fertőzöttek többsége vidéken él.

Az első világháború alatt a gazdasági és társadalmi nehézségek súlyosbították az brit uralommal szembeni elégedetlenséget és jelentős hatást gyakoroltak arra, hogy más gazdasági tevékenységekbe is befektessenek. 1918-ban a kormány által kinevezett Kereskedelmi és Ipari Bizottság egy olyan tervet dolgozott ki, amely importhelyettesítő iparosítást kezdeményezett, amelyet egyiptomi és külföldi tőke bevonásával valósult meg. Az ipari vezető-réteg és a szakmunkások között az egyiptomiak arányának javítására tett javaslatot. A tőkések támogatták és elfogadták ezeket a stratégiai célokat. A Miszr Bank felállítása, Iparosok Egyiptomi Szövetsége (EFI) és a Mezőgazdasági Szindikátus létrejötte bizonyítja, hogy formálódott egy etnikailag vegyes tőkésosztály, amely a mezőgazdaságban, iparban és kereskedelemben volt érdekelt.

Mohamed Talaat Harb pasa¹²⁹ (1867–1941) a nemzeti kapitalizmus szószólója kezdeményezte egy egyiptomi ipari bank létrehozását és 1920 májusában túlnyomórészt gyapottermesztő tőkésekkel vett rá a Miszr Bank¹³⁰ megalapítására, melynek mottója „Egyiptomi Bank csak az egyiptomiaknak”, azzal a céllal, hogy egyiptomi ipari beruházásokat támogassanak. 1922-ben egy európai és *mutamasszir*¹³¹ csoport tőkés¹³² megalapította az Ipari Társaságot, amelyet később az Egyiptomi Ipari Szövetség nevet viselte.

A mezőgazdaság terén szintén ugyanebben az időszakban jött létre szakmai szervezet. 1921-ben a Júszuf an-Nahhász¹³³ vezette gyapotültetvényesek hozták létre az Általános Egyiptomi Mezőgazdasági Szindikátust, miután a gyapotárak 1920–1921 folyamán ingadoztak, amit a külföldi bankok és exportvállalatok manipulációjának tulajdonítottak. Alapvetően két réteg vállalt aktív szerepet az egyiptomi iparosításban: a muszlim és a kopt földbirtokosok, illetve a *mutamasszirun*. Talaat Harb Miszr¹³⁴ csoportjának és az Iparosok Egyiptomi Szövetsége *mutamasszirún* rétegének az érdekei különböztek ugyan, de üzleti céljaik hasonlóak voltak. A piaci folyamatok és a tőke megtérülési követelménye határozta meg a piaci szereplők viselkedését és a politikai kötődés másodlagosnak számított. Az egyiptomi tőkés rétegtől eltekintve a nagy nemzetközi cégek, mint Szezei Csatorna Vállalat vagy a Shell Olajvállalat Egyiptom gazdaság növekedéséhez hozzájárult jóllehet ezek direkt módon nem vettek részt a politikai életben.

¹²⁹ Goldschmidt 2000, 72.

¹³⁰ Goldschmidt, Johnston 2003, 71–72.

¹³¹ Görög, olasz, örmény, szír-keresztény és zsidó származású egyiptomi állampolgár.

¹³² Isaac G. Levi, Henri Naus, Mikes Salvagos, és S. Sornaga.

¹³³ Ismert és befolyásos egyiptomi mezőgazdasági személyiség a két világháború közötti időszakban.

¹³⁴ Mohamed Talaat Hasszan Mohamed Harb (1867. november 25.–1941. augusztus 13.) a legismertebb egyiptomi közgazdász, parlamenti képviselő, Bank Miszr alapítója. Több gazdaságilag befolyásos céget indított, mint Miszr Textilt, Egyptair légi társaságot, Miszr Insurance, és Sztudió Miszr-t. Mai napig sikeresen és eredményesen működnek az általa alapított cégek és bankok. Goldschmidt 2000, 72.

A Dinsavai incidens után az újonnan szervezett pártok a nacionalista politizálásban találták meg szélesebb bázisukat. A brit jelenlét következtében növekedtek a külföldi beruházások, nőtt az ipari termelés, erősödött a városi *effendija* réteg, amit az újságok, könyvek gyarapodása is jelzett.

A 19. század végére az erősödő városi rétegek azzal az igénnyel léptek fel, hogy közösen döntsenek társadalmi és politikai kérdésekben. A nemzeti *effendija* öntudatosan vállalta, hogy az egyiptomi társadalom nemzeti érdekében lépjen fel. A szakszervezetek vezetői és politikai támogatóik kapcsolódtak ehhez, amely így képviselte a városi bér munkások érdekeit is.

A kezdődő szakszervezeti mozgalom azokban a szektorokban jelentkezett először, amelyeket külföldiek vagy *mutamasszirún* csoportok alapítottak. A Kairói Villamoskocsi Társaságot egy belga bankár, báró Édouard Empain¹³⁵ alapította. A villamoskocsi alkalmazottai többször sztrájkoltak,¹³⁶ legfőbb panaszuk, hogy a külföldiek megalázóan bánnak az egyiptomi dolgozókkal. A Nemzeti Párt újsága, *al-Livá* aktívan támogatta a sztrájkot. A Nemzeti Párt stratégiájának fontos eleme volt a városi kisiparosok és bér munkások szervezeteinek támogatása, és így az egyiptomi szakszervezeti mozgalomban a munkásmozgalmi és nemzeti jelleg kölcsönösen segítette egymást. A munkások szakszervezetei bekapcsolódtak a Szaad Zaglúl Pasa letartóztatása és száműzetése után kitört tömegmozgalomba. Kezdetben a Vafd Párt nem tartott kapcsolatot a szakszervezetekkel, de aztán belátták, hogy a városi társadalom egyik fő szereplője, akikre lehet számítani és szövetségesnek tekintették őket.

Nemzetközi szintén is jelentős átalakulások zajlottak. Az egyiptomi forradalom 1919-es kitörése után egy hónappal Indiában az Amritsar mészárlás¹³⁷ és következményei megrengették a Brit Birodalmat. Wilson 14 pontja és az orosz polgárháború a népek önrendelkezési jogának kérdését vetették fel. Ezek a következő évtizedekben aláásták a gyarmatosítás ideológiáját és gyakorlatát.

¹³⁵ Édouard Louis Joseph Empain (1852. szeptember 20.–1929. július 22.) belga állampolgár. Miután nagy sikert aratott a párizsi metró építésével, Egyiptomba utazott, hogy felügyelje egy helyi vasútépítési tervet. Olyannyira szerelmese lett az afrikai országnak, hogy ott maradt, „*Heliopolis Oasis*” néven saját vállalatot alapított. Később együttműködést alakított ki a belga királyi művészettörténeti múzeummal, munkásságáért bárói címet kapott.

¹³⁶ Így 1908-ban és 1911-ben is sztrájkra léptek.

¹³⁷ Amritsar mészárlás: 1919. április 13-án Dyer tábornok gépfegyverrel lövett a csendesen tüntető fegyvertelen tömeg közé: 379 halott és 1200 sebesült maradt a helyszínen. Az Amritsar-i mészárlás dátuma fordulópontot jelent az indiai szabadságmozgalmak történetében.

A demográfiai kérdés

Az egyiptomi népszámlálás adatai szerint Egyiptom lakossága 1897-ben 9.7 millió, 1947-ben 19 millió, ami évi 1,4% növekedés. A Nílus felhasználásának technológiai színvonala behatárolta a megművelhető földek nagyságát. Az asszuáni gát kétszeri bővítése és az állandó öntözés biztosítása ellenére 1914-től a mezőgazdasági termelés nem tudott lépést tartani a népességnövekedéssel, ami a 20. századi Egyiptomra jellemző maradt. Az egy főre kivetített hozam 40%-kal csökkent, Egyiptom túlnépesedett a megművelt földekhez képest. Ennek súlyos gazdasági, társadalmi és politikai következményei lettek. A vidéki lakosság a városokba költözött, Kairó és Alexandria összlakossága 1,24 millió volt 1917-ben, 1947-ben már elérte a 3 milliót, ami háromszor olyan növekedési ráta, mint az átlag népességnövekedési arány. Súlyosbította a helyzetet, hogy az új beköltözők közül csak töredék tudott elhelyezkedni az ipari szférában.

Modern nemzet megteremtésének társadalmi keretei

A nemzetállam¹³⁸ kialakítása – legyen autokratikus rendszer vagy brit gyarmati uralom, esetleg a kettőt ötvöző alkotmányos monarchia – a polgári jogok megjelenésével járt együtt. A nyugati típusú oktatás kibővítette az *effendi*a réteget és lehetővé tette, hogy Egyiptom egy európai nemzetállamhoz hasonló kategóriában határozza meg önmagát. Ez jogosította fel az *effendi*a réteget, hogy magát a nemzeti küldetés képviselőinek tekintsék és kialakítsák viszonyukat a külföldiekkel és az egyiptomi alsó néprétegekkel. A politikai újságírásnak döntő jelentősége volt a dinsavai incidens utáni időkben. Miközben megreformálták az arab nyelvet, hogy alkalmassá tegyék a modern társadalom és természettudományok befogadására, ez vált az ellenzék szócsövévé, az *effendi*a réteg többsége elfogadta ezt a kifejezésformát és innen tájékozódott. 1923 előtt a nemzeti kérdések kapcsán felmerült, hogy a külföldi befektetéseknek vannak negatív következményei, szükség van ipari beruházásokra, egyiptomi parasztokra és szakmunkásokra, női emancipáció bizonyos lépéseire, illetve a brit katonai megszállás felszámolására. Az *effendi*a réteg legfőbb kívánsága nemzeti függetlenség kivívása volt

---

¹³⁸ A nemzetállam olyan államot jelent, amely lakossága összetétele etnikai szempontból homogén. Ez olyan esetben jön létre, amikor egy állam határai egybeesnek a többségét alkotó nemzet etnikai határaival.

Az 1919-es tüntetéseken már a nők is részt vettek, a nemzeti mozgalmak súlyt helyeztek a nők helyzetének rendezésére. 1923-ban Huda Saarávi-t¹³⁹ (1879–1947) választották a Vafd Nő tagozatának Központi Bizottságának elnökévé és egyben alapító elnöke lett az Egyiptomi Feminista Uniónak¹⁴⁰ (EFU). Saarávi testesítette meg a politikai és feminista mozgalom összekapcsolódását. Ő és Szajza Nabarávi¹⁴¹ (1897–1985) 1923 májusában a Kairói Vasútállomáson levették az arcukat eltakaró kendőt (*nikáb*) miután a Nemzetközi Nőszövetség római konferenciájáról¹⁴² hazaérkeztek. Ez az öntudatos kiállítás tekinthető az egyiptomi feminista mozgalom szimbolikus kezdetének. Jóllehet a mozgalom alapító tagjainak többsége a földbirtokos rétegből került ki, Kairóban laktak és frankofón háttérrel rendelkeztek. Az EFU újsága a *L’Egyptienne*, amelyet Szajza Nabarávi¹⁴³ adott ki, de csak 1937-től jelent meg arabul. A Nemzetközi Nőszövetség három egyiptomi küldötte egyedülálló volt, nem volt férjük vagy életben maradt apjuk. Huda Saarávi – Mohamed Szultán Pasa lánya, Egyiptom egyik leggazdagabb földbirtokosa, Ali Saarávi felesége, a Miszr Bank főbefektetője, a Vafd Párt vezetője – csak férje 1922-es halála után vette le nyilvánosan a kendőjét, bár évekig hezitált az ügyben. Szajza Nabarávi, fiatalabb kortársa és harcostársa Párizsban nevelkedett, apja 1922-ben halt meg. Nabavijja Músza (1886–1951) az első nő, aki középiskolát végzett, 1909 táján vette le a *nikáb*-ot, amikor már apja nem élt, férje nem volt. A fajiúmi leányiskolában volt igazgató, ahol az arcot eltakaró kendő viselése szokatlan volt. Músza miután visszatért Rómából Alexandriában maradt Saarávi-val és Nabarávi-val. Ő mérsékelt volt, ami középosztálybeli háttérével magyarázható, tartózkodott a nyílt konfrontációtól. Londonban Szaad Zaglúl felesége, Szafijja, levette a *nikáb*-ját 1921-ben, de Egyiptomban továbbra is viselte. 1923 nyarán levette az arckendőjét egy Egyiptomba kikötő hajón Huda Saarávi-val együtt. A Vafd Párt férfi vezetői azonnal tiltakoztak, jelezve, hogy ez méltatlan a nemzet vezetőjének feleségéhez. Ezek a részletek egyszerre mutatják, hogy hogyan ötvöződött az egyéni kezdeményezés, a társadalmi kiváltságokkal, az európai kultúrával illetve, hogy a nemzeti politika hogyan tette lehetővé a városi réteg nőtagjai számára az arcot takaró kendő elhagyását. Ez akkor vált a közvélemény számára is teljesen elfogadhatóvá, amikor az al-Azhar Fatvá Bizottsága¹⁴⁴ 1927-ben kimondta, hogy a hanafita és

¹³⁹ Goldschmidt 2000, 189–190.

¹⁴⁰ 1923-ban alapították, és elsősorban az egyiptomi nők helyzetének rendezésével, és a női jogok védelmével foglalkozott. 1923–1947 között az Uniót Huda Saarávi női vezéralak vezette.

¹⁴¹ Goldschmidt 2000, 145–146.

¹⁴² 1922-ben volt.

¹⁴³ Szajza Nabarávi (1897–1985) egyiptomi újságíró, és nacionalista liberális vezető, és a „L’Egyptienne” női lap főszerkesztője. Gyerekkorában Franciaországban tanult, és jól beszélt franciául. Az egyiptomi függetlensége után továbbra foglalkozott a nő ügyeivel. Goldschmidt 2000, 145.

¹⁴⁴ A muszlim vallási vitás kérdésekben döntő bizottság. Saltút Imán alapította, és mai napig folytatja a szerepét.

malikita muszlim jogi iskola¹⁴⁵ nem teszi kötelezővé az arcot takaró fátyol viseletét. Huda Saarávi férje halála után folytatta politikai karrierjét és 1924-ben követelte Szaad Zaglúl lemondását, miután elfogadta a brit ultimátumot Szudán kormányzójának meggyilkolása kapcsán. Saarávi több alkalommal sokkal harcosabb nacionalista álláspontot foglalt el, mint a Vafd Párt vezetője, Musztafa an-Nahhász Pasa, akit nem kedvelt. A palesztin asszonyok felhívására az EFU 1938-ban Arab Női Konferenciát kezdeményezett a palesztin kérdés megvitatására. 1944-ben Saarávi-t választották meg az Arab Női Unió elnökének.

Erre az időre az egyiptomi nőmozgalom túlnőtt a kezdeményezők által képviselt társadalmi rétegeken, megkezdődött a nők részvétele a közéletben. A családi élet új értékei, a nők szerepének ártértékelődése elkezdődött elsősorban a vagyonosabb és középosztálybeli nőknél. 1925-ben az egyiptomi lányok előtt megnyílt a lehetőség középiskolába járni, 1929-től egyetemre is beiratkozhattak az EFU felvilágosító tevékenysége következtében. A nők gazdasági és szociális helyzete teljesen megváltozott, amikor önálló szakmai karriert építhettek. Az alsóbb társadalmi rétegekbe ez a változás nagyon egyenetlenül és lassan szivárgott át. Az EFU képtelen volt arra, hogy a vallás és többnejűség terén jogi reformokat léptessenek életbe. A felső és felső-középosztály polgári életmódja megkövetelte, hogy a nők műveltek, intelligensek legyenek, akik divatos ruháikban vesznek részt partikon és fogadásokon.

Mutamasszir családok nőtagjai sokkal bátrabbak lettek, mint muszlim és kopt sorstársaik. A társadalmi réteg jobban befolyásolta a szokásokat, mint a vallási vagy etnikai identitás. A tehetős és középosztálybeli családok az európai viselkedésmódot tartotta a modern egyiptomi nemzet alapvető mintájának.

A nemzeti politika a nőket, a parasztokat és a városi munkásságot is azonos polgárjoggal ruházta fel. De az azonos jogok nem jelentették, hogy ezek a csoportok aktív politikai szerepet játszhattak, vagy az új nemzetállam intézményeinek működtetésében bevonták volna őket. A főleg férfiakból álló *effendi* réteg dolgozott az újságoknál és aktívan politizált. A nagy földbirtokosok, ipari, kereskedelmi vállalkozók és bankárok alkották a gazdasági elitet, akikből kikerültek a politikai pártok vezető tisztségviselői. Jóllehet nem volt egységes az uralkodó réteg, abban egyetértettek, hogy a fennálló társadalmi rendet fenn kell tartani és a parasztságot és a munkásságot lehetőleg sakkban kell tartani. Ebből adódott, hogy

¹⁴⁵ Az Abu-Hanifa an-Numán muszlim Imám nevét őrző „hanafita” jogi iskola, amely a hagyományokkal szemben az egyéni értelmezést (idzstihád) és az analógiás ítélkezést (kijász) részesíti előnyben, és nagyjából az Oszmán Birodalom hajdani területein illetve Közép-Ázsiában jellemző. Egyiptomtól nyugatra a Malik Ibn Anas muszlim Imám követőit tömörítő „málíkita” madzhab dominál, melyben a hagyományok mellett a közmegegyezés (idzsmá) kap hangsúlyt, azaz úgy vélik, ha a Korán és a szunna nem adnak felvilágosítást, a közmegegyezés is jogforrás. Észak-Afrikában ez a legelterjedtebb.

a kormányok képtelenek voltak a földreform és az ipari minimálbérek kérdéseinek jogi rendezésére és, hogy a monarchia korában nem volt ellentét a feudális agrárföldbirtokosok és a progresszív ipari burzsoázia között, illetve a nemzeti és idegen tőke között. Jóllehet a Vafd Párt rendelkezett a legszélesebb tömegbázissal és az egész nemzet nevében politizált, az egyiptomi pártok társadalmi bázisa alig különbözött tőle. A politikai pártok formálódásában a rokoni kapcsolatok, a klientúra és a helyi érdekek játszottak meghatározó szerepet és nem ideológiai vagy politikai programok alapján szerveződtek. A földbirtokosok alkották a Vafd Párt és többi jelentős párt meghatározó elemét. A földbirtokosok gyakran gyáriparosok is voltak, vagy a családon belül volt ilyen munkamegosztás. Néhány külföldi vagy *mutamasszir* üzletember nem rendelkezett földbirtokkal. A vegyes befektetés általánosan elterjedt stratégia volt. A földbirtok túlsúlyát nagyban elősegítette, hogy a parasztok nem voltak szervezettek és nem hoztak létre önálló politikai mozgalmakat. A Szocialista Paraszt Párt 1938-ban alakult meg, de nem volt jelentős befolyása. A Vafd Pártnak erős bázisa volt vidéken, de nem vállalta fel a parasztság érdekeinek védelmét az *'umda-k*, földbirtokosok, helyi előkelők uralmával szemben, mert az utóbbiak adták a párt vidéki bázisát.

1924-ben a Vafd kormány megalakulása után hónapokkal Zaglúl egyik helyettese 'Abdar-Rahmán Fahmi Pasa, lett a Munkások Egységes Szakszervezetének elnöke. Ez volt a Vafd egyik kísérlete, hogy a munkásmozgalom feletti ellenőrzést megszerezze, azáltal hogy támogatja a nemzeti szakszervezeti mozgalmat, de voltak versenytársai az *effendijja* és munkások közül. Mohamed Kámil Husszejn¹⁴⁶, a Nemzeti Párt vezetője, egyben a Kairói Villamos Szakszervezet vezetője emelkedett ki. Husszejn alábecsülve a Vafd népszerűségét és a villamosvezetők sztrájkfelhívást tett közzé 1924 februárjában, azonban letartóztatták őket a közrend megzavarásáért és a miniszterelnök megsértéséért. Szaad Zaglúl nem tűrt el semmilyen lépést, amely a Vafd kormány tekintélyét aláásta, vagy a vezető szerepét kétségbe vonta.

A Vafd Párt lecsapott a Kommunista Pártra is, amelynek tagjai erejüket túlbecsülték. A kommunista vezetésű Confederation Generale du Travail (CGT), 1911-ben alakult meg és Alexandriában a szakszervezetek vezetőjévé formálódott, főleg a *mutamasszirún* között, amint arra a francia elnevezése is utal. 1924. február–márciusában a CGT sztrájkokat szervezett Alexandriában. A Vafd ellehetetlenítette a CGT, ahogyan Mohamed Kámil Husszejn Kairói Villamos Szakszervezetét. A nemzeti politikai olykor elősegítette, máskor

---

¹⁴⁶ Professzor Mohamed Kámil Husszejn (1901–1977) híres egyiptomi orvos, és Egyiptomban az ortopédia atyja címet kapta meg. Al-Menúfija kormányzóságban született, több könyvet írt, amelyek közül a legismertebb a "City of Wrong", melyet hat nyelvre fordítottak le.

akadályozta az addig marginális társadalmi csoportok érdekeinek érvényesítését. Az egyiptomi nacionalizmus elismerte a nemzet részének az alsóbb társadalmi rétegeket, de alárendeltként tekintett rájuk, amely gyengítette az alsóbb rétegek szerepvállalását a nemzeti mozgalomban. A nemzeti érdek értelmezése ezért nem volt egyértelmű és ekörül számos vita robbant ki.

Az 1930-as évek végén két generáció nemzetfelfogásban az arab-iszlám hagyományok kerültek előtérbe. A nemzethez tartozás kritériumai és a nemzeti politikai alkotmányossága sürgető kérdéssé vált. A Fiatal Egyiptom és az Iszlám Testvériség az *effendija* réteg azon képviselőit vonzotta, akik gazdasági és kulturális szempontból idegenkedtek a szekuláris, liberális európai típusú politikai modelltől. Az Iszlám Testvériség ideológiája különösen népszerű volt a mélyen vallásos családok, a vidékről a Kairóba és Alexandriába költözők, illetve a nagy külföldi cégek egyiptomi alkalmazottai között, akik kevesebbet kerestek külföldi kollégáiknál.

A gyarmati kapitalizmus

A monarchia idején a gyapottermelés és export adta a nemzeti gazdaság meghatározó részét, jóllehet az 1930-as évektől az ipari termelés is megindult, főleg a szövő- és fonóipar. A nagy földbirtokosok aránya 43% volt a parlamenti képviselők között, és 58% a kormányokban 1923 és 1952 között. A szállítás (hajó, vasút) és a városi szolgáltatások Kairó és Alexandria európai városrészeiben fejlődtek. A korszak elején a tőke nagyobb részét az Európában lakó tőkések,¹⁴⁷ az Egyiptomban élő külföldiek¹⁴⁸ és a *mutamasszirún* réteg ellenőrizték. A monarchia társadalmi békéjét és biztonságát a brit megszállás biztosította, amely magában foglalta a külföldiek és *mutamasszirún* csoport kiváltságos helyzetét. Brit katonák tartózkodtak Kairó belvárosában 1947-ig, és brit bázis volt a Szuezi Csatorna térségében. Egyiptom modern történetére nem alkalmazható a feudális vagy félf feudális jelleg, a tradicionális vagy premodern jelző. A gyarmati kapitalizmus egyszerre jelenti a brit gyarmati uralmat és Egyiptom kényszerű csatlakozását a kapitalista világpiachoz, illetve az alkalmazkodást ehhez a gazdasági rendszerhez. A gazdaságot a termelési eszközök magántulajdona jellemezte, a termelés piaci alapon zajlott és megjelentek a bürokratikus irányított mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi vállalkozások. A családi vállalkozások és a

¹⁴⁷ Szuezi-csatorna Társaság, Egyiptomi Nemzeti Bank, Shell Olajvállalat.

¹⁴⁸ Így említhetjük Bátor Édouard Empain-t vagy Henri Naus-t.

városi kézművesség alkalmazkodott a modern gazdaság követelményeihez, amelyik nem, az tönkrement.

A formálisan független Egyiptomot jogilag korlátozta, hogy nem volt önálló vámpolitikája 1930-ig, a kapitulációk 1937-ig voltak érvényben és a vegyes bíróságok 1949-ig álltak fenn. A gyarmati kapitalizmus bonyolult politikai és társadalmi kérdéseket vetett fel, amelyeket a politikai elit és a társadalmi tömegmozgalmak igyekeztek megválaszolni a 30-as évek közepétől a monarchia bukásáig. A gyarmati kapitalizmus nem egy statikus társadalmi formáció, a technológiai fejlődés a mezőgazdaságban és a lakosság vidékről a városba költözése megváltoztatta piaci viszonyokat, valamint a faluközösségek társadalmát. 1930-as évek második felének gazdasági konszolidációja az új jövőkép kialakítását tette lehetővé és ösztönözte az import-helyettesítő iparosítást. A válság arra készítette a brit üzletembereket, hogy tárgyaljanak a politikai és gazdasági kérdésekről a helyi politikusokkal és gazdasági vezetőkkel Egyiptomban.

A kapitulációk eltörlése arra ösztönözte az egyiptomi gazdasági elitet, hogy a nagyobb részt szerezzon a tőkéből. Az 1940-es évekre a tőke és a képzett munkaerő nagy része egyiptomivá vált, azonban a muszlimok és a koptok aránya jelentősen alulreprezentált a gazdasági vezetőposztokon, különösen a pénzügyi szektorban. A modern közlekedés és az ipar bővülése magával hozta a városi bér munkások megjelenését. A Vafd Párt és versenytársai szakszervezeteket fontos partnerként kezelték városi választókerületek megnyerése miatt. A szakszervezeti mozgalom a városi élet részévé vált, a „munkásság” fontos politikai kérdésként szerepelt a politikai küzdelmekben, és a társadalomban a munkavállalók és a dolgozó osztály helye megszilárdult. 1937–1938 során Mohamed Júsuf al-Mudarik¹⁴⁹ és szakszervezeti vezetők arra ösztönözték a szakszervezeti mozgalmat, hogy pártoktól független politikai szervezeteket alapítsanak. Ez volt a radikalizálódás a kezdete, amely elsősorban Kairó ipari külvárosában, Subrá al-Hajmá-ban jelentkezett, ahol a textilipar koncentrált.

Stagnálás és válság a mezőgazdaságban

A monarchia korában a mezőgazdaság a bruttó hazai termék mintegy kétharmadát tette ki. A gazdasági fejlődés egyik fő akadálya a gyenge termelékenység volt. Az elhúzódozó mezőgazdasági válságnak három lehetséges oka: a technológiai problémák, a rossz

---

¹⁴⁹ Mohamed Júsuf al-Mudarik (1902–1977) az egyiptomi munkavállalói-szindikátus egyik alapítója.

vízvezetés, a talaj kimerülése, a gyapot kártevők elszaporodása; a nemzetközi piaci árak drámai csökkenése az 1929-ben kezdődő világválság; a parasztság szegénysége, írástudatlansága, betegségei, és a mezőgazdasági terület birtoklásának egyenlőtlensége. A megművelt terület 5,5–5.800.000 feddán¹⁵⁰ körül stabilizálódott 1900 és 1940 között, majd körülbelül 10%-kal nőtt 1940 és 1952 között. Az öntözés és csatornázás investált állami beruházások azt eredményezték, hogy az 1930-as évekre a terméshozam az 1900-es szint fölé emelkedtek. A gyapot névleges értéke körülbelül kétharmaddal csökkent 1931 és 1933 között az 1920-as évek végéhez képest. Ennek következtében a teljes mezőgazdasági termelés értéke 32%-kal csökkent, így a mezőgazdasági reálbérek 40%-kal és a bérleti díjak 35%-kal csökkentek 1928 és 1938 között. Az eladósodott földtulajdonosok nem tudták kifizetni a jelzálogot és az adókat. A földnélküli parasztok a városokba vándoroltak azt remélve, hogy munkát találnak az új vállalkozásokban, amelyek 1930. évi vámreformok¹⁵¹ következtében jöttek létre.

A huszadik század elejétől az 1952-es földreformig, a királyi család és mintegy kétezer nagybirtokos alkotta a mezőgazdasági elitet. Ez a réteg és a középbirtokosok – az ötven feddán területet birtokló mintegy 12.000 család – tartotta kézben a megművelt területek 40%-át. Ugyanebben az időszakban a kisbirtokos egyéni gazdálkodók, – aki öt feddánnal vagy annál kevesebbel rendelkezett – száma 760.000-ról 2.640.000-re nőtt. A kis paraszti gazdaság átlagos mérete 1,46 feddánról 0,8 feddánra csökkent 1900 és 1952 között, ezzel összefüggésben a földnélküli vidéki lakosság száma drasztikusan emelkedett.

A vidéki többség szegénységben és írástudatlanságban élt, azonban a földtulajdon koncentrációja és a farmergazdaságok gazdasági szempontból fejlődést eredményeztek. Az ipari beruházások nem növekedtek a kapitulációk 1937. évi megszüntetéséig. Az ipari fejlődés nem járt együtt a nemzeti jövedelem drasztikus növekedésével. A 1930-as évek végén a reformerek a figyelmüket a vidék gazdasági és társadalmi viszonyaira irányították. 1939-re a vidéki családok több mint 90 százaléka földnélküli volt vagy három feddán területű földön gazdálkodtak, ami egy négytagú család eltartásához szükséges volt. Sok paraszt élt földbérlelőként, akik a gyapot és egyéb termények termesztése fejében a saját szükségleteikre is termelhettek.

Az írástudatlan és politikailag marginalizálódott parasztok nem jegyezték le tapasztalataikat. A parasztok gyakran voltak kitéve erőszaknak, életüket alapvetően a

¹⁵⁰ 1 "Feddán" = 4200.8335 M² = 24 "Kirat". 1 "Kirat" = 175.0347 M² = 24 "Szahm". 1 "Szahm" = 7.2931 M².

¹⁵¹ Az 1930-ban létrehozott új észak-amerikai vámtarifákra vonatkozó törvény „Mod Act”, mely példaként követte a világ majdnem minden országa, beleértve Egyiptom is Iszmáíl Szedki pasa miniszterelnöksége alatt.

földesuraktól és a piaci viszonyoktól félelem szabályozta. A földbirtokosok és állami hivatalnokok gyakran ábrázolták parasztokat maradi, irracionális, tudatlan és bűnös embereknek. Források hiányában a parasztok életét az irodalmi művek ábrázolják.¹⁵² 1935-ben a választási kampány részeként a Vafd Párt mezőgazdasági programot fogalmazott meg a vidéki parasztság megnyerésére. Ajsa Abdar-Rahmán¹⁵³ dolgozott a Vafd vidékfejlesztési programján, és két könyvében is tiltakozott a parasztság helyzete ellen.

1938-ban Mirrit Gáli és Dr. Háfiz Afífi¹⁵⁴ képviselők a „felvilágosult” földtulajdonosok és gyáriparosok nevében a társadalmi reformokról felhívást tettek közzé, amelyben azonban elleneztek a földosztást.

Az iparosítás és visszasságai

Milyen volt a gyárosok és az egyiptomi nacionalista mozgalmat képviselő Vafd közötti kapcsolat? Melyek voltak az iparosítás következményei? Ezekre a kérdésekre választ kaphatunk, ha megvizsgáljuk azoknak az üzletembereknek a személyes, üzleti és politikai kapcsolatait, akik a Kereskedelmi és Iparkamara Bizottság tagjai voltak.¹⁵⁵ Az egyiptomi iparosítás úttörői a monarchia korában a nacionalista tőkések, akik létrehozták a Miszr Bankot, az Egyiptomi Ipari Szövetséghez tartozó rezidens külföldiek és *mutamasszir* kisebbségek, és muszlim egyiptomiak, akik szövetségre léptek a külföldi tőkével és a külföldi nagyvállalatokkal.

A Kereskedelmi és Iparkamara Bizottság három tagja külföldi volt, két brit állampolgár, akit az egyiptomi kormány alkalmazott, és a francia kereskedelmi attasé. A bizottság elnöke Iszmáíl Szedki pasa (1875–1950)¹⁵⁶ a mezőgazdaság és az ipar közötti kiegyensúlyozott fejlődés híve és szorgalmazta az együttműködést az egyiptomi tőkés réteg, illetve a rezidens külföldiek¹⁵⁷ és a külföldi tőkések között. A protekcionista vámpolitikát az

¹⁵² A magyar nyelven is olvasható Júsuf Idrisz: Bűn. Kiadó: Püski-Masszi Könyvesház Kft. 2005

¹⁵³ Ajsa Mohamed Ali Abdar-Rahmán (1913. november 15.–1998. december 1). Az első nő, aki a Kairói Egyetemen tanult paraszti háttérrel rendelkezett.

¹⁵⁴ Mirrit Nagíb Gáli (1908. május 10.–1991) egyiptomi kopt keresztény politikus, parlamenti képviselő, és miniszter, valamint a régészeti legfelső tanács tagja. Mohamed Háfiz Afífi (1886–1961) egyiptomi orvos és politikus. Angliában és Franciaországban tanult. 1928–1934 között külügyminiszter volt, és 1936–1938 közötti időszakban betöltötte a londoni egyiptomi nagyköveti posztot.

¹⁵⁵ Így például Iszmáíl Szedki, Júsuf Kattávi, Henri Naus, Talaat Harb, Amín Jahja és M. F. Bourgeois.

¹⁵⁶ Iszmáíl Szedki pasa (1875–1950), a Vafd Pártot támogatta. 1919 márciusában letartóztatták és Szaad Zaglúl-lal együtt toloncolták ki Máltára. A párizsi békekonferencián szakított Zaglúl-lal, 1921-ben csatlakozott a Vafd ellenes Adli Jakan kormányához pénzügyminiszterként. Miniszterelnök (1930–1933) és (1946–1947). Autokrata módon kormányzott, és a Vafd és támogatói azzal vádolták, hogy nem nacionalista. Szedki volt a legjelentősebb muszlim egyiptomi az Egyiptomi Ipari Szövetségben.

¹⁵⁷ Tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgárok.

egyiptomi kormány 1930-ban vezette be, amelyet iparral foglalkozók széles köre támogatta, mert ezek biztosították a helyi ipar életképességét, különösen a textiliparban, amely a legnagyobb modern ipari szektorrá vált az évtized végére. Szedki több neves ipari tőkést jelölt a szenátusba, amely¹⁵⁸ jelezte Szedki elkötelezettségét az ipari fejlődés iránt. Szedki-nek azonban választania kellett az ipari és mezőgazdasági érdekeket között – például a gyapot, a liszt vámtarifa mértéke vagy a helyi cukor monopólium – akkor, mint a többi miniszterelnök a monarchia korában, a nagy földbirtokosoknak kedvezett.

A belga szakember Henri Naus¹⁵⁹ volt a Cukor Társaság (La Societe Generale des Sucreries et de la Raffinerie d'Egypte)¹⁶⁰ ügyvezető igazgatója, amely egyben Egyiptom a legnagyobb ipari vállalkozása volt a húszas években. Júsuf Kattávi pasa (1861–1942)¹⁶¹ A Kattávi család családi bankot működtetett és együttműködött a Suares¹⁶² család számos vállalkozásával, többek között a Cukor Társasággal és a Kom Ombo Társasággal (La société anonyme de Wadi Kom Ombo),¹⁶³ amely 70.000 feddán területen termesztett cukornádat és egyéb növényeket Asszuán tartományban. A Kattávi család tagjai magukat hazafias zsidó hitű egyiptomiaknak tekintették, de nem Vafd Párt támogatói voltak. Júsuf a kairói zsidó hitközség vezetője volt 1924 és 1942 között. Ő és két fia nyíltan anticionista volt.¹⁶⁴

Talaat Harb a protekcionista gazdaságpolitika egyik szószója, csatlakozott a Kereskedelmi és Iparkamara Bizottsághoz. Üzleti pályafutását a Suares és Kattávi családoknál, a Kom Ombo Társaságnál kezdte. A régi és gyümölcsöző kapcsolatokra tekintettel Harb megkérte Júsuf Kattávi-t, hogy igazgatótanácsának alelnöke posztját vállalja el 1920-ban. Talaat Harb a Miszr Bank ügyvezető igazgatójaként dolgozott 1939-ig. Addigra

¹⁵⁸ Köztük Ahmed Abbúd-ot, Talaat Harb-ot és Júsuf Kattávi.

¹⁵⁹ Henri Naus (1875–1938) belga közgazdász, és üzletember. Fontos és kézzelfogható szerepet játszott az egyiptomi gazdaság fejlesztésében a 20. század első négy évtizedében, és néhány egyiptomi és külföldi üzletember részvételével alapította meg 1922-ben az Egyiptomi Ipari Federációt.

¹⁶⁰ Az 1880-as években alapította a zsidó Suares család, majd 1897-ben francia tőkebevonással fejlesztettek tovább. Sir Ernest Cassel, német-brit pénzember mentette meg a céget a csődtől 1905-ben, akinek az egyéb beruházásai is voltak Egyiptomban. Cassel alkalmazta Naus és Sir Victor Harari-t, egy zsidó származású libanoni a brit állampolgárt, aki a pénzügyminisztérium magas rangú hivatalnok volt, hogy támogassa a beruházást.

¹⁶¹ Júsuf Kattávi pasa (1861–1942) családja eredetét egészen a fátimida korig vezette vissza, és szoros kapcsolatot ápoltak Mohamed Ali által alapított dinasztiával. Nagyapja, Jakúb Kattávi irányította az állami pénzverdét Abbasz pasa (1854–1863) idején. Vö. Goldschmidt 2000, 160.

¹⁶² Suares spanyol származású zsidó család, akinek fontos és pozitív szerepe az egyiptomi gazdaság ösztönzésében. A 19. század elején érkezett Egyiptomban, és a három Suares-testvér (Rafael „1846-1902”, Júsuf „1837–1900”, Felix „1844–1906”) és létrehozták a Suares-Alapítványt. Suares család komolyan járult hozzá az Egyiptomi Ingatlan Bank, az Egyiptomi al-Ahli Bank alapításához, az Asszuáni víztároló finanszírozásához, és Suares Szállítási Cég létrehozásához. Ezen kívül, vasúti projektekben is részt vállaltak.

¹⁶³ A Kom Ombo Társaság vette át a Cukor Társaságot 1905-ben együttműködve Cassel-lel, és ez lett a Kattávi család kiterjedt üzleti érdekeinek és a politikai befolyásának az alapja.

¹⁶⁴ [<http://www.elmessiri.com/encyclopedia/JEWISH/ENCYCLOPID/MG3/GZ1/BA07/MD32.HTM>] Belépés: 2014. február 16.

a Miszr csoport már huszonhét ipari, kereskedelmi és pénzügyi céget foglalt magában. A Miszr ipari vállalkozások közül csak a textilipari cégek voltak végig nyereségesek. A Miszr Bank ipari fejlesztési projektjeinek emblémája, a Miszr Szövő és Fonó Társasága, amelyet Mahalla al-Kubrá-ban¹⁶⁵ alapítottak 1927-ben. Ez lett a Közel-Kelet legnagyobb ipari vállalkozása a második világháború végén.

A Miszr Bankot egyiptomi bankként tartják számon, mivel az egyiptomi állampolgárság volt az igazgatótanácsi tagság a feltétele. Miszr vállalkozások általában több muszlimot alkalmaztak a szakképzett munkaerő és a középszintű irányítás területén, mint más cégek. A Miszr csoport Amin Jahja pasa családja volt, ellenőrizték a gyapotfeldolgozó ipart, a biztosítási és hajózási cégeket. A Jahja családnak részesedése volt több külföldi tőkével rendelkező vegyesvállalatban.¹⁶⁶ A Kereskedelmi és Iparkamara Bizottság tagja volt M. F. Bourgeois¹⁶⁷, az alexandriai Gáz Társaság igazgatója. Egy koncessziós monopóliummal rendelkező francia céget képviselt, amely a francia érdekeket tartotta szeme előtt.

Az gazdasági szektorok egymáshoz való viszonyát a közös befektetési és gazdálkodási stratégiák, a szociálpolitika közös alapelvei, emellett a kiélezett személyes, gazdasági és politikai versengés határozta meg. A szövetségek gyakran változtak, az egyének és csoportok közötti az erőviszonyok pragmatikusan alakultak az időszakban. Így, amikor Szaad Zaglúl-t száműzték a Seychelle-szigetekre (1921–1922), a Vafd Párt felszólította egyiptomiakat, hogy bojkottálják a brit cégeket, csak a „nemzeti boltokban” vásároljanak, vonják ki a tőkéjüket a brit bankokból, helyezték el azokat a Miszr Bankba. 1925-ben a tartományi és városi tanácsok kivonták pénzeszközeiket az Egyiptomi Nemzeti Bankból és számlát nyitottak a Miszr Bankban. Valószínű, hogy az egyiptomi nacionalizmus jövedelmező vállalkozás volt Talaat Harb és a Miszr Bank számára. Talaat Harb azonban nem fűzte szorosra a viszonyt a Miszr Bank és a Vafd Párt között. Harb azon véleményen volt, hogy a gazdasági fejlődés vezet a politikai függetlenséghez, így közelebb állt a Liberális Alkotmányos Párthoz, mint a Vafd-hoz.

Az ipari projektek nagy haszonélvezője az iparpolitikát támogató Iszmáíl Szedki, aki egyben a Miszr Szövő és Fonó Társaság igazgatója is volt, a legnagyobb helyi versenytársa a La Filature Nationale.¹⁶⁸ A Miszr Bank támogatta a Vafd kormányt 1936 és 1937-ben, azonban Faruk eltávolítása Musztafa an-Nahhász miniszterelnököt, a Vafd a sajtón keresztül

¹⁶⁵ Kairótól északra kb. 100 km-re fekvő város, és al-Garbíja tartományhoz tartozik.

¹⁶⁶ Így az Egyiptomi Só és Szóda Társaság, a La Filature Nationale d' Alexandrie, a La Banque Beige et Internationale en Egypte.

¹⁶⁷ Az egyiptomi iparosítás és kapitalizmus egyik legnagyobb vezéralakja a 20. század első felében.

¹⁶⁸ Az ország egyik legnagyobb textil társaság, melyet Lord Cromer hozta létre Alexandriában.

támadta a bankot. Talaat Harb pragmatizmusát jellemzi, hogy nem idegenkedett a külföldi tőkével való együttműködéstől, mint azt a nyilvános kijelentései alapján gondolták. 1924-ben csatlakozott a Credit Foncier Egyptian igazgatósági tanácsához, az egyik legerősebb külföldi irányítású pénzügyi intézmények egyikéhez Egyiptomban. A következő évben az Iparosok Egyiptomi Szövetsége – a külföldi és a *mutamasszir* tőke fő képviselője – igazgató tanácsának a tagja lett.¹⁶⁹

A gazdasági fejlődés Egyiptomban nem nacionalista politikai retorika szerint alakult és nem szolgálta az alávetett rétegek érdekeit. Az ipari szektorban a munkakörülmények veszélyesek és egészségtelenek voltak. A bérek magasabb voltak ugyan, mint a vándorló munkavállalóké (ummál at-taráhíl), de általában túl alacsonyak ahhoz, hogy a megfelelő szintű táplálkozást biztosítsák. A cégek sokkal több munkavállalót alkalmaztak, mint azt a műszaki termelési viszonyok megkövetelték volna, amelynek oka a gyakori hiányzások voltak. Ez alacsony bérekkel és gyenge termelékenységgel járt. Bár nacionalista politika elismerte a munkavállalói jogokat, de elvárták azt is, hogy működjenek együtt a munkáltatókkal a nemzeti gazdasági fejlődése érdekében. A munkavállalóknak együtt kell működniük a vállalattal és fel kell áldozniuk minden személyes érdeküket a haza szolgálatában, hogy kereskedelme fejlődjön. Emellett a sztrájk és a destrukció nem volt jellemző az egyiptomiakra. Ezek a cselekmények visszataszítóak számukra a neveltetés és a vallás miatt is, amelynek alapja a megbocsátás, az együttműködés és a nemes jellem. Ez az egyik pillére a gazdaságnak: a tulajdonos nem dolgoztatja túl a munkavállalót, nem kér tőlük túlzott erőfeszítést, ennek megfelelően a bérek is a befektetett munkával arányosak.

Az egyiptomi bankrendszer alakulása

Egyiptomban gyorsan fejlődött a bank rendszer, ugyanis 1880-ban csak még hat külföldi bank működött az országban, de 1920-ra már több mint 58 bankról van hivatalos adat.¹⁷⁰ A külföldi bankokhoz az egyiptomi állampolgárok többségének nem volt köze. Nem voltak ott egyiptomi alkalmazottak sem egyiptomi bankbetétesek, így mindent a külföldiek irányítottak.

¹⁶⁹ 1927-ben négy új külföldi igazgatót állítottak a Miszr Bank által létrehozott vállalkozások élére. A Miszr Bank nacionalista szlogenjével ellentmond, hogy több közös vállalkozásba kezdtek brit cégekkel az 1930-as években: Miszr Air and Air Work Ltd. 1931-ben; Miszr Insurance Company and C. T. Bowring & Company of Lloyd's 1933-ban; Miszr Travel and Cox & Kings Ltd. 1935-ben. A legjelentősebb két új miszr-brit vegyes vállalat a textiliparban: Miszr Fine Spinning and Weaving Company és Miszr Bayda Dyers Company Kafr ad-Davvâr-ban 1938-ban. Bradford Dyers, egy nagy, de hanyatló cég keresett egyiptomi partnert, hogy elkerülje a vámot, amelyet a Szedki kormány vezetett be, míg Miszr alig várta, hogy ellensúlyozza La Filature Nationale előnyét, amely a brit Calico Printers céggel hozott létre egy közös vállalatot 1934-ben.

¹⁷⁰ Harídi 2002, 36.

Az Egyiptomban létrehozott külföldi bankok a 20. század első felében részben kereskedelmi-részben pénzügyi bankként működtek. Ezen kívül biztosító cégeket is alapítottak az országban. Megjegyzendő, hogy ezek a bankok elsősorban a három nagy egyiptomi városra korlátozódtak: Kairó, Alexandria, illetve Port-Szaíd. Az alábbi táblázat felsorolja az országban működött legaktívabb bankokat:

Bank neve	Eredeti állampolgárság	Jellege
National Bank of Egypt	Brit	Kereskedelmi
Ottomán Bank	Brit	kereskedelmi
Barclays Bank (D.C.O)	Brit	kereskedelmi
Lionian Limited Bank	Brit	kereskedelmi
Paris Nacionale Banque	Francia	Kereskedelmi
Credit Lionee Banque	Francia	Kereskedelmi
Commercial Bank of Egypt	Francia-egyiptomi	Kereskedelmi
Credit Foncier d'Orient	Francia	Kereskedelmi
Banco Italo Egiziano	Olasz	Kereskedelmi
Banco Commerciale Italiana Perl, Egitto Sede Social Cairo d'Egitto	Olasz	Kereskedelmi
Banque Masseri S.A.E	Olasz	Kereskedelmi
Görög Nemzeti Bank	Görög	Kereskedelmi
Görög Kereskedelmi Bank	Görög	Kereskedelmi
Dimitri Zotos Banquier	Görög	Kereskedelmi
Banque Belge et International en Egypte	Belga	Kereskedelmi
Derson Német Bank	Német	Kereskedelmi
Banque Suares (Ltd Ed. Suares Fils & Cie)	Olasz-francia-egyiptomi	Kereskedelmi
Banque Zilkha	Egyiptomi-iraki-mások	Kereskedelmi
Import & Export Bank of Egypt	Egyiptomi-külföldi	Kereskedelmi
Import-Export Egyiptomi Bank	Vegyes tulajdonság	Kereskedelmi
Távol-Keleti Világceég	Kanadai-egyiptomi-mások	Kereskedelmi
Crédit Foncier Egyptien	francia	Építkezési
Egyiptomi Mezőgazdasági-Építkezési Bank	Egyiptomi-külföldi	Mezőgazdasági-Építkezési
The Land Bank of Egypt	francia	Mezőgazdasági
Crédit Immobilier Suisse-Egyptien	Svajci	Építkezési
The Martgage Company of Egypt Ltd.	Brit	Mezőgazdasági
Arab Építkezési Bank	Ismeretlen	építkezési
The Alexandria Insurance Company	Brit, svájci, olasz, német, görög, magyar	Biztosító cég
National Insurance Co. of Egypt (Life Insurance Co.)	Brit, görög, svajci, osztrak	Biztosító cég
Egyiptomi Kereskedelmi Biztosító Cég	Külföldiek a tulajdonosai	Biztosító cég ¹⁷¹

¹⁷¹ Uo. 280–323.

Az ipari befektetések

A lentiekben szereplő táblázat mutatja az ipari befektetés fejlődését, és a cégekben befektetett tőkét:

Cégek	1919	1923	1929
Gyapot	3,998,908	4,252,146	4,197,329
Építőipar	179,062	126,479	716,740
Élelmiszeripar	1,337,934	1,463,396	1,293,025
Más ipari cégek	1,670,468	2,426,803	3,340,313
Bányászat	2,622,824	2,660,057	2,639,130
Összesen	9,809,196	110,928,881	12,386,537

A táblázat szerint a gyapottal foglalkozó cégek végeztek első helyen 1929-ig, az építkezési cégek jelentős csökkenést szenvedtek el 1923-ban, de 1929-ben újra növekedésnek indultak. Az élelmiszeripar, illetve bányászat 1929-ben kezdődött visszaesés a gazdasági világválság miatt, amely negatívan befolyásolta az egyiptomi gazdasági helyzetet. Az 1927-es ipari és kereskedelmi statisztika szerint Egyiptomban 70314 gyár volt, amelynek 24%-a Kairóban, 12%-a Alexandriában, 5%-a a többi tartományban, és határok közelében, 35%-a Deltában, és 24%-a Alsó-Egyiptomban. Kairó és Alexandria az országban épült összes gyár 36%-át birtokolta. A Deltában lévő gyárak aránya 11%-kal magasabb, mint az ország déli részeiben.¹⁷² 1927-ben 70314 gyár 1937-re 92021-re növekedett, ez utóbbi eloszlása: Kairó 21%, Alexandria 11%, a többi tartomány és határoknál 5%, Deltában 37%, és Alsó-Egyiptomban 26%.¹⁷³

A 20. század első felében az egyiptomi termékek nagyobb részét helyben állították elő. Az 1939. évben helyi termékek százalékos aránya az ország szükségleteihez viszonyítva:

Termék	százalék	Termék	százalék
Cukor	100%	Szappan	90%
Szesz, alkohol	100%	Tárbús (régi kalap)	90%
Cigaretta	100%	Bútor	80%
Só	99%	Gyufa	80%
Búza	99%	Sör	65%
Lámpaüveg	96%	Növényi olajak	60%
gyapot	90%	Szóda	50%
Cement	Nincs adat	gyapotruha	40%

¹⁷² Szubéh, Abdal-Halím 1992, 44–45.

¹⁷³ Uo. 114–116.

A fejlődésnek köszönhetően külföldre exportáltak olajt, gyapotmagokat, cukrot, búzát, sót, cigarettát, és alkoholt.¹⁷⁴

A táblázat gyártulajdonosok nemzetiségi hovatartozását ábrázolja és a gyáraik számát:

Gyárak összes száma	92, 021
Egyiptomi	89, 033
Brit	381
Francia	351
Olasz	624
Görög	1,335
Belga	15
Német	20
Amerikai	6
Más európai állampolgárságú	204
Nem európai állampolgárságú	52

A táblázat a gyárak/vállalkozások típusát, számát, és tulajdoni jellegét mutatja be:

Egy személyes	83,238
Több személyes	6,429
Szolidáris	555
Betéti	256
Egyszerű részvényes	39
Részvényes	231
Együttműködési	6
Adományozó	13
Más csoportok	14
Állami	198
Egyéb	1,42

A táblázat alapján az egyszemélyes vállalkozás száma 83,238, ami azt jelenti, hogy ez a teljes egész 90,45%-át teszi ki, a többszemélyes gyárak száma pedig 6, 429, vagyis 6, 98%. A kettő együtt az országban működő gyárak/vállalkozások létszámának 97,5 %-át alkotja. Ezeket a társadalom alsó osztályához kötődtek. Ezzel szemben az ipart befolyásoló részvénytársaságok létszáma 231, vagyis az összes ipari szektor 2,0%-a. Ezek azt mutatják, hogy az egyiptomi ipari kapitalizmus még kezdeteknél tartott.

Szuezi-csatorna gazdasági szerepe

A táblázat a Szuezi Csatornán keresztül átmenő forgalom mennyiségét, növekedését, és az ezzel kapcsolatos adatokat mutatja:

---

¹⁷⁴ Uo. 110.

Év	Teljes raksúly	Tranzitok száma	Utassok száma
1870	436, 609	486	26, 758
1880	3, 057, 422	2, 026	101, 551
1890	6, 890, 094	3, 389	161, 353
1900	9, 738, 152	3, 441	282, 511
1910	16, 581, 898	4, 533	234, 320
1920	17, 574, 657	4, 009	500, 147
1930	31, 668, 759	5, 761	305, 202
1931	30, 027, 966	5, 366	270, 657
1932	28, 340, 290	5, 032	261, 774
1933	30, 676, 672	5, 423	253, 940
1934	31, 750, 802	5, 663	262, 122
1935	32, 310, 968	5, 992	625, 465
1936	32, 378, 883	5, 877	781, 929
1937	36, 491, 332	6, 635	697, 800
1938	341, 418, 187	6, 171	479, 802 ¹⁷⁵

A táblázat felsorolja mindazokat az országokat, amelyek a legtöbbet használják a Szuezi-csatornát:

Év	Első	Második	harmadik	Negyedik	ötödik	hatodik
1870-1880	Anglia	Franciaország	Hollandia	Olaszország	Németország	Norvégia
1881-1890	Anglia	Franciaország	Hollandia	Németország	Olaszország	Norvégia
1891-1900	Anglia	Németország	Franciaország	Hollandia	Olaszország	Norvégia
1901-1910	Anglia	Németország	Franciaország	Hollandia	Japán	Olaszország
1911-1920	Anglia	Németország	Hollandia	Franciaország	Japán	Olaszország
1921-1930	Anglia	Hollandia	Németország	Franciaország	Olaszország	Japán
1931-1938	Anglia	Olaszország	Németország	Hollandia	Franciaország	Japán ¹⁷⁶

A Szuezi-csatorna első éveiben a magas építési költségek, illetve a kevés átmenő hajó miatt- anyagi nehézségekkel küzdött. 1870-ben a megnyitást követő évben az 500 frankos értékű részvények 272, majd a következő évben 208 frankra csökkent le. Ezután váltak stabillá a részvények. A táblázat az 1919-1938 közötti időszakra elszámolt éves bevétel átlagértékeit mutatja:

¹⁷⁵ Schonfield [é. n.], 111.

¹⁷⁶ Uo. 112.

London Stock Exchange

Év	Legmagasabb (£)	Legalacsonyabb (£)
1919	188 ^{1/8}	140
1920	145	123
1921	122	106 ^{3/4}
1922	129	115
1923	124 ^{1/4}	101 ^{1/2} Split Shares
1924	93 ^{1/2}	54 ^{1/2}
1925	118	92
1926	108	76
1927	132 ^{3/4}	107
1928	171	149
1929	215	154
1930	152	130
1931	158	116 ^{1/4}
1932	197	139 ^{1/2}
1933	257	189 ^{1/2}
1934	267	242 ^{1/2}
1935	269	227
1936	265	230
1937	256 ^{5/8}	157 ^{1/2}
1938	176 ^{1/2}	109

A legutolsó táblázat szerint: a brit kormány csatornai értéke kb.: 39, 000, 000 £.¹⁷⁷

Szuezi-csatornából eredő jövedelem, és költségek

A cég fő bevétele természetesen magából a Csatorna használatából származik, de ezen túl más bevételi forrásai is vannak, például bérbe adja a saját tulajdonában lévő területeket, épületeket, és a "Reserve Fund Investments"-ből származó bevételt. A csatorna első működtetési évében beszedett hajózási, és tranzit bevétel csak 4, 345, 758 frank volt (kb. 172, 410 £.), az utasok szállítására vonatkozó bevétel pedig 263, 552 frank volt (kb. 10, 400 £.). Évről évre jelentősen növekedett a bevétel, de a politikai helyzet alakulása ezt hátráltathatta. A következő táblázat az 1929–1938 közti években elért bevételeket ábrázolja:

Év	Bevétel a megállapított raksúlyból (£)	Bevétel az utasok szállításából (£)
1929	8, 871, 590	119, 650
1930	8, 257, 630	111, 710
1931	7, 964, 470	106, 110
1932	8, 790, 550	132, 600
1933	9, 918, 180	135, 080
1934	10, 986, 710	153, 730
1935	11, 548, 160	399, 860
1936	10, 906, 920	495, 060
1937	10, 538, 310	268, 530

¹⁷⁷ Uo. 87–88.

1938 .. .. 9, 522, 650

136, 020¹⁷⁸

1935-ben az egyiptomi kormány az aranyfrank pénznemet használta – a Csatorna hivatalos valutáját – amelynek megszüntetése komoly gondokat okozott. Az eltörölt aranyfrank helyett sterlingben és piaszterben lehetett fizetni az illetékes csatornai szerveknek. Az akkori törvények szerint a 3 év alatti gyerekek, illetve a szállítóhajókon dolgozó – munkahelyi igazolással rendelkező – tengerészek díjmentesen mentek át. Az alábbi táblázat felsorolja az 1884. év óta létrehozott tarifaváltozásokat, és a tarifára vonatkozó részleteket:

Tarifa hatályba való lépése	Szállítóhajók (per tonna)	Ballasztos hajó (per tonna)
1884. január 1.	10 fr. gold	7 fr. 50
1885. január 1.	9 fr. 50	7 fr.
1893. január 1.	9 fr.	6 fr. 50
1903. január 1.	8 fr. 50	6 fr.
1906. január 1.	7 fr. 75	5 fr. 25
1911. január 1.	7 fr. 25	4 fr. 75
1912. január 1.	6 fr. 75	4 fr. 25
1913. január 1.	6 fr. 25	3 fr. 75
1916. április 1.	6 fr. 75	4 fr. 75
1916. október 5.	7 fr. 25	4 fr. 75
1917. január 1.	7 fr. 75	5 fr. 25
1917. július 1.	8 fr. 75	6 fr.
1918. január 1.	8 fr. 50	8 fr. 50
1920. március 1.	8 fr. 50	6 fr.
1920. október 1.	8 fr. 25	5 fr. 75
1921. október 1.	8 fr.	5 fr. 50
1923. március 1.	7 fr. 75	5 fr. 75
1924. január 1.	7 fr. 50	5 fr.
1925. április 1.	7 fr. 25	4 fr. 75
1928. április 1.	7 fr.	4 fr. 50
1929. január 1.	6 fr. 90	4 fr. 40
1930. szeptember 1.	6 fr. 65	3 fr. 325
1931. november 15.	6 fr.	3 fr.
1934. április 1.	5 fr. 75	2 fr. 875
1935. július 8.	7s. 6d.	3s. 9d.
1936. július 1.	7s. 0d.	3s. 6d.
1937. április 1.	6s. 0d.	3s. 0d.
1938. december 15.	5s. 9d.	2s. 10 ^{1/2} d. ¹⁷⁹

A Szuezi-csatorna a világkereskedelem legfontosabb csomópontjainak egyikének tekinthető. Az alábbi adatokat bizonyítják a Csatorna növekvő szerepét. A Szuezi-csatornán keresztül északról-délre szállított termékek listája és mennyisége (a súly per ezer tonna).

¹⁷⁸ Uo. 89.

¹⁷⁹ Uo. 93–94.

Év	Cement	Trágya	Szén	Vasúti tárgyak	Papír és gyümölcsép	kőolaj
1910	109	33	1, 004	714	—* ¹⁸⁰	279
1920	216	112	118	423	135	263
1930	552	676	450	425	368	398
1931	343	702	296	229	387	367
1932	270	450	178	126	430	518
1933	313	441	177	160	443	627
1934	402	457	144	437	550	636
1935	524	502	240	275	514	759
1936	571	563	216	244	530	707

A Szuezi-csatornán keresztül délről-északra szállított termékek listája és mennyisége (per ezer tonna):

Év	Gabonatermék	Ásványolaj	Ércek	Zöldségek és olajak	textília
1910	3, 282	92	1, 192	3, 060	1, 854
1920	1, 587	787	1, 017	1, 378	980
1930	2, 154	4, 062	2, 089	3, 577	1, 745
1931	2, 840	3, 310	1, 316	3, 847	1, 520
1932	2, 141	3, 823	1, 059	3, 522	1, 304
1933	2, 477	4, 933	1, 204	4, 024	1, 769
1934	2, 760	5, 136	1, 416	3, 807	1, 619
1935	1, 972	4, 285	1, 500	2, 588	1, 832
1936	2, 270	4, 126	1, 512	2, 754	1, 530 ¹⁸¹

¹⁸⁰ * nincs hozzá elérhető adat.

¹⁸¹ Schonfield [é. n.], 115–116.

Az egyiptomi közigazgatás 1919–1939 között

Az egyiptomi kormányok sorsát a két világháború közötti időszakban – tágabban 1882 és 1952 között – különböző erők határozták meg. A britek, a Palota, akit a kedive, majd szultán végül pedig király képviselt és a nemzeti politikai, forradalmi mozgalmak.

A britek az egyiptomi kormányalakítással kapcsolatban néha a „keménykéz diplomácia”¹⁸² eszközeit, egyes esetekben az erőszakot használták érdekeik érvényesítésére. Az egyiptomi gazdasági és politikai brit befolyás nagyobb volt, mint a Palotáé, a kormányé vagy a politikai pártoké. Pontosabban fogalmazva, a brit világhatalmi alapozott érdekérvényesítés az egyiptomi brit gazdasági és politikai elitre alapozva meghatározta a két világháború közötti Egyiptomot, mert London képes volt kormányokat hatalomra juttatni vagy megbuktatni.¹⁸³ Nagy népszerűséggel rendelkezett Szaad Zaglúl pasa kormánya, mégis 1924. november 23-án London lemondásra kényszerítette Zaglúl kormányát, mert ellenezte a brit megszállást, és nem tett eleget a Kairói brit főbiztos kéréseinek. A brit katonák megszállták néhány fontos egyiptomi szervezet székházát és közlekedési csomópontokat, amely a kormányt lemondásra kényszerítette. 1930-ban két brit hadihajó közeledett Alexandriához, hogy sakkban tartsa Musztafa an-Nahhász pasát, a Vafd Párt elnökét, és demonstrálja, hogy Nagy-Britannia Szedki pasa kormányát támogatja, amely így megerősödött. Abdal-Fattáh Jahja kormánya idején is érzékelhető a brit beavatkozás, amikor a brit főbiztos 1934 októberében követelte az akkori mezőgazdasági, és közlekedési miniszter lemondását. 1940 júniusában Halifax Lord¹⁸⁴ jelezte a kairói brit nagykövetnek,¹⁸⁵ hogy Ali Máhír kormánya nem hajtja végre az 1936-os egyezményt, így feltétlenül szükséges a kormányváltás és ennek következtében Ali Máhír lemondott.

Az egyiptomi uralkodó azonban úgy vélte, hogy kezében összpontosul a legfőbb hatalom és ő dönt az ország fontos ügyeiben, mint a kormány kinevezésében és lemondásában. Az egyiptomi kormányzók, kedivék, szultánok, és királyok mindig ragaszkodtak ahhoz, hogy a

¹⁸² Ezt a fogalmat Rizk használta: Rizk 1998, 17.

¹⁸³ Lásd erre vonatkozóan Rizk 1998, 17.

¹⁸⁴ Edward Frederick Lindley Wood, 1st Earl of Halifax (1881. április 16–1959. december 23.) a parlament tagja 1910 és 1925 között, majd őrnagyi rangot kapott. 1938-ban külügyminiszter, amelynek során a Brit Birodalom világpolitikai érdekeit szem előtt tartva, Európában a megbékélés politikáját folytatta. Úgy vélte Németország nem indít háborút. Neville Chamberlain lemondása után, Winston Churchill kormányában is külügyminiszter volt.

¹⁸⁵ Lampson Kairói Brit Nagykövetről van szó. Miles Wedderburn Lampson, first Baron Killearn (1880. augusztus 24.–1964. szeptember 18.) Híres brit diplomata. 1934–1936 között a kairói brit főbiztos, és majd 1936. augusztus 26-án létrejött az angol-egyiptomi szerződésnek köszönhetően Egyiptom független állam lett. Ebből az alkalomból az egyiptomi angol megbízottat kairói követté nevezték ki (1936–1946). Az Abdín palotában Sir Miles Lampson átnyújtotta megbízólevelét.

kormány az ellenőrzésük alatt legyen, amely azonban esetenként ütközött London érdekeivel. A britek többször megakadályozták a palota kormányalakítási terveit, emellett számos esetben a palota és a London érdekei azonosak voltak. Az 1923-as alkotmány 49. cikkelye szerint „a király jogosult kinevezni és felmenteni a minisztereket”. Ezzel az alkotmányos joggal Fuád király kétszer, Faruk király háromszor élt. A 38. cikkely szerint „a király feloszthatja a parlamentet. Amennyiben a parlament tagjai olyan kormányt támogatnak, melyet a király nem fogad el, akkor feloszlatja a parlamentet”, amellyel gyakran éltek is az egyiptomi uralkodók, ennek következtében a kormány megalakulása után néhány hónappal, legfeljebb egy évvel később újabb választások kiírására került sor.

A nemzeti mozgalmon belüli ellentéteket a palota saját javára fordított, hogy a Vafd Pártot megbuktassa. 1937 decemberében Ahmed Máhir¹⁸⁶ közleményében támadta a Vafd kormányt, amely ismét kormánybukáshoz vezetett.¹⁸⁷

A Vafd Párt hivatalos címerében olvasható, hogy „a nép a hatalom forrása és a törvény alakítója”.¹⁸⁸ A nemzeti mozgalmat vezető Vafd néhány alkalommal, a palotával szemben éppen a britek segítségével szerezték meg a hatalmat és alakítottak kormányt. Így 1935-ben britek támogatásával sikerült véget vetni a Szedki-kormány hatalmának.¹⁸⁹

Az 1919 és 1939 közötti egyiptomi kormányok története egy véget nem érő választás, kormányalakítás és kormánybuktatás sorozata.¹⁹⁰ 1919 előtti Egyiptomban a kormányoknak elsősorban közigazgatási funkciója volt és csak ezután vált politikai szereplővé. A kormányokban a kinevezettek elsősorban politikai háttérrel rendelkeztek, nem volt szükség előéletükben adminisztratív tevékenységre. Kiválasztásuk kritériumai elsősorban a politikai tapasztalat és befolyás volt, nem feltétlenül az államigazgatási ismeret. 1919 előtt a kormány adminisztratív munkát végzett, a kormány csak végrehajtotta az uralkodó döntéseit. 1919 után azonban a miniszterek feladata a választásokat megnyerő többség által meghatározott politikai program végrehajtása a parlament felügyelete alatt, miniszteri felelősségvállalásával.¹⁹¹

¹⁸⁶ Dr. Ahmed Máhir pasa (1888–1945) az egyiptomi parlament elnöke (1936. május 23.–1938. február 01.), és Egyiptom miniszterelnöke (1944–1945). Ali Máhir pasa fiútestvére, aki négyszer volt kormányfő a két világháború közötti időszakban.

¹⁸⁷ Rizk 1998, 19–20.

¹⁸⁸ A “Vafd” arab nyelvű, egyiptomi ellenzéki napilap címlapjának felső részén található ez a jelmondat. Elsősorban választási célokat szolgál ez a mondat, és mit, minden párt a hatalom megszerzésére tört.

¹⁸⁹ Rizk 1998, 20.

¹⁹⁰ Örmény állampolgár. 1824-ben, Izmir török városban született. Franciaországban, és Svájcban tanult. Bagúsz Bey Mohamed Ali minisztere Egyiptomba hívta. Először fordítóként dolgozott. Előléptették, Ibrahim, és Abbasz pasa személyes titkára lett. Jó viszonyt ápolt az országban akkreditált brit konzulokkal. Szaíd kedive idején, a vasút igazgatójává nevezték ki. Iszmáil kedive személyes európai megbízottja is volt. 1878-ban az első egyiptomi Nizárat-ot ő alakította meg

¹⁹¹ Rizk 1998, 22–25.

Az 1878 augusztusában létrehozott kormányrendszer és az 1952-es forradalom közötti időszakban 74 év alatt 70 kormánya volt Egyiptomnak, ami azt jelenti, hogy majdnem évente változott a kormány. 1919 és 1939 között több mint huszonöt kormány alakult, ennek ellenére az ország stabilitását, illetve külföldi kapcsolatait a mindenkori kormánynak kellett biztosítania. A kormányok gyakori változtatása instabilitással járt, amely negatív hatással volt az egyiptomi társadalom politikai, gazdasági és szociális helyzetére, illetve nemzetközi megítélésére is. A fejlett országokban stabil a rendszer, mely hosszabb távon elősegíti az ország fejlődését. A brit megszállás és protektorátus alatt Egyiptom stabil volt, míg 1922 és 1952 között volt néhány tartós kormány, de többnyire az instabilitás volt jellemző.

Az egyiptomi kormányok a két világháború közötti időszakban:

24.¹⁹² Husszejn Rusdi IV. kormánya: 1919. április 9-22.	
Név	pozíció
Husszejn Rusdi pasa	Miniszterelnök/ideiglenes kulturális és Oktatási Miniszter
Adli Jakan pasa	Belügyminiszter
Júszuf Vahba pasa	Pénzügyi Miniszter
Abdal-Hálik Szarvat pasa	Igazságügyi Miniszter
Dzsafar Váli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Husszejn Haszib pasa	Tengerészeti és Hadügyminiszter
Ahmed Medhat Jakan pasa	Mezőgazdasági Miniszter ¹⁹³
25.¹⁹⁴ Mohamed pasa Szaíd II. kormánya: 1919. május 20-tól, November 20-ig.	
Mohamed Szaíd pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Ismáíl Szirri pasa	Munkaügyi, Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Júszuf Vahba pasa	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Zívár pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Abdar-Rahím Szabri pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Ahmed Zúl-Fakkár pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter ¹⁹⁵
26. Júszuf pasa Vahba I. kormánya: 1919. 11. 20-tól, 1920. 05. 21-ig.	
Júszuf Vahba pasa	Kormányfő/ Pénzügyi Miniszter
Ismáíl Szirri pasa	Általános Munkaügyi, Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Ahmed Zívár pasa	Közlekedési Miniszter ¹⁹⁶
Ahmed Zúl-Fakkár pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Belügyminiszter
Mohamed Safík pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Jahja Ibráhím pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Husszejn Darvís Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter ¹⁹⁷
27. Mohamed Tavfik Niszím pasa I. kormánya 1920. május 21-től, 1921. március 16-ig.	
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Kormányfő
Ahmed Zívár pasa	Közlekedési Miniszter
Ahmed Zúl-Fakkár pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Safík pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Husszejn Darvís pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mohamed Tavfik Rifaat pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mahmúd Fikri pasa	Pénzügyi Miniszter
Júszuf Szulejmán pasa	Mezőgazdasági Miniszter ¹⁹⁸
28. Adli Jakan pasa I. Miniszterelnöksége: 1921. március 16-tól, 1921. December 24-	

¹⁹² Egyiptom egész történelme folyamán ez a 24. kormánya.

¹⁹³ Rizk 1998, 209–211.

¹⁹⁴ Egyiptom egész történelme folyamán ez a 25. kormánya.

¹⁹⁵ Rizk 1998, 211–214.

¹⁹⁶ 1919. június 2-án létrehozták a Közlekedési Minisztériumot, és Ahmed Zívár pasát közlekedési miniszterré nevezték ki. Aznap Ahmed Talaat pasa lett a Kulturális és Oktatási Miniszter.

¹⁹⁷ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 106. száma. 1919.

¹⁹⁸ Rizk 1998, 218–224.

ig.	
Adli Jakan	Kormányfő
Husszejn Rusdi	Kormányfő-helyettes
Abdal-Hálík Szarvat	Belügyminiszter
Izmáíl Szedki	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Zívár	Közlekedési Miniszter
Dzsafar Váli	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ahmed Medhat Jakan	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mohamed Safík	Általános Munkaügyi, Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Nagíb Butrusz Gáli	Mezőgazdasági Miniszter
Abdal-Fattáh Jahja	Igazságügyi Miniszter ¹⁹⁹
29. Abdal-Hálík Szarvat pasa I. kormánya: 1922. március elsejétől november 29-ig.	
Abdal-Hálík Szarvat pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Külügyminiszter
Izmáíl Szedki pasa	Pénzügyi Miniszter
Dzsafar Váli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Husszejn Vászif pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Ibráhím Fathi pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Musztafa Máhir pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Musztafa Fathi pasa	Igazságügyi Miniszter
Vászif Szamíka Bey	Közlekedési Miniszter ²⁰⁰
30. Mohamed Tavfik Niszím pasa II. kormánya 1922. november 30-tól, 1923. február 09-ig.	
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Izmáíl Szirri	Általános Munkaügyi Miniszter
Ahmed Zúl-Fakkár	Igazságügyi Miniszter
Jahja Ibráhím	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mohamed Tavfik Rifaat	Közlekedési Miniszter
Mahmúd Fahri	Külügyminiszter
Júszuf Szulejmán	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Ali	Mezőgazdasági Miniszter
Mohamed Ibráhím	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mahmúd Azmi	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter ²⁰¹
31. Jahja Ibráhím I. kormánya: 1923. 03. 15-től, 1924. 01. 27-ig.	
Jahja Ibráhím	Kormányfő/ Belügyminiszter
Ahmed Hismat	Külügyminiszter
Mohamed Muhibb	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Zívár	Közlekedési Miniszter
Ahmed Zúl-Fakkár	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Tavfik Rifaat	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ahmed Ali	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mahmúd Azmi	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter
Háfiz Hasszan	Általános Munkaügyi Miniszter
Favzi Dzsúrdzsi al-Mutej	Mezőgazdasági Miniszter ²⁰²

¹⁹⁹ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 27. száma, 1921.

²⁰⁰ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 21. száma, 1922.

²⁰¹ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 106. száma, 1922.

²⁰² Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 29. száma, 1923.

32. Szaad Zaglúl pasa I. kormánya: 1924. január 28-tól, November 24-ig.	
Szaad Zaglúl pasa	Kormányfő/ Belügyminiszter
Mohamed Szaíd pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Mazlúm pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Husszejn Haszíb pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Mohamed Fathalláh Barakát pasa	Mezőgazdasági miniszter
Murkusz Hanná Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Musztafa an-Nahhász Bey	Közlekedési miniszter
Vászif Butrusz Gáli effendi	Külügyminiszter
Mohamed Nagíb al-Garabli effendi	Igazságügyi Miniszter ²⁰³
33. Ahmed Zívár pasa I. kormánya: 1924. 11. 24-től, 1925. 03. 13-ig.	
Ahmed Zívár pasa	Miniszterelnök/ Ideiglenes Belügyminiszter/ Ideiglenes Külügyminiszter
Ahmed Mohamed Hasaba Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter/ Ideiglenes Igazságügyi Miniszter
Oszmán Muharram Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed asz-Szejjid Abu-Ali pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Mohamed Szedki pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Júszuf Kattávi pasa	Pénzügyi Miniszter
Nahla Dzsúrdzsi al-Mutej Bey	Közlekedési Miniszter
Mohamed Szádik Jahja pasa	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter ²⁰⁴
34. Ahmed Zívár pasa II. kormánya: 1925. 03. 13-tól, 1926. 06. 07-ig.	
Ahmed Zívár pasa	Kormányfő/ Külügyminiszter
Jahja Ibráhím pasa	Pénzügyi Miniszter
Iszmáíl Szirri pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Iszmáíl Szedki pasa	Belügyminiszter
Júszuf Kattávi pasa	Közlekedési Miniszter
Músza Fuád pasa	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter
Ali Máhir pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Abdal-Azíz Fahmi Bey	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Ali Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Tavfik Dúsz Bey	Mezőgazdasági Miniszter ²⁰⁵
35. Adli Jakan pasa II. kormánya 1926. június héttől, 1927. április huszonegyig.	
Adli Jakan pasa	Miniszterelnök
Abdal-Hálík Szarvat pasa	Külügyminiszter
Ahmed Zaki Abu-Szuúd pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Fathalláh Barakát pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Murkusz Hanná pasa	Pénzügyi Miniszter
Mohamed Nagíb al-Garabli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ali as-Samszi effendi	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ahmed Mohamed Hasaba Bey	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter

²⁰³ Rizk 1998, 265–266.

²⁰⁴ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 104. száma. 1924.

²⁰⁵ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 25. száma. 1925.

Oszmán Muharram Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Mahmúd pasa	Közlekedési Miniszter ²⁰⁶
36. Abdal-Hálik pasa Szarvat II. Kormány 1927. április 25-től, 1928. március 16-ig.	
Abdel-Hálik Szarvat pasa	Kormányfő/ Belügyminiszter
Dzsafar Váli pasa	Hadügy és Tengerészeti Miniszter
Ahmed Zaki Abu-Szuúd pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Fathalláh Barakát pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Murkusz Hanna pasa	Külügyminiszter
Mohamed Nagíb al-Garabli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ali as-Samszi pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ahmed Mohamed Hasaba pasa	Közlekedési Miniszter
Oszmán Muharram pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Mahmúd pasa	Pénzügyi Miniszter ²⁰⁷
37. Musztafa an-Nahhász pasa I. kormány 1928. március 16-június 25.	
Musztafa an-Nahhász pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Dzsafar Váli pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Vászif Butrusz Gáli pasa	Külügyminiszter
Mohamed Nagíb al-Garabli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ali as-Samszi pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ahmed Mohamed Hasaba pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Mahmúd pasa	Pénzügyi Miniszter
Ibráhím Fahmi Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Szafvat pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Makram Ubajd effendi	Közlekedési miniszter ²⁰⁸
38. Mohamed Mahmúd pasa I. kormány 1928. június 25-től, 1929. október 02-ig.	
Mohamed Mahmúd pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Dzsafar Váli pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter/ Ideiglenes Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Abdal-Hamíd Szulejmán pasa	Közlekedési Miniszter
Ahmed Mohamed Hasaba Bey	Igazságügyi Miniszter
Nahla al-Mutej pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Ali Máhir pasa	Pénzügyi Miniszter
Ibráhím Fahmi Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Háfiz Afífi Bey	Külügyminiszter
Ahmed Lutfi asz-Szejjid Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter ²⁰⁹
39. Adli Jakan III. kormány 1929. október 03-tól, 1930. január 01-ig.	
Adli Jakan pasa	Kormányfő/ Belügyminiszter
Ahmed Medhat Jakan pasa	Külügyminiszter
Abdar-Rahím Szabri pasa	Közlekedési Miniszter
Husszejn Darvís pasa	Igazságügyi Miniszter
Musztafa Máhir pasa	Pénzügyi Miniszter
Husszejn Vászif pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Vászif Szamika pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Ahmed Ali pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter

²⁰⁶ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 57. száma. 1926.

²⁰⁷ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 37. száma. 1927.

²⁰⁸ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 25. száma. 1928.

²⁰⁹ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 56. száma. 1928.

Háfiz Hasszan pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mohamed Aflatún pasa	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter ²¹⁰
40. Musztafa an-Nahász pasa II. kormánya 1930. január 01.- június 19.	
Musztafa an-Nahász pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Hasszan Haszíb pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Vászif Butrusz Gáli pasa	Külügyminiszter
Mohamed Nagíb al-Garabli pasa	Igazságügyi Miniszter
Oszmán Muharram pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Szafvat pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Makram Ubajd effendi	Pénzügyi Miniszter
Mahmúd Fahmi an-Nokrási effendi	Közlekedési Miniszter
Mohamed Bahejaddín Barakát Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mahmúd Basszjúni effendi	Awqaf és Vallásügyi Miniszter ²¹¹
41. Iszmáíl Szedki I. kormánya: 1930. június 19-től, 1933. január 04-ig.	
Iszmáíl Szedki pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Pénzügyi Miniszter
Mohamed Tavfík Rifaat pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Abdal-Fattáh Jahja pasa	Igazságügyi Miniszter
Háfiz Hasszan pasa	Általános Munkaügyi Miniszter/ Mezőgazdasági Miniszter
Ali Máhir pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mohamed Hilmi Isszá pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Háfiz Afífi pasa	Külügyminiszter ²¹²
42. Iszmáíl Szedki II. kormánya 1933. január 04.- szeptember 27.	
Iszmáíl Szedki pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Pénzügyi Miniszter
Mohamed Safík pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Ahmed Ali pasa	Igazságügyi Miniszter
Háfiz Hasszan pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Nahla al-Mutej pasa	Külügyminiszter
Mohamed Hilmi Isszá pasa	Közlekedési Miniszter
Ibráhím Fahmi Karím pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ali Gamáladdín pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Mohamed Musztafa pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter ²¹³
43. Abdal-Fattáh Jahja I. kormánya: 1933 szeptemberétől 1934. November tizennegyedikéig.	
Abdal-Fattáh Jahja pasa	Miniszterelnök/ Külügyminiszter
Ahmed Ali pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Nagíb al-Garabli pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mohamed Hilmi Issza pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Ibráhím Fahmi Karím pasa	Közlekedési Miniszter
Mahmúd Fahmi al-Kajszi pasa	Belügyminiszter
Ali al-Manzalávi Bey	Mezőgazdasági Miniszter
Szalíb Szami Bey	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter
Abdal-Azím Rásíd pasa	Általános Munkaügyi Miniszter

²¹⁰ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 85. száma. 1929.

²¹¹ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 2. száma. 1930.

²¹² Rizk 1998, 355.

²¹³ Rizk 1998, 361–362.

Hasszan Szabri pasa	Pénzügyi Miniszter ²¹⁴
44. Mohamed Tavfik Niszím pasa III. kormánya 1934. November 14 - 1936. január 30.	
Mohamed Tavfik Niszím pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Ahmed Abdal-Vaháb pasa	Pénzügyi Miniszter
Amín Anisz pasa	Igazságügyi Miniszter
Kámil Ibráhím Bey	Külügyminiszter/ Mezőgazdasági Miniszter
Abdal-Azíz Mohamed Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ahmed Nagíb al-Hiláli Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter
Abdal-Medzsíd Omar Bey	Általános Munkaügyi Miniszter/ Közlekedési Miniszter
Mohamed Tavfik Abdalláh pasa	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter ²¹⁵
45. Ali Máhir pasa I. kormánya 1936. január 30.- május 09.	
Ali Máhir pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Külügyminiszter
Ahmed Ali pasa	Igazságügyi Miniszter/ Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Háfiz Hasszan pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Ali Ilvíja pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Hasszan Szabri Bey	Közlekedési Miniszter/ Kereskedelmi és Ipari Miniszter ²¹⁶
46. Musztafa an-Nahhász pasa III. kormánya: 1936. május 09-től, 1937. július 31-ig.	
Musztafa an-Nahhász pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Általános Egészségügyi Miniszter
Vászif Butrusz Gáli pasa	Külügyminiszter
Oszmán Muharram pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Szafvat pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Makram Ubajd pasa	Pénzügyi Miniszter
Mahmúd Fahmi an-Nokrási pasa	Közlekedési Miniszter
Ahmed Hamdi Szejfannaszr Bey	Mezőgazdasági Miniszter
Mahmúd Gálib Bey	Igazságügyi Miniszter
Ali Fahmi pasa	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter
Abdasz-Szalám Fahmi Mohamed Dzsumaa Bey	Kereskedelmi és Ipari Miniszter
Ali Zaki al-Urábi Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter ²¹⁷
47. Musztafa an-Nahhász pasa IV. kormánya 1937.án július harmincegytől, December harmincig.	
Musztafa an-Nahhász pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Vászif Butrusz Gáli pasa	Külügyminiszter
Oszmán Muharram pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Makram Ubajd pasa	Pénzügyi Miniszter
Mr. Mahmúd al-Basszjúni	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ahmed Hamdi Szejfannaszr Bey	Hadügyi és Tengerészeti Miniszter
Abdasz-Szalám Fahmi Mohamed Dzsumaa Bey	Kereskedelmi és Ipari Miniszter/ Kulturális és Oktatási Miniszter

²¹⁴ Rizk 1998, 365–366.

²¹⁵ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 100. száma. 1934.

²¹⁶ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 12. száma. 1936.

²¹⁷ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 59. száma. 1936.

Ali Zaki al-Urábi Bey	Közlekedési Miniszter
Mahamed Mahmúd Halíl Bey	Mezőgazdasági Miniszter
Mohamed Szabri Abúl-Alám	Igazságügyi Miniszter
Mr. Abdal-Fattáh at-Tavíl	Egészségügyi Miniszter ²¹⁸
48. Mohamed Mahmud II. kormánya 1937. December 30-tól, 1938. április 27-ig.	
Mohamed Mahmud pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Izmáíl Szedki pasa	Államminiszter, és Pénzügyi Miniszter
Abdal-Fattáh Jahja pasa	Államminiszter, és Külügyminiszter
Ahmed Mohamed Hasaba pasa	Igazságügyi Miniszter
Abdal-Azíz Fahmi pasa	Államminiszter
Mohamed Hilmi Issza pasa	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Ahmed Lutfi asz-Szejjid pasa	Államminiszter
Mohamed Bahejaddín Barakát Bey	Kulturális és Oktatási Miniszter
Hasszan Szabri pasa	Közlekedési Miniszter
Husszejn Refki pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Husszejn Szirri pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Murád Vahba pasa	Mezőgazdasági Miniszter
Ahmed Kámil Bey	Kereskedelmi és Ipari Miniszter
Mohamed Háfiz Ramadán Bey	Államminiszter
Mohamed Husszejn Hajkal Bey	Államminiszter
Mohamed Kámil al-Bindári Bey	Általános Egészségügyi Miniszter ²¹⁹
49. Mohamed Mahmúd III. kormánya 1938. április 27.- június 24.	
Mohamed Mahmúd pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter
Izmáíl Szedki pasa	Pénzügyi Miniszter
Abdal-Fattáh Jahja pasa	Külügyminiszter
Ahmed Mohamed Hasaba pasa	Igazságügyi Miniszter
Mohamed Hilmi Issza pasa	Közlekedési Miniszter
Ahmed Lutfi asz-Szejjid pasa	Államminiszter
Hasszan Szabri pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Husszejn Szirri pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Murád Vahba pasa	Kereskedelmi és Ipari Miniszter
Ahmed Kámil pasa	Általános Egészségügyi Miniszter
Mohamed Husszejn Hajkal pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Rasván Mahfúz pasa	Mezőgazdasági Miniszter
As-Sejk Musztafa Abdar-Rázik Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter ²²⁰
50. Mohamed Mahmúd IV. kormánya 1938. június 24-től, 1939. augusztus 18-ig.	
Mohamed Mahmúd pasa	Miniszterelnök
Abdal-Fattáh Jahja pasa	Külügyminiszter
Dr. Ahmed Máhir	Pénzügyi Miniszter
Ahmed Mohamed Hasaba pasa	Igazságügyi Miniszter
Mahmúd Fahmi an-Nokrási pasa	Belügyminiszter
Hasszan Szabri pasa	Hadügyi, és Tengerészeti Miniszter
Mahmúd Gálib pasa	Közlekedési Miniszter

²¹⁸ Karam 1994, 353–355.

²¹⁹ Karam 1994, 359–361.

²²⁰ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 51. száma. 1938.

Husszejn Szirri pasa	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Husszejn Hajkal pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Rasván Mahfúz pasa	Mezőgazdasági Miniszter
As-Sejk Musztafa Abdar-Rázik Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Dr. Hámid Mahmúd	Általános Egészségügyi Miniszter
Szabá Habasi pasa	Kereskedelmi és Ipari Miniszter ²²¹
51. Ali Máhir pasa II. kormánya 1939. augusztus 18-tól, 1940. június 27-ig.	
Ali Máhir pasa	Miniszterelnök/ Belügyminiszter/ Külügyminiszter
Mohamed Ali Ilvíja pasa	Parlamenti Ügyekben Illetékes Miniszter
Mahmúd Fahmi an-Nokrási pasa	Kulturális és Oktatási Miniszter
Mahmúd Gálib pasa	Közlekedési Miniszter
Husszejn Szirri pasa	Pénzügyi Miniszter
Dr. Hámid Mahmúd	Általános Egészségügyi Miniszter
Szabá Habasi Bey	Kereskedelmi és Ipari Miniszter
Abdar-Rahmán Azzám Bey	Awqaf és Vallásügyi Miniszter
Mr. Ibráhím Abdal-Hádi	Parlamenti Ügyekben Illetékes Miniszter
Musztafa Mahmúd as-Súrbadzsi Bey	Igazságügyi Miniszter
Abdasz-Salám as-Sázli pasa	Szociális Ügyekben Illetékes Miniszter
Abdal-Kavi Ahmed Bey	Általános Munkaügyi Miniszter
Mohamed Szálih Harb pasa	Hónvédelmi Miniszter
Mohamed Tavfik al-Hefnávi Bey	Mezőgazdasági miniszter ²²²

²²¹ Al-Vakái al-Maszríja hivatalos közlöny 78. száma. 1938.

²²² Rizk 1998, 419.

Az Egyiptomi Külügyminisztérium története

Az egyiptomi külügyminisztérium a 19. század első felében, pontosan Mohamed Ali uralkodó uralma elején született meg. Napóleoni mintára, új modern ország építése keretében Mohamed Ali hozta létre a Minisztériumot. A Minisztérium kezdetben egy közepes méretű hivatal, amelynek főfeladata a kormányzó belső, és külső kapcsolatainak szervezése, különösen az állampolgárság kérdéseinek vizsgálása, és a kereskedelmi ügyek intézése. Mohamed Ali idején, a *Díván al-Umúr al-Ifrendzsíja* 'Európai ügyek Hivatala' nevet viselte, amit ma Külügyminisztériumnak mondanánk.

Mohamed Ali uralma után, megváltozott a hivatal neve, és a *Díván al-Háridzsíja* 'Külügyi Hivatal' lett. Az akkor Egyiptom négy hivatala közül az egyik. 1878-ig három fő területen tevékenykedett:

- rabszolga-kereskedelem felszámolása,
- a nemzetközi egyezményeket követése és felülvizsgálata,
- ellenőrzi az európai, illetve helyi nyomdákat, és együttműködik velük.

Szaíd kedive és Iszmáíl kedive uralma alatti európai befolyás növekedése következtében „Díván al-Háridzsíja” az ország egyik legjelentősebb hivatala lett. Egyiptom nyitott volt Európa eszméire és befolyására, és komoly ösztönzést kapott az országban tartózkodó európaiaktól is. A Külügyi Hivatalban ekkor többségében örmények dolgoztak, és a magas rangú pozíciókat ők foglalták el. 1878-ban változott az uralom formája, és az európai nyomásnak köszönhetően visszaszorult a kedive abszolút hatalma. A külügyi hatóság nevét „Diván”-ról, „Nizára”-ra változtatták. A legismertebb külügyi vezető Butrusz Gáli pasa volt, aki az egész egyiptomi modern történelemben a leghosszabb ideig vezette a külügyi hatóságot 1894-1910 között.²²³

Az első világháború kitörésével egy időben a britek bevezették a protektorátust, így megszűnt az oszmán uralom. A britek felszámolták a korábbi hivatali rendszert, köztük az egyiptomi szuverenitás kifelé biztosító „Nizarat al-Háridzsíja-t” is. 1914-1922 közötti időszakban a nem volt egyiptomi Külügyminisztérium, és teljes a brit uralom érvényesült mind az ország belpolitikája mind a külpolitikája felett.²²⁴

1921. november 10-én átadott brit memorandum a külügyeket illetően a következő cikkelyeket tartalmazta: „2. Egyiptom külügyeit az egyiptomi Külügyminisztérium irányítja, a

²²³ Rizk 1989, 41–62.

²²⁴ [http://www.mfa.gov.eg/MFA_Portal/arEG/About_the_Ministry/historicalview/mfa_history.htm-] Belépés: 2010. november 10.

kinevezendő külügyminiszter felügyelete alatt; 3. Egyiptomban Nagy-Britanniát a főbiztos „*High Commissionaire*”²²⁵ képviseli, aki – a rá ruházott speciális felelősségeinek, és feladatainak köszönhetően- mindig kivételes pozíciót foglal el, és mindig elsőbbségi jogot élvez az országban akkreditált többi képviselőhöz képest; 4. Londonban egy egyiptomi képviselőnek kell lennie. Az egyiptomi kormány határozata, illetve az egyiptomi érdekek alapján a világ többi országában is küldhető egyiptomi diplomata, akinek a rangja *meghatalmazott miniszter*”, más szóval Egyiptomnak külföldön meghatalmazott miniszteri szintű képviselete lett.²²⁶

Az első világháború után az 1922. február 28-i nyilatkozatot követően Abdal-Hálik Szarvat pasa *kormányában*²²⁷ a miniszterelnöki, és a belügyi tárcát vezette, és az első külügyminiszteri funkciót töltötte be.²²⁸ Ahmed Hismat külügyminiszternek, és Fuád Szelim Bey Külügy főigazgatójának erőfeszítéseinek köszönhetően kialakították a Külügyminisztérium szervezeti struktúráját, és elkezdődött az egyiptomi diplomaták külföldre való kiküldése annak érdekében, hogy képviseljék az országot. A Külügyminisztérium első hivatalos székhelye az „Abúl-Lúk” kairói belvárosi kerületen fekvő „al-Busztán Palota” volt, ami Fuád király tulajdona volt. 1922. március 15. tekinthető a ma is használt „KÜLÜGYMINISZTERIUM” születésének. 1923. augusztus 4-én adta ki Hismat pasa külügyi határozatot, amelynek értelmében hét főosztályra osztotta be a Minisztériumot:

1. **Miniszteri Hivatal:** ez a legmagasabb rangú külügyi osztály, és négy alosztályból áll: a *személyes miniszteri iroda*, aki felel a miniszter személyes irodájáért, találkozásaiért, és a parlamenti ügyeiért. A második a *sajtóhivatal*, aki naponta a helyi illetve a külföldi sajtóból jelentéseket készít. A harmadik a *rejtekes közlésekért, írásokért, és táviratokért felelős iroda*. A negyedik pedig a *kimenő és a bejövő iratok hivatala*.
2. **Politikai és Kereskedelmi Ügyek Osztálya:** diplomaták utasításainak kiállításáért, a nemzetközi törvényekért, a politikai egyezmények és megállapodásokért, döntőbíroskodásért, Hágai Nemzetközi Bíróságért, Nemzetek Szövetségéért, külföldieknek szánt kiváltságokért, Nemzetközi Kölcsönadó Bankért, Vegyes Bíróságokért, Szuezi Csatornáért, Szudánért, egyiptomi-brit kapcsolatokért, politikai jellegű konferenciákért, és missziókért, és a katonai, valamint a tengerészeti attasék

²²⁵ A brit birodalom idején ez a kiküldött angol állampolgárságú személyiség, aki vezeti Nagy-Britannia protektorátusainak, vagy kolóniáljainak egyikét. A legtöbb, legbizalmasabb, legerősebb és a leghatékonyabb feladatokat látja el.

²²⁶ Allenby 1921, 3.

²²⁷ Egyiptom történelme folyamán ez lenne a 29. kormánya, és Abdal-Hálik Szarvat pasa I. Kormánya.

²²⁸ Rizk 1998, 241–243.

ügyeiért felel. Ezen kívül, a gazdasági, és kereskedelmi kapcsolatokért, kiállításokért, nemzetközi piacokért, illetve a kereskedelmi jellegű küldöttségekért.

3. **Konzuli Osztály:** a külföldön működő egyiptomi konzulátusok irányítja, és az ott lévő egyiptomi személyes és állami birtokokat őrzi, illetve a külföldön tartózkodó szegény és beteg állampolgárokat hazahozatja.
4. **Adminisztratív Ügyek Osztálya:** az Egyiptomban tartózkodó külföldiek, adminisztratív bíráskodás, postai, egészségügyi, valuta, távirati, és turisztikai egyezmények nemzetközi megállapodások technikai kérdései,
5. **Protokoll-osztály:** külföldieknek adott egyiptomi kitüntetések, és egyiptomiaknak ajándékozott külföldi kitüntetések felügyeli. Politikai protokoll szabályok összeállítása, és találkozók szervezése.
6. **Levéltári Osztály:** az archívumért és a könyvtárért felel.
7. **Könyvelési és Személyzeti Osztály:** a pénzügyi és a közalkalmazotti ügyekben jár el.

Az első konzuli rendszert, valamint a politikai *beosztások*²²⁹ szisztémáját az 1925-ben magalkotott határozat szabályozza.²³⁰

1936-ig az egyiptomi diplomáciai képviselő legmagasabb külföldi beosztása „meghatalmazott miniszter” vagy az ún. „politikai megbízott”. Egyiptomot külföldön nem képviselték nagykövetek. Az Egyiptomban akkreditált diplomaták legmagasabb rangja is meghatalmazott miniszter, kivéve a brit kairói képviselőt, aki a főbiztos „High Commission” rangfokozattal rendelkezett. A Nemzetek Szövetséghez való csatlakozás az 1936-os egyezmény aláírásával nyílt lehetőség. Ezzel egyidőben Londonban az egyiptomi nagykövetség rangjára emelték a diplomáciai kirendeltséget. A 36-os megállapodással Nagy-Britannia elismerte a Nemzetek Szövetségbe való egyiptomi felvételi jogot, amelynek eredményképpen nagyobb diplomáciai játéktérre nyílt az ország előtt. Így vált Egyiptom a Nemzetek Szövetség teljes jogú tagjává.²³¹ 1937. március 16-án Egyiptom kérte a felvételt, de egészen 1937 májusáig kellett várnia, amíg hivatalos meghívást kapjon a Nemzetek Szövetség részéről. 1937. május 26-án rendkívüli ülést tartottak a tagok, hogy döntsenek Egyiptom felvételéről. Aznap, és ezen az ülésen az érintett bizottság javasolta Egyiptom

²²⁹ Az egyiptomi külügyben bevezetett előreléptetési, és rangfokozati rendszer a következő szerint működik: attasé, harmad-titkár, másodtitkár, első titkár, tanácsos, meghatalmazott miniszter, követ, nagykövet.

²³⁰ Rizk 1989, 88–93.

²³¹ Mahmúd 2006, 16–19.

kérelmének jóváhagyását. Ali as-Samszi pasa lett az ország első képviselője a nemzetközi szervezetbe.²³²

A két világháború közti időszakban a királyi palota és a Külügyminisztérium között szoros együttműködés volt. 1924 óta a Palota emberei dolgoztak a külügyben. 1924-től 1947-ig nincs olyan határozat, mely a Palota és a KÜM közötti munkaerő koordinációt meghatározta volna, csak 1947-ben született meg az a királyi határozat, amely meghatározta ezt az együttműködést. A királyi határozat szerint államminiszteri funkcióban van a király hivatalvezetője, a királyi hivatal államtitkára nagyköveti rangban van, a király személyes titkára meghatalmazott miniszter, a királyi hivatali osztályvezetői tanácsosok. 1924-ben Fuád király Seríf Szabri pasa rokonát Külügyminisztérium főigazgatójává, Hasszan Nasaat pasa királyi hivatal államtitkárát madridi meghatalmazott miniszterré, aztán londoni nagykövetté, és Zaki al-Ibrási pasa király személyes titkárát brüsszeli meghatalmazott miniszterré nevezte ki. Ezen kívül, Ahmed Hasszanejn pasa királyi hivatalvezető a washingtoni egyiptomi Követség első titkára volt, Hasszan Júszuf pasa királyi hivatal államtitkára diplomata titkárként, illetve konzulként dolgozott a berlini, teheráni, londoni, madridi, és new-yorki egyiptomi követségeken, és konzulátusokban, Abdal-Medzsíd Munír Bey Királyi Hivatal Arab Osztályvezető dzsidai ügyvivőként is dolgozott. Adli Andarávisz Bey Királyi Hivatal Külföldi Osztályvezetője volt, és athéni, majd párizsi egyiptomi nagykövetté nevezték ki. Hasszan Huszni pasa király személyes titkára is a jemeni egyiptomi Követség diplomata titkára is volt. A diplomata, és konzuli testület kinevezését a király maga határozta meg. A nagyköveteket a király maga választja ki. Többször a rokonait nagykövetökké nevezte ki: Júszuf Zul-Fakkár pasát, Farída királynő édesapját Teheráni követté, és Mahmúd Fahri pasát, a király nővérének férjét párizsi követté nevezte ki.²³³

Az egyiptomi diplomáciai képviselők kezdetében kizárólag a világ akkori nagy fővárosaiban találhatók meg: London, Párizs, Róma, és Washingtonban. Majd később több országgal is felvették a diplomáciai kapcsolatokat. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az akkori egyiptomi konzuli külképviseletek sokkal nagyobb számban voltak, mint a diplomáciai képviselők. Nemcsak a fővárosokban található meg konzuli képviselő, hanem nagy külföldi városokban is, Liverpool (Nagy-Britannia), Marseille, és Lyon (Franciaország), Hamburg (Németország).²³⁴ 1923 szeptemberében életbe lépetek az első külügyi kiküldetési kinevezések, mely 4 meghatalmazott miniszter külföldre való kiküldetését tartalmazta. A

²³² Rizk 1989, 222.

²³³ Al-Fatátri 1988, 27.

²³⁴ Rizk 1989, 165.

négyből három a király rokona, a negyedik pedig a király ismert embere: Londonba Abdal-Azíz Ezzat pasát, Iszmáíl kedive unokafivérét, Washingtonba Szejfalláh Juszri pasát, Ibráhím Hilmi herceg – Fuád király testvére lányának a férjét, Párizsba Mahmúd Fahri pasát Fuád király apósát, a negyedik pedig Ahmed Zívár pasát a király ismert emberét küldték ki.²³⁵

Egyiptom külpolitikai iránya 1919–1939 között

Az első világháború után új korszak kezdődött: teljesen megváltozott a politikai, társadalmi, szociális, és gazdasági helyzet.²³⁶ Az első és a második világháború közötti időszakban Egyiptom elsősorban a belügyeivel és a brit megszállás elleni küzdelemmel volt elfoglalva. Az 1919-es forradalom vezetői látták, hogy országuk már teljesen elszakadt az oszmán hatalomtól, és megértették, hogy az egyiptomi forradalom egyáltalán nem kapcsolódik a szomszédos arab országokban kialakult mozgalmakkal. A Vafd, és al-Vatan Párt képviselői, illetve a kisebb politikai pártok tagjai nem láttak semmilyen közös pontot Egyiptom és a közel-keleti arab nacionalista mozgalmak között. Szaad Zaglúl pasa beszédeiben szinte kizárólag az egyiptomi kérdéssel foglalkozott, ritkán esett szó az arabokról.²³⁷

A nemzetközi kérdések háttérbe szorultak a britekhez fűződő viszony és a belpolitikai csatározások mögött. Egyiptom segítette ugyan a palesztinoknak, de az 1919-1939 között a palesztin kérdéssel kapcsolatban Egyiptom nem játszott szerepet. Az 1920-as, 1921-es palesztin lázadásokra és zavargásokra egyiptomi nem reagált. Az 1936-os palesztin forradalom sem váltott ki jelentős hatást Egyiptomban.²³⁸ A két világháború közötti időszakban a sajtó nagyon ritkán írt az összetett palesztin kérdésről, a Hiszáb²³⁹ az első lap, amely határozott álláspontot képvisel a kérdéssel kapcsolatban. 1925. május 18-án a következő című cikket ad ki: „Balfour meglátogatja az áldozatát, és általános sztrájkkal várta Palesztina”. A cikk támadta a cionizmust, és elítélte a palesztin területek elrablását. A lap szerint: a látogatás hasonlít ahhoz a gyilkoshoz, aki meglátogatja az általa meggyilkolt ember sírját.²⁴⁰ 1938-ban a király a parlamenti beszédeiben néhányszor nagyon röviden beszélt a

²³⁵ Rizk 1989, 156.

²³⁶ Al-Barík 1999, 3–4.

²³⁷ Egy példa, amikor arabokat is említ: "the sons of Pharaonic civilization and of Arabic civilization". Gershoni, Jankowski 1986, 50.

²³⁸ Szaad 2007, 45–46.

²³⁹ Baloldali szocialista lap. 1918–1925 között jelent meg.

²⁴⁰ Asz-Szaíd 1977, 30–31.

palesztin kérdésről. A király reményét fejezte ki, hogy a brit kormány igazságos megoldást talál palesztin kérdésre.²⁴¹

A külügyminisztérium szerepe a két világháború közötti időszak igen korlátozott volt. A palota, a politikai pártok, illetve a megszálló britek politikai csatározásai miatt a külpolitikában nem volt világosan kirajzolódó koncepció megvalósítására lehetőség.

---

²⁴¹ Abdalláh 1996, 46.

III. Az egyiptomi–magyar kapcsolatok a két világháború közötti időszakban

1. Diplomáciai és politikai vetület

Az Oszmán Birodalom és Habsburgok Birodalom közötti megkötött Pozsareváci békeszerződés után lehetőség nyílt arra, hogy Egyiptom kereskedelmi központjában, Alexandriában osztrák konzul tevékenykedjen. 1763-ban Francesco Agostini konzuli ügynökként érkezett Egyiptomba, majd Mária Terézia Agostinit 1785-ben konzulnak nevezte ki, aki 1792-ig látta el feladatát. Őt követte Carlo di Rosetti főkonzul, akit 1805-ben ismét Agostini követett.²⁴² A főkonzulátus 1811-ben áthelyezésre került Kairóba, majd 1819-ben ismét Alexandriába költözött. Kairó és Damiette alkonzulátus, Rosette konzuli ügynökség lett. 1846-ban az alexandriai főkonzulátus fennhatósága alá helyezték a kairói és a damiette-i alkonzulátust, a rosette-i és a szuezi konzuli ügynökséget.²⁴³ A Szuezi térségben a megnövekedett kelet-indiai kereskedelmi forgalom, ezért Szuezből és Port-Szaídban konzuli képviselőt jött létre, amelyet 1844-ben konzulátussá szerveztek.²⁴⁴ 1871. augusztus 17-én Szuezből érkezett Otto Szillas konzul, azonban 1878-tól az első világháborúig tiszteletbeli alkonzulátusi státuszba helyezték a szuezi konzulátust, mert szerepe feleslegessé vált. 1910-ben a császári és királyi konzuli hivatalok hatásköre, kerületi beosztása az alábbiak szerint alakult meg: I. Főkonzulátus Kairóban (tényleges konzulátus), hatásköre egész Egyiptom területére kiterjedt; II. Konzulátus Alexandriában; III. A kairói konzulátus (tényleges konzulátus, egyben konzuli bíróság); IV. Konzulátus Port-Szaídban (tényleges konzulátus és egyben konzuli bíróság is); V. Konzulátus Kartúmban (egyben konzuli bíróság), hatásköre Szudánra terjedt ki.²⁴⁵ Az első világháború kitörése után a kairói osztrák–magyar konzul a feladatait és illetékességi körét az Amerikai Egyesült Államok képviselője látta el, mert 1914 szeptemberében a kairói osztrák–magyar konzuli képviselőt felszámolták. A megszálló brit hadsereg parancsnoka, Grenfell Maxwell²⁴⁶ elrendelte az osztrák–magyar és német konzulátusokon dolgozók kiutasítását. Az S.S. Catania hajón távoztak el és Kairóban csakis egy konzuli alkalmazott maradt, akit 1915 decemberében az britek foglyul ejtettek.²⁴⁷

²⁴² 1819-ben főkonzullá George Cavaccót, Franz Champion alkonzullá nevezték ki.

²⁴³ Komár 2006, 70.

²⁴⁴ 1866 és 1869 között alkonzulátusként működött.

²⁴⁵ Az elmondottakra lásd Komár 2012, 71–74.

²⁴⁶ Sir John Grenfell Maxwell (1859–1929), 1879-ben csatlakozott a brit hadsereghez. 1897-ben Núbiai kormányzójának, majd egy évvel később Omdurmán kormányzójának nevezték ki. Az első világháború keleti frontját vezette, megvédte a Szuezi csatornát a török támadás ellen.

²⁴⁷ Agstner 1995, 7–8.

A diplomáciai kapcsolatok

Az első világháború után Magyarország diplomáciai és konzuli kapcsolatait több okból kellett rendezni. Megszűnt Osztrák–Magyar Monarchia, és az egyik utódállama az immár önálló entitással rendelkező Magyarország volt, amelynek ki kellett alakítania diplomáciai kapcsolatait, hogy más államok elismerjék függetlenségét és önálló kormányát. Az első világháború során a bilaterális konzuli kapcsolatok nem minden esetben szakadtak meg, azonban ezek rendezése és fontos feladata volt Budapestnek. A tiszteletbeli és a tényleges konzulátusok Magyarország gazdasági kapcsolatait volt hivatva fellendíteni.

Az első világháború után, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után Magyarország kikerült a birodalmi keretek közül, és egy kisméretű állammá vált sokat veszítve korábbi nemzetközi presztízséből. A korszakban az újonnan alakult államok (Csehszlovákia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság) és a területét jelentősen megnövelő Románia Magyarországhoz fűződő viszonyát a félelemmel vegyes erőfitogtatás jellemezte. A kisantant országok politikai és katonai szerződéseinek következtében vaspatkóként fogták körbe Magyarországot.²⁴⁸ Az ország belső konszolidációjával párhuzamosan zajlott az integráció az új európai rendbe, valamint a vesztes háború és a békeszerződés következtében beszűkült külpolitikai mozgástér kitágítása. Az első eredmények egyike volt Magyarország felvétele a Nemzetek Szövetségébe 1922. szeptember 18-án, és ezzel szoros összefüggésben két évvel később, 1924-ben – London támogatásával – az úgynevezett népszövetségi kölcsön folyósítása volt a budapesti kormány számára.²⁴⁹ A trianoni békeszerződés aláírásával és kihirdetésével Magyarország visszanyerte állami szuverenitását, azonban Ausztriától 1918 novemberétől elszakadt és független ország diplomáciai és konzuli kapcsolatait igyekezett rendezni. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az 1918 októbere és 1920 januárja közötti időszakban több kormány, illetve politikai, gazdasági és társadalmi rendszer váltotta egymást Magyarországon, amely az ország külföldi megítélését, külpolitikai lehetőségeit, és ebből következően a diplomáciai és a konzuli kapcsolatait jelentősen befolyásolta.

A magyar képviselők 1920. június 4-én, Nagy Trianon kastélyában aláírták a békeszerződést, amelynek a IV. fejezet 86–93 közötti cikkelye Egyiptom, Nagy-Britannia és Magyarország bizonyos kapcsolatát szabályozta. Magyarország elismerte Nagy-Britannia Egyiptomra vonatkozó, 1914. december 18-án kihirdetett protektorátusát. Ebből következően mindazok a szerződések, megállapodások és egyezmények, amelyeket a volt

²⁴⁸ A kisantant és Magyarország kapcsolatára lásd Ádám 1981.

²⁴⁹ Sz. Ormos 1964.

Osztrák–Magyar Monarchia kormánya Egyiptommal kötött 1914. augusztus 12-től hatályon kívül helyezték. Magyarország kötelezte magát, hogy azokba a tárgyalásokba, amelyeket Nagy-Britannia és az antant hatalmak Egyiptomra vonatkozólag tartani fognak, semmiféle módon sem fog beavatkozni. A Nílus-menti országban a magyar állampolgárok és vagyonuk fölött a bíraskodást a brit konzuli bíróságok gyakorolták. A volt Osztrák–Magyar Monarchiának Egyiptomban levő minden javai és birtokai minden térítés nélkül az egyiptomi kormányra szálltak át, amibe beletartoztak a Habsburg-család tagjainak magánvagyonai is. Magyarország lemondott az egyiptomi egészségügyi, tengerészeti és vesztegzári tanácsban való minden részvételről. Az egyiptomi áruk Magyarországra való behozatalukkor ugyanolyan elbánásban részesültek, mint a brit áruk. A szerződés kimondta, hogy Magyarország a maga részéről beleegyezik abba, hogy az a hatáskör, amelyet a Szezi-csatornai szabad hajózás tárgyában 1888. évi október hó 29-én Konstantinápolyban kötött egyezményben az aláírók a Szultánra ruháztak, a brit király kormányára szálljon át.²⁵⁰

A magyar békeszerződés 86. és 93. cikke közötti rendelkezések tulajdonképpen az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállamának, Magyarországnak a jogait szüntette meg egyrészt a Szezi-csatornára és az egyiptomi áruk importjára vonatkozóan, másrészt elismerte Nagy-Britannia befolyását Egyiptomra.

A húszas évek második felében Olaszország és Magyarország között kötött olasz–magyar barátsági, békéltető eljárási és választott bírósági szerződés megkötése (1927. április 5-én) bővítette Budapest külpolitikai mozgásterét, és az ország támasza a nemzetközi porondon a nagyhatalmi státusszal rendelkező Itáliai-félsziget lett. Ekkortól a magyar külpolitika irányítói, a budapesti kormány tagjai már nyíltan beszéltek a trianoni

²⁵⁰ 1888. október 29-én, Konstantinápolyban Szezi-csatorna használata tárgyában kötött nemzetközi szerződés Magyarországon az 1889. évi XX. törvényben került kihirdetésre, amely kimondta a Szezi-csatorna szabad használatát minden időben, minden hatalom számára. „I. cikk a Szezi-csatorna háború idején ép úgy, mint béke idején, minden kereskedelmi vagy hadi hajónak lobogó-különbség nélkül, mindig szabad és nyitva lesz. Ennél fogva a magas szerződő felek megegyeznek abban, hogy a csatorna szabad használatát sem háború, sem béke idején semmi módon meg nem támadják. A csatornára nézve az ostromzár jogának gyakorlása soha sem fog alkalmaztatni [...] VIII. cikk. A jelen szerződést aláíró hatalmak Egyiptomban levő ügyvivőinek feladata lesz, hogy ügyeljenek annak végrehajtására. Ha oly valamely körülmény merülne fel, mely a csatorna biztonságát és annak szabad átjárását veszélyeztetné, közülük hármuknak összehívására s legidősebbjüknek elnöklete alatt össze fognak gyűlni oly célból, hogy a tényállásra nézve szükséges megállapítások iránt intézkedjenek. Az általuk felismert veszélyt oly célból tudatni fogják a kedivi kormánnyal, hogy az a csatorna oltalmára és szabad használatára alkalmas intézkedéseket tegyen. Minden körülmény között évente egyszer össze fognak gyűlni, hogy megállapítsák, helyesen hajtatik-e végre az egyezményt. Ezen utóbbi összejövetelek a császári ottomán kormány által e végből kinevezett külön biztos elnöklete alatt fognak tartatni. Egy kedivi biztos szintén részt vehet a gyűlésben és az ottomán biztos távolléte esetében annak elnökölni. Különösen követelni fogják minden oly munkálatnak abbahagyását, valamint minden csoportosulásnak szétesztetését, mely a csatorna egyik vagy másik partján a hajózás szabadságának és teljes biztonságának csorbitását célozhatná vagy eredményezhetné.” 1889. évi XX. törvénycikke a Szezi-csatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október 29-ikén kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről. [http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6335] Belépés: 2014. január 15.

békeszerződés revíziójáról. A gazdasági világválság a nyersanyagokban szegény, alapvetően exportorientált és érzékeny gazdasággal rendelkező Magyarország gazdasági és külpolitikai lehetőségeit nagymértékben negatívan befolyásolta. Emellett a harmincas évek elejétől Róma támogatásával Budapest a kisantant országainak külpolitikai és diplomáciai lépéseit igyekezett hatástalanítani és megvalósítani a békés revíziót, amelyről különböző elképzelések voltak. A harmincas évek közepén-második felében Magyarország a Német Birodalom árnyékába került, miközben Nagy-Britannia birodalmi érdekeit szem előtt tartva fokozatosan kivonult Közép-Európából, ami a német expanzív törekvéseknek engedett teret.²⁵¹

A Dísz-téren,²⁵² 1923-ban született döntés arról, hogy Magyarország tiszteletbeli főkonzulátus alapít Egyiptomban, amelyről az *al-Ahrám* 1924. január 10. számának politikai rovatában is olvashattak az érdeklődők.²⁵³ Az egyiptomi fél által adott kedvezményeknek köszönhetően a tiszteletbeli főkonzulátus alapításának ügye gyorsan haladt előre, amelynek következtében húsz nappal később, pontosan 1924. február 1-én ugyanabban a lapban olvashatjuk, hogy Fuád király egyiptomi magyar főkonzul, Menasce Alfréd²⁵⁴ pátensét²⁵⁵ elfogadta. Így, Alexandriában létrejött az első magyar tiszteletbeli főkonzulátus.²⁵⁶ A konzuli rendszerben a tiszteletbeli főkonzulátus vagy a tiszteletbeli konzulátus alapítása költséghatékony megoldás, mert a tiszteletbeli konzulok nem élethivatásként – nem kapnak fizetést – végzik konzuli tevékenységüket, hanem főfoglalkozásuk mellett. Ennek ellenére tiszteletbeli magyar főkonzul megbízása Egyiptomba jelezte azt is, hogy a budapesti diplomácia irányítói számolnak Egyiptom és Magyarország gazdasági kapcsolatainak bővítésével, illetve a magyar állampolgárok egyiptomi érdekeinek védelmével.

A következő lépés három évvel később volt: az *al-Ahrám* 1927. október 29-én számában jelent meg, hogy a magyar kormány megbízásából a londoni magyar rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter felvette a kapcsolatot a londoni egyiptomi követséggel²⁵⁷ és közölte velük, hogy a magyar fél követség²⁵⁸ alapítását tervezi Kairóban a magyar érdekek védelmére, és a két ország közötti kapcsolatok fejlesztésére. A londoni egyiptomi követség az

²⁵¹ Az elmondottakra lásd: Juhász 1988, Romsics 2001, Ormos 2006.

²⁵² A két világháború közötti magyar Külügyminisztérium a budai várban, a Dísz-téren volt. A korszakban a Dísz-tér és a magyar Külügyminisztérium szinonimaként is használatos volt.

²⁵³ Magyar Főkonzulátus Egyiptomban: *Al-Ahrám* 1924. január 24/–, 4.

²⁵⁴ Menasce Alfréd (1865–1943) egyiptomi lakos 1923. július 23-án kapta meg a tiszteletbeli főkonzuli kinevezését a magyar külügyminisztértől. Vö. *Külügyi Közlöny*, 1923/10. szám, 62.

²⁵⁵ A pátens, a konzulok és tiszteletbeli konzulok megbízólevele.

²⁵⁶ A külföldi konzulátusokon: *Al-Ahrám* 1924. február 1/–, 4.

²⁵⁷ 1927-től. 1928. október 3-ig Szízúsztírsz Bey Szidárúsz volt a londoni egyiptomi meghatalmazott miniszter, és 1928. október 4-től kezdődően Abdal-Malik Bey Hamza volt a londoni ügyvivő.

²⁵⁸ Az *al-Ahrám* cikke szerint: a magyar kormány konzulátust szeretne létrehozni Egyiptomban, de ez nem lehet, mert már volt Alexandriai, és Kairói Konzulátus. Hibázott a cikkíró és követség helyett konzulátust írt.

üzenetet továbbította az egyiptomi kormánynak a szükséges intézkedések fogantatására.²⁵⁹ Budapestről érkezett ez a hír *al-Ahrám*-nak, miszerint a magyar kormányzó jóváhagyta a kairói magyar követség alapítását, és Bernből Parcher Félix²⁶⁰ magyar követ és meghatalmazott miniszter látja el a kairói követi feladatokat.²⁶¹ 1928. február 20-án Fuád király fogadta a magyar meghatalmazott minisztert a megbízólevelének átvétele okán, és tárgyaltak a bilaterális kapcsolatokról, illetve a diplomáciai szokásoknak megfelelően a kétoldalú kapcsolatokról.²⁶² Parcher Félix 1928. február 10. jelentésében Walko Lajos²⁶³ magyar külügyminiszternek írta, hogy „az alexandriai kikötőbe kedden d.u. 4. óra után érkeztem, ahol Polnauer László²⁶⁴ m. kir. konzul fogadott és segédkezett a partraszállásnál, illetve továbbutazásomban. Az alexandriai magyar kolónia nevében Hochstein G., a Ganz Gyár volt főmérnöke, és jelenleg itteni képviselője üdvözölt. Nevezett urak Kairóba is elkísértek, hová este 11 órákor érkeztem. Itt M. Green és családja, valamint majdnem teljes számban megjelent a kairói magyar kolónia a legmelegebb fogadtatásban részesített. Miután a konzul úr a megjelenteket nekem és a feleségemnek bemutatta a szokásos Cercle²⁶⁵ után a konzul urak minket a szállodába kísérték, ahol Green konzul úr révén egy kis appartementet²⁶⁶ rezerváltattam számomra. Itt tudtam meg, hogy a Directeur du Protocole,²⁶⁷ Eeman Bey már a szállodában keresett, hogy üdvözljön, miután vonatom érkezésének bizonytalan időpontja azon szándékában, hogy az állomáson üdvözljön, legnagyobb sajnálatára megakadályozta”.²⁶⁸

1928. február 21-én, az *al-Ahrám* interjút készített Parcher Félixszel, első kairói magyar meghatalmazott miniszterrel, aki a lap szerint, jól tudott arabul, és a kétoldalú diplomáciai, illetve kereskedelmi kapcsolatok fejlesztéséért mindent elkövet. Az arab napilap

²⁵⁹ Magyar konzulátus Kairóban: *Al-Ahrám* 1927. október 29/., 4.

²⁶⁰ Parcher Félix (1876–1933) 1919-ben került a magyar Külügyminisztériumba, majd a bécsi követségen dolgozott 1921-ig. 1921 és 1931 között a berni követség vezetője volt, közben 1928. február 10-től Kairóban is akkreditálva volt. A kairói követség vezetését 1931 és 1933 között Budapestről látta el.

²⁶¹ Magyar követség létrejötte Egyiptomban: *Al-Ahrám* 1928. január 28/., 2.

²⁶² Abdín-palota levéltár, Kairó, 1928. február 20. Jegyzőkönyv a magyar meghatalmazott miniszter megbízólevele átadásáról a nagyságos királynak. A magyar meghatalmazott miniszter megbízólevele átadása

²⁶³ Walko Lajos (1880–1954) a Pénzügyminisztérium tisztviselője 1911-től. 1919. szeptember és 1920. december között államtitkár. 1922. június 16. és 1926. október 15. között kereskedelemügyi miniszter. 1925. március 17. és 1930. december 9. között, majd 1931. augusztus 24. és 1932. október 1. között külügyminiszter volt. Bethlen István mellett jelentős szerepe volt a külföldi kölcsönnel történő pénzügyi stabilizációban. 1938-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke volt.

²⁶⁴ Polnauer (Páthy) László 1924. szeptember 10-én kezdte meg működését az alexandriai és a damiettai kormányzóság területén. Vö. *Külügyi Közlöny*, 1924. 9. szám, 75.

²⁶⁵ Cercle (francia) a diplomáciai protokollban olyan zártkörű, ünnepélyes fogadás, amelyet a fogadó állam államfője ad ünnepélyes alkalmakkor a meghívottak részére.

²⁶⁶ Appartement (francia), amelynek jelentése lakosztály, lakás.

²⁶⁷ Directeur de Protocole (francia) a protokoll feladatokkal ellátott vezető, protokollfőnök.

²⁶⁸ MNLOL KÜM–Magyar Követség K90 1. Csomó, 895/i/1928. iktatószám, 1928. április 10.

írta, hogy a magyar követ előző nap adta át a megbízólevelét királynak. Az újságíró megjegyezte, hogy a magyar diplomata igen szívélyes volt, és az interjú elején elmondta: „nagy örömmel fogadom *al-Ahrám* tudósítóját, amire két örömteli indokom van: az első azért, mert jól ismerem az egyiptomi sajtónak a világban betöltött szerepét, kiegyensúlyozottságát és jó hírnevét. A második az, hogy én személyes szimpátiát érzek a lap iránt, mert folyamatosan olvastam a lap minden rovatát annak érdekében, hogy tanulmányaim során tovább erősítsem az arab nyelvtudásomat, és anyanyelvemre fordítom le a benne megjelent cikkeket munkám során”. Elmondta, hogy az egyetemi tanulmányai befejezését követően, Egyiptomban volt az első kinevezése. 1900 májusában érkezett Alexandriába, ahol attaséként dolgozott az alexandriai osztrák–magyar konzulátuson, majd később a kairói konzulátusra került át. Az újságíró szerint a magyar követ és meghatalmazott miniszter beszéde kedvező volt, amelyből látszott az Egyiptom iránti vonzalma és elkötelezettsége. Hangoztatta, hogy elsősorban a Menasce Alfréd alexandriai magyar tiszteletbeli főkonzul által kezdeményezett és tárgyalt egyiptomi–magyar kereskedelmi szerződés tárgyalására és ennek megvalósítására kell koncentrálnia és az új gazdasági lehetőségeket szándékozik feltárni a két ország között.²⁶⁹

Al-Ahrám 1928. február 28. cikkében közölte a magyar követ és meghatalmazott miniszter által átadott megbízólevél teljes arab szövegét, illetve az egyiptomi király szószerinti válaszát. A lap szerint, február 20-án, hétfő délelőtt, 11 órakor a királyi palotában az egyiptomi király az új magyar rendkívüli követ és meghatalmazott minisztert fogadta annak érdekében, hogy átnyújtsa a megbízólevelét. A magyar meghatalmazott miniszter megbízólevelének a szövege így hangzott: „Ökirályi Fensége! Tisztelettel és örömmel adom át Önnek a Magyar Királyság Kormányzója által akkreditált megbízólevelemet, amelynek értelmében én leszek a magyar rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Öfelségénél. Engedje meg, hogy tolmácsoljam Felségednek a Magyar Kormányzó őszinte jókívánságait, mélységes tiszteletét és barátságát. A magyar Kormányzó Öföméltósága nagyságos Fenségednek, kedves családjának, illetve egész népének boldogságot, gyarapodást, és fejlődést kíván. Fenség! Remélem, hogy az érdeklődésére méltóak lesznek erőfeszítéseim a misszióm kitűzött céljainak megvalósításában. A misszióm célja megerősíteni a kétoldalú baráti kapcsolatot és együttműködést a két királyság között”. Ezt követően került sor a megbízólevél átadására, és a király válasza a következő volt „nagy örömmel elfogadom a Magyar Királyság Kormányzója Öföméltósága által akkreditált rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri megbízólevelét. Ez az első alkalom, hogy a Magyar Királyságnak

²⁶⁹ Negyedóra az új magyar meghatalmazott miniszterrel: *Al-Ahrám* 1928. február 21/–, 5.

képviselője van a mi országunkban, ami örömmre szolgál. Azt várom, hogy ennek a képviseletnek nagy befolyása legyen a kétoldalú baráti, és együttműködési kapcsolatok fejlesztésére, illetve a közös érdekek és előnyök érvényesítésére. Köszönöm Önnek a magyar Kormányzó nekem, családomnak és országomnak szóló őszinte jókívánságait, mélyszéges tiszteletét és barátságát. Kérem, adja át a magyar Kormányzó Őfőméltóságának őszinte köszönetemet és tiszteletemet, valamint a magyar királyság fejlődésével kapcsolatos jókívánságaimat. Előre is köszönöm erőfeszítéseit a missziója kitűzött céljainak megvalósításához. Hangsúlyozom, hogy a teljes támogatásomra, illetve a kormány baráti segítségére számíthat”.²⁷⁰

Parcher Félix a svájci fővárosból látta el a kairói követi teendőit, évente két hónapot tartózkodott Egyiptomban. Az *al-Ahrám* 1929. január 24. száma szerint Svájcban, másik állomáshelyére való visszatérése alkalmából a kairói magyar meghatalmazott miniszter Háfiz Afífi pasa külügyminisztert látogatta meg, aki díszvacsorára hívta a magyar követet. A vacsorán jelen volt még Tavfik Niszím pasa²⁷¹ és több külföldi meghatalmazott miniszter is.²⁷²

1931 végén a svájci magyar külképviseletet gazdasági okokból meg kellett szüntetni, így költséghatékonyságból a magyar fővárosba visszarendelt Parcher Félix maradt a Kairóba akkreditált magyar követ.²⁷³ Parcher Félix 1933-ban meghalt és helye megüresedett,²⁷⁴ és az ügyvivő Förstner Pál lett,²⁷⁵ aki elsősorban az egyiptomi kormánnyal megkötendő kereskedelmi megállapodásokkal törődött. Ennek értelmében az egyiptomi gyapot ellenében mezőgazdasági gépeket exportáltak Egyiptomba.²⁷⁶ 1937 novemberétől Rudnay Lajos²⁷⁷ lett az ügyvivő.²⁷⁸ Az *al-Ahrám* 1937. december 22. főoldalán nagy fényképpel együtt

²⁷⁰ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1928. február 28/–, 4.

²⁷¹ Tavfik Niszím pasa a Nemzeti Demokrata Párt egyik legfontosabb vezetője, és többször a miniszterelnöki posztra jutott. A húszadik század első felének legismertebb egyiptomi politikusainak egyike volt.

²⁷² A Magyar meghatalmazott miniszter: *Al-Ahrám* 1929. január 24/–, 04.

²⁷³ Pritz 1994, 86. A két világháború közötti diplomáciában ez még nem volt elterjedt, inkább különlegesnek számított. A 20. század végétől azonban már gyakorlattá vált, hogy takarékosági szempontokat figyelembe véve úgynevezett utazó nagykövetet akkreditálnak a fogadó országba, akik bizonyos időközönként utaznak állomáshelyükre, a közbeneső időben pedig a Központban tartózkodnak.

²⁷⁴ Rizk 1989, 135.

²⁷⁵ Förstner Pál: 1927-ben kerül a magyar Külügyminisztériumba. 1928 októberétől az Elnöki Osztályon dolgozott. 1933. február 1. és 1937. október 23. között a kairói követség ügyvivője volt, és munkáját Budapestről látta el. 1935. június 30-án lett miniszteri segédtitkár. Vö. Pritz 1994, 449.

²⁷⁶ F.O. 407/219 (I) Enc. In No. 49. Annual Report on Heads of Foreign Missions. op. cit. In: Sákir 2006, 43.

²⁷⁷ Rudnay Lajos: 1906-ban került az Osztrák–Magyar Monarchia Külügyminisztériumába. 1919 januárjában került a magyar Külügyminisztériumba, ahol központi szolgálatot teljesített 1927-ig. 1927 és 1929 között a hágai követség ügyvivője volt, majd 1935-ig a szófiai magyar követség vezetőjeként dolgozott. 1935 és 1937 között a bécsi követség vezetője volt. 1937. május 31. és 1939. június 13. között az athéni követséget vezette, közben 1937 novemberétől Egyiptomba is akkreditálva volt. 1939 júliusától 1942 júniusáig központi szolgálatot teljesített.

²⁷⁸ F.O. 407/223 (II) Enc. In No. 34. Annual Report on Heads of Foreign Missions. op. cit. In: Sákir 2006, 43.

tájékoztató arról, hogy előző nap, azaz december 24-én Rudnay Lajos magyar rendkívüli és meghatalmazott miniszter a megbízólevelét átadta az egyiptomi királynak.²⁷⁹

Kairóban a magyar királyi követség 1939. január 31-én nyitotta meg kapuit. „1939-ben a követség Kairóba költözött, amelynek vezetése ekkortól ténylegesen az egyiptomi fővárosban tartózkodott”.²⁸⁰ 1939-ben Kairóba érkezett Semsey Andor, magyar ügyvivő,²⁸¹ aki arisztokrata családból származott, és szenvedélyes vadász volt, aki több kutyát hozott magával. Annyira szerette a vadászatot, hogy többször is nyilatkozott arról, hogy ő jobban szeretne nyugdíjba menni, vagy lemondani az állásáról, mert Egyiptomban, nem tudja gyakorolni a vadász-hobbiját.²⁸² 1940 áprilisában Semsey Andor egy női ügyben diplomatához nem méltó indiszkréciót követett el, amelynek következtében állásából is fel kellett menteni. A Dísz-tér a háború kirobbanásáig magyar diplomatát már nem küldött Kairóba, az ügyeket Mára László irodaigazgató intézte.

Semsey Andor megbízólevelének átadásáról az *al-Ahrám*-ban azt olvassuk, hogy 1939. február 22-én a király az Abdín-palotában fogadta Semsey Andor kairói magyar követség ügyvivőjét. A királlyal való találkozását követően Iszmáil Tajmúr Bey búcsúzott el tőle, a lap főoldalán kettejük képe látható.²⁸³ Az afrikai kontinensen egyedül Egyiptomban létesült magyar királyi követség, amely 1941 közepéig folytatta munkáját, a követet a központból már 1941 áprilisában visszahívták.

Magyar Királyi Követség vezetői

Parcher Félix (1928. február 10.–1931. december 1.) a követi teendőket Bernből látta el.

Parcher Félix (1931. december 1.–1933. február 1.);

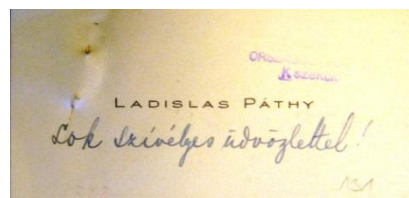
Budapestről

Förstner Pál ügyvivő (1933. február 1.–1937. október 23.).

Rudnay Lajos (1937. október 23.–1939. január 14.). Athénból

Semsey Andor ügyvivő (1939. január 14.–1940. április); Kairó:

Mára László ügyvivő (1940.–1941. április 7.)

²⁷⁹ A Görög és magyar meghatalmazott miniszterek megbízóleveleit átadják az egyiptomi királynak: *Al-Ahrám* 1937/19136, 1.

²⁸⁰ Nagy 2007, 103.

²⁸¹ Semsey Andor 1923-ban került a Külügyminisztériumba, majd 1924 és 1927 között a bukaresti és a római követségen dolgozott. 1927-től 1935-ig a bécsi követségen szolgált, majd 1935 és 1939 között a Központban a Politikai Osztályon volt. A kairói követség élén 1939. január 7-től 1940. április végéig állt ügyvivői rangban, és II. osztályú követségi tanácsosi címmel felruházott I. osztályú követségi titkárként.

²⁸² Sákir 2006, 43.

²⁸³ A magyar meghatalmazott miniszter az Abdín-palotában: *Al-Ahrám* 1939. február 22/19556, 1.

Ország	Város	Létszám	Jelleg	Vezető	Év
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Menasce Alfréd	1924
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Menasce Alfréd	1925
Egyiptom	Kairó	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Moussa Green	1925
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Páthy (Polnauer) László	1925
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Menasce Alfréd	1927
Egyiptom	Kairó	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Moussa Green	1927
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Páthy (Polnauer) László	1927
Egyiptom	Kairó	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Moussa Green	1928
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Páthy (Polnauer) László	1928
Egyiptom	Kairó	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Moussa Green	1929
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Páthy (Polnauer) László	1929
Egyiptom	Kairó	2	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Moussa Green	1930
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Konzulátus	Páthy (Polnauer) László	1930
Egyiptom	Kairó	2	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Moussa Green	1932
Egyiptom	Alexandria	1	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1932
Egyiptom	Kairó	1	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1933
Egyiptom	Alexandria	2	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1933
Egyiptom	Alexandria	3	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1934
Egyiptom	Kairó	1	Alexandria Kirendeltsége	Menczer László	1936
Egyiptom	Alexandria	3	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1936
Egyiptom	Kairó	1	Alexandriai Főkonzulátus Kirendeltsége	Reichmann György	1937
Egyiptom	Alexandria	3	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1937
Egyiptom	Kairó	1	Alexandria Kirendeltsége	Reichmann György	1938
Egyiptom	Alexandria	3	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1938
Egyiptom	Alexandria	3	Tiszteletbeli Főkonzulátus	Páthy (Polnauer) László	1941 ²⁸⁴

Az egyiptomi érdekek védelmét Bécsből látta el az egyiptomi követ. Ahmed al-Kadri Bey 1936. november 11-én adta át megbízólevelét a magyar államfőnek. Az *al-Ahrám* 1938. október 14. számában a következő hír jelent meg „a német hírügynökség az alábbi táviratot közölte: Budapest 13. Murád Szíd Ahmed pasa egyiptomi meghatalmazott miniszter Horthy magyar kormányzónak átadta a megbízólevelét.”²⁸⁵

²⁸⁴ Sáringer 2004, 95–177.

²⁸⁵ A Magyarországi Egyiptomi Meghatalmazott Miniszter: *Al-Ahrám* 1938/., 08. Budapesten akkreditált egyiptomi képviselők: Bécsből Ahmed al-Kadri Bey (1936. november 17.–1938.); Ahmed Murád Szíd pasa (1938. október 12.–1940.); Mohamed Szulejmán al-Hút Bey ügyvivő (1940); Abdal-Karím Szafvat ügyvivő (1940. április 13.–1942). 1943-tól a képviselő svájci követség látja el. Sáringer 2004, 60.

Hivatalos látogatások

Ifj. Horthy Miklós és Egyiptom

Ifj. Horthy Miklós válására 1930 végén kerülhetett sor,²⁸⁶ ezután több látogatást tett külföldre. Az 1930-as évek elején üzleti utazást tett Egyiptomba, ahol hosszú időt töltött. Kairóban találkozott az akkori uralkodócsaláddal, akikkel jó kapcsolatot épített ki. A látogatás eredményeképpen Egyiptom gyapotvásárlás céljából jelentős hitelt biztosított Magyarország számára. Ezen kívül, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére létesült a Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Rt., amelynek részvényesei az egyiptomi Miszr Bank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, az Angol–Magyar Bank, valamint az alexandriai L. Polnauer & Co. Cég voltak. A megalakult társaságot ifjú Horthy és Páthy Ernő alexandriai magyar konzul irányította. A cég jelentőségét, illetve a két ország közötti kapcsolatok fontosságát tükrözi, hogy a magyar kormányzó személyesen kezdeményezte egy flotilla létrehozását, ami Egyiptomot és Magyarországot vízi úton kötötte volna össze.²⁸⁷

1932. április 15-én az *al-Ahrám* adta hírül, hogy kedden, ifjú Horthy, magyar kormányzó fia az S/S „Ausonia” nevű hajón az Alexandriai kikötőbe érkezett néhány tagú delegáció kíséretében. A lap szerint, „Ifj. Horthy úr titokban, inkognitóban utazgat”.²⁸⁸ Április 21-én pedig a piramisokat, illetve a Szfinxet látogatta meg Paikert Alajos és Fuád al-Avval Mezőgazdasági Múzeum igazgatójával, és S. Burghoffer úrral. Ez a hír az arab napilap főoldalán, nagy fényképpel jelent meg.²⁸⁹ Április 25-én pedig az *al-Ahrám* hosszú cikket közölt a magyar kormányzó fiáról, ifjabb Horthy Miklósról: „annak ellenére, hogy még fiatal a magyar kormányzó fia, az Brit–Magyar Bank elnöki posztját tölti be és a kereskedelmi ügyekkel foglalkozik. Egyiptomi látogatása folyamán komoly tárgyalásokat folytatott a Pénzügyi, és a Mezőgazdasági Minisztériummal, valamint a Mezőgazdasági Bankkal, hogy üzleteket kössön Egyiptom és Magyarország között”. A vendég javasolta az egyiptomi gyapot egy részének megvásárlását, és ennek ellenében a magyarok gyárakat, rizs raktárokat építenének, és műtrágyát biztosítanak az egyiptomi fél részére. Többször tett látogatást a Pénzügyi, a Mezőgazdasági Tárcánál, illetve felkereste a Mezőgazdasági Bankot, hogy a

²⁸⁶ 1927. augusztus 4-én ifj. Horthy Miklós feleségül vette Károlyi Consuelót. Miklósnak és Consuelónak két gyermeke született, 1928-ban Zsófia, 1929-ben pedig Nikolette. Mivel házasságuk megromlott, 1930-ban elváltak. A válás ellenére békés kapcsolat maradt fenn közöttük, így Consuelo és a gyermekek gyakran vendégeskedtek a Horthy családnál.

²⁸⁷ Szilágyi, Sáringer 2002, 24–25.

²⁸⁸ Hungarian Regent's Son In Alexandria: *Egyptian Mail* 1932. április 15/6005, 3.

²⁸⁹ Hungarian regent's son at the pyramids: *Egyptian Mail* 1932. április 21/6009, 1.

javaslatát elfogadják. Páthy László alexandriai magyar főkonzul, illetve Landman, híres kereskedő kísérté a kormányzó fiát a hivatalos találkozóján.²⁹⁰

1934. február 14-én *al-Ahrám* közölte, hogy ifjú Horthy a „Calitia” hajón, Rómából, Alexandria felé indult.²⁹¹ Három nappal később a lap tájékoztatása szerint az ifjú Horthy Alexandriába érkezett, és megérkezésekor a kikötőben Páthy László Alexandriai magyar tiszteletbeli főkonzul fogadta. A két magyar politikusról nagy, keretes fénykép jelent meg az arab napilap főoldalán, ami tükrözi a látogatás, illetve a vendég fontosságát.²⁹²

Az *al-Ahrám* 1938. február 25. cikkében közölte, hogy ifjú Horthy több hetes látogatást tett Egyiptomba. Február 24-én Alexandriából utazott el Európába. Az alexandriai kikötőben elbúcsúzott tőle Páthy (Polnauer) magyar főkonzul, és több előkelő magyar.²⁹³

Az *al-Ahrám* 1939. február 8. cikkében tájékoztatott arról, hogy tegnap Európából Alexandriába érkezett ifjú Horthy Miklós a magyar kormányzó fia, és Károly hercegnő lánytestvére. Megérkezésükkor a kikötőben Polnauer László alexandriai magyar tiszteletbeli főkonzul fogadta őket, és következő nap utaztak Kairóba. A napilap főoldalán egy fekete-fehér fénykép jelent meg ifjú Horthyról, illetve a főkonzulról.²⁹⁴ Február 11-én tájékoztatott a lap arról, hogy Ahmed Máhir pasa, pénzügyminiszter az irodájában ifjú Horthy-val tanácskozott, és a kétoldalú kereskedelmi, illetve gazdasági lehetőségeket, és az együttműködés lehetőségeit vitatták meg.²⁹⁵ 1939. április 30. főoldalon fényképpel együtt jelezte *al-Ahrám*, hogy az előző napon ifjú Horthy, és Károly lánytestvére több hetes egyiptomi látogatásuk után Alexandriából Magyarországra indultak.²⁹⁶

Szedki pasa budapesti látogatása

1932. február 2-án az egyiptomi miniszterelnökség arról értesült, hogy Szedik pasát, az egyiptomi kormányfőt hivatalos látogatásra hívták meg Budapestre a kétoldalú kapcsolatok erősítése és a közös kérdéseket megvitatása céljából.²⁹⁷ 1932. február 26-án *al-Ahrám* azt írta, hogy „előző nap a magyar konzul találkozott Iszmáíl Szedki pasa miniszterelnökkel és közölte vele, hogy a magyar kormány a legnagyobb magyar kitüntetést ajándékozza neki.

²⁹⁰ Üzletek Egyiptom és Magyarország között – Horthy Miklós erőfeszítései: *Al-Ahrám* 1932. április 25/-, 6.

²⁹¹ A magyar kormányzó fia Egyiptom felé hajózik: *Al-Ahrám* 1934. február 14/-, 4.

²⁹² Ifjú Horthy Alexandriába érkezik és a magyar főkonzul fogadja: *Al-Ahrám* 1934. február 17/17671, 1.

²⁹³ Horthy kormányzó fia: *Al-Ahrám* 1938. február 25/-, 9.

²⁹⁴ A magyar kormányzó fia: *Al-Ahrám* 1939. február 8/19542, 1.

²⁹⁵ Horthy Miklós a Pénzügyminiszternél: *Al-Ahrám* 1939. február 11/-, 8.

²⁹⁶ A magyar kormányzó fiának lánya: *Al-Ahrám* 1939. április 30/19622, 1.

²⁹⁷ Külügyi Levéltár, Kairó, 0075-050593, 1932. február 2. Meghívás Budapesti látogatásra a miniszterelnök részére.

Hozzátette a magyar konzul, hogy Szedki pasán kívül, az egész világon kizárólag az olasz kormányfő kapott ilyen kitüntetést.²⁹⁸

A Budapesti Hírlap szerint, Szedki miniszterelnök európai körutat tett: „Szedki pasa most európai körúton van, részben üdülés céljából. Először Rómában tett látogatást, miután Mussolinihoz régen baráti szálak fűzik. Olaszországban úgy a kormány, mint az olasz nép nagy örömmel és szeretettel fogadta. Olaszországból Vichybe, Franciaországba és Svájcba utazott üdülésre. Magyarországot svájci tartózkodásának megszakításával látogatja meg, hogy megismerje fővárosunkat és általában viszonyainkat. [...] A magyar kormány az egyiptomi miniszterelnököt ünnepélyes fogadtatásban részesíti”.²⁹⁹

1932. augusztus 29-én az *al-Ahrám* közölte, hogy augusztus 28-án reggel Genovából Budapestre utazott Szedki pasa egyiptomi kormányfő, és csütörtökön megy vissza Genovába. Ez volt az első egyiptomi kormányfői látogatás Magyarországon az első világháború után.³⁰⁰ A római lapok az egyiptomi miniszterelnök budapesti látogatásáról beszámoltak, és Budapestről több táviratot küldtek. A lapok szerint, Iszmáíl Szedki pasát nagy szeretettel fogadta, és látta vendégül a magyar fél és a látogatás igen sikeres volt.³⁰¹ Horthy magyar kormányzó az egyiptomi miniszterelnök és kísérete tiszteletére díszvacsorát adott. A vacsora után, a magyar újságírókkal közölte Szedki pasa, hogy erősíteni kell az egyiptomi–magyar gazdasági kapcsolatokat. A magyar fél egyiptomi gyapotot importál, az egyiptomi fél késztermékeket, készülékeket és ipari berendezéseket vásárol Magyarországtól.³⁰²

Az egyiptomi kormányfő budapesti programja meglehetősen zsúfolt volt: „hétfőn délután érkezett Budapestre a fáraó újjászületett birodalmának egyik legkiválóbb államférfije, Iszmáíl Szedki pasa [...] A szállóba való megérkezése és rövid pihenő után hétfőn este Horthy Miklós kormányzónál tett tisztelegő látogatást Szedki miniszterelnök a királyi várpalotában, ezután pedig leadta a névjegyét Károlyi Gyula gróf miniszterelnöknél és Walko Lajos külügyminiszternél. Az udvariassági látogatás után az illusztris vendég ismét autóba ült és társaságban levő előkelőségekkel együtt megtekintette Budapest nevezetességeit. Hétfőn este Károlyi Gyula gróf miniszterelnök adott diner-t³⁰³ Szedki pasa tiszteletére, melyet fényes estély követett [...] Ebéd közben Károlyi Gyula gróf miniszterelnök lelkes beszédet mondott, amire Szedki pasa emelkedett szavakkal válaszolt. A dinét fogadás követte, amire a diplomáciai kar, a felsőház, és a képviselőház elnöksége, a felsőház, és a képviselőház

²⁹⁸ A legnagyobb magyar érdemérem a miniszterelnöknek: *Al-Ahrám* 1932. február 26/–, 6.

²⁹⁹ Az egyiptomi miniszterelnök Budapesten: *Budapesti Hírlap* 1932. augusztus 28/192, 10.

³⁰⁰ Szedki Pasa a magyar fővárosban: *Al-Ahrám* 1932. augusztus 29/–, 4.

³⁰¹ Iszmáíl Pasa Szedki magyarországi látogatása: *Al-Ahrám* 1932. augusztus 31/–, 2.

³⁰² Szedki Pasa a magyar fővárosban: *Al-Ahrám* 1932. szeptember 1/–, 6.

³⁰³ Diner (francia) jelentése vacsorázni.

külügyi tagjai, az államtitkárok, a magyar politikai é közgazdasági élet számos reprezentánsa, a külföldi lapok tudósítói és a budapesti napilapok főszerkesztői voltak hivatalosak. Kedden a délelőtti órákban az egyiptomi kormányelnök a képviselőházat tekinti meg, ahol Putnoky Móric országgyűlési képviselő háznagy fogadja és kalauzolja az előkelő vendéget. A déli órákban Gödöllőre utazik Szedki pasa, ahol Horthy Miklós kormányzó fogadja őt magánkihallgatáson, majd ebédet adott a tiszteletére.³⁰⁴ Kedden este Mezőhegyesre utazik a kairói kormány elnöke, ahol a szerdai napot tölti, megtekintve a Mezőhegyesi állami birtokot és ménestelepét. Mezőhegyesről újra Budapestre tér vissza Szedki pasa, aki a tervek szerint szeptember elsején, csütörtökön reggel újra visszatér Bécsbe.”³⁰⁵

Názli királynő Magyarországi látogatása

Az *al-Ahrám* 1938. július 29. cikkében tájékoztatott arról, hogy 1938. július 28-án Velencéből Budapestre érkezett Názli³⁰⁶ királynő négy leányával, és nagyszámú kísérettel.³⁰⁷ A pályaudvaron fogadta a királynőt Ifj. Horthy Miklós.³⁰⁸ Musztafa esz-Szádik Bey római egyiptomi diplomáciai misszióvezető szerint: „a királyné őfelsége már nagyon régen kíváncsi volt a magyar fővárosra, és nagyon szívesen változtatta meg útitervét”.³⁰⁹ 1938. szeptember 9. *al-Ahrám* számában olvasható, hogy Názli királynő elutazása előtt vacsorára hívta meg a magyar vezetőket. Jelen volt Horthy Miklós kormányzó és hitvese, Názli királynő és négy leánya, Musztafa esz-Szádik Bey Egyiptom római meghatalmazott minisztere, Ahmed al-Kadri Bey Budapestre is akkreditált Egyiptomi meghatalmazott miniszter, Mahmúd Aszaad Bey Názli királynő protokollfőnöke és annak felesége, Károlyi Gyula és felesége, Rudnay Lajos egyiptomi magyar meghatalmazott miniszter és felesége, Ifjú Horthy Miklós magyar kormányzó fia, Páthy László alexandriai magyar főkonzul és felesége, valamint a magyar

³⁰⁴ A résztvevők: Horthy Miklós kormányzó és felesége, Szedki pasa egyiptomi miniszterelnök, Hasszan Nasaat pasa, Egyiptom rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere, Ibrahim bej titkár, Károlyi Gyula gróf, Parcher Félix magyar rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Polnauer László tiszteletbeli főkonzul, Vértesy Sándor kabinetfőnök, Vitéz Somkuthy József tábornok, irodafőnök, Vitéz Koós Miklós alezredes, első szárnysegéd és ifjabb Károlyi Gyula gróf és neje. Ifj. Vitéz Horthy István és ifj. Horthy Miklós. Az Egyiptomi Miniszterelnök a Kormányzónál: *Nemzeti Újság* 1932. augusztus 31/194, 2.

³⁰⁵ Az Egyiptomi Miniszterelnök Budapesten: *Nemzeti Újság* 1932. augusztus 30/193, 4.

³⁰⁶ Názli egyiptomi királynő nevét más helyen Názlieh-nek, és Nazli-Hánem-nak írták.

³⁰⁷ Fuád második felesége Názli Szabri (1894–1978), Abdar-Rahim Szabri Pasa korábbi mezőgazdasági miniszter és kairói kormányzó lánya. 1919. május 26-án házasodtak össze a kairói királyi al-Busztán-palotában. Öt gyermekük született: Farúk (1920–1965), trónörökös, majd egyiptomi király (1936–1952); Fauzija Sírín (1921–2003), elsőként Mohamed Reda Pahlavi trónörökös, majd sah felesége, később Iszmáíl Husszejn Sírín őrnagy felesége; Fáiza Fuád hercegnő (1923–1994); Fáika Fuád hercegnő (1926–1983); Fathijja Fuád hercegnő (1930–1976).

³⁰⁸ Budapestre érkezik Názli felséges királynő: *Al-Ahrám* 1938. július 29/–, 08.

³⁰⁹ Szilágyi, Sáringer 2002, 25.

kormányzó protokollvezetője is. A képen látható Názli királynő négy leányával, amint várják és fogadják a magyar vendégeket.³¹⁰ Az *al-Ahrám* 1938. szeptember 15. cikkében közölte, hogy „az elmúlt héten ünnepélyes és látványos katonai díszszemlére került sor Kaposváron. A díszszemle alatt a kötelező katonai közszolgálatot hirdettek ki a városban. A díszszemlén jelen volt meg a kép szerint balról Názli királynő, Horthy Miklós kormányzó, annak hitvese, Fauzija és Fáiza két hercegnő. A kép jobboldalán látható Fáika és Fathijja két hercegnő.”³¹¹

1938. szeptember 18-án az *al-Ahrám* írta, hogy Budapesten Názli királynő és Horthy Miklós magyar kormányzó a magyar–amerikai atlétika csapat közötti meccset nézte. Baloldalon látható Názli királynő, Horthy Miklós kormányzó, Fauzija és Fáiza két hercegnő. A kép jobb oldali szélén Fáika és Fathijja hercegnő ül.³¹²

1938. szeptember 29. *al-Ahrám* számában olvasható, hogy Názli királynő és négy leányával október 6-án a Marseille kikötőről indult vissza Egyiptom felé.³¹³

³¹⁰ Názli királynő Budapesten van: *Al-Ahrám* 1938. szeptember 9/19394, 1.

³¹¹ Názli királynő és a hercegnők Magyarországon vannak: *Al-Ahrám* 1938. szeptember 15/19400, 1.

³¹² Názli királynő és a hercegnők: *Al-Ahrám* 1938. szeptember 18/19403, 1.

³¹³ Felséges Názli királynő és a hercegnők: *Al-Ahrám* 1938. szeptember 29/-, 8.

2. Az egyiptomi–magyar gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok 1919-1939 között

Az egyiptomi–magyar viszony lényeges eleme a két ország közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok. Az első és második világháború alatt a két ország közötti gazdasági együttműködés szünetelt, ugyanakkor a két világháború közötti kétoldalú kereskedelemben voltak hullámvázások, amelyet elsősorban a világgazdasági válság következményének lehet tekinteni, de alapvetően egy fokozatos bővülésről beszélhetünk. 1919–1939 között az egyiptomi gyapot, a magyar mozdonyok, és vonatszerelvények játszottak meghatározó szerepet a kétoldalú kereskedelemben.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása nemcsak a nemzetközi összeköttetéseket tépte szét (közös külképviseltek, nemzetközi kereskedelmi és politikai szerződések, gazdasági szervezetek, társaságok), hanem teljesen új gazdasági-politikai helyzetbe hozta Magyarországot azáltal, hogy kárpótlásként jelentős a külkereskedelemben kulcsfontosságú és elengedhetetlen anyagi javaktól is megfosztotta (pl. közlekedési eszközök, repülőgépek, hajók stb.). Magyarország az összes belső és külső piacát elveszítette, ezért feltétlenül szükség volt új kereskedelmi kapcsolatok kiépítésére.³¹⁴

Egyiptom költségvetési adatainak egyik oldalán a bevételek állnak: az egyenes adókból 6258, vámok 8494, dohányjövedék 6772, állami érdekeltségek 1333, egyéb adók 2360, kikötői illetékek 340, állami birtokok 744, posta 872, igazságszolgáltatás 2756, egyéb bevétel 7937, rendkívüli bevétel 730 millió egyiptomi font. Összes bevétel: 37595 millió egyiptomi font. A másik oldalon a kiadások állnak: a király kiadásai 451, parlament működése 307, állami ügyvitel 21355, posta 728, hadsereg 3658, nyugdíjak 1950, államadóság 4192, új munkálatok 9283. Összes kiadás 42124 millió egyiptomi font.³¹⁵

A két világháború között, behozatalra kerültek Egyiptomba élőállatok és állati termékek, növényi termékek, olajos magvak, italok, dohány, alkohol, ecet, ásványi anyagok, gyógyszerek, vasipari, papíripari és gépipari termékek, illetve közlekedési eszközök. Kivitelre kerültek a gyapot, növényi termékek, hagyma, rizs, olajpogácsa, cigaretta, szarvasmarha.³¹⁶ Legfontosabb kereskedelmi partnerei Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Japán, Románia, Svájc, Finnország, Törökország és Szovjetunió voltak.

³¹⁴ Ifjú Horthy 1936, 6.

³¹⁵ Szondy, Jónás 1947, 299.

³¹⁶ A legfontosabb kereskedelmi partnerei Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Franciaország, Amerikai Egyesült Államok, Japán, Románia, Svájc, Finnország, Törökország és Szovjetunió voltak. Vö. Uo.

Egyiptom és Magyarország között 1927. február 16-án kötött kereskedelmi megállapodással – jegyzékváltás útján – a két ország közötti gazdasági kapcsolatok nagyobb lendületet kaptak. Mint az előzőekben jeleztük, 1924-ben a magyar tiszteletbeli konzulátus felállítása Alexandriában elsősorban a magyar gazdasági érdekek védelmét célozta, illetve a két állam közötti gazdasági kapcsolatokat erősítését szolgálta. A harmadik lépcsőre 1928. február 28-án, az egyiptomi–magyar kereskedelmi szerződés megkötésével került sor, a korlátozott legnagyobb kedvezmény elve alapján. A két ország a legkedvezőbb vámtarifák alapján számolt el az egymás közötti kereskedelemről.³¹⁷ 1926. november 17-én megkezdődtek az első egyiptomi–magyar kereskedelmi megállapodással kapcsolatos jegyzékváltások és levelezések.³¹⁸ Az *al-Ahrám* arab nyelvű egyiptomi napilap 1927. január 4. száma szerint: az egyiptomi Pénzügyi Minisztérium azt közölte a magyar Külügyminisztériummal, hogy „a jelenlegi kétoldalú forgalomcsere alapján nem látja indokoltnak a megkötendő egyiptomi–magyar kereskedelmi szerződés, de semmi akadály nincs egy rövid időtartamú kölcsönös jegyzékváltásnak, miszerint a kölcsönös elbírálási elv szerint mindkét ország különleges érdeklődést mutat a másik ország termékei iránt”.³¹⁹ Az egyiptomi Külügyminisztérium kapcsolatba lépett Menasce Alfréddal, a magyar tiszteletbeli főkonzullal, mert ő volt a magyar kormány meghatalmazottja szerződések aláírására.³²⁰

1927. április 24-én az egyiptomi Miniszterelnökség megbízta a Külügyminisztériumot kereskedelmi tárgyú jegyzékváltásokra a Magyar Királysággal. A magyar fél azt kérte Kairótól, hogy a cigarettát³²¹ ne zárják ki a szerződésből és le kellene csökkenteni a rá szabott vámtarifát. Az egyiptomi kormány – a hasonló magyar lépést értékelve – elfogadta a kérést úgy, ahogy megtette Németországgal.³²² Május 21-én az egyiptomi Külügyminisztérium olyan listát kapott a magyar kormánytól, ahol fel volt sorolva az Egyiptomba behozható összes magyar termék. A listát a külügyi apparátus az ipari és kereskedelmi szervezetnek továbbította ezért, hogy a kereskedelmi kamarákban hirdessék ki.³²³

1928. február 4-én *al-Ahrám* arról tudósított, hogy az egyiptomi Pénzügyminisztérium levelet küldött a Vámhivatalnak, miszerint a felek megkötötték az egyiptomi–magyar kereskedelmi megállapodást. Az egyiptomi külügy a véglegesített kereskedelmi jegyzék

³¹⁷ Komár 2002, 67.

³¹⁸ Külügyi levéltár, Kairó, 0078-000044. tárgyalások a kereskedelmi megállapodásról.

³¹⁹ Megállapodás Magyarországgal: *Al-Ahrám* 1927. január 4/–, 4.

³²⁰ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1927. február 24/–, 4.

³²¹ Egyes vélemények szerint az Amerikai kontinensről származó dohányt a 17. században Egyiptom területén kezdték papiruszba csomagolni, amiből a mai cigaretta kialakult. Más vélemények szerint az első cigaretták Franciaországban alakultak ki.

³²² Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1927. április 24/–, 4.

³²³ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1927. május 21/–, 4.

másolatát küldte el a vámhivatalnak. A magyar főkonzul is megtette ugyanazt a lépést és arra kérte fel a vámhivatalt, hogy hajtsa végre a szerződést.³²⁴ A szerződést 1928. február 28-án írták alá, és március 15-én érvénybe lépett, ami legális alapot teremtett a kölcsönös kereskedelmi forgalom fellendítésére.³²⁵ Az egyiptomi magyar kereskedelmi egyezmény ratifikációs okmányainak kicserélése alkalmából Parcher Félix javaslatot tett a Magyar Külügyminisztériumnak, hogy tüntessen ki néhány fontos egyiptomi személyiséget:

- Morcos pasa Hanna külügyminiszternek az I. osztályú Magyar Érdemkereszt;
- Ibrahim pasa Vagih külügyi államtitkárnak a II. osztályú Magyar Érdemkereszt és a Csillag;
- Serif Bey Szabri az egyiptomi Külügyminisztérium főigazgatójának a II. osztályú Magyar Érdemkereszt és a Csillag;
- Mohamed Bey Vagih, a Külügyminisztérium politikai és kereskedelmi osztályvezetőjének a II. osztályú Magyar Érdemkereszt;
- Georges Eeman Bey a Külügyminisztérium Protokoll Osztálya vezetőjének a II. osztályú Magyar Érdemkereszt.³²⁶

Az 1919–1939 között a magyar fél volt a kezdeményező, ugyanis Magyarország új együttműködési lehetőségeket keresett. 1928. június 30-án a kairói magyar meghatalmazott miniszter az egyiptomi Külügyminisztériummal tárgyalt, hogy tengeri közlekedési megállapodást kössön a két ország, amelynek következtében közvetlen tengeri kapcsolat jön létre a két ország között. Port-Szaíd, és Alexandria és a dunai kikötőkkel lépne kapcsolatba. A külügyi apparátus a Pénzügyminisztériumnak továbbította a levelet, de az két okból kifolyólag elutasította a magyar kezdeményezést. Egyrészt, Egyiptomnak nincs tengeri közlekedési megállapodásai más országokkal, másrészt 1930 után megváltozott a vámrendszer.³²⁷ Ezen kívül még 1928. november 23-án az Egyiptomi Nemzeti Posta és a Magyar Nemzeti Posta abban állapodott meg, hogy a két ország közötti postai forgalom beleértve a csomagküldést is angol fonton alapulva kölcsönösen működjön.³²⁸

Az első világháború komoly károkat okozott a Brit Birodalommal hadban álló országokból származó állampolgároknak, akik a háború alatt Egyiptomban tartózkodtak. 1928. december 21-én Egyiptom azt kérte Magyarországtól, hogy fizesse vissza azokat az összegeket, amelyeket a világháború alatt Egyiptom az ottani osztrák–magyar

³²⁴ Kereskedelmi megállapodás Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1928. február 4/–, 04.

³²⁵ *Budapesti Közlöny* 1928. március 8. Vö. Komár (2003) 80–81.

³²⁶ MNLOL Kairói „Bern” Magyar Követség K 90, 3. Csomó, 2808/1.1928. Budapest: 1928. április 4. Levél a magyar külügyminisztériumtól Parcher Félix rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter úrnak, Bern.

³²⁷ Egyiptom és Magyarország között. Földközi-tengeri közlekedés: *Al-Ahrám* 1928. június 30/–, 4.

³²⁸ Egyiptom és Magyarország között. Csomagok és átutalások: *Al-Ahrám* 1928. november 23/–, 4.

állampolgárookra költött. A háború alatt az ellenséges országok állampolgárai megszakították kapcsolataikat az anyaországukkal, a rokonaikkal, és nehezen találtak munkát, amelynek következtében az egyiptomi kormány biztosította megélhetésüket. A magyar Külügyminisztérium az egyiptomi konzulján keresztül kezelte ezt a kérdést. A tárgyalásokhoz csatlakozott az osztrák konzul, illetve a Pénzügyminisztérium képviselője.³²⁹

A magyar fél folyamatosan próbálkozott azzal, hogy a magyar cégek felvételt nyerjenek az egyiptomi államvasutak szállítóinak hivatalos jegyzékébe. Ez azért volt fontos, mert az Egyiptomban kiírásra kerülő árverések közül a fontosabbak azok, amelyet az Administration de Chemins de Fer, Télégraphés et Telephones de l'État hirdetett. Ezeken az árveréseken csak azok a cégek vehetnek rész, amelyek a szállítók hivatalos jegyzékében szerepelnek. „A magyar ipar elsőrangú érdeke, hogy minél több teljesítőképes cég vétessék fel ebbe a jegyzékbe. A kairói magyar tiszteletbeli főkonzul, Moussa Green közbenjárásával és segítségével megállapítást nyert, hogy jelenleg mindössze öt magyar gyár szerepel az egyiptomi államvasutak hivatalos jegyzékében: Magyar Királyi Állami Vas- Acél és Gépgyár – Magyar Vagon-, és Gépgyár Rt., – Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Rt., – Magyar Acélárúgyár Rt. – Ganz és Társa Villamossági Gép-, Vagon- és Hajógyár Rt. Az egyiptomi jegyzékben 1928. december 31. óta új cégeket nem vesznek fel azért, mert az Egyiptomi Államvasutak nem tekintik kívánatosnak a szállítók számának szaporítását. Ennek folytán kénytelenek voltunk a kísérleteinket abbahagyni”. 1930. november 4-én a kairói magyar követ az egyiptomi kormánynál azzal próbálkozott, hogy utasítsák az Administration de Chemins de Fer, Télégraphés et Telephones de l'État cégeket a következő magyar cégek pótlólagos szállítói jegyzékbe felvételére: Felten & Guillaume Kábel-, és Sodronykötélgyár Rt., Linium Taussig Sámuel és Fiai Lenfonó-, és Szövőipar Rt., Láng L Gépgyár Rt., Szegedi Kenderfonógyár Rt., Orion Bőrgyár Rt., Szeged, Wolfner Gyula és Társa, Weiss Manfréd Acél-, és Fémművek Rt., Fegyver-, és Gépgyár Rt., Egyesült Izzólámpa-, és Villamossági Rt., Telefongyár Rt. A magyarok kulcsfontosságú dolognak tartották a magyar cégek bekerülését az egyiptomi hivatalos jegyzékbe: „Amennyiben ez lehetőség nyílna, azt kezdeményezzük, hogy intézetünk angol cége: Hungarian Foreign Trading Corporation Ltd., mint a Magyar Királyi Kormány félhivatalos üzleti szerve kérhesse a szállítók jegyzékébe való felvételét, ami ezután az egész magyar iparnak megnyithatná az utat az egyiptomi közszállításához”.³³⁰

³²⁹ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1928. december 21/–, 4.

³³⁰ MNLOL Kairói "Bern" Magyar Követség K 90, 3. Csomó, 95. 478/4./1930. Levél miniszteri tanácsostól a Magyar Királyság Követségének, Bern.

A kapcsolatokat megerősítését célzó magyar erőfeszítések közé tartozott, hogy 1932. szeptember 5-én a Magyar Kereskedelmi Kamara üzenetet küldött az Alexandriai Kamarának, amelyben jelezte, hogy növelni kívánja a két ország közötti kereskedelmi forgalmat. A Magyar Kamara kérte az Egyiptomi partner szervezetétől, hogy az egyiptomi gazdasági helyzetről szóló jelentéseket és az új befektetési lehetőségekről szóló ismertető anyagokat folyamatosan küldjék Budapestre.³³¹

A világ egyik legjobb gyapotja az egyiptomi, így Magyarország is nagy érdeklődést mutatott az egyiptomi gyapot iránt. A gazdasági világválság miatt a magyar kormány fizetési nehézségekkel küzdött. 1933. január 30-án az egyiptomi magyar tiszteletbeli konzul olyan javaslatot tett, hogy a vásárolt egyiptomi gyapot ellenében Egyiptom mezőgazdasági gépeket kapjon. Valószínű, hogy az egyiptomi kormány elfogadta a javaslatot, és a tárgyalások folytatódtak a magyar főkonzullal.³³² 1933. április 15-én Magyarország pengővel akarta kiegyenlíteni az általa vásárolt egyiptomi gyapot értékét, ami arra utal, hogy az egyiptomi kormány csakis magyar termékeket tudott venni ennek fejében.³³³ A magyar konzul folytatta a tárgyalásokat és négy hónappal később az ügyben az *al-Ahrám* 1933. augusztus 16. cikkében megismételte, hogy a gazdasági válság miatt a magyar kormány nem képes kifizetni az egyiptomi gyapot teljes árát, és azt javasolta, hogy a különbözetet magyar mezőgazdasági gépeket vásárlásával egyenlítsék ki. 1931-ben a magyar kormány 22 millió 600 ezer pengő értékű gyapotot vásárolt Egyiptomból.³³⁴ 1933. november 17. cikkében az *al-Ahrám* tájékoztatást adott arról, hogy két évvel ezelőtt a Magyar Kereskedelmi Bank 250 ezer angol aranyfont értékű gyapotot vásárolt, amelynek a kifizetése a következő év február 14. napján volt esedékes. A bank jelezte, hogy a kormánya zöld lámpát adott a pénz kifizetésére. Miután a bank tudomására jutott, hogy az Egyiptomi Vasúti Társaság mozdonyokat, és vonatszerelvényeket akar venni a magyaroktól, a gyapot ára ellenében vonatszerelvényeket adtak az egyiptomi félnek. Az egyiptomi pénzügyminisztérium elfogadta a Vasút Társaság javaslatát. Szedki pasa magyarországi útja alatt megtekintette a magyar vonatszerelvényeket és döntöttek azok megvásárlásáról.³³⁵ Az egyiptomi gyapot Magyarországra történő behozatalának 1930 és 1936 közötti évek adatait figyelembe véve folyamatos növekedett. Így ez 1930-ban 3.918 q, 1931-ben 6.478 q, 1932-ben 53.714 q, 1933-ban 14.083 q, 1934-ben 37.235 q, 1935-ben 46.756 q, 1936-ban 42.619 q volt. Az 1936-ban észlelt csökkenés annak

³³¹ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1932. szeptember 6/., 6.

³³² A magyar kormány és a gyapot többi részlete: *Al-Ahrám* 1933. január 30/., 6.

³³³ Magyarország, a pengő és a gyapot ára: *Al-Ahrám* 1933. április 15/., 6.

³³⁴ Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1933. augusztus 16/., 6.

³³⁵ Az egyiptomi gyapot Magyarországon: *Al-Ahrám* 1933. november 17/., 6.

tulajdonítható, hogy az egyiptomi gyapot drágább lett, mint a más országból származó gyapot.³³⁶

1936. augusztus 8-án kezdődtek az egyiptomi rizs kereskedelméről szóló levelezések, amelynek értelmében a magyar fél egyiptomi rizst szeretne forgalmazni Magyarországon.³³⁷

1937. január 10-én a budapesti egyiptomi meghatalmazott miniszter értesítette az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumot a rizs import magyar állam részéről történő elfogadásáról. Jelezte továbbá, hogy az Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Cégnek az egyiptomi követség közbenjárásával sikerült Magyarországra a mandarint is behozni.³³⁸

Az egyiptomi gazdaság a magyarhoz hasonlóan elsősorban a mezőgazdaságra alapult.³³⁹ A világháborút követően 1924-ig alig volt árucsera a két ország között, majd 1924-től kezdődően fejlődött. Ez valószínű összefüggött azzal, hogy 1924-ben megnyitotta kapuit a tiszteletbeli magyar főkonzulátus.

1934-ben a két ország között 749 millió pengő volt a forgalom: 345 millió pengő volt az egyiptomi import és 404 milliós a magyar export. Ez az egyiptomi import 1,4%, míg Magyarország exportjának 1%. 1924–1934 között változékony volt az egyiptomi félnek szállított magyar termékek értékaránya: 1924-ben 13 427 EGP, 1930-ban 390 306 EGP, 1931-ben 29 271 EGP, 1934-ben 129 094 EGP volt. Ha 1931 és 1934 között behozott magyar termékeket vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy egyes tételek jelentősen növekedtek, például: 1931-ben 835 egyiptomi font értékű magyar burgonyát importált Egyiptom és 1934-ben 9 942 fontért vett ugyanebből a termékből, vagyis négy év alatt tizenkétszeresére nőtt a burgonya import. 1932-ben 1 390 fontért sört vásároltak, majd ez 1934-ben 8 217 fontra emelkedett. Ammónium-nitrát 1932-ben 500 fontról, 1934-ben 12 164 fontra növekedett. 1933-ban a bőrtermékek importálása 4 534 fontról, 1934-ben 10 604 fontra emelkedett. Ezen kívül, jelentősen emelkedett a gumi, mezőgazdasági gépek, illetve az elektromos lámpák importálása. Ezzel szemben a másik tendencia is jól adatolható: a magyar cukorból 1926-ban 20 433 EGP-ért importáltak, és évről évre csökkent az importált mennyiség, mindaddig, amíg 1931-re eltűnt az egyiptomi piacokon a magyar cukor.

³³⁶ MNLOL KÜM Magyar Követség K90 11. Csomó, 50.972/4/1937. Budapest, 1937. február 24. Hivatkozási szám: 15/E.adm.-1937. Tárgy: Egyiptomi–Magyar kereskedelmi mérleg.

³³⁷ Külügyi Levéltár, Kairó, 0078-023483. Levelezések a rizs kereskedelméről.

³³⁸ Az egyiptomi rizs és mandarin a magyar piacokon: *Al-Ahrám* 1937. január 10/., 10.

³³⁹ Ifjú Horthy 1936, 1.

A magyar–egyiptomi kereskedelmi mérleg (1924–1935)

Év	behozatal		kivitel		Mérleg
	Érték L.E.	Index szám	Érték L.E.	Index szám	Saldo L.E.
1924-1928 (átlag)	44, 407	100, 0	34, 232	100, 0	19, 175
1929	141, 836	326, 1	80, 484	235, 1	64, 352
1930	390, 306	879, 0	40, 224	117, 5	350, 082
1931	59, 271	133, 5	39, 748	116, 1	19, 528
1932	56, 277	195, 6	269, 414	787, 0	182, 537
1933	82, 195	185, 1	68, 025	198, 7	14, 170
1934	129, 094	290, 7	177, 755	519, 3	48, 661
1935	325, 830	733, 7	303, 997	890, 9	21, 833 ³⁴⁰

Magyarországra a legfontosabb egyiptomi exporttermék a gyapot és a cigaretta volt. 1934-ben Egyiptomból 22 863 tonna nyersgyapotot, 14 063 tonna nyersbőrt, 20 035 tonna rizst, 11 958 tonna narancsot és mandarint, 5 587 tonna citromot és grapefruitot, 1 270 tonna lenmagot és 16 731 tonna gyapotmagot importált Magyarország.

Ami a cigarettát illeti 1929-ben Egyiptom 21 588 fontért exportált Magyarországnak, de aztán évről évre csökkent, így 1934-ben már csak 2 113 font összegben hoztak Egyiptomból cigarettát Magyarországra. 1924–1928 közötti időszakhoz képest 1934-ben jelentősen emelkedett az egyiptomi–magyar forgalom: 160%-ra az egyiptomi import, és 419%-ra az export. Megjegyezhető, hogy kizárólagosan 1932-ben 687%-ra növekedett az egyiptomi export Magyarországra. 1924-től 1933-ig, kivéve az 1932 évet a forgalom mérlege Magyarországnak pozitív volt, de 1932-ben és 1934-ben Egyiptom mérlege volt jobb.³⁴¹

Egyiptom importja Magyarországról és exportja Magyarországra (1933–1935)

Árunemek	1933	1934	1935
BEHOZATAL.	L.E.	L.E.	L.E.
Burgonya	---	9, 942	---
Maláta	6, 039	8, 317	3, 779
Élelmiszerárak	1, 111	1, 346	---
Nitrát	500	12, 164	119, 599
Gyógyszerek és gyógyszer különlegességek	695	1, 448	1, 239
Bor és nyersbor	4, 534	10, 604	---
Gumi és gumiárak	2, 250	5, 884	---
Fatalp és faszarak	296	420	---
Papír és papírárak	---	183	---

³⁴⁰ Ifjú Horthy 1936, 6.

³⁴¹ A kereskedelmi kapcsolatok Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1936. március 19/., 11.

Selyemárúk	1, 555	237	---
Nyomott gyapotárúk	11, 808	3, 984	---
Egyéb gyapotárúk	2, 399	1, 271	---
Kenderfonál	781	1, 374	---
Kötél	1, 770	2, 236	---
Spárga	2, 580	5, 964	---
Egyéb textilárúk	486	2, 472	---
Gipsz szobrok	390	1, 326	---
Lámpaüveg	---	419	---
Egyéb üvegárúk	---	323	---
Hengerelt és kovácsolt vas rudakban	---	2, 870	---
Bádog, vas-, acélárúk	7, 418	6, 494	---
Rézcsövek	527	4, 082	---
Világítási készülékek	1, 592	2, 239	---
Mezőgazdasági gépek	1, 036	6, 107	7, 458
Traktorok	4, 367	4, 999	---
Generátorok	2, 164	1, 444	---
Villánykörték	4, 211	8, 671	9, 282
Rádió készülékek	4, 434	2, 976	2, 957
Egyéb gépek és készülékek, villamossági anyagok	5, 858	5, 159	---
Vasúti, és villany-kocsi kerekek és tengelyek	3, 506	4, 428	---
Készülékek és eszközök tudományos célokra	2, 613	2, 195	---
Egyebek	7, 220	7, 516	---
BEHOZATAL ÉRTÉKE			
	82, 195	129, 094	---
KIVITEL.			
Nyersgyapot	63, 345	175, 547	300, 370
Cigaretta	3, 988	2, 113	2, 75
Egyebek	692	95	---
KIVITEL ÉRTÉKE			
	68, 025	177, 775	--- ³⁴²

Árukivitel Egyiptomba az 1935–1937³⁴³

Áru	Mennyiség (q. illetve db.)		Érték (1000 pengőben)	
	1935/36	1936/37	1935/36	1936/37
<i>Liszt</i>	16977	40 536	204	689
<i>Műtrágya</i>	246481	215 127	2 594	2105
<i>Pamutszövet</i>	5751	10 841	1 445	3 061
<i>Gyapjúsövet</i>	446	323	348	285
<i>Selyemszövet</i>	503	862	338	524
<i>Kenderzsineg, kötél</i>	2219	2616	239	245
<i>Kikészített bőr</i>	501	538	520	530

³⁴² Ifjú Horthy (1936) 12–13.

³⁴³ Komár (2002a) 74.

<i>Kaucsuk áruk</i>	1718	1650	228	219
<i>Vas félkészárúk</i>	41 899	25 363	612	245
<i>Vasárúk</i>	21 080	16 233	606	542
<i>Fém félkészárúk</i>	2392	780	105	43
<i>Fémárúk</i>	1989	1580	186	158
<i>Gépek és készülékek</i>	788	1723	167	244
<i>Elektroncső db.</i>	1871	2556	12	15
<i>Más villamos gépek</i>	527	671	402	297
<i>Vasúti kocsi, sínautó</i>	3770	6825	1 338	2 393
<i>Egyéb áruk</i>			763	697
Kivitel összesen			10 108	12 292

Az *al-Ahrám* 1938. december 9. cikkében az olvasható, hogy Egyiptom és Magyarország között az árucserre-forgalom nem kiegyensúlyozott. Ezt a Magyarországon akkreditált egyiptomi meghatalmazott miniszter jelentette ki, aki jelezte az egyiptomi Külügyminisztériumnak, hogy az Egyiptomba irányuló magyar áruexport sokkal jelentősebb, mint a Magyarországra irányuló egyiptomi export. A kairói Külügyminisztérium a Kereskedelmi Minisztériumnak továbbította az üzenetet és közölte az elvárását, hogy két éven belül ugyanynyi legyen az egyiptomi áruexport, mint a magyar. Az egyiptomi meghatalmazott miniszter javasolta a Külügyminisztériumnak, hogy a berlini egyiptomi kereskedelmi attasé foglalkozzon Magyarország kereskedelmi ügyeivel, amit a Központ elfogadott és kérte a Kereskedelmi Minisztérium jóváhagyását.³⁴⁴

1939. június 6-án az „Egyptian Gazette” napilap táblázatot mutatott be a külföldi országokba exportált egyiptomi gyapotmennyiségekről. Magyarország az első tíz importáló között található a következő adatok alapján: 1935-ben 99 000; 1936-ban 73 000; 1937-ben 78 000 és 1938-ban 91 000 mázsa gyapotot vett Egyiptomtól.³⁴⁵

A magyar–egyiptomi gazdasági kapcsolatokat meghatározó kereskedelmi cégek

Ganz

A két világháború közötti időszakban működő legismertebb magyar cégek egyike a Ganz,³⁴⁶ amely 1924-ben vette fel a kapcsolatot Egyiptommal és kis mennyiségben elektromos

³⁴⁴ A Kereskedelmi Mérleg Egyiptom és Magyarország között: *Al-Ahrám* 1938. december 9/–, 8.

³⁴⁵ Table Shows the Quantities of Cotton Exported to the Various Countries in the last Four Years: *Egyptian Gazette* 1939. június 6/17520, 7.

³⁴⁶ 1844-ben Budán egy svájci öntőmester, Ganz Ábrahám vasöntőműhelyt alapított. A cég vezetése mindig megtalálta azt a helyes üzletpolitikát, mely sikeresen alkalmazkodott a változó piaci követelményekhez és a konjunktúráis változásokhoz. A század elején a gyár termelésének exportrészesedése 60–80 % volt. Ekkor a villamos gépek, a mezőgazdasági gépek, a gőzmozdony, a szivattyúk és a vasúti kocsi gyártása volt a húzóágazat. [http://www.ganz-holding.hu/EnergHunF1.htm-] Belépés: 2010. szeptember 4.

termékeket szállított oda. 1928-ban kairói képvisellet nyitott annak érdekében, hogy bekapcsolódjon az egyiptomi mezőgazdaság és közlekedés fejlesztésébe. A cég igazi áttörést Egyiptomban 1931-ben ért el, amikor vízszivattyúkat kezdett szállítani, illetve a harmincas évek közepén Ganz-mozdonyok vásároltak.³⁴⁷ 1936. május 24-én azt közli az *al-Ahrám*, hogy az egyiptomi kormány a Ganz cégtől húsz darab vonatszerelvényt kért. Üzlet értéke: 150 000 EGP.³⁴⁸ A Hasszán ál-Kurdi vonatmérnök emlékei szerint 1936-ban Magyarország három vonatot szállított Egyiptomba és ezek Kairó és Helván között közlekedtek.³⁴⁹

Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Rt.

A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok fejlődésének elősegítésére alapították 1933-ban a Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Céget. Az alapítók között találjuk az Angol–Magyar Bankot, a Pesti Magyar Kereskedelmi Céget és Miszr Egyiptomi Bankot. A cég alapításánál jelen volt Fuád király, ifjú Horthy Miklós és Polnauer magyar főkonzul és családja.³⁵⁰ A cég fő tevékenysége a gyapot, rizs, és a hulladékvas importálása Egyiptomból, és a magyar burgonya, seprűcirok, textilárúk, elektromos termékek, és műtrágya exportálása.³⁵¹

A MEK RT 200 ezer pengő alaptőkével jött létre, mely 2000 db. 100 pengő névértékű részvényekre lett felbontva a következő megoszlásban:

Jelenlévők	Képviselő	Részvéyszám
<i>PMK Bank</i>	Weiss Fülöp	500
<i>Angol-magyar Bank</i>	Fleissig Sándor	600
<i>Banque Misr</i>	Polnauer Ernő	640
<i>L. Polnauer & Co.</i>	Polnauer Ernő	80
<i>Hollós Ödön</i>		120
<i>Ifj. Horthy Miklós</i>		40
<i>Dr. Glück Frigyes</i>		20

A közös társaság igazgatótanácsának tagjai: Fleissig Sándor, dr. Fuád Szultán Bey, Heltai Béla, Hollós Ödön, Vitéz ifjú Horthy Miklós, Kálmán Henrik, dr. Knobb Sándor, dr. Koós Mihály, Lindemann Hugó, Polnauer László, Polnauer Sándor, dr. Stein Emil, dr. Stein Emil, Talaat Harb pasa és Weiss Fülöp; a felügyelő bizottság tagjai pedig Adler Richárd,

³⁴⁷ Vonatszerelvényeket rendel meg Egyiptom: *Al-Ahrám* 1936. május 24/., 8.

³⁴⁸ Komár (2003) 81–82.

³⁴⁹ Hasszan al-Kurdi és emlékezései: *Kék Duna* 2009/22, 32.

³⁵⁰ Komár 2003, 82.

³⁵¹ Komár 2003, 82.

Balla Miklós, dr. Glück Frigyes, Lukács László, Szántó Miklós.³⁵² A társaság két ügyvezetője ifjú Horthy Miklós, a kormányzó kisebb fia, és Polnauer Ernő alexandriai magyar konzul lettek, havi ezer-ezer pengő javadalmazással.³⁵³ A kereskedelmi társaság alapító közgyűlésén a felek abban állapodtak meg, hogy fő céljuk a Magyarország és Egyiptom közötti kereskedelmi viszonyok fellendítése, melynek érdekében minden szóba jöhető eszközt fel fognak használni.³⁵⁴

HUNEGYPT

Az egyiptomi–magyar kapcsolatok fejlesztésében a kétoldalú idegenforgalmi kapcsolatok létesítése fontos szerepet játszott. Egyiptomból évenként nyáron körülbelül 50 000 gazdag egyiptomi néhány hónapra Európába, főleg Francia-, Olasz-, és Görögországba utazott, tehát alkalom adódhatott arra, hogy egy részük felkeresse Magyarországot. Ugyanakkor az idelátogatók – köszönhetően a híres magyar vendégszeretetnek – hazatértük után a magyar gazdaság propagátorai lehetnének.³⁵⁵ 1935-ben a Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Cég támogatásával Kairóban Utazási Iroda nyílt, és majd később nyitották egy magyar boltot, ahol lehetett venni magyar szalámit, debrecenit, sonkát, mézet, és a tokajit.³⁵⁶ A HUNEGYPT nevű utazási iroda rövid időn belül igazi sikert ért el. Az alapítása után egy évvel, vagyis 1936-ban már kétezer állampolgárt utaztatott, akik között voltak fontos személyiségek, mint például Zaglúl pasa özvegye, Hasszan Szabri Bey, közlekedési, belkereskedelmi, és építési miniszter, Háfiz Hasszan Bey, Munkaügyi Minisztérium első megbízottja, és William Makram Ubajd, pénzügyminiszter, akik kb. 2,5 millió pengőt költöttek.³⁵⁷

Közös kereskedelmi kiállítások és konferenciák

Az első közös mezőgazdasági kiállítás az 1926. december 1-én nyílt az egyiptomi fővárosban. Egyiptomi–Magyar Mezőgazdasági Kiállítás alkalmából Horthy Miklós magyar

³⁵² Az igazgatótanács tagsága többször is módosult, és a később olyan mérvadó egyiptomi személyiségek kerültek bele, akik vagyonukból és politikai helyzetükből adódóan tevékenyen részt vállaltak Egyiptom irányításában. Példaként említhetjük pl. Talaat Harb pasát, Háfiz Afífi pasát, Mohamed Táhir pasát, vagy Abdal-Vaháb pasát. Komár 2002a, 67.

³⁵³ Uo.

³⁵⁴ Uo.

³⁵⁵ Komár 2002a, 69.

³⁵⁶ Komár 2003, 79.

³⁵⁷ Uo.

kormányzó a magyar érdemérem nagy keresztjét ajándékozta Fiád egyiptomi királynak.³⁵⁸ 1929. február 19-én a Budapesti Egyiptomi Követség levelet küldött az egyiptomi külügyminisztériumnak, melyben a követség továbbította a magyar fél meghívását a Budapesti Állat Kiállításra. Az egyiptomi kormány elfogadta a meghívást és részt kíván venni a rendezvényen.³⁵⁹ 1933. január 30-án az egyiptomi kormány meghívólevelet kapott a magyar kormánytól az 1933. május 6–15 közötti időszakban tartott Nemzetközi Budapesti Vásáron való részvételre. Az egyiptomi Kereskedelmi és Ipari Testület elfogadta a meghívást, és gyapot, textil és kézműves termékeket állított ki. A részvétel összes költsége: 500 EGP.³⁶⁰ 1936. május elején Egyiptom ismét részt vett a Nemzetközi Budapesti Vásáron, és ennek alkalmából a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatokról hosszú és részletes beszámolót közölt az *al-Ahrám*.³⁶¹

1936-ban Kairóban, a HUNEGYPT a Magyar Külkereskedelmi és Építkezési Hivatal illetve a Magyar Ipari Szövetség segítségével kiállítást szervezett ezzel a céllal, hogy megismertesse a magyar ipari, és mezőgazdasági árukat, termékeket és gépeket. A kiállításon részt vett „Weiss Manfred Company, the Iron Works of Rimamurány and Salgótarján, Ganz & Co., Goldberger Sámuel and Sons Company, the Hungarian Cotton Industry Company, the Cotton Mill of Szeged, the Porcelain Factory of Herend, the Zwack Liqueur Factory, the Hungarian Factory of Chemical Fertilizers”.³⁶²

1938. február 4-én az *al-Muszavvir* egy teljes cikket szentelt a király által megnyitott 18. Nemzetközi Gyapot Konferenciájának Kairóban, amelyen 19 ország vett részt, beleértve Magyarországot is. A konferencián a legújabb fejlesztéseket, az árak alakulását, és a mennyiségi korlátokat vitatták meg.³⁶³

Kereskedelmi és gazdasági látogatások

Az *al-Ahrám* 1932. október 29. cikkében megemlítette, hogy a bécsi egyiptomi konzul budapesti látogatása keretében felvette a kapcsolatot a Mezőgazdasági Minisztériummal, és sürgette a magyar görögdinnyemagok szállítását. Reagálva az egyiptomi konzul kérésére, a

³⁵⁸ Komár 2003, 78.

³⁵⁹ Külügyi levéltár, Kairó, 0078-004494, 3/28/20, 1929. 02 19. Meghívás az Állati Budapesti Kiállításról.

³⁶⁰ A Nemzetközi Budapesti Kiállítás: *Al-Ahrám* 1933. január 30/., 6.

³⁶¹ A Kereskedelmi Kapcsolatok Egyiptom és Magyarország Között: *Al-Ahrám* 1936. március 19/., 11.

³⁶² Komár 2003, 79.

³⁶³ A Gyapot Konferencia: *Al-Muszavvir* 1938. február 4/695, 36–37.

magyarok görögdinnyemagokat küldtek Egyiptomba, és az óta a piacokon vásárolható magyar görögdinnye.³⁶⁴

Ifjú Horthy mindegyik egyiptomi látogatása elsősorban a kétoldalú kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok erősítését célozta. Az *al-Ahrám* 1932. április 25. számában olvashatták az érdeklődők „annak ellenére, hogy még fiatal a magyar kormányzó fia, ő vezeti az Angol–Magyar Bankot és kereskedelmi ügyekkel foglalkozik. Egyiptomi látogatása során komoly erőfeszítéseket tett, hogy a Pénzügyi, és a Mezőgazdasági Minisztériummal, valamint a Mezőgazdasági Kölcsön Bankkal üzleteket kössön Egyiptom és Magyarország között”. A magyar vendég javasolta az egyiptomi gyapot egy részének magyar árucikkkel történő kivásárlását, és ennek értelmében a magyarok gyárakat és rizsraktárakat építenének fel, és műtrágyákat biztosítanak az egyiptomi fél részére.³⁶⁵ Július 20-án az *al-Ahrám* arról tájékoztatót, hogy július 18-án a magyar fővárosba, Budapestre érkezett Háfiz Hasszan pasa mezőgazdasági miniszter hivatalos látogatásra. Ennek a célja az volt, hogy megismerhesse az új földművelő és állattenyésztő módszereket.³⁶⁶ Augusztus 29-én az *al-Ahrám* jelezte, hogy egy nappal azelőtt reggel Genovából Budapestre utazott Szedki pasa kormányfő.³⁶⁷ Horthy magyar kormányzó az egyiptomi miniszterelnök tiszteletére vacsorát adott. A vacsora után Szedki pasa a magyar újságírókkal közölte, hogy tovább kell erősíteni az egyiptomi-magyar kereskedelmi, és gazdasági kapcsolatokat. A magyarok egyiptomi gyapot importálnak, és helyette késztermékeket, készülékeket, és ipari berendezéseket adnak el. Az 1936-ban importált magyar mozdonyokat Szedki pasa korábban megtekintette és ő döntött a megvásárlásukról.³⁶⁸ December 6-án az egyiptomi Pénzügyminisztérium elfogadta a Mezőgazdasági Minisztérium kérését, miszerint Magyarországra akar küldeni egy mezőgazdasági szakemberekből álló delegációt, hogy annak tagjai megtanulhassák a legújabb magtisztító, állattenyésztő és más egyéb modern mezőgazdasági módszert, illetve megismerhessék az újabb eszközöket és kutatásokat. A küldöttség Faríd al-Fár, minisztérium első ellenőrijéből, Husszejn Anán mezőgazdasági osztályvezetőből, Mohamed Mohamed ad-Díb kertészti osztály szakértőjéből, Mohamed Fahmi Szálim állatorvosi osztályvezető helyettesből és Mohamed Ibráhím Vahba állattenyésztési osztály munkatársából állt. Hasszan Nasaat pasa, mezőgazdasági miniszter magyarországi tartózkodása alatt megjegyezte, mennyire fejlett Magyarország mezőgazdaság szempontjából, amikor meglátogatta a

³⁶⁴ A magyar görögdinnye az egyiptomi földterületeken: *Al-Ahrám* 1932. október 29/–, 6.

³⁶⁵ Üzletek Egyiptom és Magyarország között – Horthy Miklós erőfeszítései: *Al-Ahrám* 1932. április 25/–, 6.

³⁶⁶ Háfiz Hasszan pasa Budapestre érkezett: *Al-Ahrám* 1932. július 20/–, 6.

³⁶⁷ Szedki Pasa a magyar fővárosban: *Al-Ahrám* 1932. augusztus 29/–, 4.

³⁶⁸ Szedki Pasa a magyar fővárosban: *Al-Ahrám* 1932. szeptember 1/–, 6.

termőterületeket és az állattenyésztő központokat. Ezért határozott a küldöttség magyarországi látogatásáról.³⁶⁹ 1933. január 2-án az Egyiptomi Külügyminisztérium kérte az Egyiptomba akkreditált magyar követtől, hogy értesítse az illetékes magyar hatóságokat és segítse elő a delegáció munkáját.³⁷⁰ A magyar követség válaszolt a külügyi jegyzékre, hogy felvette a kapcsolatot az illetékes magyar hatóságokkal a küldöttség utazásával kapcsolatban.³⁷¹ Az új mezőgazdasági és állattenyésztési módszerek elsajátítása végett a magyar fél a legjobb magyarországi földbirtokokat és nagy farmokat tartalmazó listát adott az egyiptomi félnek.³⁷²

A kétoldalú kereskedelem egyik speciális területe volt, hogy az egyiptomi királyi gárda lovainak beszerzése, amit részben Magyarországról hoztak be. 1933. augusztus 30. cikkében az *al-Ahrám* hangsúlyozta, hogy a Királyi Gárda Magyarországtól 24 lovat vett. Várhatólag szeptember 15-én Alexandriába érkeznek meg a hátasállatok. A Pénzügyminisztérium utasította a vámhivatalt, hogy a lovakat vámentesen engedjék be az országba.³⁷³ Két évvel később újból lovakra volt szükség, ezért 1935. május 5-én a Mezőgazdasági Minisztérium jóváhagyta a királyi irodavezető javaslatát, amelynek értelmében Ahmed Faríd Bey állatorvosi osztályvezetőt küldik Magyarországra annak érdekében, hogy a Királyi Gárdának szükséges lovakat kiválassza, és megvásárolja.³⁷⁴

1938. január 4-én hivatalos látogatásra érkezett Egyiptomba a magyar kereskedelmi államtitkár által vezetett kereskedelmi küldöttség, amely elsősorban az egyiptomi–magyar gazdasági kapcsolatok fellendítését tűzte célul. Egyiptom Magyarországtól burgonyát, sört, ammónium-nitrátot, a bőr árut, gumi-termékeket, acélt, vörös-, és sárgarézt, mezőgazdasági készülékeket, műtrágyákat, illetve elektromos lámpákat vett. Egyiptomtól Magyarország főleg nyersgyapotot, és cigarettát importált. 1934-ben Magyarország gyapotszükségletének 17%-át, 1937-ben pedig 30%-át Egyiptom biztosította.

1938. október 8-án az *Egyptian Gazette* idézte Kamál al-Hisin Bey, az egyiptomi vasút főtitkárának beszédét a Budapesti Nemzetközi Konferencián. Miután Budapesten meleg fogadtatásban részesült, ami jelzi a kétoldalú kapcsolatok jelentőségét. Az egyiptomi illetékes azt javasolta, hogy építsenek vasútvonalat Egyiptom és Európa között. Az illetékes

³⁶⁹ Egyiptomi misszió Magyarországra: *Al-Ahrám* 1932. december 6/., 6.

³⁷⁰ Az egyiptomi mezőgazdasági delegáció Magyarországon: *Al-Ahrám* 1933. január 2/., 6.

³⁷¹ A magyar kormány és az egyiptomi mezőgazdasági misszió: *Al-Ahrám* 1933. június 13/., 6.

³⁷² Uo.

³⁷³ Magyarországról érkeznek a Királyi Gárda lovai: *Al-Ahrám* 1933. augusztus 30/., 7.

³⁷⁴ A Királyi Gárda lovai: *Al-Ahrám* 1935. május 20/., 8.

megismételte Iszmáíl kedive, Faruk király nagyapjának, híres nyilatkozatát: „Az én országom már nem Afrikában található, hanem része Európának.”³⁷⁵

Az *al-Ahrám* a 10. oldalán 1939. február 5. cikke szerint az egyiptomi delegáció komoly tanulmányt készített a magyar mezőgazdasági rendszerről, annak ismertebb termékeiről, növényekről, és a mezőgazdasági szervezetekről. A jelentést az Egyiptomi Földművelési Tanácsadói Bizottságnak nyújtották be ajánlva a magyar mezőgazdasági rendszer bevezetését.³⁷⁶ Február 11-én az *al-Ahrám* azt írta, hogy Ahmed Máhir pasa pénzügyminiszter ifjú Horthy-val tanácskoztak az irodájában, és a kétoldalú kereskedelmi, illetve gazdasági lehetőségeket, és együttműködést vitatták meg.³⁷⁷

---

³⁷⁵ *My country is no longer in Africa- it is part of Europe.* A főtítkárt az is kérte, hogy mellőzzék a következő mondást: „*East is East and West is West and never the twain will meet*” By Rail from Egypt to Europe. Khishin Bey's Speech at Budapest Congress: *Egyptian Gazette* 1938. október 8/17421, 5.

³⁷⁶ Az egyiptomi mezőgazdasági misszió Magyarországon: *Al-Ahrám* 1939. február 5/-, 10.

³⁷⁷ Horthy Miklós a Pénzügyminiszternél: *Al-Ahrám* 1939. február 11/-, 8.

3. Az egyiptomi-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok

Miszr umm id-dunja – „Egyiptom a civilizáció bölcsője” mondja az egyiptomi közmondás jelezve az ország földrajzi és stratégiai pozícióját, a közel-keleti térség, az iszlám világ, az arab országok és az afrikai kontinens vezető kulturális helyzetét. Egyiptom hatalmas szellemi-kulturális és történeti örökséggel rendelkezik, amely magában foglalja az ókori fáraó-kori, a zsidó, a keresztény, az arab és az iszlám kultúrát. A 20. század első felében vált az arab világ szellemi központjává. Egyiptom meghatározó befolyással rendelkezik az egész térségre, s így fontos partnere volt és maradt az európai országoknak, köztük természetesen Magyarországnak is.

A Kárpát-medence és Egyiptom kulturális kapcsolatai az ókorig nyúlnak vissza. A Savaria (Szombathely) területén feltárt Ízisz-szentély az egyiptomi eredetű vallásos kultusz jelentőségére hívja fel a figyelmet. Ez a szentély a Római Birodalom területén az egyik fontos központ, amely a 2–3. században állt fenn és működött.³⁷⁸

A középkorban a Magyar Királyság az oszmán hódítás kapcsán vette fel a kapcsolatot a mameluk Egyiptommal. Mátyás király követeiről még arab forrás is beszámol. A diplomáciai kapcsolatok mellett a zarándoklatok során is eljutottak magyarok Egyiptom területére.³⁷⁹ Egyiptom oszmán uralom alá kerülése után nem sokkal a Magyar Királyság egy része hódoltsági területté lett, így részben Egyiptom és a hódoltsági terület egy államkeretbe tartozott. Ezáltal nem véletlen, hogy Egyiptom és a piramisok leírása Raszinyai Huszti Györgytől maradt ránk, aki 1536 után két évet töltött Egyiptomban.³⁸⁰ A 16. század végén érkezhetek azok a magyar katonák Núbia területére, akikről a magarabok származhattak. Erre a kérdésre Almásy életrajza kapcsán még visszatérünk. A magyar származású François Baron de Tott francia diplomáciai szolgálatban 1777–1798 táján kereste fel Egyiptomot, amelyről érdekes beszámolót írt, illetve javaslatot tett Egyiptom katonai inváziójának haditervére.³⁸¹ Az 1848-as szabadságharc után a menekültekből magyar kolónia alakult Kairóban. Az odalátogató előkelő magyarok kíséretében készültek el Forray Iván és Libay Lajos Károly egyiptomi litográfiái.³⁸²

³⁷⁸ Sosztarits 2008, 129–133.

³⁷⁹ Ezekről összefoglalóan: Tardy 1983, 63–64.

³⁸⁰ Tardy 1977, 208–269: Egyiptom leírása: 220–229.

³⁸¹ Tóth 2008, 11, 21–23, 252–275.

³⁸² Pál 1999. december 17.

Forray, Alexandriai rabszolgavásár.

Az iszlám világ tudományos kutatásának megalapozásában is voltak magyarok. Goldziher Ignác 1874-ben járt Kairóban, amiről Naplójában is beszámolt.³⁸³ Mindenképpen említésre méltó Herz Miksa, aki a kairói műemlékek rekonstrukciója terén szerzett nemzetközi tekintélyt.³⁸⁴ A magyar egyiptológiai kutatások kezdete is még az első világháború előtti Back Fülöp által szponzorált Gamhudi ásatásokhoz kötődött.³⁸⁵

Az első világháború következtében a meglévő kulturális-tudományos kapcsolatok is megszűntek, ráadásul a háborút követő forradalmak és a konszolidáció mindkét országban jó ideig nem kedvezett a kapcsolatok újjáélesztésének. Magyarországon a Trianon utáni helyzetben a területi revízió került a politika előterébe. Ennek eszközeként a regionális befolyás növelése állt, amelynek egyik lehetséges eszköze egy versenyképes értelmiség kiképzése volt. Ezt Klebelsberg állami eszközökkel támogatta.

A két világháború közötti kor magyar elitje hitt a Kárpát-medence földrajzi, gazdasági és kulturális egységében és ennek összetartó erejében. Ekkor a döntéshozók és a szellemi élet vezetői hangsúlyozták a magyar nemzet több száz éves kulturális és szellemi vezető helyét a történelmi Magyarország területén.³⁸⁶ A történelmi érvek között szerepelt többek között, hogy a magyarság volt az egyetlen nemzet, amely létre tudott hozni és egyben tudott tartani egy tartós politikai egységet a Kárpát-medencében. A történelmi Magyarország évszázadokon keresztül a kereszténység „védőbástyája” volt, illetve egyensúlyozó tényező

³⁸³ Goldziher 1984, 88–99.

³⁸⁴ Ormos 2009.

³⁸⁵ Győry 1998.

³⁸⁶ Az elmondottakra lásd Várdy 2003, 143–157.

Nyugat és Kelet között. A korszakban a történettudomány stratégiai fontosságú diszciplínává lépett elő, amelynek egyrészt a keresztény-nemzeti-konzervatív kurzust kellett legitimálnia.³⁸⁷

Klebensberg Kunó ebben a kontextusban értelmezte a magyarságot és a fenti célok miatt kulturális expanziót hajtott végre. Ekkor épültek ki az európai fővárosokban a Külföldi Magyar Intézetek (Bécs, Berlin, Párizs, Róma), ahol ösztöndíjasok megismerhették az akkori világ központjaiban az ottani tudományos eredményeket és belekóstoltak a legújabb művészeti irányzatokba. Ide tartozik továbbá, hogy megalapították a Külföldi Magyarság című lapot (1920–1925), a Külföldi Magyarok Szövetségét, amely később a Magyarok Világszövetségévé alakult (1938).³⁸⁸ Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a két világháború között a német kultúra és tudomány kiemelt fontossággal bírt, így magyar kulturális és tudományos elit nagy része közvetlen kapcsolatba állt a német szellemiséggel.³⁸⁹ Ugyanakkor a magyar értelmiség csalódott a Nyugatban és volt egy Kelet felé nyitás is.

Miután Egyiptomban brit befolyás a világháborút követően is fennmaradt, a magyar-egyiptomi kapcsolatokat ez inkább gátolta, mint ösztönözte. Az összegyűjtött sajtócikkek és levéltári anyagok alapján megállapítható, hogy a két világháború közötti időszakban egyiptomi-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok az előző majd a 20. század utolsó harmadához képest nem volt intenzív.

Az *al-Ahrám* 1930. július 15-i negyedik oldalán található egy írás arról, hogy egy magyar mérnökcsoport látogatást tesz Palesztinába majd onnan Egyiptomba. A magyar mérnökök az egyiptomi Mérnökök Szövetségét, a műemlékeket, és a tudományos intézményeket keresték fel. A magyar konzulátus kérte az egyiptomi kormánytól, hogy segítsék a mérnökök utazását és felvette a kapcsolatot a helyi Vasúti Társasággal, hogy számukra kedvezményes jegyeket biztosítsanak. A magyar kérést az egyiptomi állam pozitívan bírálta el.³⁹⁰

1935. február 7-én a bécsi egyiptomi konzul közölte a kairói Külügyminisztériummal, hogy egy magyar tudományos küldöttség érkezik látogatásra egyiptomi, illetve a palesztin területekre, és kérte az illetékes hatóságokat, hogy támogassák a küldöttséget és tagjainak adjanak vámmentességet.³⁹¹

1933. augusztus 18. számában *al-Muszavvir* heti magazinban jelent meg Fikri Abáza költő verse, melyben összehasonlítja a Dunát a Nílussal. A költő a két folyó szépségeit,

³⁸⁷ Ujváry 2010. Különösen a Trianon után: a Magyar Történet és más közös vállalkozások című fejezet a 385–391.

³⁸⁸ Ujváry 2004, 53. In: Mondik 2007, 17.

³⁸⁹ N. Szabó 2009, 330.

³⁹⁰ "A Magyar Mérnökök: *Al-Ahrám* 1930. július 15/., 4.

³⁹¹ Hungarian scientific mission to Egypt: *Egyptian Gazette* 1935. február 7/16293, 5.

partjaikon fekvő városokról tesz említést. A versből kiderül, hogy a költő több európai országot, beleértve Magyarországot is meglátogatta.³⁹²

Tíz nappal később *Rúzá al-Júszuf* arab nyelvű hetilap egy teljes oldalt szentelt Budapestnek, ecsetelve a magyar főváros szépségeit. A cikk címe: „Egy éjszaka Budapesten, a szépség, szórakozás és szerelem városában”. Az újságíró tudósít a Duna gyönyörű partjáról, a Gellért-fürdőről, a gyönyörű magyar lányokról és táncosnőkről, a Margit-szigetről, a budapesti előkelő éttermekről, a meleg időjárásról, és a magyar vendégszeretetről.³⁹³

A harmincas években az *Egyptian Gazette*, *Egyptian Mail* angol nyelvű napilapok, illetve a *Le Bourse Egyptienne* francia nyelvű napilap közli a magyar rádió napi műsorát. Ezekben a lapokban nemcsak a magyar adás műsora található meg, hanem az olasz, a francia, a spanyol, a lengyel, a román, a görög, a csehszlovák rádió műsora is. 1932. április 1-től 1937. április 30-ig rendszeresen megjelent a magyar rádió műsora. Előfordult, hogy néha elmaradt egy-egy műsor közlése – de ez nem volt gyakori eset – általában hetente hat alkalommal volt olvasható a magyar rádió programja az egyiptomi angol és a francia napilapokban.³⁹⁴

1938-ban sikerült néhány befolyásos egyiptomi személy figyelmét felhívni a Debreceni Nyári Egyetem működésére, akik kilátásba helyezték, hogy a fiatalok közt propagálni fogják a Debreceni Nyári Egyetem tanfolyamait. Közöttük kiemelt szerepet játszott S. E. M. Ali pasa Ibrahim, az Egyiptomi Egyetem rektora, Hámid Szálím Szulejmán, az Egyiptomi Egyetem Agrártudományi Karának professzora, Mr. Wendell Clelend, az Amerikai Egyetem igazgatója.³⁹⁵

1939. április 28-án az *al-Ahrám* rövid hírben említette, hogy az Ifjú Horthy Egyiptomi–Magyar Kereskedelmi Társaság vezetője, és több magyar hírneves üzletember kérésére a *Magyar Nemzet* egy teljes, különszámot adott ki Egyiptomról, ahol Mohamed Husszejn Hajkal pasának, Fuád Abáza pasának, Halíl Szábit Beynek, és Ahmed Szeddík Beynek magyarra fordított cikkei szerepeltek.³⁹⁶

³⁹² Fikri Abáza egyiptomi verses összehasonlítást ír a Duna és a Nílus között: *Al-Muszavvir* 1933. augusztus 18/463, 32.

³⁹³ Egy éjszaka Budapesten, a szépség, szórakozás, és szerelem városa: *Rúzá al-Júszuf* 1933. január 16/289, 32.

³⁹⁴ Radio Programmes – Budapest: *Egyptian Mail* 1932. április 1/–, 10.

³⁹⁵ MNLOL Kairói Magyar Követség – Magyar Királyság Kairói Konzuli Kirendeltsége, K 90. 9. Csomó, 252/1938. sz. A Debreceni Nyári Egyetem nyári tanfolyamának propagálásáról.

³⁹⁶ Egy magyar napilap külön számot ad ki Egyiptomról: *Al-Ahrám* 1939. április 28/–, 9.

„A homok atyja”, Almásy László egyiptomi évei

A két világháború közötti kapcsolatok szempontjából fontos szerepet játszott Almásy László (1895–1951), aki Borostyánkőn született, olyan családban, ahol a nagypapa és az apa is elkötelezett természettudósok és híres utazók is voltak. Emellett viszonylag jelentős házi könyvtáruk is volt, amely a gyermek Almásy László érdeklődését nagymértékben befolyásolta. Iskolai tanulmányait Kőszegen, Grazban, majd az angliai Eastbourne-ben folytatta. Műszaki dolgok iránti vonzalma az autózás és repülés szerelmesevé tette. Az első világháborúban több fronton is szolgált, majd tevékenyen részt vett IV. Károly visszatérési kísérletében³⁹⁷. Emiatt nem volt esélye Magyarországon munkát találni, így a Steyr Autógyárnál vállalt állást.

Almásy Esterházy Antallal expedíciót szerveztek Egyiptomba és Steyr márkájú autójukkal 1926-ban érkeztek meg Alexandriába, majd onnan a Nílus mentén Kairó és Luxor érintésével eljutottak Asszuánban, ahol hajóval Vádi Halfáig utaztak. Onnan a vasútvonal mentén, viszontagságos úton Kartúmig autóztak tesztelve a Steyr automobil képességeit szélsőséges körülmények között.³⁹⁸ A következő évben, 1927-ben Almásy a Nílus völgye és Baharia oázis között autózott. Az tesz-utak sikerei következtében a Steyr cég egyiptomi képviselője lett.

Almásy 1929-ben egy hosszú útra vállalkozott, Vádi Halfa – Szelima oázis – El-Seb oázis – Harga oázis érintésével tért vissza a Nílus völgyébe ismét (két) Steyr autóval. Egyrészt tesztelte az autókat és emellett tapasztalatokat szerzett a sivatagi expedíciók lebonyolításában. Másrészt, mint földrajzi felfedező saját tudományos ambíciói is hajtották. A Líbiai sivatag feltérképezése felkeltette az egyiptomi királyi család érdeklődését.

1930-ban Vádi Halfából a Szelima oázistól 200 km-re nyugatra az Uveinat hegység felé benzin lerakatot létesített, hogy a következő évi repülős expedícióra biztosítsa az üzemanyag ellátását. Sajnos egy repülőbaleset hátráltatta a megvalósítást, így 1931-ben csak a Vádi Natrún felderítésére vállalkozott.

1932-ben három könnyű Ford autóval és egy angol Moth repülőgéppel indult felfedező útjára és elérte az egyiptomi–líbiai határ közelében fekvő hegységet Gilf Kebirt. Repülőgépről megtalálta a régóta keresett oázist, Vádi Zarzúrat, majd egészen a líbiai Kufra oázisig jutott.

³⁹⁷ Almásy László részt vett IV. Károly első visszatérési kísérletében, az ún. királypuccsban. 1921. április 5-én gróf Mikes János püspök társaságában kísérte el a Habsburg-uralkodót a határig, és akkor a Madaeira-Szigetre száműzték IV. Károlyt, és így befejeződött a Habsburg-ház végeleges trónfosztása.

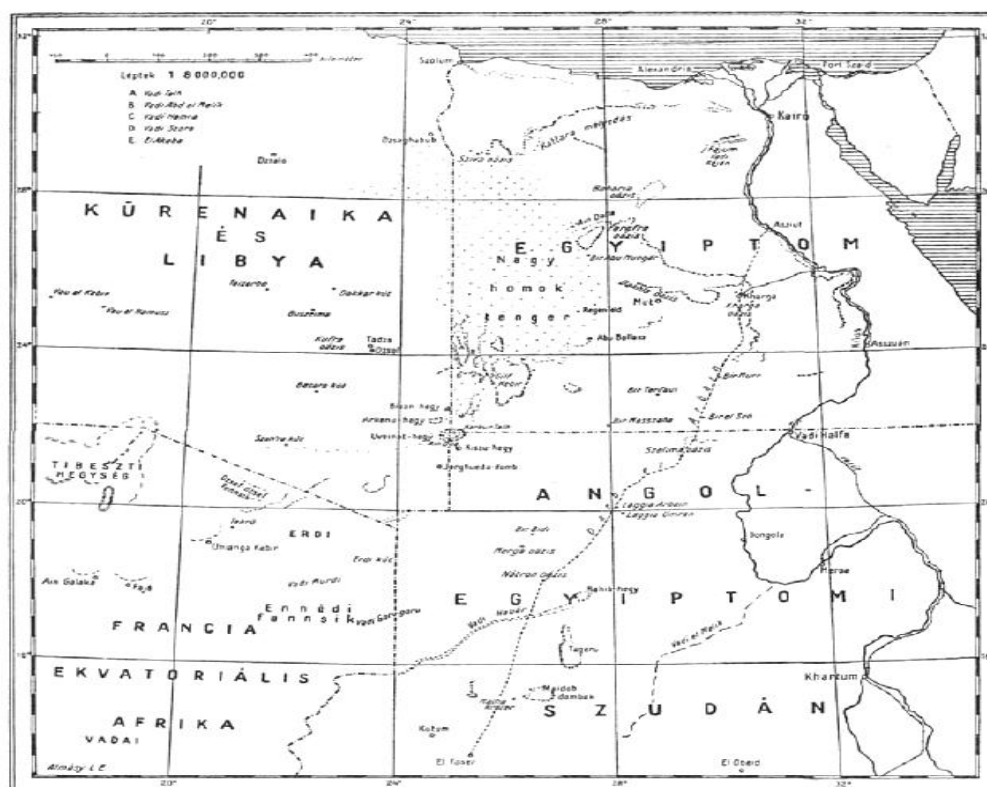
³⁹⁸ Almásy 1928, 9–79.

1933 márciusában Kádár Lászlóval Hárğa oázison keresztül térképezte fel a Gilf Kebir keleti részét, majd Kufráig utazott. A visszaúton a Gilf Kebir fennsíkjának nyugati lejtőjét járták végig.

1933 őszén a líbiai–szudáni–egyiptomi határon fekvő Uveinat-hegység északi völgyeit látogatta meg, ahol barlangfestményeket talált, aztán Arkenau érintésével a Kufra oázisba ment és onnan felkereste a Gilf Kebirt, ahol szintén barlangfestmények nyomaira bukkant. Végül Messaha kút, Szelima oázis, Merga oázis, Vádi Natrún, Vádi Hauar érintésével érkezett meg Assziútba. 1934-ben Kairóból indulva az Uveinat-hegynél majd utána Kufra-oázison keresztül a Gilf Kebirnél az őskori telepeket tanulmányozta.

1935 januárjában végigjárta a Derbal-Arbaín-t, ami Assziútból indul Laggia, Merga, Natrún oázis, Vádi Hauar érintésével érte el El-Fashert. 1935 áprilisában a Nagy Homoktenger átszelésére vállalkozott, azaz a Baharia oázisból indulva átkelt a sivatagon és megérkezett a Szíva oázisba.

Ezek az utak során sikerült teljesen feltérképezni a Nílus völgytől nyugatra fekvő hatalmas sivatagos területet, és ebben Almásynak döntő szerepe volt.³⁹⁹

Almásy László sivatagi útjának térképe.

³⁹⁹ Almásy 1937, 134–140.

Almásy 1935-ben Vádi Halfában érdekes felfedezést tett. Benzinvásárlás közben derült ki, hogy a benzint a Níluson átszállító ember neve Ibráhím al-Madzsar. Miután Almásy megkérdezte, hogy miért nevezi Madzsarnak, azt a magyarázatot kapta, hogy mert így nevezik a törzsüket, akik a közeli szigeten laknak. *Ibráhím al-Madzsar* megkérdezte, hogy honnan származik. A válasz az volt, hogy a madzsar törzsből a madzsaráb szigetről. Arra a kérdésre, hogy a törzse honnan ered, azt válaszolta, hogy Ruba (Európa) és Nemza (Ausztria) országból és négyszáz éve hozta ide őket Szolimán Szultán. Almásy felkereste a magyaráb szigetet, ahol háromszáz magyaráb élt. Megjegyezte, hogy Asszuán közelében lakik még egy csoportjuk, amelynek létszáma szintén ugyanennyi. Sajnos a sejk nem volt a szigeten, de a következőt mondták: „Nem vagyunk arabok! Európából telepítette ide őseinket a nagy Török Szultán, Szolimán (1520–1566). Katonák voltak, határőrök a núbiai feketék ellen. Ugyanakkor más törzsbeliek is jöttek őseinkkel a „Nemza” országból. Azok „Bosznából” jöttek és Kaszr Ibráhím várába telepítették le őket. (Romja ma is áll a Vádi Halfa és Asszuán közötti Nílus-szakasz jobb partján.) Őseink akkori sejkje Szendzser volt (nem arab név), sírja a túlsó parton van, abban az ősi épületben, amely valamikor vár volt. Őseink aztán berberin lányokat vettek feleségül és megtanulták tőlük a rután (berber) nyelvet, mi ezt beszéljük ma is az arab nyelven kívül. Mi tudjuk, hogy vannak magyar népek Európában. Ők testvéreink, és mindig vártuk, hogy valaki eljöjjön közülük ide mihozzánk.”

Az angol kormányzó vendégeként Almásy közölte felfedezését, hogy a magyarábok magyar származásúak. A kormányzó csodálkozott, hogy Almásy erre korábban nem figyelt föl, hiszen többször is járt már ott. Aztán tett egy érdekes megjegyzést: „Kár, – tette hozzá nevetve – hogy ön csak most fedezte fel származásukat, mert vajon hogy fogadták volna a békecsináló Wilsonék, igazságszolgáltatása idején, ha akkor jelenti be kisebbségi igényeit ezekre a Nílus-szigetekre!” Két hónappal később Almásy kapott egy levelet Szálih Oszmán Basír al-Madzsar Tarím magyar falu sejkjétől, amiből kiderült, hogy négyszáz éve élnek falujukban Tarímban és körülbelül négyszázan laknak ott. Az ősapjuk Szendzser al-Madzsar, akitől származott Ali al-Madzsar és Ibráhím al-Madzsar. Mivel nem jártak magyar földön, mindig szerettek volna hírt hallani felőle.⁴⁰⁰ A magyarabok eredete még mindig vitatott, de újabb adatok kerültek elő, amelyek megerősítik Almásy értesüléseit.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Almásy 1937, 104–108.

⁴⁰¹ Zimonyi 2013, 86–89.

Az *al-Ahrám* arab nyelvű egyiptomi napilap 1936. január 18-án jelezte, hogy Mohamed Táhír pasa az Egyiptomi Repülőklub elnöke a Repülőklub részére négy vitorlázórepülőgépet vett az olasz közösségtől. Ezen kívül, egy ismert magyar szakemberrel kötött szerződést annak érdekében, hogy a vitorlázórepülőket oktassa. Az elmúlt héten Kairóba érkezett a neves gróf, Almásy László, aki autóval és repülővel a líbiai sivatagot bejárta. Mivel a jelenleg a sivatagot katonai okokból zárt területté nyilvánították, nem végezhet a tudományos kutatást, ezért Mohamed Táhír pasa kérte a segítségét az Egyiptomi Királyi Repülőklub Vitorlázórepülőosztályának megszervezésében. A klub felügyelő bizottsága az alábbi személyekből áll: Kamál Ilvi Egyptair Légitársaság elnöke, gróf Almásy László a Repülőklub igazgatója; Friedrich Hefty, klub vitorlázórepülő oktatója; Oszmán Mohamed a Civil Repülési Főhivatal alkalmazottja, a titkár. A lap szerint az elmúlt szerdán Friedrich Hefty híres magyar vitorlázórepülő-edző a „Princess Olga” nevű hajón az Alexandriai kikötőbe érkezett, ahol fogadta gróf Almásy László és Medzseddín Szifán az egyiptomi Repülőklub tagja. Az újonnan megvásárolt repülőgépeknek külön helyet készítettek a Klubban, és Almásy László kialakította a repülőklub belső rendjét. Ez azt célozta, hogy minél több jelentkezőt fogadjon az intézmény, és népszerűvé váljon a vitorlázórepülés Egyiptomban.⁴⁰² 1937. február 20-án az *al-Ahrám* adta hírül, hogy előző nap délelőtt tizenegy órákor az Egyiptomi Királyi Repülőklubból indulva gróf Almásy László az első sikeres próbálkozást hajtotta végre Egyiptomban, amikor sikeresen vezette a vitorlázórepülőgépet az egyiptomi felszálló meleg áramlatokban. A motor nélküli repülőt felszállásához a brit légierő segítségét kérték. Amikor Almásy László elérte a szükséges magasságot vitorlázni kezdett. 22 percig tartott 700 méteres magasságból indult kísérlet. Ez volt az első ilyen jellegű repülés, és így gróf Almásy bebizonyította, hogy a vitorlázórepüléshez alkalmasak az egyiptomi időjárási körülmények.⁴⁰³ 1937. április elsején *al-Ahrám* közölte, hogy gróf Almásy László megnyerte az *al-Ahrám* vitorlázórepülő verseny bajnoki címét, és átvette az *al-Ahrám* kupát. A vitorlázórepülés népszerűsítése, terjesztése, és új jelentkezők ösztönzése céljából szervezték ezt az egyiptomi versenyt. Almásy László sikeresen és megszakítás nélkül vitorlázott a Nílus keleti partjáról,

الكونت الماشي على اثن هبوطه

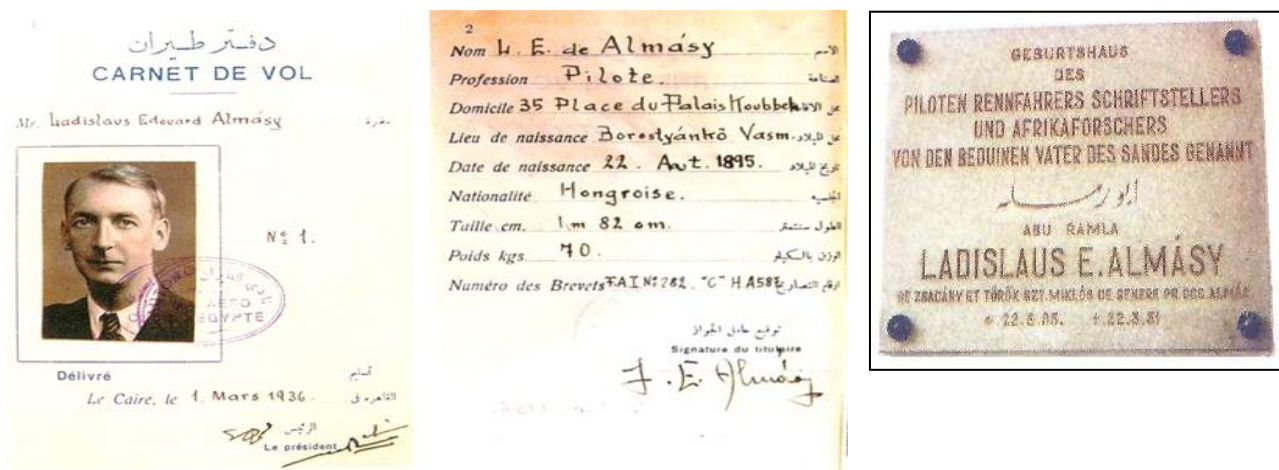
⁴⁰² A vitorlázórepülés – magyar edző érkezése: *Al-Ahrám*, 1936. január 18/., 3.

⁴⁰³ Első alkalommal – Vitorlázórepülés a meleg áramlatokban: *Al-Ahrám*, 1937. február 20/., 9.

nyugati partjára, és a nagy piramis felett motor nélküli repülőgéppel. A képen Almásy László gróf látható közvetlen a leszállás után.⁴⁰⁴ Almásy László a vitorlázórepülés egyiptomi népszerűsítése alkalmából nemcsak versenyeket, és bajnokságokat szerveztek, hanem Almásy maga a vitorlázórepülésről néha arab nyelvű cikkeket is írt az *al-Ahrám*-ban, a cikkei néhány alkalommal a főoldalon jelentek meg.⁴⁰⁵

Almásyt 1941-ben behívták tartalékos tisztnek, és német kérésre tanácsadónak Rommel hadseregébe küldték. E tevékenysége miatt és az afrikai katonaélményeiről írott könyve alapján letartóztatták, és háborús bűnösneként népbíróság elé állították. Miután kiderült, hogy bűncselekményt nem követett el, 1946. november 23-án felmentették. 1947-ben visszatért Egyiptomba, ahol 1951-ben kinevezték az Egyiptomi Sivatakutató Intézet igazgatójává. 1951. március 22-án meghalt, mielőtt átvehette volna az intézet vezetését.⁴⁰⁶

Almásy László egyiptomi pilóta igazolványa és szülőházán az emléktábla:

⁴⁰⁴ Vitorlázórepülés népszerűsítése végett – Al-Ahrám kupa az első vitorlázórepülőknél. A Nagy Piramis felett vitorlázó – a bajnoki címet megnyerő gróf Almásy László: *Al-Ahrám*, 1937. április 1/17873, 1.

⁴⁰⁵ Lásd arra vonatkozóan Almásy cikkei: Mi a vitorlázórepülés: *Al-Ahrám*, 1937. április 2/17874, 1. És A vitorlázórepülés: *Al-Ahrám*, 1937. április 2/17874. szám, 3.

⁴⁰⁶ Kubassek 1999; Molnár 2013, 65–72.

Az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeum magyar igazgatói és szakértői

Az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeum Fatima hercegnő Iszmáíl kedive lányának palotájából lett átalakítva az 1930-as években. Az *al-Ahrám* 1929. április 16. cikkében közli, hogy a világ egyetlen mezőgazdasági múzeuma Budapesten van, és ennek a mintájára hozza létre az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium egy hasonló múzeumot Kairóban az egyiptomi természeti viszonyoknak, agrártermékeknek, illetve az egyiptomi mezőgazdaság jellegzetességeinek figyelembevételével. A létrehozandó kairói múzeum több osztályból áll majd össze. Ezek lesznek az egyiptomi különleges növények – növénybetegségek, ezek tünetei, okai, és ezeknek a megelőzési lehetőségei; gyapot mindenféle fajtája és az egyéb termékek – állattenyésztési-, takarmányozási- és állatvédelmi lehetőségek. A múzeum mindegyik osztálya sok ismertető és felvilágosító képpel, és rajzzal rendelkezik és ezekkel lehet biztosítani, hogy az egyiptomi közönség megismerje az egyiptomi mezőgazdaság helyzetét, a legújabb fejleményeket, és az újonnan megjelent tudományos eszközöket, valamint a kártevők elleni hatékony intézkedéseket is. Az egyiptomi mezőgazdasági múzeum a látogatók számára gyakorlati útmutatókkal szolgált az egyiptomi mezőgazdasági ügyekben. A múzeumnak rendelkezni kell mozival, szakmai folyóiratokkal, és tudományos kiadványokkal. A múzeum létrehozása komolyan hozzájárult az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium pozíciójának megerősítéséhez, illetve az általa tett erőfeszítések nyilvánosság előtti bemutatásához.⁴⁰⁷ 1929. október 31-én az *al-Ahrám* adta hírül, hogy az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium a Budapesti Mezőgazdasági Múzeum igazgatójának a jelentését, amelyben részletekbe menően ismerteti az egyiptomi mezőgazdasági múzeum felállításának lépéseit, beleértve a szükséges intézkedéseket is. A jelentés szerint a magyar szakértő hajlandó segíteni a múzeum megalapításában és megszervezésében. Ezen kívül, az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium Galál Bey Fahím a Minisztérium főtitkárát bízta meg európai körúttal, hogy saját szemével láthassa a hasonló európai múzeumokat, intézményeket, és ezek közül válassza ki a legjobbat és ez egyiptomi természetnek legmegfelelőbbet annak érdekében, hogy ennek a mintájára alapítsák meg az egyiptomi mezőgazdasági múzeumot. A tervezendő múzeum az egyiptomi mezőgazdaság történetét, jelenét, és jövőjét kell, hogy bemutassa. Továbbá, a Mezőgazdasági Minisztérium máris megtette Fátima hercegnő palotájának átvételére vonatkozó intézkedéseket. A palota ad majd otthont a születendő múzeumnak.⁴⁰⁸ Az *al-Ahrám* 1930. február 4. cikkében közli, hogy az egyiptomi

⁴⁰⁷ Mezőgazdasági Múzeum Felállítás az Ország Fővárosában: *Al-Ahrám*, 1929. április 16/-, 4.

⁴⁰⁸ Budapesti Mezőgazdasági Múzeum Igazgatója: *Al-Ahrám*, 1929. október 31/-, 4.

Mezőgazdasági Minisztérium hivatalosan meghívja a magyar mezőgazdasági múzeum igazgatóját, hogy kezdje meg az egyiptomi múzeum megszervezését. A múzeum átépítési költségei: 200 000 EGP.⁴⁰⁹ 1930. február 24-én ugyanaz a lap jelezte, hogy Galál Bey Fahím egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium főtitkára az egyiptomi magyar konzullal találkozott, és Alajos Paikert budapesti mezőgazdasági múzeum igazgatójának kairói látogatását, illetve az egyiptomi mezőgazdasági múzeum alapításában és megszervezésében való részvételét tárgyalta meg. A tárgyalások szerint: egy hónapra Kairóba jön a magyar szakértő tárgyalni a munkaszerződése feltételeiről, és megkötni a végleges szerződést az egyiptomi kormánnyal. Az egy hónapos kairói látogatása költségeit vállalja az egyiptomi fél.⁴¹⁰

Az *al-Ahrám* 1930. március 19. cikkében tájékoztatott arról, hogy tegnap Fuád király Paikert Alajos magyar mezőgazdasági múzeum igazgatójával találkozott, és tárgyaltak az egyiptomi mezőgazdasági múzeum megszervezéséről. A királlyal való találkozó után, a magyar szakértő a Mezőgazdasági Minisztériumba ment, ahol Galál Bey Fahím főtitkárral találkozott, és onnan ketten mentek át a Munkaügyi, és Építkezésügyi Minisztériumba, ahol tárgyalásokat folytattak Husszejn Bey Szirri államtitkárral Fátima hercegnő palotájához szükséges átalakításokról, hogy alkalmas legyen a múzeumi épületnek. A tárgyalásokon jelen volt Musztafa Fahmi Bey az egyiptomi Építésügyi Hivatalvezető, aki magára vállalta a megbeszélte változások végrehajtását, melyek azonnal elkezdődtek.⁴¹¹

Az *al-Ahrám* 1930. március 23-i számában közölte, hogy egy évvel korábban Galál Bey Fahím az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium főtitkárát küldték Európába, hogy nézze az európai múzeumokat, és ezek közül válassza meg a legjobb szakértőt, aki segíteni tud egy mezőgazdasági múzeum alapításában és megszervezésében. Az összes európai országok közül a budapesti Mezőgazdasági Múzeumot találta a legmegfelelőbbnek és a Budapesti Királyi Mezőgazdasági Múzeum igazgatóját, Paikert Alajost választotta, aki arisztokrata családból származott, és a magyar kormány mezőgazdasági tanácsadójaként dolgozott az Amerikai Egyesült Államokban.⁴¹²

الدكتور الويس بيكرت دي سبروس

1930. augusztus elsején írta az *al-Ahrám*, hogy a Mezőgazdasági Minisztérium Pénzügyi Bizottsága a pénzügyi miniszter által jóváhagyott hivatalos jegyzéket továbbított a miniszterelnöki hivatalnak, hogy mind hamarabb 20 000 EGP értékű összeget folyósítson a

⁴⁰⁹ A Mezőgazdasági Múzeum: *Al-Ahrám*, 1930. február 4/-, 4.

⁴¹⁰ A Budapesti Mezőgazdasági Múzeum Igazgatója Látogatása: *Al-Ahrám*, 1930. február 24/-, 4.

⁴¹¹ A Felséges Király és a Mezőgazdasági Múzeum: *Al-Ahrám*, 1930. március 19/-, 4.

⁴¹² A Mezőgazdasági Múzeum Megszervezése: *Al-Ahrám*, 1930. március 23/16270, 1.

Fátima hercegnő palotájának mezőgazdasági múzeummá alakításának projektéhez. A múzeumi igazgatói beosztása az I. o. közalkalmazotti jogviszonyba sorolódik, és évi fizetése 1200-1400 EGP. között. Hároméves munkaszerződést köt az egyiptomi kormány Paikert Alajos magyar szakértővel, és ő lesz a Kairói Mezőgazdasági Múzeum igazgatója.⁴¹³ Az *al-Ahrám* 1930. szeptember 17. cikke szerint az egyiptomi Mezőgazdasági Minisztérium írt az egyiptomi Külügyminisztériumnak, hogy vegye fel a kapcsolatot a magyar kormánnyal, és tárgyaljon vele Paikert Alajos magyar szakértő egyiptomi mezőgazdasági múzeum igazgatójának kinevezése ügyében, és a magyar szakértőt bízta meg két magyar asszisztens kiválasztásával, akik majd segítenek neki a múzeum megszervezésében.⁴¹⁴ Az *al-Ahrám* 1931. március 30. cikkében közli, hogy a fejlett országok felállítják a szakmai és mezőgazdasági múzeumokat, hogy bemutassák a világ többi országának a fejlődését és fellendülését. Ennek keretében felállítják a kairói mezőgazdasági múzeumot az elhunyt Fátima hercegnő palotájában, amelynek a területe 8 feddánból, és 8 szahmból áll. A szükséges építési átalakításokat befejezték. A múzeum könyvtára 40 000 kötetet tartalmaz.⁴¹⁵

Paikert önéletrajzában a kairói a tevékenységéről a következőt jegyezte fel:

„6.4 Kairói Mezőgazdasági Múzeum szervezője (*Kézirat 15. fejezet - szemelvények*)\

A fejezetet megelőző vázlatpontok, melyek kifejtése elmaradt: – Pyreus kikötőből török hajón Alexandriába. – Adriai tenger, Korfu, Kréta, Alexandria. – Alexandria város, kikötés, beszállás Kairó felé vasútra. Delta, átutazás, „a la Alföld”, megérkezés Kairóba. – Konzulunk, Green Mózes, Pattantyús Á. Béla. – Földművelési miniszternél, Burghoffer, Magossányi, kairói magyarok. – Visszautazásom Delivel. – Alexandria – Kréta mellett, Brundisi, Ancona, Triesztbe, haza Budapestre. Jelentés Mayer miniszternek. – Tárgyalások miniszterrel és Prónay államtitkárral. – Audiencia Horthy kormányzónál. – Nagy Ivánt bevezetem részletesen, hogy jó utódóm legyen a budapesti múzeum vezetésében. – Elintézem dolgaimat a Külügyi és Turáni Társasággal. – Előkészületek a kiutazásra. – Kormányzó kinevez államtitkárrá. – Nyugalomba lépek itt. – Leutazom Kairóba újból Delivel. – Nyílt audiencia Fuád királynál. – Új épület. – Berendezem a múzeumot. – Bildt báró ottani svéd követ. – Mr. Lardine amerikai követ, előbb földm. min. – Stohrer és felesége, német követ. – Török, görög, olasz stb. követek. – Magyar kolónia. – Polnauer (Páthy) alexandriai t. főkonzul. – Green Mózes t. konzul és családja. – Burghoffer. – Horthy Miklós ifj. – Kairó városa és környéke. Arabok és mások. Mecsetei, áruházai. – Átutazó magyarok. – Zarándokok Szentföld felé. – Zichy gr. kolóniai társasága. – Futball mérkőzések. – Bartók Béla. – Finn repülő. – Magyar Egyiptomi Társaság. Alakuló közgyűlés. – Vastagh György és fia. – Vafd párt. – Fuád királlyal együtt Aladin palota, Ras el Tin palota. – Nazli királynő háreme, Deli ott volt. – Földműv. Minisztérium bent a városban, később a múzeum mellett. – Földrajzi Társaság palotája. – Kairó városa, néprajza és különösségei. – Apponyi Albert gr. és neje. – Pattantyús Á. Béla. – Gyapot múzeum. – Royal

⁴¹³ Az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeum: *Al-Ahrám*, 1930. augusztus 1/-, 4.

⁴¹⁴ Az Új Mezőgazdasági Múzeum: *Al-Ahrám*, 1930. szeptember 17/-, 4.

⁴¹⁵ Az Egyiptomi Királyi Mezőgazdasági Múzeum: *Al-Ahrám*, 1931. március 30/-, 6.

Agricult. Society. – A múzeum régi épületei, fényképeim erről. – Terveket készítek a múzeum újjáépítésére. – Előadást tartok erről a Földrajzi Társaságban. – Ígéret a királynak, hogy visszajövök. – Visszautazom Delivel.

I. Fuád király, Egyiptom uralkodója, mint egyszerű egyiptomi herceg és Ibráhím kedive egyik fia, 1908-ban Budapestet látogatta meg. Mint nyílt eszű, hazája előrehaladását szíven viselő javakorabeli férfiú, eljött budapesti Mezőgazdasági Múzeumunkat tanulmányozni, amelyről annyi szépet hallott. Akkor még csak annak a múzeumnak őre (custosa) voltam, s nekem jutott a szerencse, hogy az eszes, életrevaló és jóírányú egyiptomi herceget múzeumunkban körülvesszem. Ezt annál nagyobb kedvvel tettem meg, mert alig akadt eddig a sok külföldi látogató között valaki, aki nagyobb hozzáértéssel, élénkebb érdeklődéssel tanulmányozta múzeumunkat, mint ő, Fuád herceg. Nagy örömmel magyaráztam a hercegnek múzeumunk egész hivatását, célját, a létesítésénél engem vezérelő gondolatokat, az egész múzeum beosztását, berendezését, az egyes osztályokat, csoportokat és tárgyakat. Fuád herceg a legélénkebb érdeklődéssel hallgatta magyarázataimat és többször felkiáltott: „Bár nekünk Egyiptomban is ily kitűnő múzeumunk lehetne!” 1929-ben, Spanyolországban, Barcelonában ért el engem az a sürgöny, hogy I. Fuád, az egyiptomi király valóra óhajtja váltani régi vágyát, t.i. Kairóban hasonló nagy, szép és hasznos múzeumot akar létesíteni, szintén főleg agrárországa részére.

Budapestre érkezve Mayer János földművelési miniszter elmondotta nekem, hogy Fuád király küldöttjeként, Galál Fahím egyiptomi földművelési államtitkár és kísérője Abdasz-Szalám Ahmed avval a megbízással jött, hogy behatóan tanulmányozza a budapesti Mezőgazdasági Múzeumot, és lehetőleg bírjon engem arra, vállaljam el [a kairóinak] személyes megszervezését és berendezését. Mayer János - aki előzőleg maga is egy magyar delegációval lent járt Kairóban és Egyiptom mezőgazdaságát az ottani Királyi Mezőgazdasági Társaság kiállításában, valamint magában az országban is tanulmányozhatta - kérve engem arra, hogy én jelöljem meg azt a magyar szakerőt, aki e szép feladatnak legjobban megfelelne, azon véleményének adott kifejezést, hogy lehetőleg magam vállaljam azt, dacára előrehaladott koromnak. Gondolkodási időt kértem és hosszas megfontolás után mégis elvállaltam e nagy munkát.

[Barcelonából] hazajöve a budapesti múzeum megújítási munkálatait folytattam, közben az egyiptomi kormánnyal tárgyaltunk tovább (a magyar kormány útján) melynek eredménye volt, hogy az ottani kormány hívására leutaztam Kairóba, feleségemmel együtt, miniszterem kívánságára és az egyiptomi kormány költségére.

Gyönyörű út után, a hófödte magas görög hegységeken át (Olympos) Athénba értünk, ahol Venizelos miniszterelnököt kerestem fel, hogy a nekem adományozott görög rendjelet megköszönjem. (Athéni) követünk, Moldoványi Sándor is igen szívesen fogadott bennünket. Athénben csak az Akropoliszt, a Nemzeti Múzeumot kerestük fel. Teleki Andor gr. igen kedvesen kalauzolt bennünket. Onnan, illetve a Pireusból „a Khedivial Line Rashid” hajójával átkeltünk a tengeren és pompás út után Alexandriába értünk, egy nappal előbb mint ahogy útitervünkben meg volt állapítva. Onnan nyomban tovább Kairóba, ahol vasárnap, (1930) március 9-én, d.u. 1/4 4-kor megérkeztünk és azonnal a Shephard's Hotelbe szálltunk. Kairóban, melynek hamisítatlan festői keleti élete nagyon érdekes, mellette a legmodernebb, legnyugatiasabb civilizáció, nyomban felkerestem Galál Fahím bej államtitkárt, ki rendkívül kedvesen fogadott.

Néhány nap múlva, amikor a belga királyi pár, valamint Mária, román királyné és leánya, valamint a volt bolgár (Ferdinánd) király látogatásai elmúltak, Fuád király a legkitüntetőbben fogadott. Mint kedves, régi ismerősét üdvözölt engem. A miniszter és az államtitkár is mindig kitüntető szívességgel fogadtak, mellém, illetve aláam osztották be nyomban Abdasz Szalám Ahmed effendi miniszteri osztálytanácsost, aki napról napra hozzám jött, rendelkezéseimet és óhajaimat átvette és azokat tőle telhetőleg meg (nem) valósítani igyekezett.

Fuád király arra kért engem, nézzem meg elhalt nővére (Fatime hercegnő) félig romba dőlt palotáját, mely Kairó „budai” oldalán al-Dakrín és al-Dukki faluk, illetve a nagy Nílus sziget, a Gezireh közelében, akkor a cukornád és tengeri földek közepén feküdt. Fatime hercegnő palotája igazi keleti nagyasszony kastélya volt, nagy, pompás fogadó termekkel, szép színházakkal, bonyolult fürdőkkel, nagy és fényes szobák tömkelegével. Alaposan megnéztem a meglévő, nagy, elhagyott palotát, negyven holdas, kőfallal körülkerített, szintén elhagyott parkjával. Rögtön láttam, hogy nem nagy átalakításokkal kitűnő fejlődésképes múzeumot lehet belőle létesíteni, sőt hogy mily kiváló hatással lesz ez az új múzeum Kairónak egész, eddig eléggé elhanyagolt „budai” városrészére.

Elkészítettem: 1.) a pontos utasítást, 24 pontban az építészek részére, az épületek átalakítására, 2.) az új múzeum épületeinek és környékének rendezését és bekapcsolását a főváros fejlődésébe, 3.) a fő- és melléképületek teljes, részletes beosztását a laboratóriumokkal, műhelyekkel, könyvtárral, 4.) a pontos és részletes költségvetést három évre előre, az épületek átalakítását, a személyzeti, installációs beszerzések költségeit is és 5.) törvényjavaslatot az új múzeum fejlődésének kellő biztosítására. Mindezeket egészen rövid idő alatt, teljesen új és ismeretlen környezetben és viszonyok között készítettem el és

nyomban bemutatam Fuád királynak, valamint Mohamed lavfat] földművelési miniszternek, különösen pedig Galál Fahím bej földművelési államtitkárnak.

Tehát látszólag minden körülmény amellett szólt, hogy ez a nagy alkotás az uralkodó és a magam óhajai szerint könnyen, simán és gyorsan élő testet öltjön. Most azonban előtérbe léptek a negatív erők és azok hatásai. A király a legjobbat akarta a hazája és népe szempontjából, én hasonlóképpen, de a népe túlnyomó részben Vafd pártig, azaz szélső nemzeti párti volt, vagyis még kitűnő királyában is angol, vagyis idegen befolyást vélt látni állandóan. Így az egész kairói földművelési minisztérium, amelynek fennhatósága és kezelése alá tartozott az új múzeum, lehetőleg szabotálta a múzeum létesítését, nemcsak vafdi érzelmeiért, hanem azért is, mert bennem idegent látott, aki nem volt hajlandó a keleti szokásnak hódolni, azaz kéz-kezet mosó módon elherdálni a közvagyon. Számtalanszor megpróbálták azt velem, de természetesen hajthatatlan voltam. Amikor ezt látták, teljesen ellenem fordultak és lehetőleg szabotálták minden intézkedésemet.

Ehhez még az is hozzájárult, hogy a kairói földművelési minisztérium akkori „erős” embere az államtitkár Galál Fahím Bey volt, aki az igen tisztességes, de gyenge miniszter Lavfat [?], később pedig Hafis Hassen mellett szinte korlátlanul uralkodott az egész minisztérium felett - és aki személyesen Budapesten járt akkor, amikor én éppen Barcelonában időztem. Az államtitkár és segédje, ki később mellém beosztva, a múzeum aligazgatója lett, Budapesten tanulmányozta ottani múzeumunkat és a mi gyönyörű, illusztrált katalógusunkból egy impozáns nagy, illusztrált jelentést jelentetett meg. tehát a könnyen hívó és igen hazafias egyiptomiak szemében, mint a budapesti Mezőgazdasági Múzeum legkiválóbb ismerőjének tűnt fel, aki egyedül, minden idegen, nagy illetményű külföldi igazgató nélkül is szervezheti és berendezheti az új múzeumot.

Mindezekon kívül pedig akkor Kairóban nem volt magyar követünk, azaz a berni (svájci) magyar követ [Harold Bildt báró] egyúttal kairói követ is volt. Ez azt jelentette, hogy tíz hónapot Bernben töltött és két hónapot Kairóban. Minthogy pedig az út Bemtől Kairóig és vissza egy hónapot vett igénybe, magyar követünk tényleg csak egy' hónapot töltött Kairóban, amikor megtette látogatását a királynál, a külügyminisztériumban, az angol főmegbízottnál, egy-két kitűnő ebédet, lunchöt és vacsorát adott és azután ezt bevégezve szépen visszahajózott Bernbe. Különben teljesen ki voltam szolgáltatva, mindenben, ami Egyiptomot illet, az alexandriai és a kairói magyar tiszteletbeli konzuloknak, akik mindketten igen élelmes kereskedők voltak és eddig korlátlanul intézkedtek, főleg a maguk és hitsor sósáik javára. Ugyan mindketten meggyőződtek arról, hogy én elsősorban az új múzeum és így az egyiptomi nép érdekeit szolgálom, de amellett természetesen magyar honfitársaimnak is

önzetlen és hazafias védője és támogatója vagyok, nyomban és alattomosan ellenem fordultak és ahol feketében megtehették, rágalmaztak engem és ellenem dolgoztak. Ilyen körülmények között elképzelhető mily nehéz helyzetem volt Egyiptomban, dacára a király legjobb szándékának, szeretetének és nagyrabecsülésének.

A múzeumot tehát dacára az egyre tornyosuló mesterséges akadályokkal, híven az általam kidolgozott és úgy a király, mint földművelési kormánya által jóváhagyott terveim szerint tovább szerveztem és berendeztem. Alapul vettem a budapesti múzeumot, de tekintettel az egyiptomi viszonyokra, az ottani mezőgazdasági termelést és életet óhajtottam híven és tanulságosan bemutatni. Egyben a legmodernebb muzeális berendezéseket alkalmaztam, amiket lehetőleg mind vagy a múzeum saját műhelyeiben és stúdióiban, vagy az állami arzenálban készítettem el a legjutányosabban és legjobban.

A kairói múzeum megszervezése és berendezése során felállítottam:

- egy nagy herbáriumot, botanikus laboratóriumot, melynek vezetője egy igen képzett botanikus lett.

- egy növény preparatóriumot, egy állat preparatóriumot. Az utóbbiban kitűnő német szakembert (Zebelin) alkalmaztam, aki a bemutatott növényeket eredeti színeiben preparálta, a másikon egy magyar preparátort (Conrad), aki az állatokat természetes akcióban, tömegben preparálta.

- külön gipszöntvény műhelyt állítottam fel egy olasz szakértő vezetése alatt, aki a bemutatandó növényi és állati objektumokat (pl. dinnyéket, tojásgyümölcsöt, zöldségfélét, halakat) élet után kiöntötte és színezte segédeivel együtt.

- külön térkép- és grafikonokat készítő műhelyt rendeztem be.

- külön, szinte tökéletes fényképészeti műhelyt állítottam fel egy arab vezetése alatt, a különböző rendes, színes, nagyított fényképek előállítására.

- külön stúdiókat rendeztem be két magyar osztályvezetőm (Abaffy László dr. és Szilvay Gyula dr.) részére, külön régi könyvtárakkal, nagyítókkal a német és az arab történész számára.

- külön nagy fedett és fedetlen szobrászati műhelyt hírneves magyar szobrász munkatársam id. Vastagh György és fia, László részére, külön lakással, magában a múzeumban

- ezenkívül külön asztalos, lakatos (mechanikus) műhelyeket a múzeumban szükséges bútormodellek és hasonlóak házilag való előállítására.

Az egész múzeum vezetésére és ellátására pedig egy külön épület földszintjén (melynek emeletén magánlakásom volt) berendeztem a múzeumi irodákat, igazgató,

aligazgató, gondnok, levéltár, számvitel, katonai őrség részére. Itt még arab szokás szerint egy kis imádkozó helyiség, egy kis kávéfőző helyiségről is gondoskodás történt.

Miers úr 1932 tavaszán hivatalosan meglátogatta, Markham úrral, a szövetség titkárával együtt, az ottani nagy múzeumokat és akkor tekintette meg vezetésem alatt, behatóan és részletesen a kairói múzeumot is. Már akkor mindkét kiváló angol szakértő, dacára annak, hogy az egyiptomi kormány nem angol, hanem magyar szakértőt bízott meg a megalakítandó kairói Mezőgazdasági Múzeum megszervezésével és berendezésével, mégis a legnagyobb dicséret és elismerés hangján emlékezett meg az ottani múzeum egész gondolata, iránya és részletekben is nyilvánuló helyes berendezés és szervezés felett. Pedig akkor a múzeum még csak félig volt kész. Mikor 1932. augusztusban hazatértem és csak idehaza Budapesten értesültem arról, mily igazi keleti módszer folytán nem térhettem vissza Kairóba, ott befejezni több mint félig elkészített új nagy múzeumomat, akkor novemberben megírtam Miers úrnak Londonba, mi történt ott velem és az ottani szép új múzeummal, amelyet annyira dicsért.

Hogy mennyire appreciálták már akkor a legkiválóbb és legkompetensebb külföldi szakértők azt az alkotó munkát, amit ott Kairóban az ottani Mezőgazdasági Múzeum megszervezésével és berendezésével végeztem, mutatja az a levél is, amelyet Henry Miers, Nagy-Britannia Múzeumi Szövetségének (melybe a British Múzeumtól kezdve a legnagyobb angol világbirodalmi múzeumok tartoznak) akkori elnöke írt nekem személyesen. E levelet a legnagyobb angol múzeumok szövetségének elnöke írta nekem, a magyar nemzet egy szerény képviselőjének akkor, amikor arról értesült, amit elhinni sem akart, hogy az egyiptomi kormány ily módon hálálta meg egy valójában jótevőjének szolgálatait.”⁴¹⁶

Nagy Iván Edgár került az igazgatói posztra Budapesten Paikert Alajos kairói kinevezése után. Majd Kairói Mezőgazdasági Múzeum igazgatójaként követte Paikert, ugyanis 1933 és 1936 között ő fejezte be Paikert által elkezdett munkát.⁴¹⁷ Emellett Egyiptom mezőgazdaságáról egy német nyelvű monográfiát is publikált.⁴¹⁸ Az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeum⁴¹⁹ igazgatói szobájában megvannak az 1930 óta a kinevezett igazgatók fényképei. Az első magyar két igazgató nyitja a sort.

⁴¹⁶ Paikert 1998/2000, 182–186.

⁴¹⁷ [Magyar Életrajzi Lexikon: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC10888/11006.htm>] Belépés: 2013. december 20.

⁴¹⁸ Nagy 1936.

⁴¹⁹ Ma az Egyiptomi Mezőgazdasági Múzeumnak három különböző részlege van: az Egyiptomi fáraók mezőgazdaságát bemutató rész; a gyapot és a modern mezőgazdaságot bemutató rész, és a harmadik a természettudományi szekció, amely elsősorban a Nílus-delta természeti kincseit, és az ország népességének kultúráját tükrözi. [<http://abegyiptom.uw.hu/kairo/index.php>.] Belépés: 2010. szeptember 28.

A múzeum Tevetermében található Vastag György által ajándékozott szobor, ami egy tevét és a rajta ültő núbiai személyt ábrázol. Vastagh György⁴²⁰ a Tevehajcsár színes gipsz-szobrát 1893-ban alkotta. I. Ferenc József vásárolta meg 1500 Ft-ért, majd visszakerült Vastagh tulajdonába és 1932-ben a Kairói Mezőgazdasági Múzeum számára vásárolták meg. Emellett 1931-32-ben Kairói Mezőgazdasági Múzeum részére fiával közösen hatvanhárom állatszobrot készített el.⁴²¹ A Tenger-, és Halásztérben is található két magyar festmény, amelyet Nagy Sándor⁴²² alkotott és tengert és halászatot örökített meg.⁴²³

Az egyiptomi ex-uralkodócsalád internetes honlapja szerint Fuád király által alapított egyiptomi mezőgazdasági múzeumot csak 1938. január 16-án nyitotta meg Farúk király.⁴²⁴ A múzeum megnyitójában a képen Farúk király látható.

4. Az egyiptomi-magyar sportkapcsolatok a két világháború közötti időszakban

A magyar–egyiptomi sportkapcsolatok a két világháború közötti időszakban elsősorban a futball, a tenisz, és a cserkész sportmozgalom területén voltak jelentősek.

⁴²⁰ Vastagh György, ifjabb, alsótorjai (Kolozsvár, 1868. szeptember 18.–Budapest, 1946. június 3.), magyar szobrász. A Vastagh művészcsalád különböző műfajokban alkotó tagjai végigkísérték a 19-20. századi magyar művészet történetét. Az erdélyi Háromszékről származó család mintegy százhusz éven és három generáción keresztül volt jelen a művészeti életben.

⁴²¹ Szöllősy 2009, 7; Török 1989, 557–560.

[http://muzeum.arcanum.hu/kiadvanyok/index/a111127.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=ORSZ_MEZO_Sk_MMMt_01_Vastagh&pg=0&lang=hun#pg=0&zoom=f&l=s] Belépés: 2013. december 20.

⁴²² Nagy Sándor (1869. május 18.–1950. március 14.) híres magyar festő és grafikus.

⁴²³ Al-Akkád [é. n], 7–11.

⁴²⁴ [http://www.faroukmisr.net/farouk_museums.htm] Belépés: 2014. február 8.

A magyar futball a két világháború közötti időszakban a világ élvonalába tartozott, hiszen 1938-ban a magyar válogatott a világbajnokságon döntőt játszott. A meccset az olasz válogatott ugyan megnyerte, de az MTK akkori balszélsője, Titkos Pál gólt szerzett a döntőn. A két világháború között az egyiptomi labdarúgás az afrikai nemzetek élvonalához tartozott. 1920-ban először léphetett nemzetközi porondra az egyiptomi válogatott az akkor megrendezett olimpián, ahol sikerrel szerepelt. Az 1924. évi nyári, párizsi olimpiai játékok volt⁴²⁵ az egyiptomi csapat számára ez első igazi nagy megmérettetés, ahol is nyolcadik helyen végzett. Az egyiptomi csapat felkészülési mérkőzést játszott 1924. május 18-án és május 23-án a francia csapattal. Az első 2-2 végződött, a másodikat 2-1 eredménnyel nyerte meg az egyiptomi válogatott.⁴²⁶ Az olimpián találkozott először Egyiptom és Magyarország nemzeti tizenegy. 1924. május 29-én, délután öt órakor a kezdősíp elhangzása után másfél óras küzdelemben az egyiptomi csapat győzedelmeskedett 3–0 arányban. A korabeli jelentés szerint „az Egyiptomtól elszenvedett vereség indokai között szerepelt a játékosok széthúzása, az edző alkalmatlansága, a fárasztó utazás, a minősíthetetlen szállodai elhelyezés, a sok sérült és a bántó hazai sajtóvélemények.” A labdarúgó olimpiai bajnokságon kezdetben jól indult a magyar csapat, a lengyeleket megverte 5:0-ra, „de azután jött a váratlan és megsemmisítő vereség a lebecsült egyiptomi válogatottól, és ez „egyiptomi csapás”-ként került a sporttörténelembe”.⁴²⁷

A magyar futballválogatott vereséget megdöbbenéssel vette tudomásul a magyar sajtó. A *Nemzeti Újság* 1924. május 31-én, a főoldalán olvasható, hogy „a véres világháború rettenetes mészárlásai, veszített csaták, forradalmak, a kommunizmus mészárlása nem tudta kétségbe ejteni az ország népét. Tegnap néhány külföldön labdázó ifjú veresége földig sújtotta a főváros lakosságát, és vele együtt a város pórázán haladó vidékieket is. [...] A mi

⁴²⁵ A párizsi olimpiai játékokra 1924. május 25. és június 9. között került sor.

⁴²⁶ Események, indokok, eredmények, és vélemények az 1924-es egyiptomi olimpiai misszióról: *Al-Muszavvir* 1928. március 22/178, 28.

⁴²⁷ [http://www.mob.hu/engine.aspx?page=ShowContent2&content=mgr_belso_plakat_kisol36_html-] Belépés: 2010. A Nemzetközi Labdarúgó Szövetség angol nyelvű honlapja szerint: Párizsi Stadion, Párizs. Nézőszám: 4371. Játékvezető: Collina (spanyol). Partbíró = F. Contreras spanyol. Partbíró = Frantisek Cejnar csehszlovák. A három gólt lőtte: Ibráhím JAKAN 4', Husszejn HIDZSÁZI 40', Ibráhím JAKAN 58'. Az egyiptomi csapat játékosai: Kámil TAHA, Mahmúd FUÁD, Ahmed Mohamed SZÁLIM, Rijád SAVKI, Ali EL-HASSZANI, Abdasz-Szalám HAMDI, Iszmáil ESZ-SZEJJID HÚDA, Ali Mohamed RIJÁD, Husszejn HIDZSÁZI, Ibráhím JAKAN, Mahmúd Iszmáil HÚDA. A tartalékok: Rijád Rizkalláh HENEJN, Mohamed RUSZTUN, Mohamed AL-MAHDÁVI, Gamil OSZMÁN, Ahmed MANSZÚR, Abáza Szaíd FAHMI, Huszni HALL, Mahmúd MUKTÁR, Mahmúd MAREJ, Abdal-Hamíd MOHARREN, Abdal-Kádir MOHAMED. A magyar csapat kezdő játékosai pedig: János BIRI, Károly FOGL, Gyula MANDI, Györgyi ORTH, Béla GUTTMANN, Gábor OBITZ, József BRAUN, József EISENHOFER, Zoltán OPATA, Ferenc HIRE, Rudolf JENY. A magyar tartalékok: Árpád VAJDA, Árpád HAJÓS, Dezső NAGY, József ÚJPESTI, Zoltán BLUM, Henrik NADLER, Vilmos KERTÉSZ, József TAKÁCS, György MOLNÁR, Gyula TÓTH, Károly ZSAK, Ferenc KÁROLY. [http://www.fifa.com/tournaments/archive/tournament=512/edition=197020/matches/match=32303/report.html] Belépés: 2010. szeptember 11.

sportembereink egyszerre akarnak világrászólót elérni, néhány hetes nekirugaszkodással az öltözőkben és az önreklámokban leverik Amerikát, de nem tudnak és nem akarnak kitartó munkával emelkedni a magasba. Az ő betegségük ugyanaz, mint az egész magyar társadalomé, Munka nélkül szeretne mindenki előremenni a hivatalban, a gazdasági életben, és a sportban egyaránt.”⁴²⁸ A *Budapesti Hírlap* magyar napilap kritizálta a meccsen látottakat, amikor 1924. május 31-i cikkében arról tudósított, hogy a „magyar csapatot a balszerencse üldözte. – Az egyiptomiak lelkesedésükkel gyűrték le a magyarok technikai felsőbbbségét”.⁴²⁹

Tulajdonképpen ezzel kezdődik az egyiptomi futball nemzetközi története, nem mellékesen Egyiptom tíz évvel később kijutott az 1934. évi világbajnokságra is, ahol Egyiptom volt az első arab afrikai válogatott, amely ilyen rangos tornán részt vett.

Magyarország és Egyiptom közötti első világbajnoki mérkőzésre 1934-ben került sor. A „fáraóknak” nevezett csapat a világbajnoki selejtezőn először 1934. március 16-án lépett pályára Palesztina ellen és győzött 7–1-re. A visszavágó már csupán formalitás volt tekinthető a tetemes előny tudatában. Így a 4–1-re végződött újabb siker azt jelentette, hogy Egyiptom lett az első afrikai csapat a labdarúgó világbajnokság döntőiben. Egyiptom első világbajnoki mérkőzését Magyarország ellen vívta, és bár az egyiptomi csapat tagja volt Mohtár at-Tetst és Abdar-Rahmán Favzi⁴³⁰ is, Magyarország 4–2 arányában megnyerte a mérkőzését, így Egyiptom búcsúzni kényszerültek a tornától.⁴³¹ A meccs statisztikai adatait vizsgálva megállapítható, hogy Abdal-Rahmán Favzi volt az első egyiptomi, arab és afrikai játékos, aki a világbajnokságok történetében gólt lőtt és balszélsőként beválasztották az akkori világválogatottba is. Az egyiptomi válogatott kapusa a világbajnokságon nyújtott teljesítményéért meghívást kapott a skót ligába.⁴³² Egyiptom következő világbajnoki szereplésre azonban 56 évet kellett várni.

⁴²⁸ Vereség után: *Nemzeti Újság*, 1924. május 31/105, 1.

⁴²⁹ A Magyar Olimpiai Csapat vereséget szenvedett Párizsban: *Budapesti Hírlap*, 1924. május 31/105, 3.

⁴³⁰ A korszak egyiptomi futball sportjának két kiemelkedő, és legendás focistája.

⁴³¹ A meccs 1934. május 27-én, délután 16: 30 órakor, a Giorgio Ascarelli Stadiumban rendezésre került. Nézők létszáma: 9000. A gólokat lőtte: Pál TELEKI (HUN) 11', Géza TOLDI (HUN) 27', Abdar-Rahmán FAVZI (EGY) 31', Abdar-Rahmán FAVZI (EGY) 39', Jenő VINCZE (HUN) 53', Géza TOLDI (HUN) 61'. A magyar csapat játékosai pedig a következők: Antal SZABÓ, László STERNBERG, Gábor SZABÓ, Imre MÁRKOS, Géza TOLDI, Gyula LÁZÁR, Pál TELEKI, György SZÜCS, Gyula FUTO, István PALOTAS, Jenő VINCZE, A tartalékosok: József HADA, József TURAY, ROZSNOYI, István AVAR, József VAGÓ, Antal SZALAY, György SAROSI, János MORE, Tibor KEMÉNY, István TAMÁSSY, János DUDAS. A kezdő egyiptomi játékosok: Kámil MASZUÚD, Mahmúd MUHTÁR, Musztafa Kámil TAHA, Mohamed LATÍF, Ali asz-SZEJJID, Mohamed HILMI, Kámil MANSZÚR, Abdar-Rahmán FAVZI, Hasszan RADZSAB, Hasszan aL-FÁR, Iszmáil RAFAAT. A tartalékok: Azíz FAHMI, Ahmed aL-KÁSIF, Abdal-hamíd ABDU, Abdal-SARLEJ, Labíb MAHMÚD, Mohamed BEHÁTI, Mahmúd NEGRO, Ibráhím HALÍM, Ali SÁFEY, Jákút asz-SZÚRI, Musztafa KÁMIL TAHA.

[<http://www.fifa.com/worldcup/archive/edition=3/results/matches/match=1119/report.html>] Belépés: 2010. szeptember 10.

⁴³² [www.modernegypt.bibalex.org-] Belépés: 2010. szeptember 12.

Klubcsapatok szintjén hivatalos és barátságos futballmérkőzésekre magyar csapatok érkeztek Egyiptomba egyrészt az Egyiptomi Sport Szövetség kérésére, másrészt a magyar fél kezdeményezésére. Az *al-Muszavvir* arab heti magazin 1929. január 11. cikkében arról tudósított, hogy 1928-ban a Ferencváros járt Egyiptomban.⁴³³

Az 1929-ben az Egyiptomi Sport Szövetség és a magyar konzul szerződést írt alá, arra vonatkozóan, hogy Egyiptomba látogat az MTK futballcsapata. Fuád Bey Anvar az Egyiptomi Sport Szövetség főtitkára vezette az előkészítő tárgyalásokat, és ő szervezte meg a magyar csapat érkezését, és mérkőzéseit.⁴³⁴ *Al-Muszavvir* jelentős terjedelemben írt az Egyiptomba látogató magyar csapatról, játéktudásáról, illetve az egyes játékosok által a pályán betöltött pozícióikról. A lap szakmai elemzést készített az MTK játékosairól, és a cikk írója külön kiemelte, hogy volt bátorsága az Egyiptomi Sport Szövetségnek meghívnia az MTK csapatát, akiktől sok hasznos tapasztalatra tett szert az egyiptomi labdarúgás.⁴³⁵

A két világháború közötti időszakban nemcsak Ferencváros és MTK látogatta meg Egyiptomot, hanem Újpest labdarúgó csapata is. *Al-Muszavvir* 1939. január 13-iki száma szerint az Újpest csapata az alexandriai csapattal játszott mérkőzést. A lap ismertetette az Újpest történetét, és a korábbi kairói látogatásait. A magazin beszámolt a magyar csapat előző meccseiről, és megjegyezte, hogy elég erősek, és az egyiptomi fél tiszteli őket, hiszen az Újpest korábbi látogatása számos egyiptomi futballcsapatokat győzött le.⁴³⁶ Az *al-Muszavvir* szerint a magyarok most is több kairói, illetve alexandriai csapat felett arattak győzelmet. A lap elismerően szólt Újpestről, és a magyar futballról: „a magyar futball komolyságának, és erősségének bizonyítéka az, hogy az olaszok és a franciák általában magyar edzőket választanak”.⁴³⁷

Az *al-Muszavvir* napról-napra követte a magyar sportolókkal kapcsolatos eseményeket, és az 1939. január. 27-i cikkében elemezte a magyar futballisták játékát. Az Újpest a kairói csapat ellen játszott negyedik mérkőzését Egyiptomban. „Szórakoztató volt a meccs, az egyiptomi csapat szépen játszott. Hasznos, illetve eredményes volt a magyar csapat látogatása amiatt, hogy igazi tapasztalatokat szereztek az egyiptomiak”. A lap szerint nagyszámú néző jelent meg, ami pénzügyi szempontból is előnyös volt az Egyiptomi Sport Szövetségnek, tekintve az üres kasszáját. A magyar csapat látogatása az Egyiptomi Sport

⁴³³ Sportjátékok – A Magyar Sportklub: *Al-Muszavvir*, 1929. január 11/222, 1.

⁴³⁴ A magyar csapat ezerötszáz egyiptomi fontot kapott az egyiptomi féltől.

⁴³⁵ Sportjátékok – A Magyar Sportklub: *Al-Muszavvir*, 1929. január 11/222, 1–2.

⁴³⁶ Új fejlődési lépések – elemzés a látogató magyar csapatról: *Al-Muszavvir*, 1939. január 13/743, 38.

⁴³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy ekkor ifj. Horthy Miklós a magyar úszószövetség és a Magyar Olimpiai Bizottság elnöke is. Valószínűnek tartható, hogy szerepe volt a magyar sportolók egyiptomi látogatásában. Vö. Szilágyi, Sáringer 2002.

Szövetséget anyagilag is megerősítette, ettől kezdve a Szövetség alkalmazottai már fizetést is kaptak.⁴³⁸

A hivatásos labdarúgók mellett az amatőrök is látogatást tettek Egyiptomban. Az *Egyptian Gazette* angol nyelvű egyiptomi napilap 1938. december 8-án jelezte, hogy a Hungarian University csapata a közeljövőben négy meccset játszik az Union Recreation Club alexandriai csapattal, a Fuád Egyetem kairói csapatával, a C.I.S.C zamaleki klubbal, és a Canal Zone port-szaídi csapattal.⁴³⁹ A Hungarián University 1939. január végén tengeren érkezett Alexandriába és első mérkőzését Zamalek Klubban játszotta⁴⁴⁰. „Az első meccs: pénteken, Zamalek Klubban, C.I.S.C csapattal, a második Alexandriában, Union Recreation Club-bal, a harmadik a Zamalek Klubban, Fuád Egyetem-mel, a negyedik február 12-én, Port Szaíd városban, Canal Zone csapattal lesz”⁴⁴¹ Az első meccsen a C.I.S.C győzött, a másodikat azonban a magyar csapat nyerte meg. 1939. február 10-én zajlott a Fuád Egyetem és a Hungarian University mérkőzése az al-Dzsazíra Klubban.⁴⁴² A magyar csapat 2–1-re kikapott a Fuád Egyetem csapatától. A lap dicsérte az egyiptomi játékosokat az egyiptomi futball látványos fejlődését.⁴⁴³ A magyar vendégcsapat negyedik meccsét Port-Szaíd-ban szervezték meg a Canal Zone ellen. A mérkőzés 1–1-es döntetlennel végződött, amely egyiptomi szemmel pozitív eredménynek számított.⁴⁴⁴

E mellett azonban más magyar futballista is nagymértékben hozzájárult az egyiptomi futball sport fellendüléséhez, és – az eredmények következtében – a presztízsének növeléséhez a világban. Elsőként említhetjük Titkos Pál⁴⁴⁵ nevét, aki az MTK neves játékosa volt, majd 1957 és 1959 között az egyiptomi nemzeti válogatott vezetőedzőjeként tevékenykedett. Az Afrikai Nemzetek Kupája 1959-ben, Kairóban került megrendezésre, ahol a Titkos Pál által vezetett egyiptomi válogatott első lett. Ezzel Egyiptom az addigi Afrikai Nemzetek Kupája sorozat kétszeres győztese lett. Az 1950-es évek a magyar-egyiptomi futball történet szempontjából „aranykornak” számítanak, amit azonban a második világháború előtti korszak sportkapcsolatai alapoztak meg.

⁴³⁸ Sikerült a kalandozás – Sportklubok beszédei: *Al-Muszavvir*, 1939. január 27/745, 44–45.

⁴³⁹ Hungarian University Visit: *Egyptian Gazette*, 1938. december 8/17472, 2.

⁴⁴⁰ Hungarian University Footballers: *Egyptian Gazette*, 1939. január 30/17515, 2.

⁴⁴¹ Hungarian University Visit: *Egyptian Gazette*, 1939. január 31/17516, 2.

⁴⁴² Hungarian University's Third Match: *Egyptian Gazette*, 1939. február 9/17523, 2.

⁴⁴³ Hungarians Outplayed: *Egyptian Gazette*, 1939. február 11/17525, 2.

⁴⁴⁴ Hungarians Draw in Port Said: *Egyptian Gazette*, 1939. február 13/17526, 2.

⁴⁴⁵ Titkos Pál (1908–1988) 1929–1940 között az MTK játékosa. 231 bajnoki mérkőzésen 95 gólt szerzett. Kétszer magyar bajnok, 1936–1937. évi bajnoki idényben az év labdarúgója. A magyar válogatott színeiben 1929 és 1938 között 13 gólt szerzett, 1938-ban a világbajnokságon az ezüstérmes magyar csapat tagja. 1950–1955 között a Magyar Labdarúgó Szövetség főtájkára volt.

A korszakban magyar futball csapat mellett teniszezők, úszók és kardforgatók is érkeztek Egyiptomba. A magyar-egyiptomi sporteseményeken jelen volt több egyiptomi miniszter, például Ahmed Hasaba pasa igazságügyi miniszter is.⁴⁴⁶

1937. áprilisban az egyiptomi Tenisz Szövetség meghívást kapott a magyar szövetségtől, hogy két ország képviselői Budapesten vitassák meg az együttműködési lehetőségek fejlesztését.⁴⁴⁷ E mellett a két világháború közötti ifjúsági tömegsportot jelentő cserkész mozgalmi között voltak kapcsolatok. 1933-ban, Egyiptomban megszervezésre került a nemzeti cserkész mozgalom, annak érdekében, hogy a Budapesten tartandó nemzetközi találkozón részt vehessen Egyiptom is. „Napról napra fejlődik az egyiptomi cserkészeti mozgalom. Folyamatosan találkozókat szerveznek, és részt vesznek hazai, illetve nemzetközi rendezvényeken. Zaki al-Ibrási pasa elnöksége alatt sokat erősödtek a Cserkész Csapatok”⁴⁴⁸ Az egyiptomi Cserkész Mozgalom alakítására céljából Fárúk herceget⁴⁴⁹ –a későbbi királyt – az egyiptomi cserkészeti csapatok vezetőjévé nevezték ki. A Budapestre érkező „külsőleg erős és integrált az egyiptomi csapat, de belsőleg gyenge, és alapja hiányos, és a szelleme nem összeforrott. A találkozón résztvevő egyiptomi csapatot meglátogató embereket az egyiptomi táborban lévő luxus bútorok, és értékes műemlékek érdekelték. Észrevehető, hogy a nemes cserkész lélek nem alakult ki, mint az európaiaknál. [...] Lord Robert Baden-Powell, a világ főcserkésze nyitotta meg a rendezvényt, és üdvözölte a megjelent cserkészeket. A különböző csapatok magasra emelték a saját zászlóikat, és a sajátos nemzeti ruhákba öltöztek”. A lap negatív kritikával illette az egyiptomi csapatot: „a résztvevő csapatok vidámak, és boldogok voltak, mindenkit megtapsoltak. Az egyiptomi csapat úgy viselkedett a megnyitón, mintha halotti szertartáson lett volna. Nem voltak hozzászokva ilyen nagy eseményekhez, mint a többi résztvevő. Nem érezték azt a magasztos szellemet, melyet a többi résztvevő csapatnál megvolt”. A záróünnepségről írta Rúzá al-Júszuf „egyszerre több ezer cserkész emelte a zászlókat, körbejárták, és üdvözölték Lord Badent, amelynek következtében cserkészmozgalom alapítója sírva fakadt a vele szembeni végtelen szeretet miatt. Nehezen adható vissza szavakkal, ami ott történt.”⁴⁵⁰

Érdemes megemlíteni, hogy a világháború közötti időszakban az arab, de különösen az egyiptomi sajtó követte a magyar sporteseményeket. Egyiptomban az angol nyelvű lapok közltek a magyar vonatkozású sporthíreket, események, ami mutatja a magyar sport korabeli

⁴⁴⁶ Kereskedők vagyunk: *Al-Muszavvir*, 1939. január 20/744, 46.

⁴⁴⁷ Egyiptomi Tenisz Szövetség: *Al-Muszavvir*, 1937. április 30/655, 28.

⁴⁴⁸ Az egyiptomi cserkészek a Budapesti Nemzetközi Konferencián: *Al-Muszavvir*, 1933. július 7/456, 20.

⁴⁴⁹ Fárúk király (1920. február 11.–1965. március 18.). 1936–1952 között volt hatalmon.

⁴⁵⁰ A magyarországi nemzetközi cserkészeti konferencián: *Rúzá al-Júszuf*, 1933, augusztus 21/288, 36.

presztízsét, illetve egyiptomi jó hírnevét is. Az *Egyptian Gazette* angol nyelvű napilap 1924. július 18. számának sport rovatában röviden írt az Olimpiai Bajnokságon résztvevő magyar bokszerokról.⁴⁵¹ Ugyanez a lapszám, és az 1924. július 21. beszámol arról, hogy Bartha magyar úszó a 100 méteres gyorsúszás során harmadik lett.⁴⁵² 1925. május 11-én, az *Egyptian Mail* angol nyelvű lap a Budapesten megszervezett magyar–francia futballmeccsről írt, amelyen a vendég francia csapat diadalmaskodott. Jelezte a lap, hogy több mint háromezer néző volt jelen a stadionban.⁴⁵³ A két világháború közötti időszakban (is) a magyar sport kiemelkedően sikeres és látványos ága volt a vívás, amelyről az egyiptomi sajtó is tájékoztatta a közvéleményt: „Jövőre (1927) Budapesten szervezik a Nemzetközi Vívó Bajnokságot”.⁴⁵⁴ Az 1929-i Davis Kupán tenisz bajnokságról olvashatjuk, hogy Magyarország legyőzte Norvégiát a bajnokság első fordulóján, és a következő alkalommal Monacóval játszik a magyar teniszcsapat. Az *Egyptian Gazette* 1929. májusban arról tudósított, hogy „a magyar csapat a monacói ellenfelet is legyőzte a második fordulóban. És mostanában a harmadik fordulóra készülnek a magyarok”.⁴⁵⁵ A Davis Kupán Magyarország–Hollandia; Spanyolország–Olaszország és Anglia–Dél-Afrika tenisz-mérkőzéseket rendeznek.⁴⁵⁶ Tíz évvel később beszámolt arról is, hogy a Davis Kupa New Yorkban kerül megrendezésre, ahol „kezdődik a bajnokság első fordulója, ahol Jugoszlávia–Írország, Románia–Magyarország, Lengyelország–Hollandia, és Németország–Svájc játszanak egymás ellen”.⁴⁵⁷ Az 1939. január 18-án jelent meg az *Egyptian Gazette* hasábjain egy igen érdekes összefoglaló azokról a futballistákról, akik magas pozíciókba kerültek. Ezek közül találjuk Friedrich István magyar miniszterelnök, aki korábban labdarúgó és játékvezető karriert futott be.⁴⁵⁸

⁴⁵¹ In the World of Sport: *Egyptian Gazette*, 1924. július 18/13063, 3.

⁴⁵² In the World of Sport- the Olympic Games: *Egyptian Gazette*, 1924. július 21/13065, 3.

⁴⁵³ Hungary- the Davis Cup: *Egyptian Mail*, 1925. május 11/3881, 11.

⁴⁵⁴ World Fencing: *Egyptian Mail*, 1926. július 21/4237, 2.

⁴⁵⁵ Italy Lead in the Davis Cup Match with Ireland: *Egyptian Mail*, 1929. május 18/5109, 8.

⁴⁵⁶ Davis Cup Second Round Now Completed: *Egyptian Mail*, 1929. május 22/5112, 8.

⁴⁵⁷ Davis Cup Draw: *Egyptian Gazette*, 1939. február 6/17520, 2.

⁴⁵⁸ Friedrich István (1883–1951) 1904-ben tagja volt a magyar válogatottnak. Játékvezetőként számos magyar és nemzetközi mérkőzést vezetett. 1919. augusztus 7. és 1919. augusztus 24. között Magyarország miniszterelnöke volt. A Magyar Labdarúgó Szövetség pénztárnoka, majd 1922. és 1923. között elnöke volt. Az elnöki posztról történt lemondása után a MLSZ tiszteletbeli elnökévé választották.

IV. Magyarország az egyiptomi sajtóban

A nyomtatott sajtó szerepe páratlan mértékben megnőtt a 20. században. Az emberek nagy része elsősorban a sajtóból tájékozódik a szűkebb és tágabb környezetükben zajló eseményekről. Az újságok között akadnak politikai és közéleti témákkal, kultúrával, tudománnyal vagy szakmai kérdésekkel foglalkozó lapok. Ebben a fejezetben a két világháború közötti időszakban megjelent egyiptomi sajtó Magyarország-képére fókuszálunk. Hogyan látták, illetve láttatták az egyiptomi újságírók és szerkesztők a korabeli Magyar Királyságot? Milyen információk jelentek meg a Nílus-völgyében a Kárpát-medencéről? A kérdéseinkre a választ megtudhatjuk az *Egyptian Gazette*, az *Egyptian Mail*, az *al-Ahrám*, a *La Bourse Egyptienne*, az *al-Muszavvir*, és a *Rúzá al-Júszuf* című újságok magyar vonatkozású cikkeiből.

Az egyiptomi újságolvasó közönség számára az 1910-es évekbeli Magyarország egy távoli ország, amelynek közös uralkodója van Ausztriával és Horvátországgal, emellett a tagállamok sajátos politikai rendszert alkotnak. Ekkor a hatalmi porondon az Osztrák–Magyar Monarchiának nagyhatalmi presztízse van. Az első világháborút követően felbomlott a Monarchia, és hirtelen váltással Magyarország – és Ausztria – egy kis állam nemzetközi presztízisével rendelkezett. A magyarok szabadságszerető, víg kedvű, szórakoztató emberek, akik szeretik a zenét, a nőket és a bort. A fent vázolt kép az első világháborút követően teljesen átformálódott.

A Párizsi Békeszerződés Időszaka

A két világháború közötti időszakban az *Egyptian Mail* egyiptomi tudósítója (*Egyptian Mail Special Service*)⁴⁵⁹ Magyarországon dolgozott, és ennek nyomán a Nílus-völgyi olvasóközönség első kézből kapott információkat olvashatott. Így a Trianoni békeszerződés előzményeiről, Horthy Miklós szerepéről és kormányzóvá választásáról, illetve a békeszerződés következményeiről.

Az általam átnézett sajtóanyagban nem találtam a „Trianon” kifejezést a békeszerződésre, ami a magyar szakirodalomban teljesen elfogadott. Az arab sajtóban csak a magyar békeszerződés fogalmat ismerik.

⁴⁵⁹ Lásd: *Egyptian Mail* egyiptomi angol lap 1919. július 6-i dátummal keltű 2088-as számú lap 3. oldala politikai rovatának, a „The Disorder in Hungary”, és „Romanian Troops in Hungary” c. két cikket. Lásd: *Egyptian Mail* egyiptomi angol lap 1919. július 31-i dátummal keltű 2107-es számú lap 3. oldala politikai rovatának, a „Conditions in Hungary” c. cikket.

Az *al-Ahrám* 1919. március 8. számában az érdeklődők olvashatták, hogy Párizsban a Legfelsőbb Tanács tárgyal az Ausztriának, illetve Magyarországnak szánt segélyekről. Emellett a cikk kitért arra is, hogy a washingtoni megbízott Nicholas király⁴⁶⁰ javaslatát is tárgyalta Montenegró jövőjére vonatkozóan.⁴⁶¹ Egy hónappal későbbi (1919. április 6.) tudósítás szerint, a Négyek Tanácsa⁴⁶² a bolognai-kártérítés ügyét tárgyalta, és a lehető legrövidebb időn belül kézzelfogható eredményeket érnek el, miután az amerikai elnök megvitatja a kérdést a pénzügyi szakértőkkel.⁴⁶³

A világháború utáni konferencián bejelentették, hogy Németország nem ellenzi az orosz–magyar megállapodást, és Ausztria nem köthet szövetséget Németországgal.⁴⁶⁴ Egy héttel később (1919. május 14.) az *al-Ahrám* tudósítója jelentette,⁴⁶⁵ hogy a tanácskormány mellett Károlyi Gyula vezetésével ellenkormány alakult.⁴⁶⁶ Egy nappal később bejelentették, hogy a Tízek Tanácsa⁴⁶⁷ véglegesíti az osztrák–magyar határokat.⁴⁶⁸ Tíz nap eltelte után, a lap jelezte, hogy a Négyek Tanácsa megtárgyalta az osztrák békeegyezmény katonai feltételeit, és a magyarországi ruszinok Csehszlovákiába való csatlakoztatásának elfogadását.⁴⁶⁹ Másnap, arról számol be az arab napilap, hogy a konferencia a szövetségeseknek tizenöt napos haladékot adott a válasza.⁴⁷⁰ Az *al-Ahrám*ban május 29. számában olvasható, hogy a Négyek Tanácsa úgy határozott, addig tart a Magyarországgal szembeni embargó, amíg nincsen demokratikusan megválasztott stabil kormány.⁴⁷¹ Annyira igazságtalan a békeszerződés tervezete, hogy az amerikai delegáció kilenc tagja ellenzi azt. Ráadásul az elkövetett igazságtalanság miatt lemondott a tagok egyike is.⁴⁷² A nemzetközi közösség nyomására a magyar tanácskormány hajlandó lemondani a hatalomról, ha Garami Ernő a Károlyi Mihály-kormány ex-kereskedeleminisztere alakítja a következő kormányt. A tudósító szerint,

⁴⁶⁰ I. Miklós Mirkov Petrović-Njegoš király (1841. október 7–1921. március 1.) Montenegró egyetlen királya volt.

⁴⁶¹ Békekonferencia munkarendje: *Al-Ahrám* 1919. március 8/–, 04.

⁴⁶² A határkérdésekben a *Négyek Tanácsa* döntött: Wilson amerikai elnök, Lloyd George angol miniszterelnök, Clemenceau francia miniszterelnök, Orlando olasz miniszterelnök. *Clemenceau*-nak döntő szava volt.

⁴⁶³ Békekonferencia munkarendje: *Al-Ahrám* 1919. április 6/–, 4.; Békekonferencia munkarendje: *Al-Ahrám* 1919. április 10/–, 4.

⁴⁶⁴ A Békekonferenciáról: *Al-Ahrám* 1919. május 6/–, 4.

⁴⁶⁵ A Magyarországi Helyzet: *Al-Ahrám* 1919. május 14/–, 4.

⁴⁶⁶ 1919. május 5-én alapította meg aradi ellenkormányát gróf Károlyi Gyula erdélyi származású arisztokrata, a főrendiház és a Magyar Tudományos Akadémia egykori tagja.

⁴⁶⁷ Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán kormányfői és külügyminiszterei.

⁴⁶⁸ Az osztrák–magyar határok: *Al-Ahrám* 1919. május 15/–, 4.

⁴⁶⁹ Az osztrák békeegyezmény: *Al-Ahrám* 1919. május 25/–, 4.

⁴⁷⁰ A Németek és a Békeszerződés – a szünet, és a következő napok: *Al-Ahrám* 1919. május 26/–, 4.

⁴⁷¹ Az Antant és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. május 29/–, 4.

⁴⁷² Az Amerikaiak és a Békeszerződés: *Al-Ahrám* 1919. május 31/–, 4.

az Antant meghívására Versailles-ba utazott Garami Ernő a konferenciára, ahol a magyar helyzetről adott beszámolót.⁴⁷³

1919. június 10-én az *al-Ahrám* hírt adott arról is, hogy tüntetnek az éhező magyar munkások a különböző gyárakban, mivel Budapesten már nincs élelmiszer, és hamarosan elfogynak a tanácskormány pénzügyi forrásai. A tüntetéseket azonban korlátozta a Vörös Gárda.⁴⁷⁴ Egy hónappal később 1919. július 4-én arról tudósít a lap, hogy Budapesten folytatódik a forradalom; Kun Bélát pedig csak a barbárok támogatják, és nem számíthat sikerre – állította egy budapesti polgár. Elmondása szerint, a budapesti zavargásokat Kun Béla emberei okozták, akik több, mint négyszáz ártatlan magyar állampolgárt öltek meg.⁴⁷⁵ Az *Egyptian Mail* 1919. július 6. száma arról tudósított, hogy az Antant hatalmak drasztikus eljárásokat tettek Kun Béla ellen a magyarországi káosz miatt. A tudósító hozzátette, hogy Szófiával, illetve Belgráddal békeszerződést kell kötni, és ehhez egy olyan magyar képviselő kell, aki semmiképpen nem lehet Kun Béla.⁴⁷⁶

A Magyarországon lévő román katonák elutasították a magyar területekről való visszavonulást, amíg Magyarország be nem tartja a kötelezettségeit, és Románia nem elégedett a kötelezettségek végrehajtásával.⁴⁷⁷ Úgy látszott az Antant számára, hogy Kun Béla elkészítette azt a tervet, amelynek következtében az Antant csapatok hajlandók a beavatkozásra. Franchet D'Esperey⁴⁷⁸ tájékoztatta Párizst a Kun Béla elleni indítható szerb–román támadással kapcsolatos előkészületeiről.⁴⁷⁹ 1919. július 17-én azt közölte az *Egyptian Mail*, hogy a Csehszlovákiából visszavonult magyar bolsevista csapatok megtámadták a román katonákat Tiszánál, és folytatódnak a kétoldalú katonai összecsapások.⁴⁸⁰ Az 1919. július 13. Antant-jegyzékre válaszolva Kun Béla számára nyilvánvalóvá vált, hogy a román–csehszlovák csapatok megszegték a megkötött fegyverszünetet, aminek következtében érvénytelenné vált a fegyverszünet, és követelte visszavonulásukat.⁴⁸¹

⁴⁷³ Magyarországi Helyzet: *Al-Ahrám* 1919. június 4/–, 4.

⁴⁷⁴ Magyarországi Helyzet: *Al-Ahrám* 1919. június 10/–, 4.

⁴⁷⁵ Magyarországi Krónika: *Al-Ahrám* 1919. július 4/–, 4.

⁴⁷⁶ The Disorder in Hungary: *Egyptian Mail* 1919. július 6/2088, 3.

⁴⁷⁷ Romanian Troops in Hungary: *Egyptian Mail* 1919. július 6/2088, 3.

⁴⁷⁸ Franchet D'Esperey (1856–1942) francia marsall. 1914-ben feltartóztatta a németek Párizs elleni támadását. Ezután az ötödik hadsereg vezetését bízták rá. Visszafoglalta Reims városát. 1915-ben a keleti, 1917-ben az északi hadseregcsoport élén áll. 1918-ban átveszi a Macedóniában állomásozó erők főparancsnokságát, szeptemberben vereséget mért a bolgárokkal. 1921-ben marsallá léptették elő.

⁴⁷⁹ Relief Work in Hungary: *Egyptian Mail* 1919. július 8/2089, 3.

⁴⁸⁰ Hungarian Bolsheviks Again Aggressive: *Egyptian Mail* 1919. július 17/2096, 3.

⁴⁸¹ The Invasion of Hungary – Bela Kun's Reply to Allies' Note: *Egyptian Mail* 1919. július 22/2100, 3.

1919. július 25-én megerősítette az angol lap, hogy a Békekonferencia hivatalos bizottságot küldött a magyar csapatok mozgásának ellenőrzésére a magyar–román határon.⁴⁸² 1919. július 29. számában az *Egyptian Mail* beszámol arról, hogy a magyar bolsevikok megint szándékosan támadták meg a román csapatokat a Tisza folyónál.⁴⁸³ Két nappal később a párizsi jelentés azt tartalmazta, hogy a Tisza folyónál nagy vereséget szenvedett Kun Béla, és több ezer ember vesztette életét. A Békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa telegráfot továbbított Magyarországnak, amelynek értelmében békeszerződést szeretne kötni a magyar néppel, és várják azt, hogy legyen demokratikusan megválasztott magyar kormány, aki igazán tudja képviselni a népet, és aláírja a békeszerződést.⁴⁸⁴

1919. augusztus 1-jén az *Egyptian Mail* hírül adta, hogy az magyar hadsereg nyilatkozata szerint a román csapatok elérték a Tisza folyót, és ekkor a magyar katonák a másik parton táboroznak. Hozzátette a lap, hogy nemsokára indul Kun Béla hadserege ellen a francia–szerb támadás, mivel egyrészt nem tartotta tiszteletben a fegyverszünetet, másrészt megtámadta az Antant egyik országát, amivel egyértelműen indokolható a magyar területek elfoglalása.⁴⁸⁵

1919. augusztus 2-án az angol nyelvű lap címdalán olvasható, hogy a magyarok a román csapatokat megtámadták, és így Magyarország megszegte a fegyverszünetet. A román hadsereg győzelmei, illetve a francia–szerb katonai beavatkozás következtében, valamint a magyar hadsereg hatalmas anyagi és emberi vesztesége miatt Kun Béla benyújtotta a lemondását.⁴⁸⁶ Egy nappal később – a lap szerint – a magyarok azt indítványozták, hogy megtarthassák Kisújszállást, Túrkevét és utasítsák ki a románokat a Tisza folyó környékeiről. Kun Béla megbízottja, Ágoston Péter⁴⁸⁷ felvette a kapcsolatot Colonel Cunningham-mel⁴⁸⁸ és átadta neki Kun Béla javaslatait a válság megoldására. A javaslat a következő pontokat tartalmazza: a tanács kormány lemondása, új kormányalakítás a szociáldemokraták és a polgári politikai pártok részvételével, katonai kormányzás bevezetése ideiglenesen az Antant irányításával, majd szabad parlamenti választások megtartása a katonai kormányzás

⁴⁸² Rumeno-Bulgarian Problems: *Egyptian Mail* 1919. július 25/2103, 3.

⁴⁸³ On the Hungarian Frontier: *Egyptian Mail* 1919. július 29/2106, 3.

⁴⁸⁴ Conditions in Hungary – Bela Kun Warned: *Egyptian Mail* 1919. július 31/2107, 3.

⁴⁸⁵ The Invasion of Hungary – Rumenians Concentrate on the Theiss: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 1/2108, 3.

⁴⁸⁶ The Invasion of Hungary – Rumenians Victorious Advance Continues: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 2/2109, 1.

⁴⁸⁷ Ágoston Péter (Zsombolya, 1874. március 25.–Párizs, 1925. szeptember 6.) jogtudós, egyetemi tanár, külügyminiszter, majd szociáldemokrata politikus.

⁴⁸⁸ Alfred Austell Cunningham (1881. március 8.–1939. május 27.) amerikai katonatiszt. „Marine Corps Aviation” első igazgatója. Részt vett a spanyol-amerikai háborúban, illetve az első világháborúban.

irányításával, ahol képviselve lesz az ellenforradalmi kormány. Bécsben találkozott egymással Cunningham és Bethlen István.⁴⁸⁹

Az *Egyptian Mail* 1919. augusztus 5. számából arról értesült a közvélemény, hogy Kun Béla, Magyarország bolsevista diktátora lemondott, és helyette hatalomra került egy szociáldemokrata kormány. „A vértelen forradalomról a nép nem tudott”. Kun Bélát Bécsbe vitték, ahol internálták.⁴⁹⁰ A bécsi brit megbízott kijelentése szerint: „nem korrekt a híresztelés, miszerint Szamuely Tibor helyettesíti Kun Bélát”.⁴⁹¹ Ágoston Péter, az új kormány külügyminisztere interjúban részletezte politikájukat. Kijelentette, hogy az új kormány szándékában áll békét teremteni és demokratikus rendszert kiépíteni, megtartani a szabad parlamenti választásokat, illetve a közjó érdekében tevékenykedni. Budapesten több helyről a budapesti polgárok leszedték a vörös zászlót és helyette feltették a nemzeti lobogót.⁴⁹²

Al-Ahrám 1919. augusztus 8. számában arról tudósított, hogy 30 000 román katona bevonult Budapestre, és megszállta Magyarország fővárosát. Addig maradnak ott a román csapatok, amíg az új kormány betartja a vállalt kötelezettségeit, és amíg Magyarország teljesen végre nem hajtja a tűzszünet feltételeit. Ezen kívül a Békekonferencia Legfelsőbb Tanácsa az Antant hatalmaktól négy tábornokot küld Budapestre ellenőrizni a fegyverszünet betartását illetve a Magyarországra kirótt kötelezettségek megvalósítását.⁴⁹³ A Tábornoki Bizottság tagjai: Reginald St George Gorton Angliából, Harry Hill Bandholtz Egyesült Államokból, Jean César Graziani Franciaországból, és Ernesto Mombelli Olaszországból. Négyüket csak egy segítő személyzet kísérte. A négyoldalú bizottság a Legfelsőbb Tanács „*Supreme Council*” alárendelt szerve, és ebből ered a mandátuma és felhatalmazása.⁴⁹⁴ Ugyanabban az időben a Tábornoki Bizottság – a Legfelsőbb Tanács utasításaira – nem jogosult utasításokat adni a Magyarországon állomásozó román hadseregnek, vagyis nem parancsolhat nekik, csak figyelemmel kísérik a helyzetet, illetve a fegyverszünet betartását.⁴⁹⁵ A román megszállás kemény és elviselhetetlen volt a magyaroknak, amit még az ellenfelek is elismertek. A román megszállás keménységéről, illetve az azt kísérő szörnyűségéről, Romanelli, budapesti olasz katonai misszió vezetője írta Clemenceau-nak: „Van szerencsém tájékoztatni arról, hogy késlekedés nélkül átadtam utasításait a román hadsereg

⁴⁸⁹ The Invasion of Hungary – Rumenians Reported Retiring: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 3/2110, 3.

⁴⁹⁰ New Hungarian Government – Béla Kun Internes at Vienna: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 5/2111, 3.

⁴⁹¹ Hungarans Retreating – Heavy Losses in Men and Material: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 6/2112, 3.

⁴⁹² Hungarian Government's Policy: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 07/2113, 3.

⁴⁹³ Magyarországi helyzet: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 8/-, 4.

⁴⁹⁴ Lojtkó 2005, 14.

⁴⁹⁵ Allied Mission in Budapest: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 17/2122, 3.

parancsnokságának, ám a csapatok ennek ellenére folytatták előrenyomulásukat, és jelenleg is folyamatosan érkeznek. Mostanára egész Budapestet megszállták, leállították a közlekedést, túszoikat szednek és letartóztatták az új kormány egyik tagját. Délen a szerbek törnek előre nagy pusztítást hagyva maguk után. Erre a helyzetre az új kormány semmiféle magyarázattal nem tud szolgálni.”⁴⁹⁶

A francia diplomáciai iratok szerint a Békekonferencia utasította a román kormányt: „Az új magyar kormány biztosította a békekonferenciát arról, hogy hajlandó a fegyverszünet előírásainak megfelelően hadseregét leszerelni, hasonlóképpen arról is, hogy egyetértésben kíván dolgozni a szövetséges és társult hatalmakkal. Ilyen körülmények között a Békekonferencia elhatározta, hogy szövetséges tábornokokból fölállított bizottságot küld Budapestre, amely figyelemmel kíséri ezen ígérek betartását. A román kormányt a konferencia felszólítja arra, hogy utasítsa a Magyarországon tartózkodó román csapatok vezénylő tábornokát a békekonferenciát képviselő, annak nevében és megbízásából eljáró bizottság által meghatározott irányvonal követésére.”⁴⁹⁷

1919. augusztus 8-án az *Egyptian Mail* kommunikéje szerint Kun Béla továbbra is Bécsben marad mindaddig, amíg nem konszolidálódik a helyzet Budapesten. Mindenképpen távol tartani kell tartani őt a propagandától és a politizálás lehetőségétől. A *Neue Freie Presse*⁴⁹⁸ veszélyesnek minősítette Kun Béla bécsi tartózkodását.⁴⁹⁹

1919. augusztus 10. számában az angol nyelvű lap közölte, hogy a brit külügyminiszter-helyettes, Cecil Harmsworth⁵⁰⁰ a budapesti helyzetet zavarosnak látta. Ezen kívül, Schnetzer Ferenc⁵⁰¹ vezette tiszti küldöttség a Peidl-kormányt⁵⁰² lemondására szólította

⁴⁹⁶ Francia Diplomáciai Iratok, Följegyzés Clemenceau, Balfour, Pichon, Polk, Tittoni, Macuifoch Marsall és Weygand tábornok megbeszéléséről, iratszám: 8, irat típusa: HD. 24. sz. följegyzés. Szigorúan bizalmas – Titkos, keltezési idő: 1919. augusztus 5. levéltári jelzet: BDIC, Dossier Mantoux, cote F° Δ 234 Rés.

⁴⁹⁷ Francia Diplomáciai Iratok: A Békekonferencia a Román Kormányának, iratszám: 7; irat típusa: Szám nélküli távirat, keltezési hely: Párizs, keltezési idő: 1919. augusztus 5. levéltári jelzet: AD. Papiers d'Agent, Papiers Pichon.

⁴⁹⁸ Német nyelvű politikai lap, mely naponta kétszer jelenik meg Bécsben; a legtekintélyesebb újság Ausztriában, mely a német érzelmű liberális osztrák centrum-párt közege és egyúttal a kormánytól is sugalmazott félhivatalos orgánus. Kiadja: Österr. Journal-Aktiengesellschaft. Friedländer Miksa és Etienne Mihály alapította, Werthner Adolf társaságában. [http://www.kislexikon.hu/neue_freie_presse.html] Belépés: 2014. február 16.

⁴⁹⁹ Hungarian Affairs – Béla Kun to Stay in Vienna: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 8/2114, 3.

⁵⁰⁰ Cecil Harmsworth, brit külügyminiszter-helyettes.

⁵⁰¹ Schnetzer Ferenc (Baja, 1867. október. 26.–Budapest, 1944. április 3.): tábornok, hadügyminiszter. Részt vett az 1919-i ellenforradalmi szervezkedésben, a Tanácsköztársaság idején a „Fehér Ház” nevű csoport tagja. Aktív szerepet játszott az 1919. aug. 6-i Friedrich-féle puccsban (Peidl-kormány lemondása). Mindhárom Friedrich-kormányban a hadügyminisztérium ideiglenes vezetője, illetve hadügyminiszter (1919. augusztus 7-től november 24-ig).

⁵⁰² Peidl-kormány (1919. augusztus 1.–1919. augusztus 6.). Kinevezése a Magyarországi Tanácsköztársaság bukását is jelentette. A kormány alig egy hétig lehetett hatalmon, mert augusztus 6-án a román hadsereg elérte és elfoglalta Budapestet. Minden miniszter a szociáldemokrata párt tagja: Peidl Gyula: miniszterelnök; Ágoston

fel, mivel az nem képviselte a nép minden rétegét. Ennek következtében a kormány benyújtotta a lemondását és József főherceg megbízásából megalakult az új kormány.⁵⁰³ A külügyminiszeri tárcát Lovászy Márton, a hadügyet Schnetzer Ferencet vezette.⁵⁰⁴

Az *al-Ahrám* 1919. augusztus 12-én írta, hogy József főherceg táviratot küldött Clemenceau-nak,⁵⁰⁵ követelve az új magyar kormány elismerését, és magyar képviselők Párizsba való küldését. József főherceg azt nyilatkozta a Reuter hírügynökségnek, hogy „a román megszállás alatt lehetetlen szabad választásokat szervezni [...] a románok megszüntették a vonatközlekedést; telegráf-, és telefonkommunikációt betiltották, a humanitárius segélyeket sem engedik be Budapestre. Az új kormány nem fog tárgyalni a románokkal, ezt az ügyet az Antantnak kell magára vállalnia”.⁵⁰⁶ Aznap közölte az *Egyptian Mail*, hogy Clark Hoover,⁵⁰⁷ aki az élelmiszer-utánpótlás felügyeletével lett megbízva, parancsot adott a Budapestnek szánt élelmiszer szállítás felfüggesztésére, mivel a román katonák állandóan elrabolják azt.⁵⁰⁸ A román megszállás alá került területeken gyakoriak voltak a visszaélések és az erőszakos cselekmények. Módszeresen folyt Magyarország kirablása, amihez indokokat is gyártottak. A legvérlázítóbb román indok az ország kifosztására az volt, hogy a történelmi Magyarországon egészen addig felhalmozott

---

Péter: külügyminiszter; Dovcsák Antal: ipar- és kereskedelemügyi miniszter; Garami Ernő: igazságügy miniszter; Garbai Sándor: közoktatásügyi m.; Haubrich József: hadügym.; Knaller Győző: nemzetiségi m.; Knittelhoffer Ferenc: közéleti m.; Miákits Ferenc: pénzügym.; Peyer Károly: belügym.; Szabó Imre: munkaügyi és népjóléti m.; Takács József: földművelésügyi m.

⁵⁰³ Ideiglenesen megbízott hivatalnok kormány (Friedrich-kormány, 1919. augusztus 7.–1919. augusztus 15.) Friedrich István: miniszterelnök [ideiglenes csakúgy, mint a kormány többi tagja] Keresztény ellenzék vezére: Csilléry András: Keresztény Községi Párt; Grün János: polgári szövetkezeti mozgalom; Győri Loránd; Imre Sándor; Polnay Jenő: Magyar Zsidók Országos Szövetsége; Samassa Adolf; Schnetzer Ferenc: ellenforradalmi Fehér Ház; Szász Béla; Szűry János; Tanczos Gábor.

⁵⁰⁴ The Situation in Hungary – Fall of the Peidl Cabinet: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 10/2116, 3.

⁵⁰⁵ Georges Benjamin Clemenceau (1841–1929) Franciaország miniszterelnöke volt az első világháború befejezése idején, a versailles-i békeszerződés és a Magyarországot feldaraboló trianoni békeszerződés– egyik fő tető alá hozója.

⁵⁰⁶ Magyarország helyzete: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 12/–, 4.

⁵⁰⁷ Herbert Clark Hoover (1874. augusztus 10.–1964. október 20.) az Európát segélyező amerikai szervezet vezetője, az USA. 31. elnöke (1929–1933). 1891-től a Stanford Egyetem hallgatója volt; itt szerzett bányamérnöki diplomát, és itt ismerkedett össze későbbi feleségével.

⁵⁰⁸ Food Consignments to Budapest Suspended: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 12/2117, 3. A történelmi tényekhez tartozik: a román királyi hadsereg igen jelentékeny mennyiségű termelőeszközt, nyersanyagot, árucikket és járművet szállított ki Magyarországról. A leszerelt és elvitt gépek, berendezések értéke elérte a másfél milliárd aranykoronát. Csupán Csepelről 1516 gépet, 6000 tonna fém és más anyagot vittek el, szinte teljesen leszerelték a Győri Ágyúgyárat, ahonnan 1930 gépet szállítottak el. Brătianu miniszterelnök Clerk angol diplomatával közölte, hogy a rekvirálás mennyiségét az ellenséges területen, tehát Magyarországon, a különböző árucikkek 30%-ában maximálták. Ténylegesen ez inkább a minimumot jelentette. A román rekquirálás olyan méreteket öltött, hogy a többi, Magyarországtól jóvátételt kívánó szomszéd állam érdekeit féltve tiltakozott a párizsi Legfelső Tanácsnál. Ezért a budapesti Antant tábornoki bizottság tiszteket küldött a tiszai vasúti átkelőhelyhez, hogy akadályozzák meg, vagy legalább regisztrálják a kiszállításokat. Borrow angol őrnagy 1919. október 6-i jelentése szerint október 4-ig 32 168 vagon és mozdony haladt át a Tiszán Románia felé, ebből 10 384 kifejezetten nem hadianyaggal, hanem egyéb árukkal megrakottan. S ezután még hónapok teltek el a román haderő teljes kivonásáig Magyarország területéről. [http://www.tankonyvtar.hu/historia-1984-056/historia-1984-056-roman.] Belépés: 2011. május 19.

értékekből Erdély révén arányos rész illeti meg Romániát, ide értve a gyárakat, műkincseket, vasúti eszközöket, gyakorlatilag mindent, ami Magyarországon fellelhető volt. A román megszállás következményeiről az 1919. augusztus 13. *Egyptian Mail* így tudósított: „igen súlyos a magyar helyzet. A románok megölik a lakókat; elpusztítják a falvakat; börtönökből kiengedik a császári tiszteket és rabokat; kirabolják a Budapestnek szánt élelmiszert szállító amerikai vonatokat.”⁵⁰⁹

1919. augusztus 14-én közölte az *Egyptian Mail*, hogy József főherceg még mindig nem tett javaslatot arra vonatkozóan, hogy az ország monarchia vagy köztársaság legyen. A magyar kormányalakítás kapcsán, úgy nyilatkozott a Békekonferencia, hogy ez teljes mértékben belső ügynek tekinthető, és nem hajlandó beavatkozni. Ugyanebben az időben, már biztossá vált ez a tény, hogy a magyarok kénytelenek elfogadni a román megszállást mindaddig, amíg meg nem kötik a fegyverszünetet.⁵¹⁰ Másnap a lap közölte, hogy gróf Andrássy Gyula Bécsbe utazott a szövetséges hatalmakkal tárgyalni a magyarországi politikai helyzetről. Mint közismert, Andrássy mindig jelen volt az államcsíny előtti svájci tárgyalásokon.⁵¹¹ A nehéz gazdasági, és humanitárius válsághelyzetben az amerikaiak elkezdtek 20 000 budapesti gyerek étkeztetését.⁵¹²

Egyptian Mail idézte az *Acht Uhr am Abend Blatt*⁵¹³ lapot, miszerint Magyarországon új kormány jött létre.⁵¹⁴ Ezzel kapcsolatban jelezte az *al-Ahrám*, hogy kudarcba fulladt több magyar politikus tárca nélküli miniszteri posztra való jelölése.⁵¹⁵ Az új kormányalakítással egy időben a magyar főügyész elhatározta, hogy bíróság elé állítja mindazokat az állampolgárokat, akik a bolsevista diktatúra idején bűncselekményeket, rablást vagy gyilkosságot követtek el. Ez azt is jelentette egyben, hogy Kun Bélát és társait kihallgatják.⁵¹⁶ Ezzel kapcsolatban a budapesti rendőrség székhelyén megkezdődtek a bolsevista vörös gárda egyik vezetőjének kihallgatása az előző időszakban elkövetett bűneiről. Látszott rajta, hogy a románok alaposan megverték. Rengeteg tanú jelent meg a rendőrségen tanúskodni az ügyről, és azt mondták, hogy a foglyul ejtett vezető parancsaira több mint 300 állampolgárt végeztek ki. Ő pedig tagadta ezeket a vádakat, azt állítva, hogy ő a bolsevista

⁵⁰⁹ The Rumanians in Hungary – Alleged Excesses: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 13/2118, 3.

⁵¹⁰ The Occupation of Hungary – Situation Improving: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 14/2119, 3.

⁵¹¹ Recent Events in Hungary – Conference at Vienna: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 15/2120, 3.

⁵¹² American Relife in Hungary: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 16/2121, 3.

⁵¹³ Németországi német nyelvű lap.

⁵¹⁴ New Hungarian Ministry: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 16/2121, 3.

⁵¹⁵ A magyar kormány kapcsán: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 19/–, 4.

⁵¹⁶ Justice in Hungary: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 16/2121, 3.

kormánynak dolgozott, és végrehajtotta annak parancsait.⁵¹⁷ Ráadásul, az utolsó pillanatban a szociáldemokraták elutasították az új kormányban való részvételt, mivel üldözik őket és hozzátartozóikat.⁵¹⁸

József főherceg kormányzói funkciója nem tetszett se a cseheknek, se a szlovákoknak, ezért a békekonferencián résztvevő cseh, és szlovák delegáció panaszt nyújtott a békekonferenciának, amelyben közölték, hogy ellenzik a főherceg magyarországi szerepvállalását – jelentette ki az *al-Ahrám* 1919. augusztus 17. számában.⁵¹⁹ Egy-két nappal később az *al-Ahrám* arról tudósította olvasóit, hogy Prága komolyan bírálta a királyság visszaállítását Magyarországon, és azt várta el a magyar munkásoktól és fegyveres erőktől, hogy megvédjék a köztársasági rendszert. Azt állították, hogy a királyság, illetve a Budapesten történt bolsevik államcsíny komoly veszélyt jelent egész Európára. Prága ellenezte a Habsburgok visszatérését is. A jugoszlávok kijelentették, hogy ők is ellenzik a Habsburg uralmat, és minden lehető eszközzel megakadályozzák azt. Ezen kívül, a cseh, illetve a szlovák csapatok megkezdték a magyar katonák elleni támadásaikat, és az egész magyar katonai egység megadta magát.⁵²⁰ A francia katonai misszió elutasította, hogy Franciaország, és vele együtt Nagy-Britannia azon munkálkodna, hogy a Habsburg uralmat visszaállítsák Magyarországon, cáfolva a német lapok állításait.⁵²¹ A Legfelsőbb Tanács közvetlenül tárgyalt Budapesttel, és csak olyan magyar kormányt ismerhet el, akit a választott magyar parlament állít fel.⁵²² A bolsevik államcsínyt nem Svájcban tervezték, és nem ott zajlottak a tárgyalások a brit képviselők és IV. Károly között.⁵²³ 1919. augusztus 22-én az *al-Ahrám* szerint a Békekonferencia üzent József főhercegnek, hogy „maradjon hatalmon mindaddig, amíg tanácskozik a magyar Alkotmányozó Testület, és meghatározza a kormány formáját”. Az Antant budapesti missziójának olyan táviratot küldtek, amelynek értelmében az nem ismer el olyan kormányt, amelyet nem az alkotmányozó testület választ meg.⁵²⁴

Ugyanazon napon az arab nyelvű napilap említette, hogy Magyarországi nyugati részén fekvő kb. 231 falu⁵²⁵ képviselője tanácskozott, és elfogadták az Ausztriához való csatlakozásukat. A magyar hatóságok gondoskodott a tanácskozásról, és megpróbálták

⁵¹⁷ Bolsevista magyarok barbár cselekedetei: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 19/., 4.

⁵¹⁸ Hungarian Politics – Rifts in the Ranks: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 17/2122, 3.

⁵¹⁹ A Csehek és a magyarországi vezetés: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 17/., 4.

⁵²⁰ Ausztria és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 18/., 4.; A magyar helyzetről: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 19/., 4.

⁵²¹ A Habsburgok és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 19/., 4.

⁵²² Magyarország és Románia Kérdése: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 18/., 4.

⁵²³ A magyar államcsínyről: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 18/., 4.

⁵²⁴ Az Antant és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 22/., 4.

⁵²⁵ Nyilvánvaló tévedésről van szó.

megakadályozni azokat, ami véres összecsapásokhoz vezetett a magyar katonák és az osztrák lakosság között.⁵²⁶ Herbert Hoovert bízták meg az élelmiszer-utánpótlás felügyeletével, aki Budapestre indult annak érdekében, hogy találkozzon a falvak képviselőivel a szükséges élelmiszerek eljuttatása céljából. A magyar hatóságok szándékosan megpróbálták megakadályozni a tanácskozást, ezért komoly atrocitások történtek a magyar fegyveres alakulatok és az osztrák lakosság között.⁵²⁷

A magyar belső helyzetről az *al-Ahrám* 1919. augusztus 24-én idézte Andrássy Gyula nyilatkozatát, amely szerint „mostanában nem tervezem vállalni a magyar külpolitika vezetésének felelősségét, inkább a pártok közötti kompromisszum elérése lenne az elsődleges feladat.”⁵²⁸ Másnap pedig az esedékes választások rendszeréről érkezett beszámoló: „a magyar kormány tárgyal a választójogi rendszer reformjáról, és tervezik azt, hogy a magyar nők részt vegyenek és szavazzanak a következő választáson, amelyet valószínűleg szeptember 20-án tartanak. A kormány ezekről állásfoglalást kért az Antanttól.”⁵²⁹ József főherceg Párizsba küldte az egyik parlamenti képviselőt, azt kérve az Antanttól, hogy ismerje el az új magyar kormányt, és hogy váltsák fel a magyar területeken állomásozó román csapatokat más Antant erőkkal. A képviselő jelezte az Antantnak, hogy a Habsburg-uralom visszatérésének semmilyen alapja nincs. A bolsevik modell után, a magyar nép elfogadná az alkotmányos királyságot és a parlamentáris rendszert.⁵³⁰

Hoover a békekonferenciának címzett levélben leírta a budapesti gazdasági helyzetet, ami nem kielégítő, mert a románok minden élelmiszert elvisznek a magyaroktól, és kiszállítanak Romániába.⁵³¹ A Legfelsőbb Tanács – Hoover budapesti gazdasági értékelése alapján – telegráfot küldött a budapesti missziójának, hogy az Antant hatalmak addig nem hajlandóak békeszerződést kötni a jelenlegi magyar kormánnyal, mert nem képviseli a teljes magyar lakosságot, illetve mindaddig nem köthetnek békét a magyarokkal, amíg a jelenlegi kormány van hatalmon. Hozzáfügték, hogy az külföldi hadsereg segítségével és rendőri államcsínyen keresztül jutott hatalomra. Az Antant követeli József főherceg felmentését. Az olasz hírügynökség szerint az üzenet felvételét követően a főherceg lemondott, és eltávozott Budapestről.⁵³²

⁵²⁶ A magyarok és Ausztria: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 22/–, 4.

⁵²⁷ Hungarian Affairs – Union With German. Ausztria Favoured: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 22/2126, 3.

⁵²⁸ A magyar pártok: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 24/–, 4.

⁵²⁹ A magyar választások: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 25/–, 4.

⁵³⁰ A magyar erőfeszítések: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 25/–, 4.

⁵³¹ Hungary's Economic Situation – Mr. Hoover Says „Very Bad”: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 26/2129, 3.

⁵³² Az Antant és a magyar kormány: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 26/–, 4.

Kétségtelen, hogy a kis Antant országok komolyan hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar kormányt nem ismerték el. Nikola Pašić⁵³³, a békekonferencián részt vevő szerb–horvát–szlovén küldöttség vezetője a következő levelet küldte Clemenceau-nak: „A főherceg és környezete a magyar sovinizmus leghírhedtebb képviselői. Ő maga a Habsburg uralkodócsalád tagja, amelynek feje Károly császár és király volt, aki – és ezt nem győzzük eléggé hangsúlyozni – mind a mai napig nem mondott le uralkodói jogairól. Ekképpen – meggyőződésünk szerint – József főherceg Magyarország „kormányzójának” szerepében valójában csak az első lépéseket teszi meg azon az úton, ami a dunai országok fölötti Habsburg-uralom visszaállításához vezet. Eme tény súlyos veszélyt jelent államunkra, hasonlóképpen mindazokra a népekre, amelyek fölszabadultak az osztrák–magyar uralom alól. [...] A bolsevizmus Habsburg-reakcióra való fölcserélésével semmit sem nyer a béke, a szabadság és a civilizáció ügye.”⁵³⁴

1919. augusztus 27-én azt közölte az *al-Ahrám*, hogy Magyarországon rendkívüli állapotot hirdettek ki, és valószínű, hogy új kormány alakul majd a szociáldemokratákból, illetve a középréteget képviselő politikusokból. Budapesten a szociáldemokraták konferenciát tartottak és elhatárolódtak a bolsevikoktól. A parlamenti választásokat szeptember 20-ra tűzték ki.⁵³⁵ Párizsból érkezett a hír, miszerint József főherceg felmentése, és Friedrich lemondása után, új kormány lesz az egész népet képviselve, és azt Lovászi vezeti.⁵³⁶ Ezzel szemben 1919. szeptember 2-án megjelent *Egyptian Mail* angol nyelvű egyiptomi napilap harmadik oldalán az állt, hogy Friedrich magyar kormányfő jegyzéket küldött az Antant budapesti missziójának, amelynek értelmében ő alakít új kormányt, amely képviseli az egész magyar népet. Egy másik levelet is küldött Clemenceau francia miniszterelnöknek, hogy tisztekből, illetve középréteget képviselő politikusokról új kormányt alakít. Emellett Friedrich hangsúlyozta, hogy nincs a világon olyan kormány, amelyet az egész nép kedvel és szeret.⁵³⁷

⁵³³ Nikola Pašić (1845–1926) egyik legbefolyásosabb szerb politikus. A Szerb Királyság miniszterelnöke 1891–1892-ben, 1904–1905-ben és kisebb megszakításokkal 1909–1918-ban. 1920 és 1926 között a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság miniszterelnöke, aki a királyság delegációját vezette a párizsi békekonferencián.

⁵³⁴ Francia Diplomáciai Iratok: a békekonferencián részt vevő szerb–horvát–szlovénküldöttség vezetője Clemenceau-nak, a Békekonferencia elnökének. Párizs, 1919. augusztus. 15. AD. Actes de la Conférence de la Paix 43, ff. 200 202. Pašić.

⁵³⁵ A magyar helyzetről: *Al-Ahrám* 1919. augusztus 27/–, 4.

⁵³⁶ The Situation in Hungary – New Government in Course of Formation: *Egyptian Mail* 1919. augusztus 27/2130, 3.

⁵³⁷ Budapest's New Government – National Assembly to be Elected Immediately: *Egyptian Mail* 1919. szeptember 2/2135, 3.

Egyptian Mail 1919. szeptember 2-án közölte, hogy a magyar Igazságügyi Minisztérium kérésére bécsi hatóságok Kun Bélát letartóztatták és a magyar hatóságok Kun Béla kiadatását követelték, hogy bíróság elé állítsák.⁵³⁸

Az *Egyptian Mail* 1919. szeptember 11-én megjelent száma átvette az „*Arbeiter Zeitung*”⁵³⁹ információit a magyar munkatestületek kéréséről, hogy az Antant hatalmak azonnal mentsék fel a Friedrich-kormányt: „az Antant békés, demokratikus rendszert szeretne létesíteni Budapesten. A Habsburgok ügynöke semmiféleképpen sem vezetheti tovább az országot. Senki sem képzelheti Magyarországot demokratikusnak, illetve a szabad parlamenti választások nem lehetnek Friedrich és kreatúrái megfélemlítő tevékenysége miatt.”⁵⁴⁰

1919. szeptember 18-i számában *Egyptian Mail* jelezte, hogy a Békekonferencia aggodalmat érzett a jövőbeli magyar helyzet iránt, különösen miután Románia kijelentette a kivonulási szándékát, és a katonai, illetve rendőri egységeinek magyarországi feloszlását. A Békekonferencia szerint a gyors román kivonulás súlyos zűrzavart okozhat, amellyel visszaélhetnek a szélsőségesek, akik ezt a lehetőséget türelmetlenül várják. A Békekonferencia azt követelte a románoktól, hogy addig halasszák a kivonulást, amíg a magyar rendőrség újjászerveződik és a katonai egységek felállítására sor kerül. Et a román vezetésnek figyelembe kell vennie.⁵⁴¹ Néhány nappal később, szeptember 23-án az angol nyelvű lap közölte, hogy az Antant budapesti képviselői a bolsevista veszély visszatérési lehetőségét látják, amennyiben a románok kiűrtenék az országot.⁵⁴²

1919. november 4-én az *al-Ahrám* arról tudósított, hogy Budapestre érkezik a Békekonferencia egy tagja Friedrich-kormány felmentése céljából.⁵⁴³ Párizsból az olasz hírügynökségen keresztül az arab laphoz érkezett információ szerint a királyságot visszaállítják Magyarországon, és Habsburgi Ottó herceg,⁵⁴⁴ vagy a Cirill bolgár herceg⁵⁴⁵ tölti be ideiglenesen a trónt.⁵⁴⁶

⁵³⁸ Béla Kun – Extradition Asked by Hungary: *Egyptian Mail* 1919. szeptember 2/2135, 3.

⁵³⁹ 1889-ben Victor Adler megalapította az *Arbeiter Zeitung*-ot (Munkások Lapja), amely a szocialisták fő szócsövénév vált. Ausztria egyik legnagyobb, illetve legismertebb lapja.

⁵⁴⁰ The Friedrich Regime in Budapest – Hungarians Appeal to the Entete". *Egyptian Mail* 1919. szeptember 11/2142, 3.

⁵⁴¹ The Situation in Hungary – Grave Disorders Fearld". *Egyptian Mail* 1919. 9. 18/2148, 3.

⁵⁴² The Bolshevik Danger in Hungary – Allies' Precautionary Measures". *Egyptian Mail* 1919. szeptember 23/2152, 3.

⁵⁴³ Az Antant és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. november 4/-, 4.

⁵⁴⁴ Az utolsó Habsburg-trónörökös, 1961-ig trónkövetelő, az utolsó osztrák császári trónörökös, politikus, közíró, az Európai Parlament tagja, 1961-ben lemondott trónigényéről, az osztrák monarchisták azonban továbbra is I. Ottó osztrák császárt, a magyar legitimisták II. Ottó magyar királyt tisztelik. Habsburg Ottó 1912-ben a trónöröklés sorrendjében a negyedik helyen szerepelt. Apját, IV. Károlyt (Ausztriában: I. Károly császárt) törvényesen 1921-ben (1921. évi XLVII. törvénycikk) Magyarországon is megfosztották trónjától. Ottó egészen a második világháború végéig reménykedett a visszatérésben.

1919. november 13-án is Párizsból érkezett az *al-Ahrám*-hoz a hír, amely szerint a Békekonferencia követeli a magyar területekről a cseh, a román és a jugoszláv csapatok azonnali kivonulását.⁵⁴⁷ Az olvasóközönség azt is olvashatta, hogy egy magyar állampolgár rálőtt a magyar hadsereg fővezérére, Horthy Miklósról, de ő nem sebesült meg.⁵⁴⁸

A *Reuters*-től származó hírt közölte az *al-Ahrám*, ami szerint a magyar területeken lévő román katonai csapatok vezetője parancsot adott Budapest katonai kiürítésére. A Magyar Nemzeti Hadsereg csapatainak bevonulása incidens nélkül zajlott le Horthy Miklós vezetésével.⁵⁴⁹ 1919. november 21. szám szerint a Legfelsőbb Tanács követelte Romániától az alábbi három feltétel végrehajtását egy héten belül: 1. a magyar területekről a Legfelsőbb Tanács által korábban meghatározott határok mögé való visszavonulást; 2. fenntartás nélkül aláírni a kisebbségvédelmi szerződést az osztrák békeszerződéssel együtt; 3. kizárólag Antant ellenőrzésével érvényesíthetők a Magyarországgal szembeni román követelések. A Legfelsőbb Tanács felszólította a bukaresti kormányt, hogy működjön közre Magyarországon a szövetséges hatalmakkal.⁵⁵⁰

Az *Egyptian Mail* angol nyelvű napilap 1919. november 25-én megjelent számának harmadik oldalán jelent meg, hogy a Magyar Nemzeti Hadsereg bevonult Budapestre és elfoglalta annak környékét. Az épületekre feltűzték a magyar zászlókat, és a magyar állampolgárok többsége üdvözölte és támogatta a hadsereg lépéseit.⁵⁵¹

Budapest román megszállásának okát a magyar közvélemény Franciaországnak tulajdonította, ezért a magyarok nem is akartak francia szavakat hallani. Ezt Gustav Graziani tábornok, a budapesti francia katonai misszió vezetője Clemenceau francia miniszterelnöknek és hadügyminiszternek fejtette ki: „Megdöbbenve tapasztalom, hogy az utóbbi időben milyen gyakran üti meg a fülem az a különböző itteni körökben megfogalmazott állítás, mely szerint „a franciák nem szeretik a magyarokat”. Némelyek azt is hozzáteszik: „Bizony nem olyanok, mint az angolok, akik a föltűnő módon juttatják kifejezésre rokonszenvüket.” [...] Nagyon valószínű, hogy a jugoszlávok, a csehek és a románok (különösen ez utóbbiak) iránt tanúsított barátságunk láttán sok magyar arra következtet, hogy az ellenségük vagyunk. [...]

⁵⁴⁵ Cirill bolgár herceg (1895. november 17.–1945. február 2.) bolgár herceg, Preszlav hercege, 1943–1945 között Bulgária régense, 1945-ben kivégezték a szovjetek. A herceget katonai pályára szánták, neveltetése is ebben a szellemben folyt.

⁵⁴⁶ A királyi rendszer Magyarországon: *Al-Ahrám* 1919. november 12/–, 4.

⁵⁴⁷ Az Antant és Magyarország: *Al-Ahrám* 1919. november 13/–, 4.

⁵⁴⁸ Magyar Krónika: *Al-Ahrám* 1919. november 13/–, 4.

⁵⁴⁹ Rumanians to Withdraw – Hungarian Nationals will Enter Budapest". *Egyptian Mail* 1919. november 15/2196, 3.

⁵⁵⁰ Note to Rumania: *Egyptian Mail* 1919. november 21/2201, 3.

⁵⁵¹ Budapest En Fete – National Army Welcomed". *Egyptian Mail* 1919. november 25/2204, 3.

Elképzelhető, hogy bizonyos – nekik fájdalmas vagy szigorú – intézkedések kezdeményezőjének a mi országunkat tartják, egyszerűen azért, mert a Legfelsőbb Tanács elnökeként Clemenceau úr írta alá őket.”⁵⁵²

Az *Egyptian Mail* 1919. december 2. számának főoldalán az érdeklődők olvashattak az osztrákokkal szembeni orosz fenyegetésről, amennyiben Kun Bélát és társait kiadják a magyar hatóságoknak. Ennek érdekében Moszkva az Omszkban fogva tartott osztrák túszoikat is felhasználja.⁵⁵³ Három nappal később a lap a baranyai szerb evakuációról, illetve az ottani rablásokról szólt. A szerb kivonulás következtében éhínség lépett fel Baranyában, miután a szerbek mindent elvittek: pénzt, ingóságokat, élelmiszert, vonatokat és gépeket. A tábornokokból álló bizottság Baranyába indult kivizsgálni az onnan eredő információkat annak érdekében, hogy az Antant-nak jelentést tegyenek.⁵⁵⁴

A szerb megszállás alatt leszerelt dohánygyár újraindulásának és működésének problémái igen súlyosak voltak. A dohánygyárban februárig még folyt a termelés, de akkor a szerb megszálló hadsereg bezártatta, leszerelte és a teljes berendezését Szerbiába szállíttatta, a dohánygyárat a szerbek tönkretették.⁵⁵⁵ A szerb megszállás közel három éve, Pécs város szinte teljes elzártsága sajátos politikai és kulturális közeg volt a színházi élet számára. Előadásokban, műsorokban nem volt hiány, de a könnyű műfajok és a kommersz művek előretörése (operett, bohózat, népszínmű, kabaré) volt leginkább jellemző.⁵⁵⁶ Aztán a szerző pontosan ismerteti a könyvtár alapítását és történetét. A szerb megszállás alatt, a nemzetközi jog durva megsértésével Szerbiába szállították az értékes könyvállományt.⁵⁵⁷

Az *al-Ahrám* december elején hozta le azt a hírt, hogy Mr. Frank Lyon Polk amerikai diplomata, párizsi nagykövet véglegesen elhagyta a Békekonferenciát és helyére Mr. Waite lépett, aki addig marad Párizsban mint amerikai képviselő, ameddig megkötik Magyarországgal a békét. A lap szerint, a Békekonferencia politikai alkudozás színterévé vált.⁵⁵⁸

⁵⁵² Francia Diplomáciai Iratok: *Graziani tábornok, a budapesti francia katonai misszió vezetője Clemenceaunak és hadügyminiszternek. Budapest, 1919. november 27. 411. sz. távirat. Titkos – Sürgős. AD. Europe, 1918–40. Hongrie vol. 46, ff. 56–57.*

⁵⁵³ Extradition of Béla Kun – Russian Soviet Threatens Reprisals: *Egyptian Mail* 1919. december 2/2210, 1.

⁵⁵⁴ Evacuation of Hungary – Serbians Carrying off All Removables: *Egyptian Mail* 1919. december 05/2213, 1.

⁵⁵⁵ T. Mérey 1999, 76–79.

⁵⁵⁶ Márfi 2001, 80–89.

⁵⁵⁷ Pohánka 2005, 48–55.

⁵⁵⁸ Amerika és a békekonferencia: *Al-Ahrám* 1919. december 7/–, 4.

1919. december 11-én az *Egyptian Mail* arról írt, hogy a Magyarországra szánt élelmiszersegély szállításnak nincs esélye, mert a szerb és a csehszlovák kormányok nem engedik át az élelmiszert, és bejelentették a magyar határok lezárását.⁵⁵⁹

1920. január 10-én az *Egyptian Gazette* közölte, Horthy Miklós tudatta az Antant képviselőivel, hogy nem óhajt háborút indítani, és mindenkivel békeszerződést szeretne kötni. De sem neki sem a magyar népnek nem tetszik a Duna Bizottság⁵⁶⁰ tevékenysége és működése. Horthy hangsúlyozta, hogy a magyarok monarchiát akarnak. Megvádolta a délszlávokat, hogy nyíltan provokálják a magyarokat. Az előző Horthy-nyilatkozatra reagálva, Londonban Alexander Broz nyilatkozatot adott ki, amely szerint „komoly veszélyt jelent az alakulandó magyar monarchia. George Clerck úr beavatkozásának köszönhetően alakult Huszár jelenlegi magyar kormánya⁵⁶¹ nem különbözik Friedrich kormányától, aki ráadásul hadügyminiszterként maradt a mostani kormányban. Gróf Apponyit, háború előtti Magyarország képviselőjét kinevezni a magyar békedelegáció élére világosan mutatja a Huszár–Friedrich kormány szándékait és a jelenlegi kormány természetét. Előrevetíti a békekonferencián érvényesülő magyar politikai elképzeléseket.” A magyar tábornokok, Horthy és Friedrich elképzeléseikről beszéltek. Erdélyt és Szlovákiát is magában foglaló középkori magyar királyság visszaállítását tervezik. Horthy sietve építi a hadseregét, amely negyvenezer főből áll. A magyar hadsereg újjáélesztése komoly fenyegetést jelent Csehszlovákiára, amely fél egy újabb magyar támadástól. Magyarország Apponyi gróf irányítása alatt aktív propagandát folytat a csehszlovákok, a románok és a jugoszlávok ellen. Huszár és Friedrich nyilvánosan érvelnek a magyar királyság visszaállításáról. Huszár, mint keresztényszocialista és Friedrich jelenlegi magyar hadügyminiszter kihasznál minden lehetőséget a királyság újjáélesztése érdekében.⁵⁶² A lap egy másik híre szerint gróf Károly Mihály Vlagyimir Iljics Lenin egyetértésével egy titkos tervet dolgozott ki, amelyet megtaláltak. A terv végrehajtásában részt vett volna kb. 40 000 ember, több repülőgéppel együtt. A lap két nappal később arról is tudósított, hogy a magyar küldöttség is Párizsban van.⁵⁶³

⁵⁵⁹ Hungarian Frontier Closed – Food Supplies Cut Off: *Egyptian Mail* 1919. december 11/2218, 1.

⁵⁶⁰ A Duna Bizottság Nemzetközi szervezet, amelynek a célja a Dunai Hajózási együttműködés elősegítése. Budapesten van a székhelye, hivatalos nyelvei a német, francia és orosz. Az Első Duna Bizottság 1856-ban. Krími háborút március 30-án alakult a krími háborút lezáró Párizsi Béke idején.

⁵⁶¹ Huszár-kormány 1919. november 24. és 1920. március 15. között irányította Magyarországot.

⁵⁶² Chaos in Hungary – Danger of Monarchist Reaction: *Egyptian Gazette* 1920. január 10/11674, 3.

⁵⁶³ Allies in Conference – Italian Outlook. Hungarians in Paris: *Egyptian Gazette* 1920. január 12/11675, 4.

Az *Egyptian Gazette* rövid híre Carlo Sforza,⁵⁶⁴ olasz külügyi államtitkár kijelentése, amelyben tagadta, hogy a budapesti olasz képviselőnek része lett volna a budapesti kommunisták kivégzésében. Ennek ellenkezője az igaz, mindent megtett a kiszabott büntetés megváltoztatásáért.⁵⁶⁵

1920. január 20-án az *Egyptian Gazette* számában olvashatták, hogy a magyar delegáció pénzügyi segítséget kért a párizsi Békekonferenciától és garanciát kért a 70 000 magyar hadifogoly visszatérésére.⁵⁶⁶ A lap szerint 1920. január 29-én a magyar küldöttség jegyzéket adott át az Antant hatalmak képviselőinek, mert Budapest számára elfogadhatatlanok a békeszerződés katonai feltételei, ugyanis a 35 000 létszámú magyar haderő nem elegendő a rend biztosítására.⁵⁶⁷ Néhány nappal később az *Egyptian Gazette* azt állította, hogy a magyar miniszter felkérte Bandholtz tábornokot a magyar érdekek védelmére a békeszerződés tárgyalásain.⁵⁶⁸ Párizsban 1920. február 2-án a Nagykövetek Tanácsa formálisan is bejelentette, hogy az Antant a Habsburg-dinasztia magyarországi trónra való visszahelyezését nem támogatja.⁵⁶⁹ A magyar küldöttek pedig Párizsba utaztak a békekonferenciára február 9-én.⁵⁷⁰

„Éhező Magyarország” címen írta az angol nyelvű napilap, hogy a párizsi hivatalos körök aggodalmat éreznek az élelmiszerhiány következtében fokozódó budapesti helyzet miatt, ahol egyre inkább fokozódik az éhínség. Uszályokkal kellene Budapestre szállítani az élelmiszereket Jugoszláviából illetve Romániából. Ötvenezer tonnás gabonahajó felkészült a Budapestre való indulására Jugoszláviából, de úgy látszik, hogy a jugoszláv kormány nem engedélyezte a hajó indulását. A belgrádi, illetve a bukaresti brit diplomáciai képviselőkön keresztül megkeresték a román és a szerb–horvát–szlovén kormányokat, hogy szorgalmazzák a magyar kormánnyal való kapcsolatok felvételét, és a szállítmányok körülményeinek mihamarabbi egyeztetését.⁵⁷¹ 1920. február 5-én Budapestről érkezett az a hír, amelynek értelmében Horthy Miklós, a Magyar Nemzeti Hadsereg fővezére, elutasította a magyar koronát, de hajlik a kormányzói rendszer elfogadására.⁵⁷²

⁵⁶⁴ Carlo Sforza gróf (1873–1952), akkori olasz külügyi államtitkár. 1922-ben párizsi olasz nagykövetté nevezték ki. Olasz politikus, a második világháború után, külügyminiszter lett.

⁵⁶⁵ Communists in Hungary – The Executions at Budapest: *Egyptian Gazette* 1920. január 17/11680, 3.

⁵⁶⁶ Hungarian Treaty: *Egyptian Gazette* 1920. január 20/11682, 3.

⁵⁶⁷ Hungarian Army: *Egyptian Gazette* 1920. január 29/11690, 3.

⁵⁶⁸ Adriatic Problem – D’Annunzio Calls out Troops – Hungary’s Interests: *Egyptian Gazette* 1920. február 4/11695, 3.

⁵⁶⁹ A Ruler for Hungary: *Egyptian Gazette* 1920. február 06/11697, 3.

⁵⁷⁰ Hungarian Peace Delegates: *Egyptian Gazette* 1920. február 7/11698, 3.

⁵⁷¹ Starving Hungary: *Egyptian Gazette* 1920. február 9/11699, 3.

⁵⁷² The Hungarian Crown: *Egyptian Gazette* 1920. február 9/11699, 3.

Eközben Rómából származó információk szerint a magyar–olasz gazdasági kapcsolatok erősödése figyelhető meg. Milanóban megnyitják az *Italo-Hungarian Bankot*,⁵⁷³ amely egyrésről Camillo Castiglione ismert olasz bankár vezette Milanói Kereskedelmi Bank, másrésről a Holdzbank, a Landesbank és Hypothekbank magyar bankok együttműködésének eredményeként jött létre.⁵⁷⁴ Ezt később egy rövid hírben is megerősítették. A Milanói Magyar–Olasz Bank létrehozása céljából az olasz finanszírozók Budapesten háromszáz millió líra tőkével Olasz Bankot alapítottak.⁵⁷⁵

1920. február 21-én a Budapestről származó hírek megerősítették, hogy a magyar nép támogatja a monarchia visszaállítását. Minden jel arra mutat, hogy a parlament fenntartja a monarchikus rendszert. Horthy Miklós kapta a régensséget, vagyis a kormányzó címet visel.⁵⁷⁶

1920. március 6-án a római hivatalos körök tagadták a sajtóban kiadott Nitti olasz miniszterelnök nyilatkozatát, amelyek szerint ő támogatja a magyar panaszokat Romániával szemben. Nitti véleménye szerint a magyar–jugoszláv, illetve a magyar–román határok kérdését az érintett kormányoknak kell rendezni.⁵⁷⁷ 1920. március 10-én Az *Egyptian Gazette* a *The Times* alapján értelmezte a Legfelsőbb Tanács döntését, amely szerint nincs lehetőség a magyar állam határainak újbóli meghatározására, a Békekonferencia által kijelölt határok megváltoztathatatlanok.⁵⁷⁸ Öt nappal később jelent meg a hír mára Legfelsőbb Tanács nyilatkozatáról, hogy a előkészített magyar békeszerződést nem lehet megváltoztatni. „Az Antant nem hajlandó ellenjavaslatokat elfogadni a határkérdésre, illetve a gazdasági kapcsolatokra vonatkozóan. A konferencia tárgyal a párizsi magyar delegációval és meghívják Magyarországot a békeszerződés aláírására.”⁵⁷⁹ 1920. május 6-án az *Egyptian Gazette* azt írta, hogy a „budapesti hírek szerint a magyar kormány nem fogja aláírni az Antant által megfogalmazott, és megszabott békeszerződés-tervezetet.”⁵⁸⁰ Ezen kívül, a magyar hatóságok hivatalosan is tagadták a magyar katonai mozgósításokról szóló

⁵⁷³ Italy and Hungary: *Egyptian Gazette* 1920. február 18/11707, 3.

⁵⁷⁴ AMAE, H. 56, “Fondation d’une banque italo-hongroise”, il console generale di Milano a Mae, 27 aprile 1920; AMAE, H.56, “Banque italo-hongroise” articolo estratto dal “Pester Lloyd”, Budapest del 12 aprile 1920. In: Gambino 2009. 5.

⁵⁷⁵ Italy and Hungary – Important Banking Scheme: *Egyptian Gazette* 1920. április 17/11757, 3.

⁵⁷⁶ Future of Hungary – Restoration of Hungary: *Egyptian Gazette* 1920. február 23/11713, 3.

⁵⁷⁷ Italy and Hungary: *Egyptian Gazette* 1920. március 10/11725, 3.

⁵⁷⁸ Magyar Problem: *Egyptian Gazette* 1920. március 13/11728, 3.

⁵⁷⁹ Hungarian Peace Treaty: *Egyptian Gazette* 1920. március 15/11729, 3.

⁵⁸⁰ Hungarian Defiant: *Egyptian Gazette* 1920. május 6/11775, 3.

információkat. A bolgárok is tagadták ezt, megerősítve, hogy a nemzeti hadseregük mozgósításáról szó sincs.⁵⁸¹

1920. május 19-én Amszterdamból, a holland fővárosból érkezett távirat az *Egyptian Gazette* számára, amelynek értelmében Magyarország elhatározta a békeszerződés aláírását. Ezzel akadályozza meg Románia, Jugoszlávia és Csehszlovákia ellene irányuló együttműködését, ha visszautasítaná az aláírást.⁵⁸² Négy nappal később Párizsból jött a hír, hogy Magyarország június 4-én aláírta a békeszerződést.⁵⁸³

A békeszerződést az 1920 június 4-én Simonyi-Semadam Sándor kormányának⁵⁸⁴ két tagja írta alá. A szerződés Magyarország új határainak megállapítása mellett 35 000 főben korlátozta a magyar hadsereg létszámát, megtiltotta légierő és nehézfegyverek tartását. Tartalmazta az akkor létrejött Nemzetek Szövetségének alapokmányát is. 1920. június 4-én írták alá a franciaországi Versailles-hoz tartozó Nagy-Trianon kastély 52 méter hosszú és 7 méter széles folyosóján, a Galérie des Cotelles-ben. A békeszerződés eredményeképp a 325411 km² összterületű Magyar Királyság elveszítette területének több mint kétharmadát, népességének több mint a felét.⁵⁸⁵ Budapestről érkezett a hír, hogy a magyar parlament 1920. november 15-én a békeszerződést ratifikálta.⁵⁸⁶

Láthattuk tehát, hogy az egyiptomi arab és angol nyelvű naplapok élénk figyelemmel kísérték az 1919–1920-ban Magyarországon zajló eseményeket, illetve a magyar békeszerződés megkötésének bizonyos körülményeit.

A trianoni békeszerződést követő évek

A trianoni béke következtében Magyarország Európa egyik kis országává alakult, amely elvesztette korábbi nemzetközi kapcsolati hálóját. Teljesen újjá kellett szervezni a magyar külképviseleteket, ráadásul egy olyan környezetben, amelyben a vezető nagyhatalmak voltak felelősek a történeti Magyarország feldarabolásáért.⁵⁸⁷ A trianoni békeszerződés

⁵⁸¹ Hungarian and Bulgarian Mobilisation: *Egyptian Gazette* 1920. május 18/11783, 3.

⁵⁸² Hungary's Peace Treaty: *Egyptian Gazette* 1920. május 22/11787, 3.

⁵⁸³ Hungary's Peace Treaty: *Egyptian Gazette* 1920. május 27/11791, 3.

⁵⁸⁴ Simonyi-Semadam-kormány 1920. március 15. – 1920. július 19.

⁵⁸⁵ [http://www.marefa.org/index.php/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%87%D8%AF%D8%A9_%D8%AA%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86.] Belépés: 2011. május 24.

⁵⁸⁶ Hungary's Treaty: *Egyptian Gazette* 1920. november 27/11938, 3.

⁵⁸⁷ [http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/akulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html -] Belépés: 2011. június 10.

aláírását és jóváhagyását követően Magyarországról az egyiptomi sajtó a következő tudósításokat közölte.

1922. február 22-én az *Egyptian Gazette* angol nyelvű napilap közölte, hogy a magyar kormány rendkívüli törvényeket hirdetett ki, mivel napról napra romlott Magyarország belső helyzete. A lap szerint a kormány, korlátozó intézkedéseket tett a sajtószabadságot és a gyülekezési jogot illetően, amivel azonban tovább fokozta a feszültséget.⁵⁸⁸ Egy hónappal később arról tudósított a lap, hogy Magyarország és Csehszlovákia két megállapodást kötött. Az első a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatokat, a második a dunai hajózást érintette.⁵⁸⁹

1922. január 1-én az angol nyelvű napilap hírül adta, hogy IV. Károly ex-császár állampuccsra készült.⁵⁹⁰ IV. Károly először Szombathelyen (*Steinamanger*-ben) jelentette be igényét a magyar trónra, ahol Lehár⁵⁹¹ tábornok visszautasította a segítségét. Az ex-király két barátjával együtt Budapestre érkezett és tárgyaltak Horthy kormányzóval a hatalom átadásáról. A kormányzó elutasította a követelést és rávette a királyt, hogy térjen vissza Svájcba. Betegsége miatt Szombathelyen megállt, s ott is maradt egy ideig. A budapesti olasz, angol és francia képviselők megvitatták a magyarországi eseményeket, amelyeknek következtében az angol megbízott felkereste Horthy kormányzót és emlékeztette a Habsburg-ház visszaállításával kapcsolatos Antant határozatra.⁵⁹² Az ex-királyi lépése félelmet váltott ki Csehszlovákiában és Romániában, ugyanis attól tartottak, hogy a budapesti katonai körök támogatják a Habsburg-ház visszaállítását. Az olasz–francia diplomáciai intézkedéseknek köszönhetően kudarcba fulladtak IV. Károly próbálkozásai. Az ex-császár azt mondta a magyar támogatóinak, hogy előbb-utóbb visszaszerzi hatalmát, de most meg el kell halasztani ezt a lépést. Hozzáfűzte a lap, hogy IV. Károly hétfőn utazott el három antant tiszt kíséretében. Emellett a Svájci Föderációs Tanács bizonyos feltételek mellett hajlandó megint

⁵⁸⁸ Conditions in Hungary: *Egyptian Gazette* 1922. február 22/12019, 3.

⁵⁸⁹ Hungary and Czech-Slovakia: *Egyptian Gazette* 1922. március 22/12043, 3.

⁵⁹⁰ Meglehetősen későn, mert IV. Károly első visszatérési kísérlete 1921. március 27 és április 5. között zajlott. A második kísérlete 1921. október 20. és október 23/24 között volt. IV. Károly 1922. április 1-jén Madeira szigetén elhunyt.

⁵⁹¹ Lehár Antal a császári és királyi hadsereg ezredese, a világhírű operettszerző Lehár Ferenc testvérébátyja, egyik kulcsfontosságú személyisége volt 1919–1920-ban a Nemzeti Hadsereg megszervezésének, majd 1921-ben a több felvonásban zajló ádáz viaskodásnak az államfői hatalomért IV. Károly király és Horthy Miklós kormányzó között. Lehár a vesztes oldalon állott, elmenekült, feladta hivatását, a hadimesterséget, és „civilként” élt előbb Németországban, majd élethossziglan Ausztriában.

⁵⁹² Habsburgs and Hungary: *Egyptian Gazette* 1922. április 1/12052, 3.

vendégül látni az ex-császárt. Ezzel párhuzamosan, a király lépései ellen az osztrák szociáldemokraták tiltakoztak és követelték a letartóztatását.⁵⁹³

Az *al-Ahrám* arab nyelvű napilap 1922. január 4-i cikkében arról tudósított, hogy IV. Károly, a magyar ex-király budapesti támogatói tüntetnek így fejezve ki a király iránti támogatásukat.⁵⁹⁴ Ugyanez a lapszám és 1922. január 24-i szám beszámol arról, hogy Anglia, Franciaország és Olaszország megbízottjai a Svájci Federáció Kormányának Politikai Osztályvezetőjével találkoztak, és közölték vele, hogy komolyan tiltakoznak Károly ex-császár a magyar trónra való visszakerülése ellen. A három megbízott szerint: amennyiben az ex-király és Zita felesége ragaszkodik a magyar trónhoz, akkor foglyul ejtik őket.⁵⁹⁵ 1922. január 31-én, ugyanaz a lap közölt egy másik hírt is: Károly magyar ex-császár fiai⁵⁹⁶ Magyarországra érkeztek, és este továbbutaztak Madridba.⁵⁹⁷ Az ügyben József Ágost főherceg egy teljes fejezetet írt a magyar királyságról egy amerikai lapban megerősítve, hogy Magyarország helyzete hasonlít Nagy-Britanniához, a magyar területeken feltétlenül szükséges a királyság visszaállítása.⁵⁹⁸

Az *al-Ahrám* 1922. március 3-án jelezte, hogy Sopron város és néhány falu csatlakoztak Magyarországhoz a soproni népszavazás eredménye következtében.⁵⁹⁹ Ugyanaz a lap 1922. április 13-i dátummal keltezésű szám beszámol arról, hogy tárgyalások kezdődtek az olasz kormányfő,⁶⁰⁰ a külügyminisztere, és a magyar külügyminiszter között.⁶⁰¹

Az 1922. évi választásokról számolt be az *al-Ahrám* 1922. június 1-én megjelent számában. Az addigi eredmények szerint a hatalmon lévő párt 90 parlamenti mandátumot, míg az ellenzék 13-at szerzett. A magyar ex-király támogatói pedig háttérbe szorultak ezen a választáson. Hozzátette a lap, hogy az ellenzéki pártok azzal vádolják a kormányt, hogy minden eszközzel befolyásolta a választási folyamatot.⁶⁰² Két héttel később közölte a lap,

⁵⁹³ Hungary's Upheaval – Where's the Ex-Emperor? Czecho-Slovakia and Rumenia's Alarm: *Egyptian Gazette* 1922. április 5/12055, 3.

⁵⁹⁴ A Magyar ex-király budapesti támogatói tüntetnek, és a királyt támogatásukról biztosítják: *Al-Ahrám* 1922. január 4/-, 4.

⁵⁹⁵ Magyar trón kérdése: *Al-Ahrám* 1922. január 24/-, 1.

⁵⁹⁶ 1911. Október 21-én IV. Károly vette feleségül Zita Bourbon-Pármai hercegnőt (1892–1989), akitől nyolc gyermeke született.

⁵⁹⁷ Magyar ex-király: *Al-Ahrám* 1922. január 31/-, 4.

⁵⁹⁸ A királyi rendszer Magyarországon: *Al-Ahrám* 1922. február 27/-, 6.

⁵⁹⁹ Orenburg város és falvai csatlakozik Magyarországhoz Orenburg lakóinak népszavazásának eredményeként Alapján: *Al-Ahrám* 1922. március 3/-, 4.

⁶⁰⁰ 1922. Február 26. – 1922. október 31. Között Luigi Facta az olaszországi miniszterelnök posztot töltötte be

⁶⁰¹ Tárgyalások az olasz kormányfő, a külügyminisztere, és a magyar külügyminiszter között". *Al-Ahrám* 1922. április 13/-, 4.

⁶⁰² Magyarországi választások: *Al-Ahrám* 1922. június 1/-, 4.

hogy a magyar választások végeredményét kihirdették, és a kormány pártja 166 képviselőt, az ellenzék 16-ot, a királypárti csak 3 főt küldhet a parlamentbe.⁶⁰³

Magyarország Nemzetek Szövetségében való tagságáról írt az *al-Ahrám* az 1922. augusztus 21-i napon kiadott számában. A Népszövetség szeptember első felében tárgyalta Németország és Magyarország tagságát.⁶⁰⁴ 1922. szeptember 9-én Magyarország kérvényezte felvételét a Nemzetek Szövetsége tagjai sorába,⁶⁰⁵ ezt nemcsak a megbékélési politika indokolta, hanem az is, hogy népszövetségi tagság nélkül az ország nem juthat nagyobb összegű nemzetközi hitelekhez.⁶⁰⁶ Az *al-Ahrám* 1922. szeptember 16-i számában olvasható, hogy a Népszövetség politikai albizottsága javasolta a magyar csatlakozási kérelem elfogadását.⁶⁰⁷ Két nappal később közlte a lap, hogy a Népszövetség felvette tagjai sorába Magyarországot.⁶⁰⁸

A magyar vonatkozású hírek és elemzések világosan megmutatták, hogy az egyiptomi sajtó komolyan foglalkozott a magyarországi helyzettel nemcsak politikai, hanem gazdasági, kereskedelmi és katonai szempontból is. A magyar–olasz katonai kapcsolatokról írtak az *al-Ahrám* az 1922. november 14-i kiadásában. Magyarország és Olaszország kétoldalú katonai megállapodást kötött, amelynek értelmében a magyarok nyolc katonai egységgel vehetnek részt egy feltételezett jugoszláv–olasz háborúban és ennek fejében az olaszok kötelezik magukat, hogy támogatják a magyarokat a Trianoni Békeszerződés következtében elvesztett területeinek visszaszerzésében.⁶⁰⁹ A megkötött katonai megállapodásnak köszönhetően az *al-Ahrám* 1922. december 18-i cikkében arról tudósított, hogy a magyar hadügyminiszter felül akarja vizsgálni a Trianoni békeszerződést.⁶¹⁰

1924. április 16-i számában az *al-Ahrám* egy összeesküvésről számolt be a magyar kormányzó-helyettes ellen.⁶¹¹ A lap szerint megpróbálták megölni a magas rangú illetékest, de az összeesküvés megghiúsult, és a letartóztatták a résztvevőket.⁶¹²

⁶⁰³ A magyar választások: *Al-Ahrám* 1922. június 16/-, 2.

⁶⁰⁴ A Nemzetek Szövetségében: *Al-Ahrám* 1922. június 16/-, 4.

⁶⁰⁵ Magyarország kéri a felvételét a Nemzetek Szövetségébe: *Al-Ahrám* 1922. szeptember 9/-, 4.

⁶⁰⁶ [http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/a_kulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html -] Belépés: 2011. június 10.

⁶⁰⁷ A Nemzetek Szövetsége Politikai Albizottsága támogatja Magyarország felvételét a Nemzetek Szövetségébe: *Al-Ahrám* 1922. szeptember 16/-, 1.

⁶⁰⁸ Magyarország felvételét elfogadják a Nemzetek Szövetségébe: *Al-Ahrám* 1922. szeptember 18/-, 1.

⁶⁰⁹ Katonai megállapodás Magyarország és Olaszország között: *Al-Ahrám* 1922. november 14/-, 3.

⁶¹⁰ A magyar hadügyminiszter felül akarja vizsgálni a Trianoni Békeszerződést: *Al-Ahrám* 1922. december 18/-, 2.

⁶¹¹ Ez nyilvánvaló dezinformáció, mert a kormányzó-helyettesi posztot Horthy István 1942-től töltötte be. Az elképzelhető, hogy a lap összemosott bizonyos értesüléseket.

A magyar külkapcsolatokat illetően az *al-Ahrám* 1924. május 22-i cikkében tudósított arról, hogy Magyarország és Törökország baráti egyezményt kötött. A magyar külügyminiszter elmondása szerint Magyarország komoly erőfeszítéseket tesz a török kapcsolatok újjáépítésére.⁶¹³

Az *al-Ahrám* 1926. január 11-i számában található egy a magyar trónra vonatkozó hír, melynek értelmében a román ex-király Bécsbe indult ezért, hogy találkozzon a támogatóival, akik felkínálták neki a magyar trónt.⁶¹⁴

1926. október 17-én az *al-Ahrám* a magyarországi belső helyzetről közölt egy rövid hírt, miszerint a kormányzó elutasította a kormánya felmentését.⁶¹⁵ Az *Egyptian Gazette* egy 1926. november 12-án jelezte, hogy a magyar rendőrség a szovjetekkel való uniót követelő 20 000 röpiratot talált, ezután hat állampolgárt letartóztatottak.⁶¹⁶ Az *al-Ahrám* 1926. december 22-én írta, hogy az 1926-i magyar választások végeredménye értelmében a kormány pártja 209, az ellenzék 36 képviselői mandátumot szerzett.⁶¹⁷ A másnapi *al-Ahrám* szerint a magyar parlament jóváhagyta a magyar–török közös gazdasági terveket.⁶¹⁸

1927. július 26-án az *Egyptian Mail* közölte, hogy a londoni alsó- és felsőház megtárgyalta a magyar, a jugoszláv és a román helyzetet. A két ház tagjai bizottságot alakítottak a különböző pártokból, hogy megvitassák a nehézségeket az újonnan létrehozott országokban, illetve és a trianoni békeszerződés következményeit. A tagok következők voltak: Lord Sharnwood, Lord Fermoy, Lord Fillimore, Lord Newton, Lord Thomson, Sir Robert Gower, Sir Henry Slessor, C.C. Sir Patrick Ford, Sir Walter de Frece, Col. J.G. Thom, Mr. J.H. Thomas, Lt.-Col. Windsor-Clive, Mr. Story-Deans, K.C. Mr. George Pilcher, Mr. A.S. Sandeman, Mr. E.T. Campbell és Mr. Roy Bird. Sir. Robert Gower a Felsőházban megkérdezte a brit külügyminisztert a Magyar–Román Vegyes Döntőbíróóság kompetenciájáról. Azt követelte a Nemzetek Szövetségében dolgozó brit képviselőktől, hogy tárgyalás eredményeit mutassa be a Népszövetség Tanácsának.⁶¹⁹

⁶¹² Összeesküvés Magyarországon: *Al-Ahrám* 1924. április 16/-, 2. A kormányzó-helyettes: Vitéz nagybányai Horthy István, (Póla, 1904. december 9.–Alekszejevka, 1942. augusztus 20.), Horthy Miklós kormányzó idősebb fia, kormányzó-helyettes, gépészmérnök, repülő főhadnagy.

⁶¹³ Magyarország és Törökország baráti egyezményt köt: *Al-Ahrám* 1924. május 22/-, 2.

⁶¹⁴ A román ex-utód: *Al-Ahrám* 1926. január 11/-, 3.

⁶¹⁵ Miniszteri változások Magyarországon: *Al-Ahrám* 1926. október 17/-, 2.

⁶¹⁶ Communist Tracts in Hungary: *Egyptian Gazette* 1926. november 12/13775, 1.

⁶¹⁷ A magyar választások: *Al-Ahrám* 1926. december 22/-, 3.

⁶¹⁸ A Nemzeti Tanács jóváhagyja a magyar–török közös gazdasági projekteket: *Al-Ahrám* 1926. december 23/-, 3.

⁶¹⁹ Plight of Hungary – British M. Ps. to Study the Position. *Egyptian Mail* 1927. július 26/4549, 3.

1927. július 29-én ugyanez a lap arról tájékoztattott, hogy a magyar rendőrség több kommunistát tartóztatott le Budapesten.⁶²⁰ 1928. április 29-i számában jelentette, hogy újból kommunistákat tartóztattak le a biztonsági erők. A letartóztatottak közül az egyik hölgyet Kun Béla titkárnőjének vélték.⁶²¹ 1929. május 18-án a lap ismét azt közölte, hogy a magyar rendőrség letartóztatott bizonyos személyeket, akiknél a szovjetekkel való kapcsolatok felvételét sürgető röpiratokat és hamis útleveleket találtak.⁶²²

1929. május 21-én az *Egyptian Mail* közli, hogy Serédy Jusztinián (”Cardinal Primate Szeredy”) vezette magyar egyházi delegáció megy zarándoklatra Rómába, és a pápával, az olasz királlyal, valamint Mussolini miniszterelnökkel is találkozik.⁶²³

1930. október 15-én kijelentette az *Egyptian Gazette*, hogy a magyar kormány kereskedelmi korlátozást vezet be a szovjet dömping ellen, különösen azokkal az országokkal szemben lép fel, amelyekkel nincs megállapodása. Ez a határozat kizárólag két európai országot érintett Csehszlovákiát és Oroszországot.⁶²⁴

Az *Egyptian Gazette* 1930. október 28-i száma szerint Bethlen István gróf a török fővárosba, Ankarába látogatott kereskedelmi illetve barátsági szerződés megtárgyalása céljából.⁶²⁵ Egy barátsági szerződésen túl Musztafa Kemallal folytatott tárgyalásain Bethlen a török–magyar érdekek összehangolására és kapcsolatok megerősítését szorgalmazta. Sikeres volt a miniszterelnöki látogatás, mert Törökország ígéretet tett arra nézve, hogy Magyarország Jugoszláviával és Romániával fennálló vitás kérdéseiben számíthat Ankara támogatására. A megélénkült török–magyar kapcsolatoknak kedvező volt a magyar fogadtatása, mert Törökországot olyan államnak tekintették, amely a rákényszerített, a trianonihoz hasonlóan súlyos békét nem fogadta el és elérte annak módosítását. Magyarország külső nemzetközi kapcsolatai, beleértve a Törökországgal is lehetőséget nyújt arra, hogy Magyarország végképp kitörjön a nemzetközi elszigeteltségéből.⁶²⁶

1930. november 6-án az *Egyptian Gazette* adta hírül, hogy a magyar–osztrák határokon, Szombathelyen (*Steinamanger*-ben) titkos eseményre került sor. A hír szerint Ottó főherceg és Zita, az ex-császár felesége a szombathelyi kastélyban tartózkodik Mikes János

⁶²⁰ Communist Arrests in Hungary: *Egyptian Mail* 1927. július 29/4552, 1.

⁶²¹ Béla Kun's Secretary: *Egyptian Mail* 1928. április 29/24, 2.

⁶²² New "Red" Centre Raided in Hungary: *Egyptian Mail* 1929. május 18/5109, 2.

⁶²³ Hungarian Pilgrims to See the Pope: *Egyptian Mail* 1929. május 21/5111, 2.

⁶²⁴ Hungary's Trade Restrictions – Safeguarding Against Sovjet Dumping: *Egyptian Gazette* 1930. október 15/14970, 5.

⁶²⁵ Turco-Hungarian Alliance – Count Bethlen's Departure for Ankara: *Egyptian Gazette* 1930. október 28/14981, 5.

⁶²⁶ [http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/a-kulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html–] Belépés: 2011. június 11.

gróffal együtt. A gróf titkárnöje tagadta a hírt, és azt állította, hogy a látogatók nem azonosak Ottó főherceggel, és édesanyjával Zitával, hanem a svéd herceg Gustav Adolph és a kísérete volt ott.⁶²⁷

1933. június 19-én az *Egyptian Gazette* közölte, hogy repülővel Berlinbe utazott Gömbös Gyula⁶²⁸ magyar kormányfő, aki aznap délután hosszú megbeszélést folytatott a német kancellárral a Habsburg Ottó herceg trónigényéről, amit abszurdnak tekintenek a német politikai körök, miután Gömbös a magyar parlamentben többször is kifejtette, hogy ellenzi a Habsburgok visszatérését.⁶²⁹

1934. április 15-én az *Egyptian Mail*-ban olvashatták az érdeklődők, hogy a magyar külügyminiszter a sajtónak adott nyilatkozataiban tájékoztatta, hogy Magyarország és Szovjetunió között nincs barátsági szerződés, és határozottan cáfolta az erről szóló híreket. A miniszter beszélt a bolsevizmusról, valamint annak növekvő veszélyéről is.⁶³⁰

1934. május 9-én az *Egyptian Mail* értesült arról, hogy Budapesten folytatódik a náci propaganda, és előző napon több jel is erre mutatott, így például a Budapesti Nemzetközi Kiállításon a mikrofont megragadta egy fiatalember és néhány szót mondott a nácizmusról. Ezen kívül, a náci hívők engedélyt kaptak arra, hogy propagandafilet készítsenek a nácizmusról.⁶³¹

1935. január 7-én az *Egyptian Gazette* jelezte, hogy a francia Pierre Laval⁶³² és Mussolini közötti tárgyalások a magyar érdekeket is érintették az olasz–magyar közeledés jegyében, amelyet tovább erősítheti a római szerződés⁶³³. A magyarországi revizionista aspirációit komolyan figyelembe veszik.⁶³⁴ Rómában az osztrák függetlenségről és az Anschluss lehetőségéről is tárgyalt a két vezető. A megbeszélés közben nehézséget jelentett,

⁶²⁷ Austro-Hungarian Frontier Mystery – Remours of Archeduke Otto's Apperance: *Egyptian Gazette* 1930. november 6/14989, 5.

⁶²⁸ Vitéz Jákfai Gömbös Gyula (1886–1936.) magyar politikus, országgyűlési képviselő, titkos tanácsos, honvédelmi miniszter, Magyarország miniszterelnöke (1932–1936).

⁶²⁹ Hungarian Premier in Berlin – Speculation Rife – Monarchy Restoration Rumours Ridiculed: *Egyptian Gazette* 1933. június 19/15791, 5.

⁶³⁰ Hungary and the Soviets– Existence of Amity Treaty Denied". *Egyptian Mail* 1934. április15/6615, 5.

⁶³¹ Nazi Propaganda in Hungary: *Egyptian Mail* 1934. május 9/6635, 1.

⁶³² Pierre Laval (1883. június 28.–1945. október 15.), Franciaország miniszterelnöke három alkalommal. Franciaország német mágszállása után együttműködött a németekkel, ezért a háború után hazaárulás vádjával bíróság elé állították és golyó által kivégezték.

⁶³³ 1935-ben Olaszország erősen közeledett Franciaországhoz. Laval francia miniszterelnök 1935. január első napjaiban személyesen ment Rómába és 7-én Mussolini-val együtt aláírták a francia-olasz barátsági egyezményt (*Rome Pact*). Január 7. és 9. A francia és az olasz kormány nyilatkozatokat tesz közzé Rómában. Megállapodnak az afrikai francia és olasz gyarmatbirtokokkal kapcsolatos kérdések rendezésében illetve az általános politikai együttműködésben.

⁶³⁴ Hungary's Watches with Interest: *Egyptian Gazette* 1935. január 7/16268. 5.

hogy a magyar közvélemény nem hajlandó belemenni oly megállapodásba, amely Ausztria jelenlegi határait garantálná.⁶³⁵

1935. január 14-én ugyanaz az angol nyelvű lap közölte, hogy a magyar kormány jelentést írt a Nemzetek Szövetségének a Marseille-i merénylet miatt.⁶³⁶ A tudósítás szerint, az előkészítésében alacsonyabb rangú tisztek is hibáztathatók és őket felelősségre kell vonni. A jelentés – állítólag – tisztázta a merénylet részleteit⁶³⁷ és a magyar hatóságok minden tettet letartóztatnak és megbüntetnek. A jelentés hangsúlyozta, hogy a magyar kormánynak semmi köze sincs a merényletnek.⁶³⁸

1935. január 23-án az *Egyptian Gazette* napilap arról tájékoztatta az olvasóközönséget, hogy bíróság elé állítják Rákosi Mátyást, Kun Béla kormányának a tagját, az általa elkövetett bűncselekményekért. A bukás utáni frakcióharcban Kun Bélát támogatta, majd 1925-ben letartóztatták, és lázadás vádjával nyolc és fél év börtönre ítélték. 1934 elején telt volna le a büntetése, de szabadulás helyett májusban megint beperelték a kommün alatti tevékenysége miatt. Ebben az újabb perben kommün alatti tevékenységéért felségsértés, lázadás, tettestársként több rendbeli gyilkosság és pénzhamisítás büntetékért börtönözték be.⁶³⁹

1935. január 31-én Teheránból az *Egyptian Gazette* arról tudósított, hogy ifjú Horthy István, a magyar kormányzó idősebb fia, több hetes iráni látogatása után, visszatért Budapestre. A látogatása célja az volt, hogy bemutassa a magyar cégeket, melyeket képviselt, és fellendíteni a magyar–iráni gazdasági és kereskedelmi együttműködést.⁶⁴⁰

Egyptian Gazette 1935. március 5-i cikkében arról tájékoztattott, hogy a magyar kormány lemondott, de az új kormány megalakításával Gömböst bízták meg.⁶⁴¹

1935. április 24-én az angol nyelvű lap hírül adta, hogy a magyar rendőrség 60 kommunistát tartóztatott le amiatt, hogy részt vettek egy kommunista összeesküvésben, mely május elsején zavargásokat és fosztogatásokat tervezett.⁶⁴²

1935. május 6-i számában közölte az *Egyptian Gazette*, hogy Velencében tanácskozott Berger Waldnegg osztrák és Kánya Kálmán magyar külügyminiszter, valamint

⁶³⁵ Hungary Uneasy: *Egyptian Gazette* 1935. január 9/16269. 7.

⁶³⁶ 1934. október 9-én Marseille-ben meggyilkolták a jugoszláv királyt és a francia külügyminisztert.

⁶³⁷ Hungary's Report on Marseilles Murders. Minor Officials Blameworthy: *Egyptian Gazette* 1935. január 14/16273. 7.

⁶³⁸ The Marseilles Crimes – Hungary's Reply to League of Nations: *Egyptian Gazette* 1935. január 19/16278. 5.

⁶³⁹ Hungarian 'Cause Celebre' – Echo of Short-lived Communist Regime – Trial of Matyas Rakosi: *Egyptian Gazette* 1935. január 23/16281. 5.

⁶⁴⁰ Hungarian Regent's Son in Persia: *Egyptian Gazette* 1935. február 6/16293. 5.

⁶⁴¹ Hungarian Government Resigns: *Egyptian Gazette* 1935. március 5/16316. 5.

⁶⁴² Communist Plot in Budapest – 60 Arrests: *Egyptian Gazette* 1935. április 24/16357. 5.

Signor Suvich olasz külügyi államtitkár a Rómában tartandó Dunai Konferencia előkészítése ügyében. Magyarország csak akkor vesz részt a konferencián, ha ott a magyar, az osztrák és a bolgár újrafegyverkezési kérdés megvitatására is sor kerül. Suvich hangoztatta, hogy a magyar érdekeket érvényesíteni kell. Aznap délután öt órakor kezdődtek a tárgyalások. A konferenciának a Grand Hotel első emelete adott helyet.⁶⁴³

1935. május 17-én az *Egyptian Gazette* azt írja, hogy Field Marshal Von Mackensen⁶⁴⁴ látogatást tett Magyarországra. Az első világháború legendás hősét, a magyar nemzet tisztelettel, szeretettel, nagy szimpátiával és hálával fogadta. Amikor Budapestre érkezett a Sofia nevű dunai gőzhajó, valamint egy huszárcsapat üdvözölte és eljátszották tiszteletére a magyar és a német himnuszt. Több ezer magyar állampolgár fogadta a német veteránt. Horthy Miklós kormányzó és Gömbös Gyula miniszterelnök hivatalos vacsorán látta vendégül Mackensen-t. A *Pesti Hírlap* írta, hogy „szeretettel üdvözljük a német katona értékeit és hősiességet szimbolizáló Mackensen-t.”⁶⁴⁵

1935. június 5-i számában az *Egyptian Gazette* beszámolt Gömbös Gyula és Eckhardt Tibor párbajáról, illetve arról, hogy a magyar kormányfő kivágta magát a kellemetlen helyzetből. Két alternatíva között kellett választania: ha párbajozik magánemberként törvénysértést követ el, ha az egykori hadügyminiszter nem vállalja a szemtől szembeni megmérettetést kiteszi magát a katonai körök megvetésének. Az ellenzék vezetője Eckhardt Tibor és a miniszterelnök közti vita vezetett oda, hogy Eckhardt párbajra hívta a kormányfőt, de most úgy látszik, hogy megoldódott a helyzet, és mindkét fél meg van elégedve, mert a felek kiálltak egymás ellen, de nem céloztak egymásra.⁶⁴⁶

1935. június 11-én a Magyarországon letartóztatott csehszlovák és román kémeket állítottak bíróság elé – tudósított az *Egyptian Gazette*. Az egyik három évet, a másik életfogytiglani szabadságvesztést kaptak kémkedés bűncselekményért.⁶⁴⁷

Gömbös magyar kormányfő a parlament előtt kijelentette, „A magyar trónon egy olyan nemzeti királyt óhajtunk látni, akinek az elsődleges feladata a magyar nemzet szolgálata”. Ez az angol nyelvű napilap 1935. június 15. cikkében szerepelt. A miniszterelnök

⁶⁴³ Preparations for Danubian Conference – Hungary’s Trump Cards: *Egyptian Gazette* 1935. május 6/ 16366. 5.

⁶⁴⁴ Ludwig Friedrich August von Mackensen (1849– 1945) Szászországi születésű porosz királyi katonatiszt, majd német birodalmi tábornagy, sikeres első világháborús hadvezér.

⁶⁴⁵ German War Veteran Visits Hungary – Cordial Welcome for Field Marshal Von Mackensen: *Egyptian Gazette* 1935. május 17/16376. 5.

⁶⁴⁶ Hungarian Premier Relieved from Embarrassing Position: *Egyptian Gazette* 1935. június 5/16392. 6.

⁶⁴⁷ Alleges Spies Sentenced in Hungary: *Egyptian Gazette* 1935. június 11/16397. 5.

Habsburg Albercht főhercegre,⁶⁴⁸ gondolt vagyis a miniszterelnök személyes barátjára – aki több évvel ezelőtt támogatta a választásokon. Hozzátette, hogy csak a nép teljes támogatásával, illetve a nagyhatalmak beleegyezésével állítható vissza a Habsburgok királysága. A „nemzeti király” kevesebb ellenállásra számíthatna a kis-antanttól, mint Ottó főherceg. Aznap reggel Gömbös tárgyalást folytatott Albercht főherceggel, de az eredményekről nem jelent meg hír.⁶⁴⁹

Al-Muszavvir arab nyelvű hetilap 1936. április 10-i számában jelezte, hogy Magyarország, Ausztria és Olaszország politikai megállapodást kötött egy erős közép-európai szövetség kialakítása céljából. A három ország képviselői szerződést írtak alá. Ez a hírfotóval együtt jelent meg. A fényképen látható Gömbös Gyula magyar miniszterelnök, Kánya Kálmán külügyminiszter, Suvich olasz külügyminiszter, Berger-Waldnegg osztrák külügyminiszter, Mussolini olasz kormányfő és Kurt Schuschnigg osztrák miniszterelnök.⁶⁵⁰

Magyarország-kép 1936 és 1939 között

1936. május 13-án az *Egyptian Mail* adta hírül, hogy a magyar legfelsőbb bíróság ítélete alapján Rákosi Mátyást 1940-ben engedik szabadon. Hozzátette a lap, hogy Rákosi egy kommunista, aki Oroszországba menekült Kun Béla rezsim bukása után. Hét évvel ezelőtt Magyarországra visszatért, ahol letartóztatták a magyar hatóságok. 1935-ben megint életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték.⁶⁵¹

Két nappal később ugyanaz a lap azt állította, hogy Gömbös Gyula rossz egészségi állapotban van, amelynek következtében három hetes szabadságot kapott, melyet külföldön tölt el. Gömbös szabadsága alatt Darányi Kálmán mezőgazdasági miniszter a megbízott miniszterelnök. A lap fotót is közölt a beteg miniszterelnökről.⁶⁵²

Magyarország külföldi kapcsolatairól szól az *Egyptian Gazette* 1936. június 17-i számának tudósítása, amely egy osztrák magas rangú illetékes esedékes budapesti látogatásáról szól annak érdekében, hogy a két ország viszonyát megvitassák.⁶⁵³ A „*Latest Foreign News*” című rovatában a magyar–csehszlovák kapcsolatokról hosszú cikket adott ki

⁶⁴⁸ Habsburg–Tescheni Albert Ferenc József főherceg (1897. július 24.–1955. július 23.), osztrák főherceg, magyar és cseh királyi herceg, Frigyes főherceg tábornagy egyetlen fia, a Tescheni hercegi cím várományosa, 1936-tól Teschen címzetes hercege (Herzog von Teschen) a Magyar Országgyűlés felsőházának tagja.

⁶⁴⁹ Monarch in Hungary – Premier’s Candidate: *Egyptian Gazette* 1935. június 15/16401. 5.

⁶⁵⁰ A háromoldalú megállapodás: *Al-Muszavvir* 1936. április 10/-. -.

⁶⁵¹ Hungary may free Rákosi in 1940: *Egyptian Mail* 1936. május 13/ 7254. 5.

⁶⁵² Hungary Premier Indisposed – To Go on Three Weeks’ Holiday: *Egyptian Mail* 1936. május 15/7256. 7.

⁶⁵³ Austro-Hungarian Relations: *Egyptian Mail* 1936. június 17/7284. 7.

ugyanaz a lap június 26-án. Az író szerint Magyarország aggódik amiatt, hogy Csehszlovákia nem tartja tiszteletben a nemzetközi megállapodásokat és a területein élő magyar kisebbség jogait gyakran megsértik. Kánya Kálmán magyar külügyminiszter a parlamentben válaszolt a kérdésre, hangsúlyozta, hogy Magyarország hajlandó beavatkozni az érdekeinek védelmére, illetve a megkötött egyezmények betartatása érdekében. Ezen kívül, a Nemzetek Szövetségéhez fordulhat Magyarország a Csehszlovákiában kialakult válságos helyzet miatt. Tovább fokozódik a két ország közötti feszültség, ami válságos helyzetet eredményezhet. A cikk képet közölt Horthy Miklós kormányzóról illetve Beneš csehszlovák elnökről.⁶⁵⁴

1938. október 5-én az *Egyptian Gazette* tájékoztatta olvasót, hogy a prágai magyar követ egy másik jegyzéket adott át a cseh kormánynak, amelynek értelmében követelik a magyar–cseh tárgyalások napokon belüli elkezdését.⁶⁵⁵ Hat nappal később a komáromi konferencia⁶⁵⁶ munkarendjéről adott hírt. A magyar delegáció egy másik jegyzéket nyújtott át a cseh küldöttségnek, miszerint a magyar kormány követeli a felvidéki sávot, beleértve Pozsony, Kassa, Nyitra, Ungvár, Munkács és még néhány településről Prága haladéktalan lemondását. Ezen kívül népszavazást követelt Szlovákia többi része, illetve Ruténia sorsáról. A lengyel sajtó erősen támogatja a magyar követeléseket és buzdította a magyarokat a kitűzött célok megvalósítására. Előzetes hírek szerint a magyarok és a csehszlovák fél a következő feltételekben egyeztek meg: 36 órán belül a magyar fegyveres erő megszállja Sátoraljaújhelyt. A magyar politikai foglyok fokozatos kiengedése a börtönökből. A magyar katonák fokozatos leszerelése a cseh hadsereg szolgálatából. A közeli napokban új fejlemények várhatóak.⁶⁵⁷ Másnap bejelentette a lap, hogy az események felgyorsultak. Október 12-én a komáromi konferencián elért feltételek mellett a magyar katonák bevonulnak a Csehszlovákia területekre, és megszállták az Ipolyságot, és Sátoraljaújhelyt.⁶⁵⁸ Október 14-én a magyar hírügynökség Kánya Kálmán külügyminiszter a komáromi konferenciáról szóló közleményt adott ki, amelynek értelmében a csehszlovák delegáció által benyújtott javaslatok elfogadhatatlanok. Ezzel beszüntették a komáromi tárgyalásokat. Hozzáfűzte, hogy Magyarország a szlovákok merevsége miatt szakította meg a tárgyalásokat, majd megtette az

⁶⁵⁴ Hungaro-Czecho-Slovak relations – Tension increasing – Hungary may appeal to the League of Nations: *Egyptian Mail* 1936. június 26/7292. 7.

⁶⁵⁵ Hungary's new note to Prague: *Egyptian Gazette* 1938. október 5/17418. 6.

⁶⁵⁶ A külügyminisztériumok által egyeztetett csehszlovák-magyar kétoldalú tárgyalások a felvidéki magyarság sorsának rendezéséről 1938. október 9-én kezdődtek meg Komáromban. A csehszlovák csupa szlovák politikusokból álló küldöttséget Jozef Tiso, a szlovák autonóm kormány miniszterelnöke vezette. A magyar küldöttség élén Kánya Kálmán külügyminiszter állt.

⁶⁵⁷ Czech Minorities Problem Sweeping Claims by Hungary: *Egyptian Gazette* 1938. október 11/17423. 5.

⁶⁵⁸ Hungarian Troops March into Czechoslovakia: *Egyptian Gazette* 1938. október 12/17424. 5.

előkészületeket a Müncheni Egyezmény,⁶⁵⁹ a négyhatalmi konferencia összehívására.⁶⁶⁰ Október 19-én értesült a lap arról is, hogy a következő napokban a csehek álláspontja közeledett Budapesthez, és kéri a magyar kisebbségek tárgyában a tárgyalások újrafelvételét. Valószínű, hogy a tárgyalásokat diplomaták kezdik el. Amennyiben a cseh javaslat Magyarország számára megint elfogadhatatlan, akkor azonnal a Müncheni Egyezmény négy hatalmához fordulnak a kialakult vitás kérdések rendezése céljából. Tízezer Magyarországon élő szlovák közleményt adott ki, tiltakozva a szlovák hazugságok ellen, melyek szerint a magyar hatóságok elnyomják őket. Ezzel szemben használhatják saját nyelvüket; szabadon gyakorolják a vallásukat; saját kulturális intézményekkel és múzeumokkal rendelkeznek. Közleményt küldték a magyar kormánynak, illetve a szlovák miniszterelnöknek.⁶⁶¹ 1938. november 3-án az *Egyptian Gazette* írta, hogy a magyar–csehszlovák vitás kérdésekben az olasz és német döntőbírók⁶⁶² megállapodásra jutottak. A megállapodás szerint Csehszlovákia négy zónáról mond le Magyarország javára.⁶⁶³ Másnap közölte az *Egyptian Gazette*, hogy 1938. november 2-án kompromisszumos megállapodás született. A Felvidék déli sávját visszacsatolták Magyarországhoz és öt nagyvárosból, melyre mind a két fél igényt tartott (Pozsony, Nyitra, Kassa, Ungvár és Munkács), az első kettő Szlovákiáé maradt, míg Kassát, Ungvárt és Munkácsot Magyarországhoz visszacsatolták. November 5. és 10. között a magyar honvédség csapatai megkezdték a csehszlovák csapatok által kiűrt területek átvételét. A megállapodás óriási sikernek tekinthető a magyar, illetve az olasz diplomácia számára. A találkozó után Ciano gróf mosolygott, Ribbentrop⁶⁶⁴ hűvösen búcsúzott Kányától.⁶⁶⁵ November 8-án az *Egyptian Gazette* közölte, hogy Horthy Miklós magyar kormányzó a honvédség élén, lóháton vonult be a felszabadult Komáromba és a város lakói előtt beszédet mondott. A következő napokban más visszacsatolt városokban ment a kormányzó ünnepelni a

⁶⁵⁹ A Müncheni Egyezmény 1938. szeptember 29-én, Münchenben létrejött megállapodás Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, és Olaszország között, amelynek eredménye Csehszlovákia felosztása lett.

⁶⁶⁰ Czech-Hungarian Talks Breakdown – Appeal to Munich Powers: *Egyptian Gazette* 1938. október 14/17426. 5.

⁶⁶¹ Hungarian Minority Problem – Negotiations with Prague May be Resumed – Slovaks Deny Oppression Reports: *Egyptian Gazette* 1938. október 19/17430. 5.

⁶⁶² 1938. október 28–29.-én a magyar–cseh kormány felkérte Németországot és az Olasz Királyságot választott bírósági testület meghozatalára. A nemzetközi jog szabályainak megfelelően ez azt jelentette, hogy Budapest és Prága látatlanban elfogadja a döntőbírók –Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter és Ciano gróf olasz királyi külügyminiszter- határozatát anélkül, hogy annak tartalmát ismernék.

⁶⁶³ Czech-Hungarian Dispute – Arbitrators Reach Agreement: *Egyptian Gazette* 1938. november 3/17443. 5.

⁶⁶⁴ Ullrich Friedrich Willy Joachim von Ribbentrop (1893. április 30.–1946. október 16.) a Nemzetszociálista Német Munkáspárt befolyásos politikusa, továbbá 1938 és 1945 között külügyminiszter volt.

⁶⁶⁵ Hungary Awarded Slovak Territory – Frontier Dispute Settled – Diplomatic Triumph for Italy: *Egyptian Gazette* 1938. november 4/17444. 5.

helyi lakosokkal. A következő állomása Kassa lesz, ahol előkészítik a fogadását. A kormányzó melegen köszönte meg az üdvözléseket.⁶⁶⁶

A magyar belpolitikáról 1938. november 6-án írta az angol nyelvű egyiptomi lap, hogy Imrédy Béla miniszterelnök a parlamenti veresége miatt mond le, de Horthy kormányzó nem fogadta el a lemondását, mert még nem kapta meg a parlamenti szavazás eredményét, mely alapján döntést hoz. December 12-én a következő hír jelent meg az *Egyptian Gazette*-ban: „új magyar külügyminiszter Csáky István gróf Mussolini barátja lett.”⁶⁶⁷

Az 1938-as év utolsó híre december 19-én Ciano gróf olasz külügyminiszter budapesti látogatásáról szól. Az *Egyptian Gazette* szerint december 17-én éjjel Budapestre indult az olasz miniszter, hogy tárgyalásokat folytasson a magyar kormány tagjaival az olasz–magyar viszonyról, valamint az újabb csehszlovák fejleményekről.⁶⁶⁸

1939. január 4-én az *Egyptian Gazette* arról számol be, hogy Magyarországon magas rangú és befolyásos politikusok bírálták Németországot az ottani politika irány miatt. A német orientációt ellenző személyek között van Csáky Imre külügyminiszter, Bethlen István volt kormányfő és Eckhardt Tibor, a kisgazdapárt elnöke. Ugyanebben a cikkben a lap bejelentette, hogy Csáky Imre tárgyalásra utazik Rómába.⁶⁶⁹

A magyar–csehszlovák viszony továbbra is az egyiptomi sajtó fókuszában maradt. 1939. január 7-i számában az *Egyptian Gazette* arról tudósított, hogy négy magyar tiszt és öt civil vesztette életét, amikor a cseh csapatok, illetve ukrán önkéntesek megtámadták őket Munkács közelében. A magyar határőröket vezényeltek az incidens helyszínére és felvették a harcot a támadókkal és öt cseh katonát öltek meg. Az esemény kapcsán, kijelentették, hogy Munkács városába nem hatoltak be.⁶⁷⁰ Két nappal később arról tudósít az angol nyelvű lap, hogy a cseh, illetve az ukrán csapatok megtámadták a magyar határőröket az Ungvárból érkezett jelentések szerint. Újabb magyar katonákat vezényeltek a határra az ott állomásozók megerősítésére. A magyar megbízott a határincidensekért a felelősségét a csehszlovák kormányra hárította.⁶⁷¹ A másnapi szám szerint a magyar–csehszlovák határon agyonlőtt magyar katonákat nemzeti hősként temették el. Rengetegen vettek részt a temetésen, a

⁶⁶⁶ Hungarians occupy ceded Czech territory. Regent Horthy enters Komoron on horseback – Military Take Over Administration: *Egyptian Gazette* 1938. november 8/17447. 6.

⁶⁶⁷ New Hungarian Foreign Ministre: *Egyptian Gazette* 1938. december 12/17475. 5.

⁶⁶⁸ Count Ciano's Visit to Budapest – Conversations With Hungarian Members: *Egyptian Gazette* 1938. december 19/17481. 7.

⁶⁶⁹ Hungary and Germany – Famous statement's expressed – 'Keen Disappointment' Expressed: *Egyptian Gazette* 1939. január 4/17493. 6.

⁶⁷⁰ Czech-Hungarian Frontier Clash – Many Killed on Both Sides: *Egyptian Gazette* 1939. január 7/17496. 7.

⁶⁷¹ Disorders on Hungarian Frontier – Reinforcement Sent from Budapest – Second Incident Since Friday: *Egyptian Gazette* 1939. január 9/17497. 8.

munkácsi polgármester által küldött koszorúra azt írták: „Köszönjük szépen, hogy megvédtetek, és megmentettek minket”. A magyar kormány intézkedéseket tett a magyar–csehszlovák határokon, a csehszlovák csapatok magyar javaslatra kiűrik Munkácsot és a környező településeket. A csehszlovák kormány elfogadta a Magyarországgal való fogolycserét.⁶⁷² Január 11-én a lap beszámol arról is, hogy a két kormány megegyezett egy semleges zóna létesítésében a közös határoknál, így Munkácsnál is. A demilitarizált zónát⁶⁷³ másnap reggel 6 órától állítják fel és azonnal megkezdődnek a foglyok kölcsönös cseréje.⁶⁷⁴ Január 13-án az angol nyelvű napilap egy másik incidensről beszél a magyar határokon lévő Rutén oldalon. A hír szerint a magyar részről tüzet nyitottak a másik oldalra, és egy óráig tartott a tűzpárbaj. A források elmondják, hogy a magyarok könnyű- és nehézfegyvert, valamint három kézigránátot használtak. Ezzel kapcsolatban a magyar kormány tiltakozott a budapesti csehszlovák követségnél a legutóbbi határincidens miatt. A magyarok szerint a cseh katonai alakulatok nyitottak először tüzet és csak a magyar kormány telefonos tiltakozása következtében hagyták abba a tüzelést.⁶⁷⁵

A magyar német kapcsolatokról ad képet az *Egyptian Gazette* több cikkében is. 1939. január 13-án hírül adta, hogy január 16-án Csáky Imre külügyminiszter hivatalos látogatást tett Berlinbe, hogy politikai tárgyalásokat folytasson Ribbentroppal.⁶⁷⁶ Másnap jelezte a lap, hogy Magyarország hajlandó csatlakozni az Antikomintern Paktumhoz,⁶⁷⁷ amennyiben meghívást kap a paktumot aláíró felek részéről – jelentette ki Csáky külügyminiszter. A német politikai körök úgy vélték, hogy Csáky berlini látogatása elősegíti az országának csatlakozását a Paktumhoz. A hír végén az olvasható, hogy Magyarország csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz.⁶⁷⁸ Január 18-án pedig ugyanez a lap azt írta, hogy e hónap tizenhatodikán Adolf Hitler és Ribbentrop fogadta Csáky Imre, magyar külügyminisztert. A berlini hírügynökség szerint, ez a látogatás, az első lépés a Harmadik Birodalom vezetőivel folytatott tárgyalások sorában. A hír szerint, Csáky az Antikomintern Paktumot nem Berlinben írja alá, hanem Budapesten. Két óras, baráti megbeszélést tartott

⁶⁷² Hungaro-Czech Border Incident – National Funeral for Victims – Precautionary Measures Taken Along Frontier: *Egyptian Gazette* 1939. január 10/17498. 7.

⁶⁷³ A demilitarizált zóna szó olyan területet jelöl, amelyben szerződés, fegyverszünet vagy egyezmény szerint tilos katonai létesítményeket fenntartani és csapatokat állomásoztatni.

⁶⁷⁴ Hungaro-Czech Frontier – Natural Zone Created: *Egyptian Gazette* 1939. január 11/17499. 5.

⁶⁷⁵ Another Hungaro-Czech Incidents – Conflicting Allegations: *Egyptian Gazette* 1939. január 13/ 17501. 6.

⁶⁷⁶ Hungaro-German Political Talks: *Egyptian Gazette* 1939. január 13/17501. 6.

⁶⁷⁷ Az antikomintern paktumot Németország és a Japán császárság kötötte 1936. november 25-én Berlinben a Kommunista Internacionálé és különösen a Szovjetunió elleni együttműködésről. Az egyezményhez 1937-ben Olaszország is csatlakozott A Paktumhoz csatlakoztak Bulgária, Horvátország, Dánia, Finnország, Kína, Magyarország, Mandzsúria, Románia, Szlovákia, Spanyolország.

⁶⁷⁸ Hungary May Join Anti-comintern Pact – Count Csaky's Intimation to Germany: *Egyptian Gazette* 1939. január 14/17502. 8.

Csáky és Ribbentrop. A tárgyalások a Duna-medence gazdasági helyzetét, a két ország közötti kapcsolatokat, a magyarországi német kisebbség helyzetét, a magyar-cseh határincidenseket, illetve a Paktum kérdéseit érintették.⁶⁷⁹ Csáky berlini látogatása külpolitika összehangolását, illetve a kétoldalú barátság elmélyítését szolgálta.⁶⁸⁰

1939. január 23-i számában jelezte az *Egyptian Gazette*, hogy a magyar és a csehszlovák képviselők rendezni akarják a közös határokon történt incidensek ügyét. Csáky külügyminiszter a budapesti csehszlovák követtel találkozva megállapodásra jutott. A magyar fél elfogadta a csehszlovák javaslatot a Magyar–Csehszlovák Vegyes Bizottság alakításáról, amelynek elsődleges feladata az osztrákok által javaslat tanulmányozása lesz.⁶⁸¹

1939. február 3-án az angol nyelvű lap arról tudósított, hogy a Magyarországra gyakorolt német nyomás, illetve Magyarország az Antikomintern Paktumhoz való csatlakozása miatt a szovjet kormány megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal.⁶⁸² Maxim Litvinov,⁶⁸³ szovjet külügyminiszter tájékoztatta a moszkvai magyar követet, hogy a budapesti szovjet követséget bezárják és az orosz kormány elvárja, hogy a moszkvai magyar követséget is bezárják.⁶⁸⁴ A magyar hatóságok utasításra a moszkvai magyar követség személyzete azonnal elhagyta Moszkvát. A magyar érdekek képviselőjét ideiglenesen a lengyel követség vette át.⁶⁸⁵

Visszatérve a magyar–csehszlovák határincidensekre, 1939. február 7-i számában az *Egyptian Gazette* azt írta, hogy egy napon keresztül fegyveres összecsapások voltak a határon a csehszlovák katonai alakulatok és a magyar határőrök között. A magyar katonák egy faluban tartózkodtak, a csehek pedig hegyekről lőtték őket. A magyar térség katonai parancsnoka tiltakozott a provokatív cseh akció ellen. A nehézfegyverekkel rendelkező katonai csapatokkal támogatásával huszonöt magyar fegyveres közeledett a határokhoz, és tüzet nyitottak. A *Reuters* szerint a magyar és csehszlovák tisztek összegyűltek annak érdekében, hogy kinyomozzák az incidens okait.⁶⁸⁶

⁶⁷⁹ Hungary and Germany – Count Csaky's Visit to Berlin – Budapest Breaks Away from Western Powers: *Egyptian Gazette* 1939. január 18/17505. 6.

⁶⁸⁰ German-hungarian Talks Ended – Agreement on Foreign Policy – Mutual Friendship to be made Deeper: *Egyptian Gazette* 1939. január 19/17506. 5.

⁶⁸¹ Hungaro-Czech Frontier – Agreement Reached in Budapest: *Egyptian Gazette* 1939. január 23/17509. 8.

⁶⁸² Soviet-Hungarian Diplomatic Relations Severed: *Egyptian Gazette* 1939. február 3/17518. 5.

⁶⁸³ Maxim Maximovich Litvinov (1876. június 17.–1951. december 31.) szovjet diplomata, majd külügyminiszter lett.

⁶⁸⁴ Russia Severs Relations with Hungary – A Vassal of Berlin-Rome Axis: *Egyptian Gazette* 1939. február 4/17519. 8.

⁶⁸⁵ Hungarian Legation Leaves Moscow: *Egyptian Gazette* 1939. február 6/ 17520. 7.

⁶⁸⁶ Another Hungarian Border Incident – 24-hour Battle in Frontier Village – Conflicting Accounts: *Egyptian Gazette* 1939. február 7/17521. 6.

1939. február 15-én Budapestről érkezett ez a hír, amelynek értelmében lemondott Imrédy Béla miniszterelnök. A zsidótörvények⁶⁸⁷ miatti politikai feszültségek okozták a lemondását. Az új kormányalakításról Horthy Miklós kormányzó Darányi Kálmán volt kormányfővel, illetve Teleki Pál, közoktatásügyi miniszterrel tárgyalt.⁶⁸⁸ Február 17-én jelezte az *Egyptian Gazette*, hogy a budapesti információk szerint Teleki gróf befejezte a kormányalakítási tárgyalásait és összeállította az új kormány listáját.⁶⁸⁹ Teleki Pál kijelentette, hogy semmiféle változás nem történhet Magyarország külpolitikájában, mezőgazdasági politikájában, illetve a zsidó kérdéssel kapcsolatban.⁶⁹⁰ Imrédy kormányfőt megbuktató zsidók ellen fellép Teleki, az új miniszterelnök, jelentette ki a parlamentben.⁶⁹¹ Teleki gróf három ígéretet tett a népnek: 1. újjáépíti a magyar nemzeti hadsereget, 2. megerősíti a magyar gazdaságot, 3. megoldja a szociális problémákat.⁶⁹²

1939. március 21-én az *Egyptian Gazette* azt írta, hogy a magyar csapatok bevonultak Ruténföldre. Továbbra is vonatokkal szállítják oda a magyar katonákat. Ruténia megszállása kétszáz magyar katona életét követelte és sok volt a sebesült. Ezen kívül, ismét növekszik a feszültség a magyar–csehszlovák határokon.⁶⁹³ Magyarország régi határainak megszerzésével kapcsolatos lengyel, olasz, és német fogadtatás elégedettséget váltott ki Magyarországon. Üzenetet küldött a magyar fél Mussolini-nek, Ciano grófnak, Ribbentropnak, és Beck tábornoknak. A magyar üzenetre baráti választ küldtek. Továbbá, Teleki gróf és Csáky Imre március vége előtt Rómába és Berlinbe látogat a nemzetközi helyzet értékelés céljából.⁶⁹⁴ Magyarország válaszolt a szlovák panaszra, miszerint a magyar katonák betörték szlovák területekre. A magyar válasz a következő volt: „A Ruténiában

⁶⁸⁷ Az Első Zsidótörvény: az 1938-ban napvilágot látott.. A törvény kimondta: a szabadfoglalkozású állásoknál és a tíz értelmiséginél többet foglalkoztató kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál 20%-a a zsidók maximális aránya, melyet öt év türelmi időszak alatt kell elérni. A második Zsidótörvény: az 1939-ben jött létre, és elsősorban faji szempontból határozta meg, hogy ki számít zsidónak. Zsidónak minősült, aki önmaga, legalább egy szülője vagy legalább két nagyszülője az izraelita felekezet tagja volt a törvény hatálybalépésekor vagy az előtt. A törvény 6%-ban maximalizálta a zsidók arányát a szellemi foglalkozásokban, valamint megtiltotta zsidók alkalmazását állami közigazgatási és igazságügyi szerveknél és középiskolákban. A Harmadik Zsidótörvény 1941-ben született meg, és elsősorban házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről szólt.

⁶⁸⁸ Hungarian Premier Resigns – Dispute over Anti-jewish Law: *Egyptian Gazette* 1939. február 16/17529. 5.

⁶⁸⁹ Hungarian Cabinet Formed: *Egyptian Gazette* 1939. február 17/17530. 5.

⁶⁹⁰ Hungary and Anti-semitism – New Premier's Statement of Policy: *Egyptian Gazette* 1939. február 18/17531. 8.

⁶⁹¹ New Hungarian Government – No Change of Policy: *Egyptian Gazette* 1939. február 23/17535. 8.

⁶⁹² Hungarian Premier's Broadcast – The Nation's Three Duties: *Egyptian Gazette* 1939. február 24/17536. 7.

⁶⁹³ The Occupation of Ruthenia – Hungarian Troops Pouring into Ruthenia: *Egyptian Gazette* 1939. március 21/17557. 7.

⁶⁹⁴ Hungary's Attitude – Premier to Visit Berlin and Rome: *Egyptian Gazette* 1939. március 22/17558. 6.

állomásozó magyar erők megszállták az Uz-völgyének⁶⁹⁵ néhány nyugati pontját a vasutak biztonsága miatt. A rutén–szlovák határokat soha nem lépték át.”⁶⁹⁶ A határkérdést illetően, március 27-i pozsonyi hírek hangsúlyozzák, hogy magyar irreguláris és szabadcsapatok bevonultak Szlovákiába a dél határokon át.⁶⁹⁷

1939. július 3-án az *Egyptian Gazette* közölte, hogy Werth Henrik, a honvédség vezérkari főnöke, elfogadta a német meghívást és látogatást tesz a közeljövőbeli német katonai manővereken.⁶⁹⁸

A magyar–román kapcsolatokról 1939. július 7-én Bukarestből érkezett a hír, miszerint a halmai magyar–román határ menti faluban bombával komolyan megsebesítettek egy román őrnagyot. Az adott információk szerint Magyarországon gyártották a bombát.⁶⁹⁹ A magyar állami sajtó és ennek élén az *Esti Újság* kampányt indított Románia ellen. Elviselhetetlennek látta a Romániában élő magyar kisebbség életét. Románia egyáltalán nem tartja be az ígéreteit.⁷⁰⁰ Augusztus 4-i számában megerősítette, hogy Románia és Magyarország között érvényben marad a Tiszai Hajózási Szerződés.⁷⁰¹ Augusztus 28-án Horthy Miklós kormányzó fogadta a nemzeti hadsereg vezérkari főnökét a rendkívüli helyzetekben teendő szükséges intézkedések megtárgyalására. A magyar fél új javaslatot nyújtott be a románoknak, amelynek értelmében mindenképpen tiszteletben kell tartani a magyar kisebbséget, és ez határozza meg a két ország közötti viszonyát.⁷⁰²

---

⁶⁹⁵ Az Uz folyó a Csíki-havasokban, a Rugát-tető mellett ered, és Bákó megye területén, Dormánfalvánál ömlik a Tatrosba.

⁶⁹⁶ Hungary's Reply: *Egyptian Gazette* 1939. március 26/17561. 8.

⁶⁹⁷ Slovak-Hungarian Frontier Dispute: *Egyptian Gazette* 1939. március 28/17563. 5.

⁶⁹⁸ Hungarian General to See German Maneuvres: *Egyptian Gazette* 1939. július 3/17644. 8.

⁶⁹⁹ Rumanian Major injured by Bomb – Incident in Village on Hungarian Frontier: *Egyptian Gazette* 1939. július 11/17652. 6.

⁷⁰⁰ Rumania and Hungary – Budapest Press Violent Campaign – Life of Hungarian Minority Unbearable: *Egyptian Gazette* 1939. július 20/17660. 6.

⁷⁰¹ Rumeno-Hungarian Negotiations Resumed: *Egyptian Gazette* 1939. augusztus 4/17673. 6.

⁷⁰² Hungary's Army Chief Received by the Regent: *Egyptian Gazette* 1939. augusztus 29/17694. 5.

Összegzés

Egyiptom és Magyarország két világháború közti története számos hasonló vonást mutatott fel. Az első világháborút követően Egyiptomban is kitört a forradalom, azonban Egyiptom területi integritása sosem került veszélybe, ugyanakkor az egyiptomiak a brit protektorátus fenntartása, azaz a gyarmati állapotban való tartásuk ellen lázadtak fel. Végül az 1922. február 28. egyoldalú brit deklaráció eltörölte a protektorátust és a brit kormány négy ügyben tartotta meg a befolyását, így a fő közlekedési útvonalak biztosítása, Egyiptom védelme külföldi támadás esetén, a külföldi érdekek és kisebbségek védelme, Szudán brit megszállás fenntartása tekintetében. Az 1930-as évek olasz terjeszkedése Egyiptom nyugati határain hozzájárult ahhoz, hogy 1936. augusztus 26-án Nagy-Britannia és Egyiptom között aláírtak egy új egyezményt, amely értelmében a brit korona elismerte Egyiptom függetlenségét és szuverenitását. A britek biztosították Egyiptom katonai védelmét, így katonai támaszpontokat tarthatnak fenn és a fő közlekedési útvonalakat ellenőrzésük alatt tarthatták. London támogatta Egyiptom felvételét a Nemzetek Szövetségébe és a külföldiek különleges helyzetének eltörlését. Az 1937-es Montreux-i Konvenció eltörölte a külföldi polgárok különleges státuszát. Az 1936-tól Egyiptom önálló külpolitikát alakított ki, ezzel párhuzamosan nagyköveti szintű diplomáciai külképviselőket hozott létre.

A két világháború közötti egyiptomi korszakot liberális parlamenti demokráciának lehet tekinteni, azonban a politikai életet három erőcsoport dominálta: a britek, a királyi palota és az egyetlen komoly tömegtámogatással rendelkező párt a Vafd, amely minden szabad választáson többséget szerzett. A Palota és a britek saját érdekeik érvényesítése szempontjából igyekeztek korlátozni a parlament működését, ugyanakkor a Vafd komoly ellenzéki párt vagy pártok hiányában nem volt versenyhelyzetben. Így a liberális demokrácia hagyományai nem tudtak igazán megerősödni, amit külön akadályozott még, hogy nem volt stabil, hosszú időn keresztül működni képes kormányzat, kivéve Iszmáíl Szedki pasa kormányzati időszakát 1930–1933 között.

A gazdasági életben az iparosodás terén jelentős előrehaladás történt, de a politikai életben a földbirtokosoknak volt meghatározó szerepe, ugyanakkor a nagyobb ipari cégek külföldiek voltak. Az egyiptomi társadalmat feszítő kérdések háttérbe szorultak a nemzeti függetlenség mögött, így komoly társadalmi reformok szóba sem kerülhettek, jóllehet a túlnépesedés, a városi szegénység, a parasztság sanyarú helyzete mind megoldásra várt.

Az egyiptomi-magyar kapcsolatokat döntően befolyásolták a világpolitikai helyzet alakulása és a két ország érdekei. A trianoni magyar békeszerződés 86. és 93. cikke közötti

rendelkezések Magyarországnak, mint az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamának a jogait szüntette meg egyrészt a Szezei-csatornára és az egyiptomi áruk importjára vonatkozóan, ugyanakkor elismerte Nagy-Britannia befolyását Egyiptomra. A britek 1922-es deklarációja után 1923-ban született döntés arról Budapesten, hogy Magyarország tiszteletbeli főkonzulátus alapít Egyiptomban és a brit-egyiptomi 1936-os szerződés után három évvel nyitotta meg kapuit Kairóban a magyar követség, Semsey Andor magyar ügyvivő vezetésével. A kapcsolatok története szempontjából meghatározó a magas szintű politikai látogatások. Ebben a vonatkozásban Ifj. Horthy Miklós, a kormányzó fia 1932, 1934, 1938 és 1939 során több hetet, néha több hónapot is töltött Egyiptomban, ahol elsősorban a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeiről tárgyalt és kezdeményezett több közös vállalkozást is. Egyiptomi részről a legfontosabb Iszmáíl Szedki pasa, egyiptomi miniszterelnök 1932-es magyarországi látogatása volt, aki a magyar vonatok, mezőgazdaság és a királyi gárda lóállománya iránt mutatott különös érdeklődést. Emellett említésre méltó az egyiptomi királynő, Názli és négy lánya több hetes látogatása 1938 nyarán, amelynek elsősorban protokoll szempontjából volt nagy jelentősége.

Az egyiptomi–magyar viszony lényeges eleme a két ország közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok. 1924–1939 között az egyiptomi gyapot, a magyar mozdonyok, és vonatszerelvények játszottak meghatározó szerepet a kétoldalú kereskedelemben. Egyiptom és Magyarország között 1927. február 16-án kötött kereskedelmi megállapodással – jegyzékváltás útján – a két ország közötti gazdasági kapcsolatok nagyobb lendületet kaptak. A magyar nagyvállalatok közül a GANZ volt aktív Egyiptomban (1928-ban kairói képviseletet nyitott), ahol vízszivattyúkat, mozdonyokat és szerelvényeket értékesített. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok fejlődésének elősegítésére alapították 1933-ban a Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Céget illetve a kétoldalú idegenforgalmi kapcsolatok fejlesztésére 1935-ben a HUNEGYPT nevű utazási irodát.

A két világháború közötti időszakban egyiptomi-magyar kulturális és tudományos kapcsolatok az előző majd a 20. század utolsó harmadához képest nem volt intenzív. Ennek ellenére néhány tudományos célú látogatásról beszámolt a korabeli sajtó. Emellett 1932. április 1-től 1937. április 30-ig rendszeresen megjelent a magyar rádió műsora a francia és angol nyelvű napilapokban. Almásy László különleges helyet foglal el a magyar egyiptomi kapcsolatok történetében. Ő az, aki az Egyiptomtól nyugatra eső sivatag feltérképezésében úttörő szerepet vállalt, majd Rommel seregében a sivatag szakértőjeként részt vesz az angolok elleni küzdelemben, végül az egyiptomi légiközlekedés egyik alapítója. Ugyancsak említésre méltó, hogy az egyiptomi Mezőgazdasági Múzeumot Kairóban két magyar igazgató gondos

munkájával hozták létre Paikert Alajos után Nagy Iván Edgár került az igazgatói posztra és ő volt igazgató 1933 és 1936 között. Mindkét magyar igazgató képe mai napig ott lóg a kairói Mezőgazdasági Múzeum igazgatói szobájában.

A sport vonatkozásában a futball kiemelkedő szerepet játszott. Magyar klubcsapatok turnéztak rendszeresen Egyiptomban: Ferencváros (1928), MTK. (1929), és Újpest (1939).

A két világháború között az egyiptomi arab, angol és francia nyelvű lapokban megjelent magyar vonatkozású cikkek és híradások arról tanúskodnak, hogy a Nílus-völgyi országban az olvasóközönség bizonyos időszakokban Magyarországról igen részletesen tájékozottak voltak.

Közvetlenül az első világháború vége után az egyiptomi szerkesztők és szerzők élénk figyelemmel kísérték a magyarországi eseményeket és szinte naprakészen mutatták be 1918 és 1920 között a kormányváltásokat. Károlyi Gyula kormánya mellett kiemelték a tanácskormány barbárságát, azaz baloldali hatalomátvételt negatív kontextusban mutatták be. Ez talán összefüggést mutat azzal is, hogy az egyiptomi sajtó egy része brit befolyás alatt állt, illetve az egyiptomi szerzők-szerkesztők nem szimpatizáltak a baloldali hatalomátvétellel Magyarországon. Feltűnő, hogy a magyar és a külföldi kommunistákat egyértelműen elítélték.

Külön figyelmet érdemel, hogy az egyiptomi olvasóközönség szinte napra kész információkat kapott Franchet D'Esperey francia tábornok katonai lépéseiről, a cseh és a délszláv hadsereg Magyarország elleni katonai támadásáról, illetve arról is, hogy a román hadsereg elfoglalta Budapestet, ahol – a híradások szerint – megölték a lakókat és kirabolták a segélyszállítmányokat. Úgy tűnik, hogy a korabeli egyiptomi sajtó szimpatizált Magyarországgal és annak lakóival és az ellenük irányuló támadást negatív kontextusban láttatták.

Horthy Miklós kormányzó személyét, a monarchia visszaállítását Magyarországon egyértelműen pozitívan látták az egyiptomi szerzők. A békeszerződés aláírásának körülményeit pedig szükségszerűnek ítélték. Valószínű, hogy ebben közrejátszott az a tény is, hogy ekkor Nagy-Britannia befolyást gyakorolt Egyiptomra és a Szuezi-csatornára, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása következtében már nem volt tényező a térségben. Ezt mutatják a trianoni békeszerződés Egyiptomra vonatkozó cikkelyei is. 1929-ben Fuád király igazságtalannak tartotta a trianoni békeszerződést, és ez világosan látható Parcher Félix egyiptomi magyar követ 1929. februári jelentésében.

Az egyiptomi sajtó által kialakított Magyarország-kép másik csomópontja IV. Károly visszatérési kísérletei köré csoportosul, amelynek kapcsán a szerzők pozitívan tüntetik fel

eseményeket. Ez valószínű összefüggést mutat azzal is, hogy az egyiptomi olvasó közvélemény a monarchia elkötelezett híve volt.

Az 1930-as években Gömbös Gyula Róma és Berlin felé közeledését emelték ki. Az Eckhardt Tibor és Gömbös Gyula közötti párbaj híre pedig az egyiptomi bulvársajtó számára is megfelelő muníciót adott ahhoz, hogy egy európai országban lovagiasan oldják meg a vitás ügyeket még kormány szinten is. A párbajról szóló híradás az archaikus egyiptomi társadalomban ismét pozitív színben tüntette fel a magyar vezetőket, hiszen azt sugallta, hogy Magyarországon is érvényesült a tálió-elv, a szemet szemért ősi törvény.

1936-ban Gömbös Gyula miniszterelnök és Kánya Kálmán külügyminiszter olaszországi látogatása, illetve az olasz–magyar–osztrák szerződés London számára is fontos volt. A szerződésnek Németország ellenes éle volt, mert elutasította az Anschlusst, illetve a három állam közötti vámunió létrehozását alapozta meg, ami Berlin közép-európai behatolást akadályozta meg.

Mindezek alapján nem túlzást azt feltételeznünk, hogy az 1920-tól konszolidálódó Magyarország az egyiptomi sajtóban pozitívan jelenik meg, a magyar vezetők és emberek Egyiptomban kedvező fogadtatásban részesülhettek, hiszen a politika irányítói lovagias, igazukért párbajra is kiállóként, a lakosok pedig a monarchiát támogató, az idegen befolyást és az igazságtalanságot elutasítóként lettek bemutatva Nílus-menti országban.

Bibliográfia

Források

Levéltári források:

Egyiptomi Országos Levéltár Abdíni (királyi) Levéltára: 1925–1938.

Egyiptomi Országos Levéltár Külügyi Levéltára: 1925–1933.

Egyiptomi Országos Levéltár Miniszterelnökségi Levéltára: az 53. és 56. jelzetű tárcában lévő iratok: 1923, 1926, 1929, 1930, 1933, 1935, 1939.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNLOL): 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 11. számú csomók: 1928–1939.

Újságok, magazinok

Al-Ahrám arab nyelvű egyiptomi napilap: 1919–1939.

Al-Muszavvir arab nyelvű egyiptomi heti magazin: 1929, 1933, 1934, 1936, 1937, 1938, 1939.

Al-Vakái al-Maszríja egyiptomi hivatalos közlöny: 1919–1939.

Budapesti Hírlap magyar nyelvű napilap: 1924, 1932.

Egyptian Gazette angol nyelvű egyiptomi napilap: 1919–1939.

La Bourse Egyptienne francia nyelvű egyiptomi napilap: 1936.

Nemzeti Újság magyar nyelvű napilap: 1924, 1932.

Rúzá al-Júszuf arab nyelvű heti magazin: 1933.

Egyéb iratok/források

Francia Diplomáciai Iratok, *följegyzés Clemenceau, Balfour, Pichon, Polk, Tittoni, Macuifoch Marsall és Weygand Tábornok megbeszéléséről*, iratszám: 8, irat típusa: HD. 24. sz. följegyzés. Szigorúan bizalmas – titkos, keltezési idő: 1919. augusztus 5. levéltári jelzet: BDIC, Dossier Mantoux, cote F° Δ 234 Rés.

Francia Diplomáciai Iratok: *a békekonferencia a Román kormánynak*, iratszám: 7; irat típusa: szám nélküli távirat, keltezési hely: Párizs, keltezési idő: 1919. augusztus 5. levéltári jelzet: AD. Papiers d'Agent, Papiers Pichon.

Francia Diplomáciai Iratok: *a békekonferencián részt vevő szerb-horvát-szlovénküldöttség vezetője Clemenceau-nak, a békekonferenciaelnökének*. Párizs, 1919. augusztus. 15. AD. Actes de la Conférence de la Paix 43, ff. 200 202. Pašix.

Francia Diplomáciai Iratok: *Graziani tábornok, a budapesti francia katonai misszió vezetője Clemenceau-nak és hadügyminiszternek*. Budapest, 1919. november 27. 411. sz. távirat. Titkos – Sürgős. AD. Europe, 1918-40. Hongrie vol. 46, ff. 56-57.

Feldolgozások

Abdal-Háfiz, Mohamed Abdal-Latíf [é. n.] *Muhádarát fi tárih Miszr al-hadisza val-muászir* [Újkori és jelenkori egyiptomi történelem fejezetei]. Zagazíg.

Abdalláh, Nabíh Bajúmi (1996) *Kadájá arabíja fil-barlamán al-maszri 1924–1958* [Arab kérdések az egyiptomi parlamentben 1924–1958]. El-Káhira.

Abduh, Ibráhím (1942) *Álam asz-szaháfa al-arabíja* [Az arab sajtó világa]. El-Káhira.

- (1942a) *Tárih al-Vákái al-Maszrija 1828–1942* [Al-Vákái al-Maszrija története 1828–1942]. El-Káhira.

Ádám M., (1981) *A Kisantant 1920–1938*. Budapest.

Agstner, R. (1995) *Der Ballhausplatz und Nordafrika, Studien zur Präsenz von Österreich (-Ungan) in Kairo, Kossier, Luxor, Tripolis und Bengasi*. Band II., Kairo.

- (1993) *Das k.k. (k.u.k.) Konsulat für Central-Afrika in Khartoum, 1850–1885*. Band 5, Kairo.

- (1994) *Die Österreichischen-ungarische Kolonie in Kairo vor dem Ersten Weltkrieg*. Band 9., Kairo.

- (1995) *125 Jahre Suezkanal. Österreich (-Ungarn) und seine Präsenz am Isthmus von Suez. Zur Geschichte der Konsulate in Suez und Port-Said, 1844–1956*. Band 10, Kairo.

Agstner, R. – **Prizimbram**, L. – **Von Gsiller**, C. R. – **Patera**, A. – **Stern**, M. – **Jung**, P. – **Ronall**, J. O., (1993) *Österreich und Ägypten, Beiträge zur Geschichte der Beziehungen vom 18. Jahrhundert bis 1918*. Band 4., Kairo.

Ahmed, A. (Ford.) (1995) *Muzakirát al-Lord Kelner 1924–1946* [Lord Kelner emlékiratai 1924–1946]. El-Káhira.

Al-Akkád, Mohamed Al-Husszejni [é. n.] *Mathaf al-Muktanaját at-Turászija* [Néprajzi Múzeum]. El-Káhira.

- Al-Anszári**, Násszer (1997) *Al-mugmal fi tárih Miszr* [Egyiptomi történelem kézikönyve]. 2. kiadás, El-Káhira.
- Al-Barík**, Abdal-Hamíd (1999) *At-tajárát asz-szijászíja al-muászira 1870–1965* [A korszerű politikai pólusok]. El-Káhira.
- Al-Fatátri**, Szaad (1988) *Szijádat asz-szafír* [Nagykövet Úr]. El-Káhira.
- Allenby** (1921) *Papers Respecting Negotations With The Egyptian Delegation*, Egypt No. 4. London.
- Almásy L.**, (1928) *Autóval Szudánba*. Budapest.
- (1937) *Levegőben...homokon*. Budapest.
- Asz-Szaíd**, Rifaat (1977) *Asz-szeháfa al-jaszáríja fi Miszr 1925–1948* [Az egyiptomi baloldali sajtó 1925–1948]. 4., kiadás, El-Káhira.
- Annesley**, G., (1994) *The Rise of Modern Egypt: a Century and a Half of Egyptian History, 1798–1957*. Edinburgh.
- Ar-Rifái**, Abdar-Rahmán (1987) *Szavrat 1919 tárih Miszr al-kavmi min 1914 ilá 1921* [1919-es forradalom – Egyiptom nemzeti történelme 1914–1921]. 4., kiadás. El-Káhira.
- Asmávi**, Szejjid (2002) *Al-Ajb fiz-zát al-malakíja – inhijár hajbat hukm al-fard al-mutlak: al-Kedive- asz-Szultán- al-Malik 1882–1952* [Királyi személyiség élés kritikája – Korlátlan hatalommal felruházott személy abszolút presztízsének összeomlása: kedivé, szultán, és király]. El-Káhira.
- Beinin**, J., (2008) *Egypt: Society and Economy, 1923–1952: The Cambridge History of Egypt. Modern Egypt, from 1517 to the End of the Twentieth Century*, 2. kötet. Michigan, 309–333.
- Balogh L. – Sinkovics B.**, [é. n.] *Függelék: segédlet szemináriumi és szakdolgozatok készítéséhez*. Szeged.
- Bethlen I.**, (1933) *Bethlen István gróf beszédei és írásai*. I–II. Budapest
- Botman**, S., (1991) *Egypt from Independence to Revolution, 1919–1952*. Syracuse, N.Y. (2008) *The Liberal age, 1923–1952: The Cambridge History of Egypt Modern Egypt, from 1517 to the End of the Twentieth Century*. 2. kötet. Michigan: 285–308.
- Daly**, M. W., (1998) *The British Occupation, 1882–1922: The Cambridge History of Egypt*: Cambridge, volume II, 239–251.
- Daly M. W., Petry C. F.**, (1998) *The Cambridge History of Egypt*. 2 vols. New York.
- Edelsheim Gy. I.**, (2011) *Becsület és kötelesség 1918–1944*. Budapest.
- Farkas A.**, (2012) *Szadati Egyiptom magyar szemmel, Magyar-egyiptomi kapcsolatok 1970–1980*. Szeged.

- Diószegi I.**, (1994) *A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939*. Budapest.
- (1984) *A magyar külpolitika útjai. Tanulmányok*. Budapest.
- Diószegi I.**, Harsányi I., Krausz T., Németh I., (szerk.) (1995) *20. századi egyetemes történet 1890–1944*. I. kötet. Budapest.
- Gambino, A. A.** (2009) *La presenza italiana in Ungheria nella corrispondenza diplomatica francese (1919–1929): Grotius*, Budapest, 1–12.
- Gergely J.** (2001) *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Budapest.
- Gershoni, I. – Jankowski, J. P.**, (1986) *Egypt, Islam, and the Arabs: The Search for Egyptian Nationhood, 1900–1930*. New York, Oxford.
- Goldschmidt, A.**, (2000) *Biographical Dictionary of Modern Egypt*. London.
- (2008) *A Brief History of Egypt*. New York.
- Goldschmidt, A. Jr.**, (2004) *Modern Egypt: The Formation of a Nation State*. 2d ed. Boulder, Colo.
- Goldschmidt, A.**, (2005) *Egyptian Historiography, 1919–1952. Re-Envisioning Egypt 1919–1952*. Cairo, New York, 466–491.
- Goldschmidt, A. – Johnston, Jr. R.**, (2003) *Historical dictionary of Egypt – African historical dictionaries; no. 89*. III, Maryland, and Oxford.
- Goldschmidt, A. – Johnston, A. J. – Salmoni, Barak A.**, (2005): *Re-Envisioning Egypt 1919–1952*. Cairo, New York.
- Goldschmidt, A. and Johnston, R. C.**, (2003) *Historical Dictionary of Egypt*. 3rd ed. Lanham.
- Goldziher I.**, (1984) *Napló*. Budapest.
- Gúda, Mohamed Garíb** (1999) *Múgaz tárih al-alám bisz-szanavát val-ahdász*. El-Káhira.
- Győry H.**, (1998) *Az első magyar ásatás Egyiptomban, 1907 - Válogatás a gamhudi ásatás anyagából, 1997, (Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, 1997. VII. 15. - 1998)*. Budapest.
- Hajdú Gy.**, (1959) *Diplomáciai és Nemzetközi Jogi Lexikon*. Budapest.
- Hajkal, Mohamed Husszejn** (1951) *Muzakkirát fi-sz-szijásza al-maszríja 1912–1937* [Az egyiptomi politika emlékiratai 1912–1937]. El-Káhira.
- Harídi, Fargali Túsún** (2002) *Ar-Rásmálíja al-adzsnabíja fi Miszr 1937–1957* [A külföldi kapitalizmus Egyiptomban 1937–1957]. El-Káhira.
- Horthy M.**, (1990) *Emlékirataim*. Budapest.
- Ifjú Horthy M.** (1936) *A magyar-egyiptomi kereskedelmi kapcsolatok fejlődési lehetőségei*. Budapest.

Izzaddín, Amin (1970) *Tárih at-tabaka al-ámila al-maszríja fil-isríniját 1919–1929* [Az egyiptomi munkásosztály története a húszas években 1919–1929]. El-Káhira.

- (1972) *Tárih at-tabaka al-ámila al-maszríja fisz-szalasíniját 1929–1939* [Az egyiptomi munkásosztály története a harmincas években 1929–1939]. El-Káhira.

J. Nagy L., (2006) *Magyarország és az arab térség*. Szeged.

- (2003) Az arab országok a magyar külkapcsolatokban: *Külügyi Szemle*. tavasz, 114–139.

- (2000) *La Méditerranée vue de l'Europe Centrale*. Szeged.

- (2002) L'Egypte et les relations extérieures de la Hongrie 1947–1957: *Chronica* 2, 142–150.

Juhász G., (1987) *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Budapest.

Kámil, Nagvá, [é. n.] *Mahmúd Azmi ráid asz-szeháfa al-maszríja* [Mahmúd Azmi, az egyiptomi sajtó vezéralakja]. El-Káhira.

Karam, Fuád (1994) *Al-Nizárát val-Vizárát al-maszríja* [Az egyiptomi al-Nizárát és Minisztériumok], I. Kötet. 2., kiadás. El-Káhira.

Komár K., (2002) Az egyiptomi függetlenség útja a magyar követi jelentések tükrében (1922–1936): *Világtörténet*, 24 tavasz-nyár, 47–57.

- (2002a) A Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Részvénytársaság története: *Limes*. 55, 63–78.

- (2003) Hungarian–Egyptian interwar relations: *Mediterrán Tanulmányok*, XII, 75–83.

- (2012) *Az Osztrák–Magyar Monarchia és Egyiptom kapcsolatai 1882–1914*. Szeged.

Kubassek J., (1999) *A Szahara bűvöletében. Az „Angol beteg” igazi története. Almásy László hiteles életrajza*. Budapest.

Ligeti L. (főszerk) – Terjék J. (szerk). (1981) *Keleti Nevek Magyar Helyesírása*. Budapest.

Lojkó M., (2005) *Meddling in Middle Europe – Britain and the 'Lands Between' 1919–1925*. Budapest, New York.

Mahmúd, Ahmed Ibráhím (2006) *Vazárat al-Háridzsija* [A Külügyminisztérium]. El-Káhira.

Mahmúd, Háfiz (1973) *Aszrár al-mádi fisz-szijásza al-vatanija 1907–1952* [A nemzeti politika múltjának titkai 1907–1952]. El-Káhira.

Márfi A., (2001) Színházi élet Pécsen az Antant-szerb megszállás alatt: *Pécsi Szemle várostörténeti folyóirat*, IV. Évfolyam, 3. szám, 80–89.

- Mohamed**, Muhszin (2005) *Rúaszáa al-vazárát bil-vaszáik asz-szirrija al-británija, val-amríkija* [Egyiptomi kormányfők a brit és amerikai titkos dokumentumok szerint]. El-Káhira.
- Molnár G.**, (2013) A Líbiai-sivatag magyar óriása – Almásy László Ede élete és munkássága: *Belvedere*, Tavasz, 65–72.
- Mondik G.**, (2007) *A magyar fesztiválrendszer*. Budapest.
- N. Szabó J.**, (2009) Magyar-osztrák kulturális és tudományos kapcsolatok a második világháború után (1945–1948): *Debreceni Szemle*, 3–4. no., 329–341.
- Nagy F.** (Összeállította) (2007) *A Magyar Ország Levéltár Segédletei 12/2 – Külügyminisztérium Levéltára (1918–1945) II. Kötet. Külügyminisztérium Utazás-, és Útlevelelügyi Osztály, Külképviseltek, Egyéb Szervek, Irathagyatékok. Repertórium*. Budapest.
- Nagy I. E.**, (1936) *Die Landwirtschaft im heutigen Ägypten und ihre Entwicklungsmöglichkeiten*. Wien.
- Ormos I.**, (2009) *Max Herz Pasha (1856–1919): His life and career*. Vol. 1–2. Cairo.
- Ormos M.**, (1998) *Magyarország a két világháború korában (1914–1945)*. Debrecen.
- Paikert A.**, (1998/2000) Életem és korom [Közread., bev. és jegyz. ell.] Takáts Rózsa: *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum közleményei*, 159–218.
- Pál J.**, (MEBT, 1999. december 17), Előadás: Művészeti és nemzetközi kapcsolatok helyettes államtitkára, Nemzeti Kulturális örökség Minisztériuma. Budapest.
- Péteri L.**, (1998) Bethlen István. *Trianon és magyar politikai gondolkodás 1920–1953*. Budapest.
- Pohánka É.**, (2005) A Pécsi Püspöki Joglyceum könyvtára a 20. század viharában: *Pécsi Szemle Várostartörténeti folyóirat*, VII. évfolyam, tél p. 48–55.
- Pritz P.**, (1995) *Magyar Diplomácia a Két Háború Között*. Budapest.
- (1982) *Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–1936*. Budapest.
- Pritz P. Pál L.**, (1994) *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945*. Budapest.
- Ramadán**, Abdal-Azím (1979) *Asz-Sziráa bajn al-Vafd val-Ars 1936–1939* [A Vafd és a Trón közti konfliktus 1936–1939]. Bejrút.
- (1983) *Tatavvúr al-haraka al-vatanija fi Miszr 1918–1936* [Az egyiptomi nemzeti mozgalom fejlődése 1918–1936]. El-Káhira.
- (1992) *Muzakirát Szaad Zaglúl* [Szaad Zaglúl emlékiratai]. IV. El-Káhira.

- (1998) *Misr val-harb al-alámija al-szánija, marakat tagnib Misr vajlát al-harb* [Egyiptom és a második világháború – háború szörnyűségei Egyiptom távol a harctól]. El-Káhira.
- Ránki G.**, (1981) *Gazdaság és külpolitika: A nagyhatalmak harca a délkelet-európai gazdasági hegemoniáért (1919–1939)*. Budapest.
- Richmond, J.C.B.**, (1977) *Egypt 1798–1952*. Great Britania.
- Rizk, Júnán Labíb** (1995–2003) *Al-Ahrám diván al-haját al-muszavvara 1876–1882* [Al-Ahrám, történeti képeskönyv 1876–1882]. I. El-Káhira.
- (1989) *Al-Háridzsija al-maszrja 1826–1937* [Az egyiptomi Külügyminisztérium 1826–1937]. El-Káhira.
- (1998) *Tárih al-Vazárát al-maszrja 1878–1953* [Az egyiptomi kormányok története 1878–1953]. I. kiadás. El-Káhira.
- Romsics I.**, (1991) *Bethlen István: politikai életrajz*. Budapest.
- (2001) *Magyarország története a XX. században*. Budapest.
- Szaad, Zakaríja Ahmed Mohamed** (2007) *Al-Muskila al-falasztinija va-mavkif Misr hukumat va-saab minha 1917–1939* [A palesztin kérdésben az egyiptomi állami álláspont és a közvélemény 1917–1939]. El-Káhira.
- Sákir, Szafá** (2006) *Al-Háridzsija al-maszrja 1937–1953* [Az egyiptomi Külügyminisztérium 1937–1953]. El-Káhira.
- Sáringer J.**, (2004) *Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez (1920–1944)*. Budapest.
- (2005) *Documentation a l’histoire de la diplomatie hongroise De 1920 A 1944*. Szeged.
- Sosztarits O.**, (2008) Az Ízisz-szentély és az egyiptomi eredetű vallásosság emlékei Savariában: *Reneszánsz a fáraók Egyiptomában*. Szerk. Francesco Tiradritti. Katalógus, Budapest, 129–133.
- Schonfield, H. J.**, [é. n.] *The Suez Canal*. London.
- Sz. Ormos M.** (1964) *Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése*. Budapest.
- Szilágyi Á. J. – Sáringer J.**, (2002) *Ifj. Horthy Miklós, a kormányzó kisebbik fia*. Budapest.
- Szinai M. – Szűcs L.**, (1962) *Horthy Miklós titkos iratai*. Budapest.
- (1972) *Bethlen István titkos iratai*. Budapest.
- Szondy V. – Jónás E.**, (1947) *Diplomáciai Lexikon*. Budapest.
- Szőllősy G.**, (2009) *Ifj. Vastagh György állatszobrai. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum tárgykatalógusai I.* Budapest.

- Szubéh,** Abdasz-Szalám, Abdal-Halím Ámir (1992) *Ar-Rásmálíja al-szinájja va-davruha fi Miszr fi marhalet al-masrúát al-hurra 1916–1957* [az ipari kapitalizmus szerepe az egyiptomi szabad vállalkozások időszakában 1916–1957]. El-Káhira.
- Szubhi,** Mírvat Gáli (2001) *Al-Ilákát al-iktisádíja bajn Miszr va-Británíja 1935–1945* [Az egyiptomi-brit gazdasági kapcsolatok 1935–1945 között]. El-Káhira.
- T. Mérey K.,** (1999) A trianoni béke hatása a pécsi dohánygyárra: *Pécsi Szemle várostörténeti folyóirat*, II. évf., 2. szám. 76–79.
- Tardy L.,** (1977) *Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról*. Budapest.
- (1983) *Régi magyar követjárások Keleten*. Budapest.
- Tóth I.,** (szerk.) (2008) *François Baron de Tott, emlékiratai a törökökről és tatárokról*. Tudományos jegyzetek: Ivanics Mária, Szombathely.
- Török Sz.,** (1989) Ifjabb Vastagh György: *Magyar agrártörténeti életrajzok III. (R–Zs)*. Szerk. Für Lajos, Pintér János. Budapest, 557–560.
- Ujváry G.,** (2010) *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest.
- Várdy B.,** (2003) Trianon megnyilvánulása a két világháború közti magyar történetírásban: *Aetas*, 2003, 3–4. szám, 143–157.
- Zeidler M.,** (2001) *A revíziós gondolat*. Budapest.
- Zimonyi I.,** (2013) Magarabok és Qaszr Ibrím. Egy magyar közösség Egyiptomban: *Belvedere* 25/1, 86–89.
- Zombori I.,** (2001) *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata 1920–2000*. Budapest.

Internetes hivatkozások

- [<http://www.elmessiri.com/encyclopedia/JEWISH/ENCYCLOPID/MG3/GZ1/BA07/MD32.HTM>] Belépés: 2014. február 16.
- [http://www.mfa.gov.eg/MFA_Portal/arEG/About_the_Ministry/historicalview/mfa_history.htm] Belépés: 2010. november 10.
- [<http://www.ganz-holding.hu/EnergHunF1.htm>] Belépés: 2010. szeptember 04.
- [Magyar Életrajzi Lexikon: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC10888/11006.htm>] Belépés: 2013. december 20.

[http://muzeum.arcanum.hu/kiadvanyok/index/a111127.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=ORS_Z_MEZO_Sk_MMMt_01_Vastagh&pg=0&lang=hun#pg=0&zoom=f&l=s] Belépés: 2013. december 20.

[http://www.faroukmisr.net/farouk_museums.htm] Belépés: 2014. február 08.

[http://www.mob.hu/engine.aspx?page=ShowContent2&content=mgr_belso_plakat_kisol36_html-] Belépés: 2010.

[<http://www.fifa.com/tournaments/archive/tournament=512/edition=197020/matches/match=32303/report.html>] Belépés: 2010. szeptember 11.

[<http://www.fifa.com/worldcup/archive/edition=3/results/matches/match=1119/report.html>] Belépés: 2010. szeptember 10.

[www.modernegypt.bibalex.org-] Belépés: 2010. szeptember 12.

[http://www.marefa.org/index.php/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%87%D8%AF%D8%A9_%D8%AA%D8%B1%D9%8A%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86.] Belépés: 2011. május 24.

[<http://www.magartortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/akulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html> -] Belépés: 2011. június 10.

[http://www.magartortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/a_kulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html-] Belépés: 2011. június 10.

[<http://www.magartortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/a-kulpolitika-mozgasterei-a-ket-vilaghaboru-kozott.html>-] Belépés: 2011. június 11.

[<http://www.alqim.com/index.cfm?method=home.con&contentid=240->] Belépés: 2009. július 11.

[<http://www.arabvolunteeing.org/corner/avt11374.html->] Belépés: 2009. március 15.

[http://www.shoura.gov.eg/speakers_of_shoura_ara.asp?menu=2] Belépés: 2009. december 30.

[http://www.mfa.gov.eg/Missions/uk/london/embassy/arEG/About_Consulate/formeramb/] Belépés: 2009. november 20.